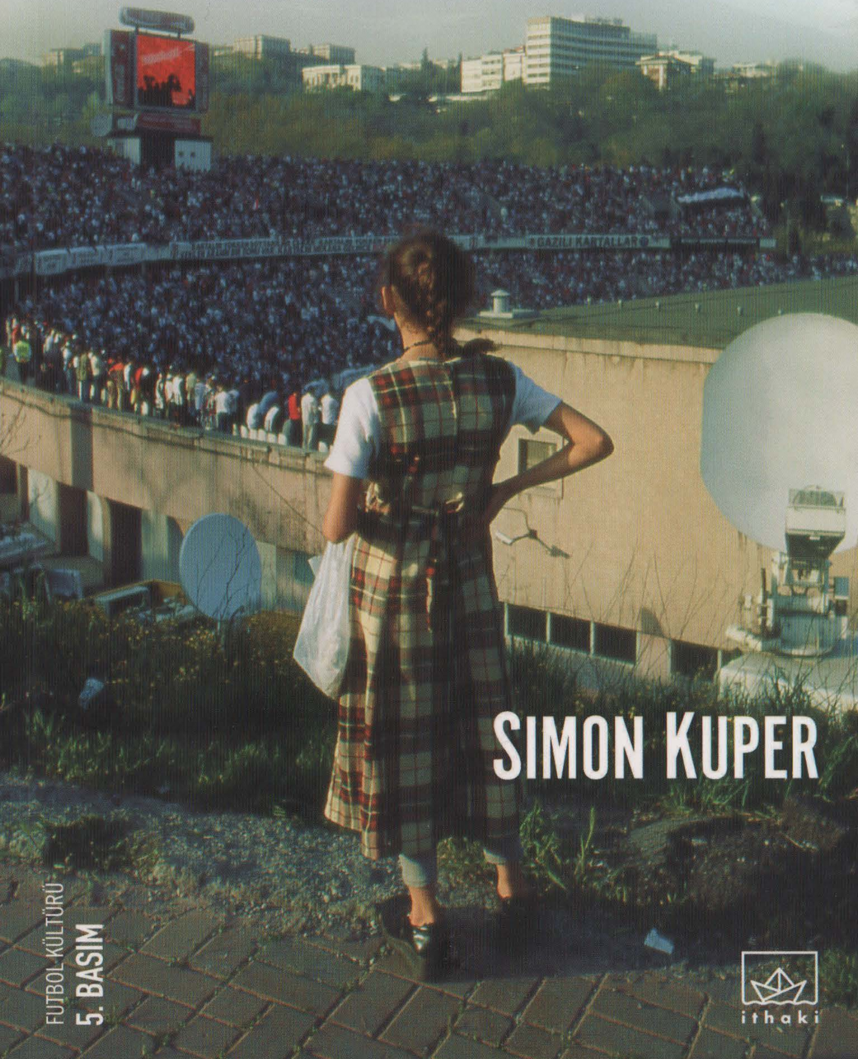
FUTBOL ASLA SADECE FUTBOL DEĞİLDİR

SIMON KUPER

FUTBOL KÜLTÜRÜ
5. BASIM

ithaki

1994 yılında İngiltere'de yayımlandığında büyük ilgi gören **Futbol Asla Sadece Futbol Değildir**, 1996 yılında Türkçe'ye çevrildi. Kısa sürede bir 'kült kitap'a dönüşen çalışmanın başlığı da futbolseverlerin sloganlarından biri oldu. Yayımlanışının üzerinden yedi yıl geçtikten sonra Simon Kuper'in kitabı, yeniden okuruyla buluşuyor.

Futbol Asla Sadece Futbol Değildir'in ikinci baskısı, önemli bir farklılık içeriyor. Özgün kitaba 1996'da eklenen bir bölümü elinizde tuttuğunuz kitapta bulacaksınız. Ayrıca, Simon Kuper, kitabının Türkçe'de yeniden basılması nedeniyle, aslında Türk futboluna yönelik bir bölüm olarak da düşünülebilecek hacimli bir önsöz kaleme aldı. Artık 'kült kitap' bizden de bir parça taşıyor.

Simon Kuper'in neredeyse bir dünya turu yaparak futbolun politika ve çeşitli kültürlerle ilişkisini araştırdığı **Futbol Asla Sadece Futbol Değildir**, güzel oyunun alanlarını şiddetin işgal ettiği bir zamanda yine futbolseverin sığınağı.

GENİŞLETİLMİŞ YENİ BASIM

ISBN 975-8725-70-X

Simon Kuper

1969'da Uganda'da doğdu. Yaşamını Hollanda, Almanya, Amerika ve İngiltere'de sürdürmüştür. Bu ülkelerde hem futbol oynamış hem de çeşitli dergilerde ve gazetelerde futbolla ilgili yazılar yazmıştır. Halen *Times* ve *Financial Times*'ta çalışmaktadır. Oxford Üniversitesi'nde tarih ve Almanca öğrenimi görmüştür. Ajax Amsterdam'ı desteklemekle birlikte fanatik bir taraftar değildir.

Futbol Asla Sadece Futbol Değildir

Simon Kuper

Özgün Adı: Football Against the Enemy

İthaki Yayınları - 217

Çeviren: *Sinan Gürtuna*
Kapak Tasarımı: *İthaki*
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *İthaki*
Kapak Fotoğrafı: *Haluk Çobanoğlu*
5. Baskı, Mayıs 2014, İstanbul
ISBN: 978-975-872-570-0

Sertifika No: 11407

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 613 30 06 - Faks: 0212 613 51 97
Sertifika No: 29652

Simon Kuper

FUTBOL ASLA SADECE FUTBOL DEĞİLDİR

Çeviren
Sinan Gürtunca

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN

Futbol Asla Sadece Futbol Değildir, yeryüzündeki en çarpıcı futbol kitaplarından biridir. Bu güzel oyunun yaşamla iç içe oluşunu kuşkuya yer bırakmaksızın ortaya koyar. Simon Kuper'in neredeyse bir dünya turu yaparak oluşturduğu çalışmasında farklı kökenlere ve kültürlere sahip insanların oyunun çekimine kapılışının öyküsünü bulursunuz.

1994 yılında İngiltere'de yayınlandığında büyük ilgi gören kitap, spor kitaplarına verilen William Hill Ödülü'yle taçlandırıldı ve 1996 yılında Sabah Kitapları tarafından Türkçe'ye kazandırıldı. Okuma alışkanlığının yaygın olmadığı, hele futbol üzerine yazılmış bir kitabı okumanın açıkça küçümsendiği ülkemizde *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir*, görmezden gelinmedi, ilk baskısı tanıtım desteği olmamasına karşın tüketildi. Futbola en öncelikli yerin ayrıldığı bir toplumda topu topu üç bin nüsha okura ulaşabilmişti. Kitap kısa süre içerisinde bir 'kült kitap'a, başlığıysa bir slogana dönüştü. Bu arada Sabah Kitapları yayın dünyasından çekildi. İkinci baskının yapılabilmesi için kitabın yayınlanışının üzerinden tam yedi yıl geçmesi gerekecekti.

Kitabın ilk baskısını yayına hazırlayanlardan Yiğiter Uluğ'un keskin dönemeçlerdeki yoğun çabası ve İthaki Yayınları'nın özverili çalışmasıyla *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir* yeniden oku-

runa kavuştu. İkinci baskı, mutlaka vurgulanması gereken bir farklılık içeriyor. Özgün kitabın 1996 baskısında yer alan, Hırvatlar'la ilgili bir bölümü yayınevimiz çevirterek bu baskıya ekledi. Ayrıca, Simon Kuper, kitabının Türkçe'de yeniden basılması nedeniyle, aslında Türk futboluna yönelik bir bölüm olarak da düşünülebilecek hacimli bir önsöz kaleme aldı. Artık 'kült kitap' bizden de bir parça taşıyor.

Cânım oyunun acı ve sıkıntı veren bir gösteriye dönüştürüldüğü bir dönemde, *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir*'in zihinlerdeki pusu, gönüllerdeki nefreti dağıtması umuduyla...

Barış Tut

Sunuş

1995 yılının son günleri... Londra'da, Aralık ayının insanın içine işleyen soğuğundan kaçmanın en güzel yolu kitapçılara sığınmak. Charing Cross'ta her biri farklı lezzetler sunan, kimi loş ve küf kokulu, kimi şık, modern ve aydınlık kitapçı dükkânlarında saatlerce gezinmiş, ellerimi kollarımı doldurmuş, otele dönüş yolundayım artık... Tam bu sırada gözüme "Sportspages" tabelası ilişiyor. Bu küçük ama adı son derece davetkar dükkâna da uğrama kararı alıyorum ister istemez...

Sportspages'da yok yok! Sıradan bir futbol okurunu çılgına çevirebilecek rengârenk dergiler, yıllıklar, Dünya Kupası ve Avrupa Şampiyonası ciltleri... Diğer spor dallarından sayısız biyografiler, istatistiklerle dolu olimpiyat kitapları... Ve sporun felsefesi, psikolojisi, sosyolojisi üzerine raflar dolusu akademik çalışmalar... Yalnızca kitapların arka kapaklarındaki tanıtım cümlelerini okuyarak bile günler geçirebilir insan burada...

Raflar arasında gezinirken, hayli görünür bir yerde *Football Against the Enemy* adlı bir kitap dikkatimi çekiyor. Kapakta 1988 Avrupa Futbol Şampiyonası'ndan herkesin belleğinde yer etmiş bir kare; Hollanda-Almanya maçında Völler ile Rijkaard birbirlerine girmiş... Hemen altında "William Hill Yılın Spor Kitabı Ödülü" yazısı var. Bu ödülü, 1992 yılında Nick Hornby'nin

unutulmaz eseri *Fever Pitch*'in aldığını biliyorum. Bu kitap da boş değil demek ki... Üstelik kapakta Hollanda-Almanya çekişmesinin yer alması, iyiden iyiye merakımı gıdıklıyor. Kitabın ön sayfalarında, yazar Simon Kuper'in 1969 doğumlu olduğu yazılı. Şaşırtıcı... Erken yaşta yılın spor kitabı ödülünü alan bu talihli ve gerçekten "genç" yeteneğe bir şans da ben veriyorum: Hoop, alınacaklar sepetine gidiyor kitap!

Işte böyle tanıştım Simon Kuper'le...

Londra seyahatimin kalan birkaç günlük bölümünde *Football Against the Enemy*'yi yarılamış, uçaktan inip İstanbul'a ayak bastığımda da kitabı bitirmiştim. Benzersizdi...

Evet, o güne kadar beni heyecanlandıran, keyiflendiren, su içer gibi okuduğum, hatta defalarca sayfalarına döndüğüm pek çok spor kitabı olmuştu. Ama Kuper'in satırlarında daha önce hiçbir yerde görmediğim ve tanımlamakta güçlük çektiğim birşeyler vardı: Sahici bir samimiyet, dozunda bir mizah anlayışı ve bir "ilk kitap"tan beklenmeyecek olgunluk. Bu sonuncuyu şöyle açabilirim: Bazı yazarlar vardır, meramlarını o kadar ekonomik anlatırlar ki, yazılarından tek satırı çıkarıp atamazsanız. Bir editör olarak, yazılarını kısaltamadığım ve bana ter döktüren bu tür yazarlara profesyonel yaşantımda bir hayli içerlesem de, olgunluklarına şapka çıkarırım. Her cümlesi bir mühendislik şaheseri sayılabilecek bu yazarlar, genellikle meslek yaşamlarında yolun yarısını geride bırakmış, değişik kulvarlarda koşturmuş ve altı boş her sözcüğün okurdan zaman çalmak olduğunu idrak etmiş tecrübeli kalemlerdir. İşte Kuper'deki olgunluk buydu... Başkalarının yıllar sonra varabileceği bir dönüm noktasına, yeteneği ve donanımı sayesinde daha ilk kitabında ulaşmıştı.

***

Sabah Kitapları'nın yönetmeni Serpil Demirtaş'ın sıcak ve anlayışlı tavrı sayesinde, *Football Against the Enemy* Türk okurlara ulaştı. Hem de belki orijinalinden de çarpıcı bir isimle: "Futbol Asla Sadece Futbol Değildir".

Haziran 1996'da Türk Milli Takımı tarihinde ilk kez Avrupa Şampiyonası finallerinde sahaya çıkarken, *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir* de kitapçı raflarına dizilmiş, meraklılarla buluşmayı bekliyordu. Kitabın yayına hazırlanmasına emeği geçmiş küçük bir ekip olarak, son derece heyecanlı ve umutluyduk. Futbolun hayatı böylesi sarıp sarmaladığı bir ülkede, *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir*'in ilgiyle karşılanacağını, üç binlik ilk baskının kısa sürede tükeneceğini tahmin ediyorduk.

Olmadı...

Günler geçiyor, kitabın satışları beklenen çizgiyi tutturamıyor, daha kötüsü, medyada bu güzelim kitaba dair iki satır olsun bir tanıtım ya da eleştiri çıkmıyordu. Spor basınının köşelere kurulmuş, her paragrafına Türk sporunun kurtuluşunun eğitim olduğunu yazarak başlayan ağır topları, sanki sözbirliği etmişçesine görmezden geliyordu Kuper'in kitabını... Bu suskunluğu rahmetli Yavuz Gökmen'in *Hürriyet*'teki, Kenan Onuk'un *Yeni Yüzyıl*'daki yazıları bozdu. O günlerde başka da yazan olmadı, yanılmıyorsam...

96'nın sonbaharına gelindiğinde, yaklaşık bir yıl önce Londra'da kitabın sayfalarını ilk çevirişimdeki coşkumdan epeyce uzak, bir futbol ülkesi olmak yolunda hızla ilerleyen Türkiye'de, günün birinde bir futbol kültürü oluşabileceği konusunda hayli karamsardım. Bir akşam eski dostlarla buluştuk, Ortaköy'de bir sofrada... Masada bir zamanlar beraberce basketbol oynadığım, hatta bizim takımın kaptanlığını yapmış bir arkadaşım da vardı.

Laf döndü, dolaştı, son dönemde çok okunan kitaplara geldi. Arkadaşım, 14 yaşındaki oğlu sayesinde muhteşem bir kitap okuduğunu, futbol ile siyaset üzerine gözlemlerini birleştiren yazarın bundan sonra çıkacak kitaplarını da merakla beklediğini söyledi. Evet, doğru tahmin ettiniz; sözü edilen kitap *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir*, yazar ise Simon Kuper'di.

O gece, içimdeki karamsar bulutlar dağılıverdi. Demek ki, futbol basını "kitaptan" ne kadar korkarsa korksun, "altyapıdan" bambaşka bir okur grubu geliyordu ve bu gençler, kitabı babalarına tavsiye edecek kadar beğenmişti! Su, yolunu buluyordu bir biçimde...

Spora, gazeteciliğe, dolayısıyla hayata bakışımı büyük ölçüde etkileyen *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir* yayımlanmasından iki-üç yıl sonra kitapçı raflarında görülmez oldu. Kitabı satın alıp okumak istediğini ama hiçbir yerde bulamadığını söyleyen birçok dostum vardı çevremde... Elimdeki bütün kopyaları birilerine hediye etmek ya da ödünç vermek durumunda kaldım. Ne yalan söylemeli, bugün kütüphanemde yalnızca *Football Against the Enemy* var, *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir*'in son kopyası, ödünç verdiğim arkadaştan bir türlü geri gelmedi. Bu da hayatta beni en çok sevindiren kaybım herhalde...

***

Geçtiğimiz Nisan ayında, Simon Kuper, çalıştığı *The Times* gazetesi için İngiltere milli maçı öncesinde Türkiye'deki futbol atmosferini gözlemek ve yazmak amacıyla İstanbul'a gelince, nihayet el sıkışabilme ve karşılıklı oturup iki çift laf edebilme fırsatını bulduk. Onunla tanışalı, satırlarının büyüsüne kapılıp gideli yedi yılı aşmıştı ama hiç yüz yüze gelememiştik. Süleymani-

ye Camii'nin ulu gölgesinde, Darülziyafe'nin bahçesinde çaylarımızı yudumlarken, ona, artık piyasada bulunmayan *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir*'in Türk futbol yazını için bir "kült kitap" haline geldiğini, meşin topa ilişkin iki satır yazmaya oturan birinin, onun kitabından alıntı yapmadan ilk cümleye başlayamadığını anlattım.

"Neden ikinci baskı yapılmıyor öyleyse?" diye sordu.

Elinizdeki kitap, Kuper'in haklı sorusunun, İthaki Yayınları'nı yönetenlerin ve futbol serisinin çalışkan editörü Barış Tut'un çabası ile emeğinin ortak ürünüdür.

Eylül 2003
Yiğiter Uluğ

İkinci Baskıya Önsöz
On yıl sonra: Unuttuğum Ülke

Bu kitap için araştırma yapmak üzere çıktığım dünya turunu bitireli on yıl oldu. Bir daha öyle bir yolculuğa hiç kalkışmayacağım. Ukrayna'da bir trende yaşanan kırk sekiz saat, sıcak su bulamadan geçen haftalar, bilmediğim dillerde yapılan sohbetler – bıkmıştım. 5 Eylül 1993 günü sabaha karşı saat ikide, Londra'da annemle babamın oturduğu evdeki bilgisayarın yazıcısından yazdıklarım çıkmaya başlayınca sanki bir bebeğim olmuş gibi hissetmiştim kendimi.

Kitabı yazarken tanıştığım yüzlerce insan hakkında en çok hatırladığım şey hepsinin de ne kadar hoş olduğu. 22-23 yaşlarındaydım (yaşgünümü Barselona'da falafel yiyerek kutlamıştım), üstüm başım dökülüyordu, hostellerde yatıp kalkıyordum, kitap yazan bir İngiliz gazeteciye hiç mi hiç benzemiyordum. Yine de tanıştığım birçok kişi sorularımı yanıtlamak için saatlerini feda etti, üstelik görünüşe göre içlerinden yalnızca birkaçı ego tatmini için böyle yapıyordu. Ne yazık ki yalnızca pek azıyla temasımı sürdürdüm.

Hollandalılar 1988-1992'de Almanlara karşı yaşadıkları öfke patlamasından utanç duymaya başladılar. Son zamanlarda savaş

dönemindeki davranışlarının büyük ölçüde nahoş ve korkakça olduğunu kabul ettiler. Genç kuşak, çoğu ölmüş bir avuç direnişçinin kahramanlığı konusunda hak iddia etmekten vazgeçti. 2003'ün Ocak ayında kapsamlı olarak bu konuya ayrılmış bir kitap yayınladım: *Ajax, The Dutch, The War: Football in Europe During the Second World War* (Ajax, Hollandalılar, Savaş: İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Futbol). Öngördüğüm gibi, Hollanda-Almanya karşılaşması o kadar da kin dolu bir karşılaşma değil artık.

Helmut Klopfleisch'la bağımı yıllarca koparmadım. Euro 96 için İngiltere'ye geldiğinde onu öğle yemeğine çıkardım. Yapabileceğimin en azı buydu. 1999'da onunla birlikte bir Hertha Berlin maçına gittim. Ama o hüzünlü bir adam, sağlığı da pek iyi değil, Doğu Almanya'da yaşadıklarından sonra hiçbir zaman tam anlamıyla iyileşemedi.

Baltık ülkelerine bir daha gitmedim. Ama Letonya'da tanıştığım Richard Möller Nielsen'i neredeyse gizlice adım adım izledim. Bu kitapta üç kez görünüyor Nielsen, 1999'da kitabın Finlandiya'daki baskısı için Fin futbolu üzerine ek bir bölüm yazdığımda da yine ondan söz ettim: Ben tam Finlandiya'ya gittiğimde, kader onu Finlandiya teknik direktörlüğüne getirdi. 2000 yılının Ocak ayında ikimiz de İsrail'e aynı zamanda ayak bastık, o, ulusal takımın teknik direktörü olacaktı, ben de Ajax hakkındaki kitabım için araştırma yapacaktım. Hiç karşılaşmadık. Eminim buna pek üzülmüştür.

Andrius Kubilius, bu kitapta adı geçen ve benimle tanıştıktan *sonra* ün kazanan ender insanlardan biri. 1999'da Litvanya başbakanı oldu. Görevde yalnızca bir yıl kaldı ama Litvanya başbakanı için bu süre hiç de fena sayılmaz. 22 yaşında, yırtık pırtık giysiler içinde, şansını deneyen ürkek bir delikanlıyı oturtup

futbol konusundaki sorularına yanıt verdiği için onu hâlâ sevgiyle anıyorum.

2002'de Moskova'ya döndüm, ne soğuk ne iç karartıcı bir deneyimdi o! Kent merkezinde artık Starbucks vardı, bir de ünlü modacıların mağazalarıyla birtakım varlıklı insanlar. Ama 1992'de hissettiğim, işlerin daha iyiye gidebileceği, Rusya'nın mutlu bir ülke olabileceği yolundaki umut yokolmuştu.

Galiba önümüzdeki birkaç onyıl boyunca Kiev'e uğramayacağım. Ukrayna mafyasından bazı adamlar yazdığım bölümden haberdar olup öfkelenmiştir diye kaygılanıyorum. Bana her şeyi anlatan Dinamo yetkilisinin bu yüzden canına okunmuş olmasından da kaygı duyuyorum. Adını değiştirdim ama içeriden birileri onu kolayca tanıyabilirdi. O zamandan beri hakkında hiçbir şey işitmedim.

Gazza ve Margaret Thatcher en güzel dönemlerini yaşadılar. Ama ne zaman İngiltere'nin yeni bir başbakanı ya da menejeri olsa, o bölümün güncelleştirilmiş bir versiyonunu bir dergi için kaleme alıyorum.

Helenio Herrera 1997'de öldü. Ölümünden kısa süre önce karısından ayrıldığını söyledi birisi bana. İşittiğim en son haberse, karısının onu Venedik'teki İngiliz mezarlığına gömebilmek için bir kampanya yürüttüğü oldu. Yazdığım kitaptan ona bir nüsha göndermediğime üzülüyorum şimdi.

Barça'nın Katalan milliyetçiliğinin simgesi olarak önemi azaldı. Takım şimdi Hollandalılar'la dolu, değişmez teknik direktörleri de Hollandalı, dolayısıyla Katalanlar kendilerini kulüplerine pek o kadar yakın hissetmiyorlar artık. Milliyetçiliğin böyle ölmesinden memnunum doğrusu.

Ben kitabım için yolculuktayken, her ülkenin futbol kültürü bir başkasının futbol kültüründen, bugünküne göre, çok daha

farklıydı. Bugün Barcelona, Dinamo Kiev ve Ajax, sözgelimi, iç karartıcı ölçüde birbirine benzer oldu. Aynı yolculuğa bugün kim çıksa Avrupa'nın her tarafındaki oyunun monotonluğunun ötesine geçmek için bayağı güçlük çekerdi.

Son zamanlarda Afrika futbolunda sevinilecek pek az olay oldu. Ne yazık ki Afrika futbolunun daha kötüye gideceğini öngörürken haklı çıktım. Kamerun berbat bir onyıl geçirdi. Duyduğuma göre Başkan Biya hâlâ iktidardaydı ve ekonomi de çökmeye devam ediyordu. Arkadaşım Charles için üzülüyorum: yetenekli bir genç yanlış bir yerde. Ara sıra *Cameroon Post*'ta çalışan gazetecilerin saklandıkları yerde başlarına ne geldiğini merak ediyorum. Ülkenin dışında kimsenin umrunda değil olanlar, Kamerun ancak futbol aracılığıyla haber yapılıyor, son olarak Marc-Vivien Foé Lyon'da çim sahada cansız yere yığıldığında öyle oldu.

Thabo Mbeki'yi Botswana sınırında sabırla kuyrukta beklerken gördüğümde bunun iyi bir işaret olduğunu düşündüm. 1999'da Mandela'nın halefi olarak Güney Afrika devlet başkanı seçilmişti, bu kitapta adı geçenlerden, benimle tanıştıktan sonra bir ülkeyi yöneten ikinci adamdı o. ANC'nin önderliğindeki hükümette tahtın arkasındaki gizli güç Pahad biraderler. 2003'ün Şubat ayında Essop'la, yüzme havuzlu, tenis kortlu muhteşem evinin verandasında yeniden görüştüm, her zamanki gibi büyüleyiciydi. Gitgide daha çok sevdiği İngiliz takımının oyuncuları kimdir nedir açık etmemem konusunda ısrar etti.

Eric Wynalda'nın Saarbrücken'de iyi bir yarım sezon geçirmesi kariyerinin doruğunda olduğunu gösterdi. 1994 Dünya Kupası'nda İsviçre karşısında güzel bir frikik golü atmıştı, ama dört yıl sonra takımdaki öbür oyuncular kadar kötüydü o da. Şimdi emekli, ama Tony Meola ABD'de Kansas City Wizards'ın

kalecisi hâlâ – gerçi Amerika dışında kimse umursamıyor bunu, doğrusu içeride de pek umursayan yok! Buna karşılık, Bora Milutinovic efsaneye dönüştü. 2002'de Çin'in teknik direktörlüğüne getirilince, peş peşe beş Dünya Kupası'nda beş farklı takımı yöneten tek kişi olmuştu.

Euro 96'da Bobby Charlton'la yine karşılaştım ama beni hatırlamadı. Bir kuzenim için imzasını aldım. Birkaç ay sonra Londra'da bir davette tanıdık bir yüz gördüm: 1993'te beni Charlton'la tanıştıran diplomatın yüzü. O da beni tümüyle unutmuştu. Maradona ölüyor. Carlos Menem istemeye istemeye başkanlığı bıraktı, sonra 2003'te neredeyse yeniden göreve geliyordu, ama o zamana kadar Arjantinli seçmenler çoktan akıllanmıştı.

1999'un Ağustos ayında ikinci kez Brezilya'ya gittim ve yine Carlos Alberto Parreira'yla söyleşi yaptım. Artık Brezilya'nın teknik direktörü değildi, üçüncü ligdeki Fluminense'yi çalıştırıyordu. Her zamanki gibi nazikti ama bu durum pek işine yaramamıştı. Brezilya'da hiç sevilmiyordu. Görünüşe bakılırsa, 1994'te ülkeyi şampiyonluğa götürdüğü için kimse ona minnettar değildi çünkü takım sıkıcı bir futbol oynuyordu. Parreira bana, geçmişe yönelik olarak, Dünya Kupası'nı kazandıktan sonra teknik direktörlüğü bırakması gerektiğini söylemişti. Daha büyük bir başarı elde edemez ki. Oysa bugün (ben bu satırları yazarken) o yine Brezilya'nın çalıştırıcısı. Garip.

1999'un Nisan ayında Glasgow'a gittim. Hava hâlâ berbattı, kent çirkin, insanlar da kaba. Glasgow hoş bir yer olsaydı, Celtic ve Rangers taraftarları da tatlı, aydınlık insanlar olurdu. Aralarından tekrar görüştüğüm tek kişi Mark Dingwall'du, yaşlanmıştı ama hâlâ fanatikti. Tribünlerde hep aynı küfürleri haykırarak bir ömür geçirmişti. 2003'ün başlarında Amsterdam'da

Dingwall'a rastladım, yine huysuz bir hali vardı, yaşamını belirsiz ve çocukça bir davaya adamış akıllı bir adam o.

Devlet başkanı Tudjman 1999'un Aralık ayında öldü. Hırvatistan yeniden doğru dürüst bir ülke haline gelmeye başladı sanki.

* * *

Bu kitap için 1992'de dünya turu yapmayı planladığımda Türkiye'ye gitmek aklıma bile gelmemişti galiba. Gençlerin Avrupa'da bir ay yaklaşık 250 dolara dolaşmasını sağlayan bir Interrail tren bileti almıştım, İstanbul güzergâhımın çok dışında kalıyordu. Pek de üzülmüyordum bu duruma: Türkiye zaten futbolda iyi değildi. Türkiye'de nasıl iyi bir öykü çıkarabileceğim konusunda en ufak bir fikrim yoktu. Bütün bildiğim, her zamanki basmakalıp görüşlerdi: kızgın, güneş, kızgın taraftarlar. Kimin umurundaydı?

Ancak 2001'in Eylül ayında ilk kez geldim Türkiye'ye, Türkiye'nin Dünya Kupası eleme grubundaki İsveç maçını yazmak üzere bir Japon dergisi tarafından gönderilmiştim. 2003'ün Mart ayında, İngiltere-Türkiye maçının hemen öncesinde Türk gazetecileri, oyuncuları ve elimden geldiğince çok kişiyle röportaj yapmak üzere yeniden geldim. Her iki ziyaretimde de 1992'dekinden daha güzel, daha hoş vakit geçirdim.

İnternet icat edildiğine göre Türkiye'de birtakım insanlar bulup gelmeden onlarla randevulaşabilirdim. Dilini konuşmadığım bir ülkeye gelip, elimde bir kâğıt parçasına kargacık burgacık yazılmış birkaç eski telefon numarasıyla sekreterlere Estonya dilinde (ya da Ukrayna, ya da Portekiz ya da hangi ülkeyse o ülkenin dilinde) Bay Falanca'nın hiç tanışmadığı bir 'İngiliz gazeteciyi' kabul edip etmeyeceğini, Bay Falanca'nın hâlâ o adreste bulunup bulunmadığını ve aslında yaşayıp yaşamadığını sormak

gibi eski bir yöntemden daha üstündü kuşkusuz bu yeni yöntem.

Türk lirasının aşağı kayması bir başka nimetti benim için. 1992'den beri sefaletten kurtulmuştum (Japon dergilerinden Allah razı olsun), İstanbul ise durmadan ucuzluyordu. Otobüslerin kalkış saatlerini arayarak vaktinizin yarısını harcamak zorunda olmayınca bir kitap için araştırma yapmak çok daha kolay. Taksilere binebiliyordum, günde dört öğün tıka basa yemek yiyerek moralimi de adamakıllı yükseltiyordum. Böyle yolculuk yapmak neredeyse haksızlık gibi geliyordu bana.

On yıl içinde korkaklığım da biraz azalmıştı. Bu kez o kadar cesurdum ki Türk milli takımı menejeri Can Çobanoğlu'nu cep telefonundan arayıp ondan Almanca konuşan oyuncularla görüşme ayarlamasını istedim. (Kendimi kitap yazdığını ileri süren dilenci kılıklı bir öğrenci gibi tanıtmak yerine, *Times* gazetesinde çalıştığımı söyleyebilmek yararlı oldu.)

Bu yaklaşımım sayesinde Ümit Davala ve Tayfun Korkut'la röportaj ayarlandı. Tayfun bana iki saat ayırdı, Almanca yerine İngilizce konuşmak için yalvardı (reddettim), hattâ çayımızı oteldeki hesabına yazdırmak konusunda ısrar etti (umarım Türkiye Futbol Federasyonu kızmaz buna). Tayfun'a minnettarım.

Yeni bir yeri gezen karacahilin yapması gereken ilk şey kendini önyargılardan kurtarmaktır. İstanbul'da ben birkaçından hemencecik sıyrıldım. Birincisi, basının –yıllar önce Manchester United'ı karşılarken açılan pankarta gönderme yaparak– bu kenti sürekli 'Cehennem' olarak tanımladığı bir ülkeden gelmiştim. Mavi Boğaziçi'ne ve milyonlarca neşeli İstanbullu'ya bakarak bir tepede otururken İstanbul'u Cehennem'e benzetenlerin ikisine de gitmediği açıkça anlaşıldı.

İkincisi, Türklerin futbolla yaşayıp futbolla öldüğünü duy-

muştum. Ama bir son dakika golüyle İsveç karşısında uğradıkları yenilginin 2002 Dünya Kupası'ndaki yerlerini tehlikeye sokmasından sonra (tarih ne kadar da değişik olabiliyor) yani maçın ertesi günü İstanbul'da dolaşmaya çıktım ve herkesin her zamanki gibi neşeli olduğunu gördüm.

2003'ün Mart sonunda Türkiye'ye tekrar geldiğimde savaş falan da yoktu. Türkler için bu durum apaçık, ama binlerce kilometre öteden bakan biz Avrupalılar için İstanbul Bağdat'a komşu neredeyse. İstanbul'dayken bir gün, Real Madrid'in pazarlama müdürü Jose Angel Sanchez'e telefon ettim, öyle bir zamanda İstanbul'da oluşuma hayret etmişti. Dahası, bir Pazar öğleden sonrası Irak'ta ağır çarpışmalar sürerken İstanbul'da bir gazetenin bürosunu ziyarete gittiğimde herkesin televizyondan Gaziantepspor-Beşiktaş maçını seyrettiğini gördüm.

Türkler savaşta olmadığı gibi, kızgın insanlar da değillerdi, hattâ kızgın güneş de yoktu. Doğrusunu isterseniz Mart sonunda kar yağıyordu. Kulağa sıradan gelebilir ama bu benim İstanbul'u yepyeni bir gözle, önyargılardan kurtulmuş olarak görmeme yardımcı oldu. Bir arkadaşımın dediği gibi, bir ülkeyi görmeye gittiğinizde işin püf noktası zihninizin stereotiplerle değil bilgilerle dolu olması. Bu olanaksız ama deneyebilirsiniz.

Tamam, stereotiplerden kurtuldum, İstanbul'un bir Üçüncü Dünya kenti olduğuna karar verdim. Üçüncü Dünya'nın ana özelliklerden birkaçı İstanbul'da da vardı: Sokakta bir sürü insan sizinle konuşmaya çabalıyor ('Nereden geldin ahbap?'); güzel eski bir kentin üzerine çirkin bir modern kent kurulmuş; küçük bir seçkinler tabakası güzel aydınlık ofislerde çalışıyor ve yabancı dil biliyor ve nüfus da günden güne artıyor. 1950'de (Beşiktaş'ın sahasının kentteki tek futbol stadı olduğu dönemde) İstanbullular'ın sayısı belki bir milyonken bugün yaklaşık 9,5

milyona yükselmiş. Bu durum İstanbul'un Avrupa'daki herhangi bir yerden çok Bombay ya da Mexico City'ye benzemesine yol açıyor. Kent 'Avrupa' kentlerinden siluetiyle (minareler) ve gece atmosferiyle de (burada daha az sarhoş var) farklı. Ama herkes bana çok iyi davrandı. Herhangi bir uygarlık çatışması hissetmedim.

Bu durum şu önemli soruya/soruna yol açıyor. Avrupa Birliği'nin yeni anayasasının mimarı Giscard d'Estaing, Türkiye'nin 'bir Avrupa ülkesi olmadığını' ve AB'ye alınmaması gerektiğini söyledi. Ülkenin Müslüman nüfusuna, yüksek doğum oranına göndermede bulundu, Türkiye'nin 'farklı bir kültür, farklı bir yaklaşım, farklı bir yaşam biçimi' olduğunu belirtti.

Türkler'in çoğu Avrupa'ya katılmak istiyor. Bu kuşağın Türkler'e ilişkin en büyük siyasal sorunu bu galiba (Galatasaray'ın UEFA Kupası'nı kazanması bir metafordu). Futbolsa bu sorunu irdelemek için en uygun ortam, çünkü futbol Türkiye'nin Avrupalılaştığı tek alan. Spor baskı noktası, Türk 'kültürü' (o her ne ise) ile Avrupa'nın buluştuğu nokta. Ülkenin olası geleceği konusunda işte o noktada fikir edinebilirsiniz.

Türkiye'nin Avrupa tarzı futbol oynamaya nasıl başladığı Türkler'in iyi bildiği bir öykü. Beşiktaş'ın Boğaz kıyısındaki stadına tepeden bakan bir yerde, Hilton Oteli'nin barında o öyküyü baştan sona ilk kez, iktisatçı ve futbol yazarı Deniz Gökçe'den dinlemiştim ben. Her şey 20 Haziran 1984'te, Paris'te oynanan Batı Almanya-İspanya maçının doksanıncı dakikasında, büyük İspanyol savunma oyuncusu Antonio Maceda'nın, oyunun tek golünü kafa vuruşuyla kaydedip Almanlar'ı Avrupa Şampiyonası'nın dışında bırakmasıyla başlamış. Almanya'nın çalıştırıcısı Jupp Derwall, kovulmuş. Aynı yıl Galatasaray'a gelmiş.

O dönemde ortalama Türk futbolcusu, bencil, bastıbacak bir

top sürücüymüş. 1984'ün Kasım ayında Türkiye kendi evinde İngiltere'ye 8-0 yenilmiş. "Türkiye'yi tutardım. Berabere kalınca sevinirdik." Tayfun çocukluğunu böyle hatırlıyor. O yıllarda futbol tutkunları ulusal takım yokmuş gibi davranırmış, kulüpleri izlerlermiş onun yerine.

Derwall, daha iyi beslendikleri için daha yapılı ve Almanlar gibi yetiştirilmiş Almanya doğumlu Türkler'i takıma almaya başlamış. Ne yazık ki, Türk futbolcuların padişahlar gibi yaşadığı harem hayatına maruz kalınca onlar da işe yaramaz olmuş. Ama yine de bir başlangıçmış bu. Derwall, oyunculara çimlerde antrenman yaptırmak gibi yeni bir düşünceyi uygulamaya koymuş. O ve öbür Alman çalıştırıcılar (ve Beşiktaş'ta da İngiliz Gordon Milne) futbolcuları gerçekten çalıştırmayı başarmış. Türk televizyonu yabancı maçları yayınlamaya, izleyicileri pas kavramıyla tanıştırmaya başlamış. Euro 96'ya katılan Türkiye, ne gol atabildiği ne de puan alabildiği halde oldukça başarılı sayılmış. Öykünün geri kalanını herkes biliyor.

Türkiye'nin vasat bir futbol takımı varken bugün Avrupa'nın en iyi takımlarından birine sahip olması ve aynı zamanda da orta ölçekli bir Avrupa ülkesiyken kıtanın nüfus açısından üçüncü ulusu haline gelmesi bir rastlantı değil. Türkiye'nin nüfusu 1945'te 19 milyonken 1973'te iki katına çıkmış, günümüzdeyse 68 milyona ulaşmış. Avrupa'da yalnızca Rusya ve Almanya daha kalabalık. Türkiye büyürken Avrupa ülkelerinin çoğunda nüfus azalıyor. Avrupa'dakilere birkaç milyon Türk ekleyin, hem de genç olsun, ülke futbol potansiyeli açısından Almanya'ya bile rakip çıkar.

Kısacası, küreselleşme ve nüfus patlaması Türk futbolunu kurtardı. Türkler sonunda iyi futbol oynamanın yalnızca bir yolu olduğunu kabullendiler: Brezilyalılar'ın hünerini, İtalyanlar'ın

savunmasını, Almanlar'ın çalışma ahlakını, Hollandalılar'ın hareket yeteneğini birleştirmek. Futbol, ulusal üslupların işe yaramadığı bir endüstri. Bütün farklı öğelere sahip olmanız gerekiyor. Ben bu kitabı yazarken Bora Milutinovic Santa Barbara'da bana şunu söylemişti: "En iyi futbol her yerde aynıdır." Bugün iyi futbol seyretme şansınızın en yüksek olduğu yerler Batı Avrupa ve Brezilya, iyi futbol öğrenmenin tek yolu da bu bölgelerden birinde kalmak (şaşmaz biçimde Batı Avrupa'da, çünkü Brezilya'nın real'i Türk lirası gibi). En azından futbolda Türkiye Avrupalı oldu.

Aslında Avrupa'daki hiçbir ulusal takımda, bir başka Avrupa ülkesinde yetişmiş bu kadar çok oyuncu yok. Türkiye 30 Ekim 1961'de Batı Almanya'yla, Alman ekonomi mucizesine katkıda bulunmaları için binlerce 'misafir Türk işçisi' gönderilmesine ilişkin bir antlaşma imzaladı. Işçilerin eninde sonunda Türkiye'ye geri döneceği düşünülüyordu. Ama hiç dönmediler. Kadınlar da Almanya'ya gitti, aile kurup yerleştiler. Bugün Almanya'da iki milyon Türk yaşıyor.

"Almanya'daki birçok Türk, vatanına özel bir bağla bağlıdır çünkü özlerler Türkiye'yi" dedi bana Tayfun, kulağa herhangi bir Stuttgart'lı genç konuşuyormuş gibi gelen Schwaben aksanlı Almancasıyla. Türk takımının Ingiltere'ye uçmadan önce kaldığı otelin barında konuşuyorduk. Içerisi loştu, bir şarkıcı, modası geçmeyen şarkılardan söylüyordu, neredeyse geceyarısına kadar konuştuk, bu sırada ona bir merhaba demek için durmadan yanımıza gelip giden oluyordu. Garsonlardan biri Fenerbahçe'ye ne zaman döneceğini sorunca, Tayfun kibarca yanıt verdi ama sonra bana dönüp şöyle dedi: "İşte tam Türkler'e özgü bir davranış, meşgulken insanı rahatsız ederler."

"Annem temizliğe giderdi, babam da işçiydi. Tipik bir işçi ailesi işte. Bu insanlar hep geri dönmek istediler ama babam hiç dönmedi, ailem Türkiye'ye hiç dönmez artık, ama ülkem için oynadığımı görmek onlara gurur veriyor."

Almanya'dan gelen Türkler takım arkadaşlarından farklı mı? "Sorun oluyor" dedi Tayfun. "Bazan sofrada üçümüz dördümüz Almanca konuşuyoruz çünkü esas dilimiz Almanca. Bazı şeyler var ki 'hah işte onlar Almanya'dan' dedirtebilir sana. Başlangıçta Türkçemiz o kadar iyi değildi, hem bazan birbirimizi daha iyi anlıyoruz çünkü aynı şekilde yetişmişiz. Birkaç yıl öncesine kadar Alman kültürünü Türk kültüründen daha iyi biliyordum. Ancak Fenerbahçe'de beş yıl oynayınca tanıdım kendi ülkemi. Ama artık o sorun yok. Oyuncuların çoğu Türkiye'de de oynuyor, Almanya'dan gelenler de öyle. Elbette burada çok şey öğrendik."

İşin tuhaf yanı, o mükemmel oyunculardan yalnızca Yıldıray Baştürk Almanya'da başarılı oldu. Tayfun şunu anlattı: "Alman kulüpleri, Alman çalıştırıcılar, Türkleri topla oynama açısından çok yetenekli ama disiplinsiz buluyordu. Bu ırkçılık değildi, Türk futbolculara karşı bir önyargıydı yalnızca. Belki de önyargı haklı çıkıyordu çünkü birçok genç Türk oyuncu, zaman zaman özel yaşamlarındaki sorunlar yüzünden, A takımlarına sıçrama yapamıyordu, Almanya'daki ikinci kuşak Türkler (benim de içinde bulunduğum kuşak) sorunlar yaşıyordu, çünkü birçok genç Almanya'daki kültüre uyum sağlayamamıştı."

Batı Avrupa'nın her yerinde Türkler'in ikinci kuşak sorunu var. Ben Hollanda'da büyüdüm, Türk kökenli yaklaşık 300.000 kişi yaşıyor orada, ama hemen hemen hiçbiri Hollanda futbolunda iz bırakmadı. Ahmet Keloğlu, Mustafa Yücedağ, Fuat ve Suat Usta'nın kısa ve parıltısız futbol yaşamları oldu Hollan-

da'da. Yalnız bugünlerde, Roda Kerkrade'nin genç savunma oyuncusu Fatih Sonkaya biraz daha çok umut veriyor. Oysa, Batı Hint adalarından gelenler Hollanda nüfusunda hemen hemen Türkler'le aynı orana sahip ve aralarından Gullit, Rijkaard, Seedorf, Kluivert, Davids vb. vb. çıktı!

1950'lerde çocukken Münih'te yaşamış olan Deniz Gökçe, bana şunları söyledi: "İkinci kuşak için hayat zor. Çoğu işsiz, tren istasyonlarının çevresinde geçiriyorlar zamanlarını." Görünüşe bakılırsa, göçmenlerin ilk kuşağı kendilerini ayrımcılık, düşük ücretler ve zor yaşamlar beklediğini düşünüyordu, oysa ikinci kuşak kendilerini göç edilen ülkeye ait hissediyor ve kabul görmeyi talep ediyor. Yeniyetmeliğe eriştiklerinde kendilerine de yabancı gözüyle bakıldığını keşfedince öfkeleniyorlar. Hannover Üniversitesi'nden bir sosyoloğun araştırmasına göre yerel amatör maçlarda çıkan kavgaların inanılmayacak kadar büyük bir bölümü, bir 'Türk' takımı Alman takımıyla karşılaştığında yaşanıyor. Türkler hakemin kendilerine karşı olduğunu, maruz kaldıkları ırkçı tutumun görmezden gelindiğini düşünüyor. Ben Paris'te hemen hemen diplomatlar ligi denebilecek bir ligde, 'İrlanda' adlı bir takımda oynuyorum. İtalya, Kamerun, İsviçre, Fas gibi takımlarla karşılaşma yapıyoruz; en zor, en sevimsiz bulunan takım Türkiye. Herkes onlarla oynamaktan nefret ediyor.

Tayfun konuşurken öyle çok el kol hareketi yaptı ki çaydanlığa çarptı sonunda: "Ama ben Almanya'da 21 yıl yaşadım. Ne ırkçılık ne de başka bir konuda Almanya hakkında olumsuz bir şey söyleyemem. Almanya'da yaşamak bana çok şey kazandırdı. Farklı yetiştirildik, genç takımda değişik antrenmanlar yaptık, belki de buradaki oyunculardan farklı özelliklerimiz var, disiplin ve irade gibi." Sağ kanatta güçlü bir şekilde bindirme yapan

Ümit Davala, herhangi bir Alman futbolcu olabilirdi pekâlâ, ki zaten öyle.

"Almancı" oyuncuların Türk takımını zenginleştirdiği tartışılmaz bir gerçek. Türkiye'nin dinci oyuncularıyla laik oyuncuları arasındaki sözümona kavgalara karşın, "Almancılar'la" Türkler arasındaki sözümona ayrıma karşın, Türkiye'nin şimdiye dek gördüğü en iyi futbolu oynayacak kadar iyi anlaşıyorlar birbirleriyle. İyi bir takım oluşturmak için ruh ikizi falan olmak gerekmiyor. Kültür o kadar da önemli değil. Size gereken tek şey karşılıklı saygı. Bunun varlığının kanıtı da sahada görülüyor.

Ne olursa olsun, ulusal takımdaki "Türk" Türk oyuncular bile yıllar geçtikçe bir açıdan Avrupalı oldular. Birçoğu Galatasaray'da Avrupalılar'la birlikte ve Avrupalılar'a karşı oynadı. Bugün ulusal takım oyuncularının büyük bölümü yurtdışında oynuyor.

Türk futbolu Avrupalı oldu çünkü kilit noktasında duran birkaç kişi Avrupalı. Hem sahada hem saha dışında İspanyollar'a ya da Almanlar'a özgü tarzlar benimsenmiş. Bu demektir ki Türk futbolu yüzde yüz Türk değil. Tayfun'a futbolu bırakınca nerede yaşamak istediğini sorduğumda şöyle yanıt verdi: "Büyük bir sorun bu. Bilmiyorum. Anayurdum neresi bilmiyorum. Türkiye mi? Almanya mı? Şimdi de İspanya'da kendimi çok iyi hissediyorum. Eşimin nereli olduğuna bağlı çoğu şey. Örneğin o yüzden ev almadım daha."

Tayfun kısmen Türk, kısmen Alman, kısmen de dünya vatandaşı. Türkiye Avrupa'ya özgü bir itiş gücünden yararlanmak istiyorsa onun gibi Türkler'i kabul etmek zorunda kalacak. Bütün Batı Avrupa ulusları dünya vatandaşlarını kabul ediyor. Onlar yaşadıkları ülkeye yarar sağlıyor, çünkü başka yerlerdeki en iyi uygulamaları biliyorlar ve bu bilgiyi yayıyorlar. Türkiye, böy-

le Türkler'e gereksinim duyuyor.

Türk futbolundan alınma bir metafor çok açık: Avrupa'nın etkilerine maruz kalmak her şeyi değiştiriyor. Nasıl İspanya, Portekiz ya da Yunanistan AB'ye katılmaları sayesinde son otuz yılda birer Avrupa demokrasisi haline geldiyse, Türk futbolu da UEFA'da oynaması sayesinde Avrupalı oldu. Belki Türkiye'nin 'farklı bir kültürü, farklı bir yaklaşımı, farklı bir yaşam biçimi' var ama futboldan çıkarılacak ders bunların değişebileceğidir. Kültürler sonsuza dek ve değişmeden gitmez. Değişime itilirlerse değişebilirler.

Türkiye'nin geleceği için futbol bir metaforsa, Giscard d'Estaing'in vardığı sonuç yanlış demektir. 'Türkler' 'Avrupalılar'la' çalışabilir. Bir ülkeye ona çok yakın bir model verin –ister Avrupa tipi demokrasi olsun, ister Avrupa tipi futbol–, eğer o ülke o modele öykünmek istiyorsa, eğer o model futbol maçlarını kazanmak ya da zenginleşmekle ilintiliyse, öykünebilir. Öte yandan, eğer Avrupa, modelini Türkiye'nin elinden alırsa, Türkiye de o modele öykünmeyecektir.

Elbette bir Avrupa demokrasisi olmak, Avrupai bir futbol takımı olmaktan daha zor. Ama yollar aynı: modelin ne olduğunu anlamak, ona öykünmeyi arzulamak, modelin bilgisini yaymak üzere iki yönlü gidip gelen insanların varolması. Futbol yaşam değildir, ama arada paralellikler vardır.

Simon Kuper

Aileme ve Petra van Rhede'in Anısına

1
Top Peşinde Dünya Turu

Dünya üzerinde kaç tane futbol hastası olduğunu hiç kimse bilmiyor. 1994 Dünya Kupası organizasyonu için kurulan World Cup USA Şirketi'nin yayınladığı bir kitapçığa göre, İtalya'daki Dünya Kupası'nı televizyondan izleyenlerin sayısı 25.6 milyarmış (yani dünya nüfusunun beş katı) ve Amerika'daki Dünya Kupası'nı 31 milyar kişinin izlemesi bekleniyormuş.

Bu rakamlar size anlamsız gelebilir. Son zamanlarda Dünya Kupası finallerini izleyenlerin sayısının, milyarlarla ifade edilen bu rakamlara ters düştüğünü görürsünüz ama aynı kitapçığı çıkaranlar, Dünya Kupası'nın köpek maskotu Striker'ın, 1994 sonuna kadar bir trilyon kere görüleceğini ileri sürmüşler. Tam bir trilyon kere mi? Eminler mi acaba?

Yine kitapçıkta belirtildiğine göre emin olunan tek şey var, o da futbolun dünyadaki en popüler spor olduğu. Bir söylentiye göre, parası olan bir Napolili önce kendine yiyecek birşeyler alır, sonra futbol maçına gider ve bunlardan arta kalan parası olursa da kendine oturabileceği bir ev ararmış. Brezilya'da ise en küçük köyde bile mutlaka bir kilise ve bir futbol sahası bulunurmuş – 'belki kilise olmayabilir ama futbol sahası olduğundan eminim'.

Dünyada ibadete giden insanların sayısı futbol maçına gidenlerden fazla, ama maçların seyredilmesi için kimsenin üzerinde toplumsal bir baskı olmadığını da göz önünde bulundurmak şart tabii. Bu kitap futbolun dünyadaki yeri hakkındadır.

Bir oyun milyarlarca insan için önemli olduğu takdirde sadece bir oyun olmaktan çıkar. Futbol asla sadece futbol değildir. Savaşlar çıkmasına ve devrimler yapılmasına neden olur; mafyayı ve diktatörleri adeta büyüler. Bu kitabı yazmaya başlarken saydıklarımın nasıl olduğu konusundaki düşüncelerim o kadar da açık değildi. Ancak yine de Glasgow'da Celtic-Rangers maçı olduğu zaman Ulster'de gerginliğin giderek arttığını ve 1988'de Hollanda'nın Almanya'yı yenmesi üzerine Hollanda nüfusunun bunu kutlamak için sokaklara döküldüğünü biliyordum. Bir yerde okuduğuma göre de, 1970 Dünya Kupası'nı kazanan Brezilya Ulusal Takımı bunu yapmakla askerî hükümetin birkaç yıl daha iktidarda kalmasına olanak tanımıştı (ama bunun asılsız olduğu ortaya çıktı) ve Nijerya-Biafra savaşına, o sırada ülkeyi ziyaret eden Pele'nin bir maçta sahaya çıkmasına olanak tanımak için, bir gün ara verilmişti. El Salvador'la Honduras arasındaki futbol savaşını ise hepimiz biliyoruz.

Bu nedenle aklıma gelen ilk soru, futbolun bir ülkedeki yaşamı nasıl etkilediği oldu. İkinci soruysa bir ülkedeki yaşamın futbolu nasıl etkilediği. Diğer bir deyişle, Brezilya'nın Brezilya, İngiltere'nin İngiltere, Hollanda'nın Hollanda gibi futbol oynamasının nedenleri neydi? Michel Platini *L'Equipe'e* verdiği bir demeçte "Bir futbol takımı bir varoluş şeklini, bir kültürü temsil eder", demişti. Gerçekten böyle miydi acaba?

Bu kitaba başlarken, profesyonel futbol dünyasına tam anlamıyla yabancıydım. Hollanda, İngiltere, Almanya ve ABD'de yaşadım, futbol oynadım, futbol seyrettim ve bu konuda çeşitli

dergilere yazılar yazdım: Fakat hiçbir zaman ne basın tribününde oturdum, ne de profesyonel bir futbolcuyla konuştum. Bu kitabı yazmak için tüm dünyayı dolaşıp maçları izledim, menajerler, politikacılar, mafya üyeleri, gazeteciler ve taraftarlarla, hatta bazen futbolcularla bile görüştüm. Büyük isimler beni çok korkuttu. Örneğin Roger Milla'yla söyleşirken gözlerimi, daha önceden hazırladığım sorulardan nadiren kaldırabildim. Ancak zamanla ünlülerle konuşurken hissettiğim korkuyu yenmeye başladım ve Maracana'da bulunduğum günden on ay sonra Londra'daki evimde otururken, neredeyse futbol dolu yaşantımı özlemeye başladım.

Dokuz ay seyahat edip Ukrayna'dan Kamerun'a, Arjantin'den İskoçya'ya kadar toplam 22 ülke dolaştım. Bu süre boyunca kafam karmakarışıktı. Şu anda birkaç dilde "Ben bir İngiliz gazeteciyim", diyebilecek durumdayım ama Litvanya ve Estonya'da bu bilgi ve kültür düzeyine hiçbir zaman ulaşamadım. Çoğu kez dostlarıma ve parasal açıdan gücüm yettiği zaman da tuttuğum tercümanlara güvendim.

Bir de işin sürekli dolaşma kısmı vardı. Bir keresinde Los Angeles'tan Londra'ya uçtum, Londra'da 48 saat kaldıktan sonra Buenos Aires'e, oradan Rio'ya geçtim, bir ay sonra Londra'ya geri döndüm, yine 48 saat kaldıktan sonra Dublin'e uçtum, oradan otobüsle Ulster'e, oradan da feribotla Glasgow'a geçtim. Rio'dan ayrıldıktan bir hafta sonra İskoçya'da, bundan beş gün sonra da yine evimdeydim. Bütün bir yıl için ayırdığım 5.000 sterlinlik küçük bütçem nedeniyle bu yolculuk, başlangıçtaki programımdan çok daha karmaşık oldu.

Dünyayı dolaşmak, İngiltere'nin kışından uzak durmak ve futbol seyretmek hiç de fena değildi ama seyahatlerim süresince lüks içinde yaşamadım. Tamam, cebinde Batı parası olan herke-

sin milyoner olduğu ve taksiye binebildiği eski SSCB'de keyfim yerindeydi, ama Batı'ya döndüğüm andan itibaren yine gençlik hostellerinde kaldığım günler başlamıştı. Bunu, şikâyet etmek için söylemiyorum, futbol dünyasında yaşayan kişilerin ne diyeceğini de merak etmiyor değilim tabii. Kulüp başkanları, teknik direktörler ve oyuncular zengindir. Başkalarının gözünde zenginliği temsil ederler. Sürekli olarak bana hangi otelde kaldığımı soruyor ve dikişleri sökük bir ceket giymekten neden zevk aldığım konusunu merak ediyorlardı. Sparta Prag'dan Josef Chovanec bir söyleşi için benden 300 sterlin istedi. Hepsinin saç tıraşları pahalı ellerden çıkmış gibiydi –ki zaten bu yüzden para kazanmaya çok ihtiyaçları var– ve onların yanında dolaştıkça giderek çok pis olduğum duygusuna kapılmaya başlamıştım.

Nereye gidersem gideyim, hep aynı şeyi duydum: "Futbol ve politika! Buraya gelmekle en doğru işi yapmışsın." Futbolun, benim zannettiğimden çok daha önemli olduğunu anladım. Nükleer maddeler ve altın ihraç eden bir futbol kulübünün yanı sıra, kendi üniversitesini kurmakta olan bir futbol kulübü de gördüm. Mussolini ve Franco bu sporun önemini çok iyi kavramışlardı ve daha sonra onlara John Major, Nelson Mandela ve Kamerun Başkanı Paul Biya da katıldı. Nikolai Starostin futbol yüzünden Gulag adalarına gönderilmişti ama orada hayatta kalmasını da yine futbol sağladı. Çok şaşırmış ve şöyle yazmıştı: "Kampın yöneticileri, on binlerce insanın yaşamasından veya ölmesinden sorumlu olan bu insanlar... futbolla ilgili her konuda son derece yardımsever oluyorlar. Onların insan yaşamı üzerindeki gem vurulmamış güçleri, futbolun onlar üzerindeki gücüyle kıyaslanamayacak kadar az." Futbol fanatikleri (hooliganlar) hakkında bugüne kadar çok şey yazıldı. Bu kitabı yazarken anladım ki, diğer taraftarlar daha tehlikeli.

2
Futbol Savaştır

Bundan sonraki ilk Sırbistan-Hırvatistan ya da Bosna Hersek-Sırbistan maçında her şey değişebilir ama şu an için Avrupa futbolunda en büyük düşmanlık Hollanda-Almanya maçlarında yaşanıyor.

Her şey 1988'in bir yaz gecesinde Hamburg'da oynanan Avrupa Şampiyonası yarı final maçında, Hollanda'nın Almanya'yı 2-1 yenmesiyle başladı. Aslında ağırbaşlı insanlar olan Hollandalılar kendilerinin de şaştığı bir duruma tanık olmuşlar ve dokuz milyon Hollandalı, yani toplam nüfusun yüzde 60'ı zaferi kutlamak için sokaklara dökülmüştü. O Salı gecesi, Hollanda'nın bağımsızlığına kavuştuğu günden bu yana görülen en büyük toplu gösteri yaşandı. Hatta eski bir direniş örgütü üyesi televizyonda, "Sanki sonunda savaşı kazanmışız duygusuna kapıldım", demişti.

58 yaşında bir Hollandalı olan Ger Blok haberi, Honduras Ulusal Takımı'nı çalıştırdığı Tegucicalpa'da almış ve duyduğu mutluluğu, elinde ülkesinin bayrağıyla sokaklarda koşarak dile getirmişti. "İnanılmaz bir mutluluk içindeydim", diyordu, "ama ertesi gün o gülünecek davranışımdan ötürü büyük bir utanç duydum".

Leidseplein Meydanı'nda Amsterdamlılar bisikletlerini havaya fırlatmışlar (acaba kendilerininkini mi?) ve "Yaşasın, bisikletlerimizi geri aldık!", diye bağırmışlardı. Tarihteki en büyük bisiklet hırsızlığı sayılan olayda Almanlar, işgal sırasında bütün Hollandalılar'ın bisikletlerine el koymuşlardı.

Yaşamının son 45 yılını, onlarca ciltten oluşan, İkinci Dünya Savaşı'nda Hollanda'nın resmî tarihini yazmakla geçiren kır saçlı, ufak tefek biri olan Prof. Dr. L. de Jong "Hollanda gol attığı zaman odanın içinde dans ediyordum", demişti. "Ben bir futbol delisiyim", diyen profesör daha sonra şöyle devam etmişti: "Bu çocuklar ne yaptılar böyle? Bunun savaşla ilgisi olduğu kesin. İnsanların bunu inkâr etmeleri ne kadar garip."

1974 Dünya Kupası finalinde Almanya'ya karşı Hollanda Ulusal Takımı'nda yer alan Willem van Hanegem, *Vrij Nederland* dergisine verdiği demeçte şöyle demişti: "Genel anlamda Almanlar'ın en iyi dostlarım olduklarını söyleyemem. Beckenbauer fena değildi. Kibirli görünürdü ama bu onun oyun tarzından kaynaklanan bir şeydi. Onun için her şey çok kolaydı." Gazeteci "Bunda ne gibi bir terslik var?" diye sorunca Van Hanegem, "Ne de olsa ataları çok yanlış kişiler", diye yanıtlamıştı. Hollanda dilinde 'yanlış' anlamına gelen 'fout' sözcüğü ayrıca, 'savaştaki yanlış' anlamını da taşıyordu. Şeytanın avukatı rolünü üstlenmiş gibi görünen gazeteci, "Bu, onların suçu değil ki", deyince Van Hanegem hemen ekledi: "Olabilir, ama bu gerçek yine de değişmeyecek." 'Özgür Hollanda' anlamına gelen *Vrij Nederland*'ın bir yeraltı gazetesi olarak yayın hayatına başladığı günlerde Van Hanegem babasını ve iki erkek kardeşini savaştaki bir bombardımanda kaybetmişti. Daha sonra da şakayla karışık, "Ne yazık ki Japonlar futbol oynamıyorlar", demişti.

Hamburg'daki maçın tüm dünyada sinirleri gerginleştirdiği

ortaya çıktı. Maçtan son a yapılan bir basın toplantısında, 150 yabancı gazeteci, Hollanda teknik direktörü Michels'i ayakta alkışladı. Hollanda'da yayınlanan *De Telegraaf* gazetesinin bir muhabiri, basın locasında oturan İsrailli bir gazetecinin kendisine; "Hollanda'yı tutuyorum. Nedenini anlarsın", dediğini yazmıştı.

Profesyonel futbolcular rakipleri hakkında genelde çok nazik konuşurlar, çünkü günün birinde onlarla mutlaka karşı karşıya geleceklerini çok iyi bilirler. Fakat Hollandalılar, Almanlar hakkında hiç de nazik konuşmadılar. Ronald Koeman, Almanlar'ın maçtan sonra kendilerini tebrik etmeyişlerine fena halde içerlemişti. Maç sonrasında formasını değiştirdiği Olaf Thon'un, Alman takımındaki tek iyi insan olduğunu söylüyordu. "Futbol savaştır" ifadesini ilk kez dile getiren Hollanda teknik direktörü Rinus Michels de, "Şu an söylemek istemediğim nedenlerden ötürü bu yengi bana daha da büyük bir tatmin duygusu verdi", demişti. Maçın ikinci yarısı için tünelden stada çıkarken Alman seyircilerin aleyhte tezahüratları üzerine tribünlere doğru orta parmağını kaldırıp bilinen işareti yapmıştı. Arnold Mühren'e göreyse Almanya'yı yenmeleri, İrlanda'nın İngiltere'yi yenmesi gibi bir şeydi, ama bence bu bile durumu anlatmak açısından hafif kalıyordu.

Birkaç ay sonra Hollanda'da *Hollanda-Almanya: Futbol Şiirleri* adıyla bir kitap yayınlandı. Şiirlerden bazıları profesyonel şairler tarafından yazılmıştı ama diğerlerini yazanlar profesyonel futbolculardı.

Kendimi bildim bileli
hatta ondan da önce
Almanlar dünya şampiyonu olmak istiyorlardı

diyordu A.J. Heerma van Voss. Rotterdamlı şair Jules Deelder ise

21-6-88 adındaki şiirini, Van Basten'in golü için yazdığı şu dizelerle bitiriyordu:

Ve düşenler
Mezarlarından sevinç çığlıklarıyla kalktılar.

Hans Boskamp şöyle yazmıştı:

Bir halk veya bir ulus hakkındaki,
Aptalca genellemelerden hep nefret ettim.
Beni asıl çeken,
Bir oranlama yapmaktır.

Düşündüm ki, tatlı bir intikam olası değil
Ya da çok kısa süreli oluyor.
Ama sonra Hamburg'da yaşanan,
O inanılmaz güzellikteki Salı gecesi geldi.

Futbolcuların şiirleri nitelik açısından çeşitlilik gösteriyordu. En kötüleri, Arnold Mühren, Johan Neeskens ve Wim Suurbier tarafından yazılanlardı. Jan Wouters'ın denemesi ise en sofistike olanıydı. Klişeleşmemiş bir dille yazılan ve bir cümlenin birden fazla mısrada tamamlandığı, kafiyesiz bir tarz kullanmıştı. Ruud Gullit'in yazdığı, iki mısralık ancak tercüme edilmesi olanaksız şiir, bir futbolcunun yazdığı en iyi şiirdi ve seçki içinde ayrıcalıklı bir yere sahipti. Johnny Rep'in şiiriyse şöyle bitiyordu:

Dipnot:
Bu yeni forma sadece,
Kıçınızı silmeye değer.

Şiir, Hollanda'nın kaplan desenli ve çirkin formalarından söz ediyordu ama Ronald Koeman'ın maçtan sonraki sözlerine atıfta bulunulduğu da düşünülebilirdi. Koeman, arkadaşı Thon tarafından kendisine verilen Alman formasını tuvalet kâğıdı olarak kullandığını söylemişti. Bütün bu dizelerin bize savaşı hatırlattığını tekrarlamaya gerek var mı?

Söyleşilerde Almanca konuşmayı reddeden Van Basten'in, Hamburg'da gol atarak, savaştan sonra geçen 43 yılda bastırılmış bazı duyguların kapağını açtığını düşünmek insana çekici geliyor ama aslında öyle değil. Savaşın, Avrupa futbolundaki en büyük rekabetle olan bağıntısı, kim ne derse desin o kadar da fazla değildi.

Hamburg'daki geceden önce Almanlar'a karşı şiddetli duygular besleyen Hollandalılar'ın sayısı çok azdı.

Almanlar'dan hoşlanmadıkları doğruydu. Hollanda'da, Kuzey Denizi kıyısındaki Leiden'da 10 yıl yaşadım ve Alman turistlerin pek de sıcak karşılanmadığını gördüm. 'Almanlar Avrupa'nın işgalini nasıl kutlarlar?' 'Aynı şeyi her yaz yeniden yaparak' esprisi çok yaygındı. Ama 1982'de oynayan İngiltere-Almanya maçında, benim sınıfımdaki genç çocukların çoğunun Almanya'nın kazanmasını istediklerini de anımsıyorum. *Hollanda-Almanya*'daki Jaap de Groot'un şiiri, 1966'daki Dünya Kupası finalinde Almanya'nın yenilmesine sadece onun değil, tüm dünyanın üzüldüğünü dile getiriyor. Gerçi o zamanlar savaşın izleri daha tazeydi ama 1974 Dünya Kupası finali gayet sakin geçmişti. Van Hanegem sahayı gözyaşları içinde terk etmişti ve o maç onun için daha önce yapılan herhangi bir Dünya Kupası finalinden çok daha önemliydi. Yine de 1988'deki havadan eser yoktu. 1974'te, her iki takımın oyuncuları da aynı gibiydi. İki ta-

kımın kaptanları olan Beckenbauer ve Johan Cruyff arkadaştılar ve Johnny Rep ile Paul Breitner, FIFA'nın sahada forma değiştirilmesini yasaklayan kararını protesto etmek amacıyla, maçtan sonra verilen ziyafette birbirleriyle ceket ve kravat değiştirmişlerdi.

Hollanda kalecisi Jan Jongbloed, daha sonra günlüğüne şöyle yazmıştı: "Kısa süren hayal kırıklığı yavaş yavaş yerini, gümüş madalyadan duyulan tatmin duygusuna bırakmıştı."

Hamburg'dan sonra duyulan öfori[1] Hollandalılar'ı bile şaşırtmıştı. O gün ortaya çıkan ulusal değişim, maçtan bir gün önce Hollandalılar'la Almanlar arasındaki tüm düşmanca duyguların yok olduğunu söyleyen Jongbloed'de açıkça gözlenmişti. Maçtan bir gün sonra, 1974'teki takımı temsilen 1988'deki takıma şöyle bir telgraf çekmişti: 'Çektiğimiz acılar nihayet sona erdi.' Hamburg'dan sonra Hollanda ne zaman Almanya'yla maç yapsa, Hollandalılar patladı.

Görülen o ki, Hamburg'da yaşanan o geceden sonra Hollandalılar'ın Almanlar'a bakış açısı gitgide kötüleşti. Kanıtlar da bu görüşü destekliyor. 1993'te Hollanda Uluslararası İlişkiler Enstitüsü 'Clingendael', Hollandalı gençlerin Almanlar'a karşı olan tutumları konusunda bir rapor yayınladı. AT ülkelerini, duydukları sevgiye göre sıralamaları istenen gençler, Almanya'yı en alta yazmışlardı. (Sondan ikinci sırada da, Hollandalı gençlerin, mezhep cinayetlerinin işlendiği yer olarak gördükleri İrlanda Cumhuriyeti yer alıyordu. İngiltere sondan üçüncüydü. Lüksemburg'un üçüncü olduğu bu listede Hollanda'dan sonra en sevilen ülke, ikinci sıradaki İspanya'ydı.) Rapor, Hollandalı gençlerin Almanlar'dan, erişkin yaştaki Hollandalılar'a oranla çok daha fazla nefret ettiklerini ortaya koyuyor ve "Bu ilginin bir nede-

1 Kendini aşırı derecede zinde hissetme hali. (Ç.N.)

ni var" görüşüyle sonuçlanıyordu. Bir değişim yaşanmıştı ve bu da tamamen futboldan kaynaklanıyordu.

'Kökü Ne Kadar Derinde' isimli şiirinde Erik van Muiswinkel, 'İyi ile Kötü'yü kızına nasıl açıklayacağını merak ediyor:

Adem, Havva, elma?
Hitler, Florence Nightingale?
Bilemiyorum, bilmek de istemiyorum
Ve tercihan ahlaksızım.

İyi ve Kötü
Bak hayatım, TV'ye bak:
Turuncu, Gullit, Beyaz.
Beyaz, Matthäus, Siyah.

Alman oyuncular Kötü, Hollandalılar'sa İyi'ydi. Ya da Almanlar Alman'dı, Hollandalılar Hollandalı.

Bu, daha maçın başlama vuruşunun çok öncesinde netlik kazanmıştı. *Sun*'ın Almanya'daki eşi olan *Bild*, dedikoduları öğrenebilmek amacıyla Hollandalılar'ın oteline bir muhabir yerleştirmişti. 1974'te, henüz Hollanda ile Almanya Dünya Kupası finalinde karşı karşıya gelmeden önce *Bild*, Hollanda kampında neler olup bittiği hakkında asılsız bir haber yayınlamış ve haberin başlığını da şöyle atmıştı: 'Cruyff, Şampanya ve Çıplak Kızlar'. Cruyff buna çok üzülmüştü. Final maçını Almanya kazandı ve Hollanda takım kaptanı 1978 Dünya Kupası'na katılmamaya karar verdi. 1988'deyse, *Bild*'e yakalanmak istemeyen Hollandalı futbolcular neredeyse oteldeki odalarından hiç dışarı çıkmamışlardı. Buna rağmen huzur bulamadılar. Hollanda Futbol Fede-

rasyonu yetkilileri, Almanlar'ın getirdiği, iki takımın otelleri değiştirmesi önerisini büyük bir sevinçle kabul ettiler ve sonuçta Hollanda takımı, şehir merkezindeki gürültülü Intercontinental Otel'de konaklamak zorunda kaldı.

Maçtan bir gece önce, saat 01:00'de bir Alman muhabir, Hollanda takım kaptanı Gullit'i odasından aradı ve Milan'a transfer olmadan önce hangi takımda oynadığını sordu. Gecenin ilerleyen saatlerinde telefon bir kez daha çaldı ve Gullit'in ifadesine göre 'biri çok saçma bir şey söyledi'. Daha sonra da bir Alman gazeteci kapısını çaldı.

Ertesi gün maçtan önce iki tarafın oyuncuları sahayı kontrol ederken Hollandalı oyuncular Alman rakiplerinin Gullit'e, korku dolu bakışlarla baktıklarını fark ettiler. Gullit'i az da olsa tanıyan Alman savunma oyuncusu Andreas Brehme konuşmak için onun yanına gittiği zaman, diğer Alman oyuncular takım arkadaşlarına ağızları açık bir şekilde bakakaldılar. Ronald Koeman "Onlar kesinlikle bizden daha kötüler", demiş ve eklemişti, "Ama onlarla maç yapmak zorunda kaldığımız zaman durum daha da kötü oluyor". Biz (benim de Almanlar'a sempatim yoktu) onun kötü birşeyler olacağına yönelik önsezisini paylaşıyorduk.

İlk devre Hollanda, o dönemde Avrupa'da görülen en iyi futbolu oynadı. Almanlar karşısında sanki rakipleri Lüksemburg'muş gibi oynadılar ama gol atamadılar. Almanlar ikinci devre için sahaya çıktıklarında yeni bir taktik almışlardı: Rakibi tekmelemek. Buna Hollandalılar da aynı şekilde karşılık verince oyun giderek gerginleşti. Sonra Jürgen Klinsmann, Frank Rijkaard'ın bacaklarına takılıp düştü –ki bu durumda bacaklarına daldığını söylemek, sakar Klinsmann'a iltifat etmek olur– ve Rumen hakem Ion Igna penaltı kararı verdi. Bir *Het Parool* muha-

biri merak etmeden duramamıştı: 'Rumenler de savaşta yanlış mıydılar acaba?'. (Öyleydiler.) Kendini yere çok iyi atan bir futbolcu olan Matthäus penaltıyı gole çevirdi. Almanya, içlerindeki 'en Alman' oyuncunun ayağından, şanslı bir penaltı sonucu kazandığı golle 1-0 öne geçmişti. Bunu sanki daha önce de görmüş gibiydik.

Ama birkaç dakika sonra Marco van Basten, Alman ceza sahası içinde yere düştü ve Igna yine penaltıya hükmetti. Aslında UEFA bu hakemin penaltı kararı verme konusunda son derece yetersiz olduğunu daha önceden anlamış olmalı ki, ona ve yardımcı hakemlerine yanlışlıkla Hamburg yerine Stuttgart'a gidiş için uçak biletleri vermiş, ancak hakem üçlüsü müthiş bir göreve bağlılık örneği vererek yine de maçın oynanacağı kente uçmuşlardı. Hakemler Hamburg'a, oyunu çekilmez hale getirmelerine yetecek bir zamanlamayla yetişmişlerdi.

Maçın 87. dakikasında, yani genelde Almanya'nın maçları kazandığı golleri attığı son dakikalarda Van Basten bir gol attı. Gullit'in de söylediği gibi 'adalet' sonunda, beklenmedik bir şekilde yerini bulmuştu. Maçı seyreden Don Howe kalp krizi geçirdi, ama hangi dakikada olduğunu ben de bilmiyorum.

Hollanda-Almanya, İyi-Kötü. Bizim formalarımız maalesef çizgili ama parlak, Almanlar'ın formalarıysa siyah-beyazdı. Bizim oyuncularımızın ten renkleri çok çeşitliydi, ki buna kaptanımız Gullit de dahildi. Taraftarlarımızın başlarında uzun saçlı Gullit şapkaları vardı. Oysa onların oyuncularının hepsi beyazdı ve taraftarları maymun gibi sesler çıkarıyorlardı. Bizim oyuncularımız esprili ve doğaldılar. Oysa *Alman Mizahının Yüz Yılı* isimli kitap, dünyanın en kısa kitabıydı ve Rudi Völler'in saçında o absürd lüle vardı. Bizim oyuncularımız birer şahsiyetti. Oysa Almanlar sadece ve o da güç bela, birbirlerinden sırt numara-

larıyla ayrılıyorlardı. Maçtan iki gün sonra bir Alman gazeteci Ronald Koeman'a, Alman halkından nefret ettiği anlamına gelen bir cümlesini hatırlatınca Koeman, "Ben asla böyle bir şey söylemedim", dedi. "Ben sadece Alman takımında oynayan ve sürekli olarak hakemlere, bize sarı kart göstermelerini söyleyen, bizi tahrik eden ve ortada hiçbir şey yokken yerlerde yuvarlanan oyuncuları kastetmiştim – bizi bu rahatsız ediyor." Ama bir anlamda gazeteci haklıydı, çünkü Koeman bu eleştirileriyle, eski Alman geleneklerine hakaret ediyordu.

Kısaca her iki takım da, Hollandalılar'ın kendilerine ve Almanlar'a bakış açılarını özetleyecek bir genelleme yaratmışlardı. Biz Ruud Gullit gibiydik, onlarsa Lothar Matthäus gibi... Bu ulusta belirgin ayıplar da vardı ve bunu duruma uydurmak isteyen Hollandalılar kendi terbiyelerini, kendi vakarlarını ve Türkler'e, Faslılar'a ve Gullit gibi Surinamlılar'a karşı gösterdikleri hoşgörüsüzlüğü derhal unutmuşlardı. *Vrij Nederland* 'Almanlar'a, aslında bütün yabancılardan nefret ettiğimizi açıklamak zorundayız' diye yazmıştı ama bunu hiç kimse yapmadı. Almanlar 'kötü', bizse 'iyi'ydik.

1988'de aralarındaki zıtlık had safhadaydı. Hollanda-Almanya maçları geçmişte hiçbir zaman diş bileme maçları olmamıştı. Oyuncularımız hiçbir zaman onların oyuncularından çok daha soylu olmamışlardı. Doğru, 1974'te Hollanda dünyanın en iyi takımıydı. ("Şoförümün söylediği bir şey çok hoşuma gitmişti. 'En iyi takım kazanamadı', demişti ki bu aynı zamanda Hollanda Direniş Örgütü'nde çalışmış bir Alman olan Hollanda Prensi Bernhard'ın maçtan sonra Cruyff'a söylediği cümlenin aynısıydı.) Doğru, Hollandalılar o zamanlar bile kişilik sahibiydiler. Van Hanegem'in turnuvada giydiği ayakkabılar o kadar eskiydi ki, ulusal marş çalınırken ayaklarıyla tempo tutmaya başlamış ve

o sırada ayak başparmağı, ayakkabısındaki bir delikten dışarı çıkmıştı. Ama 1974'teki Almanlar da anlayışlıydı: Beckenbauer, ayakkabıdan çıkan parmağı görünce Hollandalı malzemecilere, ayakkabılarının kalıp kalmadığını sormuştu. Onlar iyi Alman-lar'dı. Oysa bunun aksine Hamburg, İkinci Dünya Savaşı'nın yeniden yaşandığı yer olmuştu.

Savaş sırasında Almanya, Hollanda'yı beş yıl süreyle işgal etti ve Hollandalılar'a göre hepsi direniş örgütü üyesiydiler. Tabii doğal olarak Hamburg'da yaşanan o gece, aradan geçen onlarca yılı silip süpürmüştü. Almanlar'ın göğüslerinde hâlâ kartallar vardı. Hollandalı oyuncular direnişçi, Almanlar'sa 'Wehrmacht'tı.[1] Gerçi bu, anlamsız bir benzetmeydi ama Hollandalılar'ın çoğu böyle düşünüyordu. Hamburg'dan sonra Hollandalılar'ın da en az Almanlar kadar sert ve çirkin oynadığını söyleyen Gullit olmuştu, ama acımasız Hollanda basını ilk defa bundan şikâyetçi değildi. (Hollandalı gazeteciler daha önceleri hiçbir zaman futbolculara sarılıp ağlayarak 'Teşekkür ederiz' dememişlerdi.) Yapılan fauller alkışlanmış, hatta kutsanmıştı, çünkü hepsi direnişin gereği davranışlardı. *Vrij Nederland*'ın Hollandalı savunma oyuncusu Berry van Aerle'yle yaptığı söyleşi şu şekildeydi:

"Almanya maçında, sakatlanan Völler'in saçını çekmiştin."

"Saçını mı çektim? Hiç hatırlamıyorum. Başına hafifçe vurdum ama saçını çekmedim."

"Çekmedin mi?"

"Hayır. Başına hafifçe vurdum. Buna çok kızdı. Çok garip bir tepki gösterdi ve ayağa kalkıp beni kovaladı ama Ronald onu durdurunca kendini yeniden yere atıp yuvarlanmaya başladı. Bence bu çok garip bir davranıştı."

1 Wehrmacht, Almanca 'Askerî Güç' demektir. (Ç.N.)

Aslında sahada ne olduğunu hem gazeteci hem de Van Aerle biliyordu ama bir direnişçi yaptığı kahramanlıktan söz etmeyi hiç sevmezdi. Belli bir ironi kullanarak bunu ima ederdi ve zaten bunu da Almanlar anlayamazdı. Van Basten Hollanda'nın kazandığı penaltıyı anlatırken şöyle demişti: "Kohler dengemi bozdu ve hakem hemen penaltı noktasını gösterdi. Ben de onun bu kararını saygıyla karşılamak zorundaydım." Hollandalı gazeteciler gülüştüler.

Bu maça ilişkin tek benzetme, Direniş'e karşı 'Wehrmacht' değildi. Hamburg, aynı zamanda işgalin tersine dönüşüydü. Turuncu üniformalı bir Hollanda ordusu tüm araçlarıyla Almanya'ya girmiş ve oradaki halkı yenmişti. (İngiltere ve İskoçya arasında sık sık yapılan maçlar döneminde de İskoçlar bir günlüğüne Londara'yı fethederlerdi.) Almanlar, kendilerine uygun bir davranış örneği gösterip Hollandalılar'a sadece 6.000 bilet verdiler, buna rağmen Volkspark Stadı Hollandalılar'la doluydu. Almanlar'ın forvetlerinden Frank Mill bile, "Maç Almanya'da oynansaydı daha iyi olurdu", demişti ki, bu, bir Alman için oldukça başarılı bir espri sayılırdı. Hollanda halkı şarkı söylüyordu:

1940'ta geldiler.
1988'de de biz geldik.
Holadiay,
Holadio.

Hamburg sadece, hiçbir zaman tam olarak beceremediğimiz direniş hareketi değil, aynı zamanda hiçbir zaman tam olarak kazanamadığımız bir savaştı. Başka bir açıdan da bize savaşı anımsatıyordu. Kısaca Hamburg'dan sonra ulusal takımın kaptanından taraftarlara ve hatta Başbakan'a kadar herkes eşitti. Davranış

tarzını futbolcular belirledi. Maçtan sonra Intercontinental'deyken Konga dansı yapıp taraftarların söylediği bir şarkı olan 'Münih'e gidiyoruz'u ve popüler bir kafa çekme şarkısı olan 'Henüz Eve Gitmiyoruz'u söylediler. Kraliçenin ikinci oğlu Prens Johan-Friso da, 'Almanlar'ın şarkı söylediklerini duyuyor musun?' isimli şarkının Hollanda versiyonu olan 'O wat zijn die Duitsers stil'e eşlik etmişti. Gullit, Amsterdam'ın Leidseplein Meydanı'nı dolduran kalabalığın arasında olmaktan mutlu olacağını söylemişti: "Ne de olsa Almanya'da güzel bir parti vermek olanaksız." Blazer ceket giymiş, işe yaramaz bir devlet memurunu tanımlamak için 'bobo' sözcüğünü icat etti ve bu sözcük hemen Hollanda diline girdi. Bugün bile Hollanda halkı birbirlerine 'bobo' der.

Siyasal ve sosyal eşitlikten yana olduğumuz için, Almanlar'ın mağrur ve küstah olmaları gerekiyordu. Hollanda kalecisi Hans van Breukelen, "O adamların, meslektaşları olduğunuz halde size karşı olan davranışlarını kabul etmek mümkün değil. Sizinle bir metre genişliğindeki bir koridorda karşı karşıya gelseler de selam verecek kibarlığı gösteremezler", diye şikâyet ediyordu.

Yapılarına uygun olarak Almanlar, maçın ahlaki yanını tamamen (ama tamamen) görmezden geldiler. Hatta maçtan sonra rakiplerini kutlamak için Hollandalılar'ın otobüsüne binen iyi Alman Beckenbauer bile yenilgiyi 'hak etmediklerini' söylemişti. (Ama daha sonra "Hollanda o kadar iyi oynadı ki, aldıkları galibiyeti asla küçümseyemem", diyerek ilk ifadesini bir parça yumuşatma yoluna gitti.) Matthäus'e göre hakem maçı bir dakika daha uzatmalıydı. Völler'in sözleriyse çok garipti: "Hollandalılar adeta başka bir gezegenden gelmişlercesine, cennet katına çıkartılacak ölçüde övüldüler." (Başka bir gezegenden değil, başka bir ülkeden.) Gerçeği sadece *Bild* yazmıştı: Gazetenin başlığı 'Hollanda Süper'di.

İki ülke daha sonra Ekim 1988'de, Münih'te karşılaştılar. Alman oyuncular bir araya gelerek, maçtan sonra rakipleriyle forma değiştirmeme kararı aldılar. Nisan 1989'da Rotterdam'da yapılan maçtaysa stadyuma, Matthäus'u Adolf Hitler'e benzeten bir afiş asılmıştı.

Hollanda ve Almanya, İtalya'ya gitmeye hak kazandılar ve ikinci turda karşı karşıya geldiler. Zaten Dünya Kupaları'nda veya Avrupa Şampiyonaları'nda ya da en azından Hollanda bu turnuvalara ne zaman katılma hakkını elde etse karşılaşmışlardı. Almanlar, Milano'da 2-1 kazandılar ama hepsi bu kadar değildi. Rijkaard, Völler'e faul yapınca Völler yere düştü ve hakem Rijkaard'a sarı kart gösterdi. Bu durumda Rijkaard bir sonraki maçta oynayamayacaktı; Rijkaard, Völler'e tükürdü, peşinden koştu ve bir kez daha tükürdü. Hollanda dışında tüm dünya tiksinti duymuştu. Her iki oyuncu da oyundan atıldılar, ama Völler'in neden atıldığı bir türlü anlaşılamadı. Hollanda-Almanya sınırında çatışmalar oldu.

Tükürük olayı çok kötü yorumlandı. Hollandalılar dışındaki herkes Rijkaard'ın sinirli biri olduğunu, hatta Hollandalılar'ın Paul Ince'i veya Diego Maradona'sı olduğunu düşünüyor gibiydi. Oysa o, bilinen en sakin futbolculardan biriydi. Peki ama neden tükürmüştü?

Hollandalı oyunculardan bazıları Völler'in ona ırkçılık kokan bazı şeyler söylediğini iddia ediyorlardı. TV görüntülerinde Völler'in, faulden sonra Rijkaard'a bağırdığı görülüyordu. Völler, "Bana neden faul yaptın?" diye sorduğunu ileri sürüyordu ve bu doğru da olabilirdi tabii. Ama Almanlar'ın Nazi olduğu teorisindeki en büyük çatlak, Rijkaard'ın bunu reddetmesiyle ortaya çıktı: O, Völler'in ırkçılığa yönelik bir şey söylemediği konusunda ısrarlıydı. Belki Völler'i koruyordu, belki de ortalığı yatıştır-

maya çalışıyordu. (Birçok Hollandalı oyuncunun aksine Rijkaard kargaşayı sevmezdi.) Belki de onun söyledikleri doğruydu ve Völler'i suçlayan Hollandalı oyuncular olayı abartıyorlardı. Hollanda basını tükürük olayını araştırmaya, Rijkaard'ın şu sözlerine kadar devam etti: "Geriye dönüp baktığımızda olay ne kadar da komik geliyor, değil mi?"

Bu, kutsal bir şeye yapılan bir hakaretti. Bir ulus tümüyle, Almanlar'ın ırkçı, Hollandalılar'ınsa iyi olduklarını kanıtlamaya çalışırken Rijkaard ortaya çıkıp bu olayı bir şaka haline dönüştürmüştü. Ama en sonunda, Almanlar'dan nefret etmediğini söylerken çok ciddi olduğu anlaşıldı. Aynı şey Hollanda Antilleri kökenli Hollandalılar için de geçerliydi.

Oysa Gullit'in Almanlar'dan nefret ettiğinden kimsenin kuşkusu yoktu. Ama şunu da unutmamak gerekir ki, Gullit'in annesi Hollandalı, babasıysa Hollanda Antilleri'ndendi ve o, ten renginin siyah olduğunu ancak on yaşına geldiğinde öğrenmişti. Hatta bir keresinde kendisini Hollandalı gibi hissettiğini söyleyerek Hollanda Antilleri'nden gelen insanları çok fena kızdırmıştı. Rijkaard farklıydı. Onun ve Gullit'in babaları, profesyonel futbol oynamak için Hollanda'ya birlikte gelmişlerdi, ama Herman Rijkaard yine Hollanda Antilleri'nden bir kadınla evlenmişti ve Frank Rijkaard siyah tenli olduğunu başından beri biliyordu. Rijkaard gibi, Hollanda'nın 1990'daki üçüncü kalecisi olan ve Surinam'ın Paramaribo kentinde dünyaya gelen Stanley Menzo da, Almanlar'ın zaferine pek aldırmadığını söylemişti. Menzo sözlerine şöyle devam etmişti: "Canımı en çok sıkan şey, Aron Winter, Rijkaard ve daha sonra da Gullit'in topu aldıkları zaman ıslıklanmaları oldu. Öte yandan Hollandalılar'ın da Almanlar'a bir sürü hakarette bulunduklarını duydum. Bence bunların hepsi çok saçma ama maalesef engel olmaya gücüm yetmi-

yor." Hollanda Antilleri bu oyunun dışında kalmışlardı. Onlar savaş sırasında Hollanda Antilleri'ndeydiler ve Hollanda yurtseverliği onlara şevk vermek yerine, onları endişeye düşürüyordu. Rijkaard tükürdüğü zaman, sanki halkta yaygın olan isteri durumu onu da etkisi altına almış gibiydi, ama o bunu daha sonra inkâr etti. Ona göre tükürmesi direniş değil, sadece kötü bir davranış biçimiydi.

Ancak bu olay, bir sonraki Hollanda-Almanya maçını daha da gergin bir hale getirdi. İki takım 18 Haziran 1992'de Göteborg'da Avrupa Şampiyonası için karşı karşıya geldiler. Ronald Koeman'a göre bu eşleşme, Şeytan'ın marifetiydi.

En büyük Alman sayılan Matthäus bu maçta sakatlanarak oyundışı kaldı. *De Telegraaf* onun yerine oyuna giren Andreas Möller'in, onun yerini tutmaktan çok uzak bir dublör olduğundan şikâyet etmişti, çünkü 'gerçek bir Hollandalı nasıl olur da, kendi ülkesinde bile dışlanan bir Alman'dan nefret edebilirdi?' Ama Hollandalı taraftarlar bu zor işi de başardılar. Van Aerle maçtan önce şöyle demişti: "Riedle, Doll, Klinsmann, ne fark eder ki? Hepsi tehlikeli. Bütün Almanlar tehlikelidir." Bütün Almanlar'ın aynı olduğunu söylerken çok ciddiydi. Maçı 10 Milyon Hollandalı izledi. Bu, Hollanda TV'si açısından yeni bir rekordu ve Ullevi Stadı ağzına kadar Hollandalılar'la dolmuştu.

Alman taraftarlar maça daha az ilgi göstermişlerdi. Hollanda-Almanya maçları onlar için de özel bir anlam kazanmaya başlamıştı ama yine de o kadar önemsemiyorlardı. Ne de olsa Hitler'in işgal ettiği tek ülke Hollanda değildi. Hatta Hollandalılar'ın bu konudaki tepkileri Almanlar'ı hayrete düşürüyordu. Bu, onlara göre başka tür bir ırkçılıktı ve sanırım haklıydılar. Eski bir futbol menajeri olan, *Bild*'in köşe yazarlarından Udo Lattek, *Vrij Nederland* muhabirine, "Bazı insanların geçmişte Yahudiler'e kö-

tülük ettiği gerçeği konusunda benim küçük kızım ne yapabilir ki?" diye sormuştu. Völler bu düşmanlığı 'dış güçlere' bağlıyordu. İşin özünü görmemekte direnerek, "Hollandalılar'a karşı en ufak bir artniyetim yok", demekte ısrar ediyordu. Beckenbauer de, "Çocukken Amsterdam'a gittim", demişti, "Hollanda'yla yaptığımız maçlar benim yıllarıma maloldu, yine de bu maçları hiçbir şeye değişmezdim. O maçlardaki futbol her zaman nitelikli, duygu yüklü ve benzeri görülmemiş bir gerginlikle dolu olurdu. Daha doğrusu, en saf haliyle futbol oynanırdı". Beckenbauer için maç, sadece büyük bir yarışmadır ve futbolun özü de budur zaten... Oysa çoğu Hollandalı açısından futbol maçı daha karanlık, daha çapraşık bir olaydır.

Hollanda takımı Göteborg'da soyunma odasından çıkarken Michels oyuncuları durdurup şöyle dedi: "Beyler, şu anda söyleyeceğim şeyleri daha önce asla söylememiştim. Bugün üç gol atacaksınız. Bunlardan ikisini orta saha oyuncularımız atacak ve Almanlar da bir veya iki gol atacaklar. Güzel bir maç olmasını dilerim."

Orta sahada oynayan Rijkaard maçın ikinci dakikasında bir gol attı ve iki Alman bunun üzerine, bir Hollanda gece kulübüne parça tesirli bir bomba atarak, nedense maçı seyretmeyen üç kişinin yaralanmasına neden oldu. Gece kulübü, Hollanda'nın Kerkrade kentinde ve Hollanda'da başlayıp Almanya'da sona eren Nieuwstraat Caddesi üzerindeydi.

Daha sonra Hollanda sol açığı Rob Witschge'nin serbest vuruştan attığı ikinci gol geldi. Top, Alman barajında yer alan ve vuruş sırasında havaya sıçrayan Riedle'nin ayaklarının altından geçerek kaleye girmişti. Michels maçtan sonra, "İdmanlarda serbest vuruş planları yaparsınız ama oyuncuların sahada bunları uygulayıp uygulayamayacağından emin olamazsınız. Neyse ki

bu maçta Almanlar bu plana uydular", demişti. Klinsmann Almanya'nın golünü attıktan sonra, Hollanda'nın ileri uç oyuncularından Dennis Bergkamp bir gol daha attı ve skor Hollanda lehine 3-1 oldu. Maçın bitmesine birkaç dakika kalmıştı ki, Michels ve yardımcısı Dick Advocaat, Wouters'in yerine oyuna Peter Bosz'u sokmak istediler, ancak ne Wouters ne de bazı Hollandalı oyuncular oyundan çıkmayı kabul ettiler. Sonunda teknik adamlar oyundan, genç Bergkamp'ı çıkarmak zorunda kaldılar. Advocaat, "Dennis, taraftarlara seni alkışlamaları için bir şans vermek istiyoruz", demişti. Bosz kardeşine, formasını bir Alman'la değiştirmeyeceğine dair söz vermişti. Maçın sonucu, Michels'in tahmin ettiği gibi 3-1 oldu. Hollanda-Almanya maçları insanların doğaüstü güçlerini de harekete geçiriyordu.

Maçtan sonra sınırdaki Enschede ve Kerkrade'nin Nieuwstraat Caddesi'nde Hollandalılar ve Almanlar birbirlerine bira şişeleri ve taşlarla saldırdılar. Enschede'de oturan 500 kişi sınırı geçti ve Alman kenti Gronau'nun altını üstüne getirdi. AT'de işler yolunda giderken, neredeyse savaşın eşiğine gelinmişti. Hollanda'nın entelektüel günlük gazetesi *NRC Handelsblad* genç taraftarların hiç hakları olmayan bir öfke gösterdiklerini ve bu haksız öfkenin, hiç de yakışık almayan kötü bir davranışı haklı çıkarmak amacıyla kullanıldığını yazmıştı. Ama aslında konu İkinci Dünya Savaşı değildi. Savaş, direniş ve 'Wehrmacht' sadece, bizim oyuncularımızın gerçek birer Hollandalı, Almanların'sa tipik birer Alman olduklarını söylemek amacıyla kullanılan sözcüklerdi.

Neyse ki İskoçya, Birleşik Devletler Topluluğu adıyla şampiyonaya katılan Rus ağırlıklı takımı 3-0 yendi de hem Hollanda hem de Almanya yarı finale yükseldiler. Hollanda, Danimarka'yla, Almanya da İsveç'le oynayacaktı. Her iki taraf da finale çı-

kacaklarını umuyorlardı. Michels basına, "Bu turnuvada Almanya'yla iki kez karşılaşacağımızı her zaman söylemiştim", demişti. "Bir sonraki maç da çok zor geçecek."

Michels'in lakapları arasında Sfenks, General ve Boğa gibi sözcükler vardı. O, asla Ally MacLeod gibi kibirli biri değildi, ama yine de Hollanda'nın finale çıkmak için önce yarı finalde Danimarka'yı yenmesi gerektiğini unutmuş gibiydi. Bu gerçeği bütün Hollandalılar unutmuştu. Taraftarlar Almanya'yla oynayacakları final maçına gitmeyi planladıkları için, yarı final maçı nedeniyle düzenlenen charter uçak seferlerinden birkaçı iptal edildi. Hollanda-Danimarka maçında tribünler neredeyse boş kalmıştı. Doğal olarak Hollanda maçı kaybetti. Gereksiz bir kibir içindeydiler. Danimarka kalecisi Peter Schmeichel öfkeyle, Bergkamp ilk Hollanda golünü attığı zaman seyircilerin bunu alkışlamaya bile üşendiklerini söylemişti. Maçtan sonra çok üzgündüler: Almanya İsveç'i yenmiş ve finalist olmuştu. Van Breukelen, "Almanlar'ın kellesini kurtardık. Zaten dünya şampiyonu olmuşlardı, şimdi de bizim unvanımızı elimizden alacaklar. Sırf bu yüzden kim bilir kaç gece uyuyamayacağım", demişti.

Almanlar final maçını kaybettiler, O gece Danimarkalı oyuncularla Danimarka halkı hep birlikte 'Auf Wiedersehen Deutschland"[1] şarkısını söylüyorlardı, çünkü onlar da işgal edilmişlerdi.

Hollanda-Almanya maçları bir süre sonra sinir harbi olmaktan çıkacaktır. 1988'den sonraki birkaç yıl boyunca Hollanda, Avrupa'nın en başarılı oyuncularından bazılarına sahipti, oysa Alman oyuncular en kötüler arasında gösteriliyorlardı. Gullit, Rijkaard, Van Basten, Wouters ve Ronald Koeman ulusal maçlarda oynamayı bıraktıkları zaman, Almanya, Hollanda'yı kolayca yener hale gelecektir. Belki bizim oyuncularımız da onların-

1 'Elveda Almanya.' (Ç.N)

kilerden daha iyi insanlar olmaktan vazgeçeceklerdir. İşte o zaman Hollandalılar, Hollanda-Almanya maçlarına bu kadar önem vermeyi bırakacaklar ve Clingendael Enstitüsü'nün de daha fazla üzülüp korkmasına gerek kalmayacaktır.

3
Futbol Muhalifi

Berlin'e, Duvar'ın yıkılışından 10 ay sonra, Eylül 1990'da taşındım. Kentin o zamanlar iki büyük kulübü vardı: Doğu'da FC Berlin ve Batı'da Hertha BSC. Helmut Klopfleisch çoktan Doğu'dan Batı'ya geçmişti bile.

FC Berlin'in eski adı Dinamo Berlin'di. Duvar yıkılmadan önce maçlarını, Doğu Berlin'deki ilk dairemden 10 dakika mesafedeki Jahn Stadyumu'nda oynuyorlardı. Bulunduğumuz semt olan Prenzlauer Berg, müttefiklerin bombardımanından sonra ayakta kalabilen birkaç yerden biriydi ve uzun yıllardan beri de çok bakımsız bir haldeydi. Buraya en son 1920'li yıllarda bir tamirci çağrılmış ve 1945'te Kızıl Ordu her sokak için tek tek savaşmak zorunda kalmıştı. Benim oturduğum apartman, duvarlarında mermi delikleri olmayan nadir binalardan biriydi, ama adeta bunu telafi edercesine, 1920'lerin sanatından harika bir örnek olan sokak kapısının camı dört yerinden kırılmıştı. Rüzgâr bu kırıklardan içeri giriyordu ve Berlin'in öyle garip bir havası vardı ki, insan her zaman havanın olduğundan 10 derece daha soğuk olduğunu zannediyordu. Ancak binanın içini dolduran rüzgâr, hiç değilse kedi idrarının tüm binaya sinmiş olan ko-

kusunu alıp götürmeye yarıyordu.

Merdiven sahanlıklarından geçerken, o kattaki dairelerden gelen çeşitli sesleri duyabilirdiniz: Çeşitli tartışmalar, pişen kahvenin fokurdaması ve kürekle atılan kömürün sesi. İnsanlar genellikle evlerinde olurlardı. Binada oturan ve ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan yedi kişiden dördü artık bunu yapamıyordu ve bir zamanlar bürokrat olan komşum, o günlerde hizmetçilik yaparak geçiniyordu. "Bana kalsa duvarı hemen yarın yeniden inşa ettirirdim", deme alışkanlığından bir türlü vazgeçemiyordu.

Yoğun işsizlik, neo-nazi yanlısı duvar yazıları ve çocuk felci geçirmiş olan garip dilenci dışında Doğu Berlin hâlâ komünist bir başkent gibiydi ve bu kentte adeta sürekli olarak kasım ayının yaşandığı izlenimine kapılabilirdiniz. Kent, haki, açık kahverengi ve grinin sayısız tonlarında inşa edilmişti ve yerlerini aldıkları Ari heykellerine hiç benzemeyen, sosyalist işçilerin haşin görünüşlü heykelleri kente en ufak bir neşe kırıntısı katmaktan bile uzaktı. Kentin tam ortasında Marx ve Engels, taşlarda yaşıyorlardı. Marx oturmuştu, Engels ayakta duruyordu. Lenin de tahminen uzanmış yatıyor olmalıydı. Heykelin ön tarafına biri, 'Bir dahaki sefere daha iyi olacak' diye karalamıştı. Heykelin arka tarafındaysa 'Özür dileriz' yazıyordu. Berlin'de olmak, gerçekten çok heyecan verici bir şeydi. Doğu'da çıkan bir öğrenci dergisi şikâyet ediyordu: 'Artık hiçbir şey eskisi gibi değil, öte yandan ilerde neler olacağını da bilen yok. Herkesin emin olduğu tek şey, her şeyin mutlaka değişeceği.'

Dinamo'nun ne olacağını bilen yoktu ama takım çoktan adını değiştirmiş ve artık kirasını ödeyemediği Jahn Stadyumu'nu terk etmişti. Stat, Prenzlauer Berg'deki en gösterişli yapıydı. Eski duvarın biraz ilerisindeydi ve telefon etmek için ne zaman Ba-

tı'ya gitmek istesem onun önünden geçer ve her defasında da ona büyük bir hayranlıkla bakardım. Yükseklikleri, tribünlerin en az iki katı olan, en az onlar kadar gri ışıklandırma kuleleri stada, bir esir kampı görünümü veriyordu ve eskiden maç günlerinde öyle olduğu da bir gerçekti. İnsanların kaçmasını önlemek için askerler maç sırasında, sınıra en yakın tribünleri işgal ederlerdi. Seyirci sayısı da her zaman çok az olurdu.

Dinamo halk arasında 'On bir Domuz' olarak bilinirdi. Avrupa'nın en antipatik takımı olduğu kesindi, ama aynı zamanda başarılı bir takımdı. 1979-1988 yılları arasında 10 yıl üst üste Doğu Almanya şampiyonu olmuştu.

Dinamo, savaştan hemen sonra, Doğu Almanya lig şampiyonluğunu başkentte tutmak amacıyla kurulmuştu. Doğu Alman gizli polis örgütü Stasi'nin seksen yaşındaki korkulan başkanı Erich Mielke, aynı zamanda 1989 Devrimi'ne kadar kulübün başkanlığını da yapmıştı. Mielke'ye, Doğu Almanya Başkanı olan ve Küçük Erich olarak bilinen Erich Honecker'den ayırmak için Büyük Erich denirdi. (Honecker sadece yetmişlerindeydi.) Mielke kulübe âşıktı ve Doğu Almanya'daki en iyi oyuncuları toplamıştı. (Bunlardan biri, bir ara Gazza'yla birlikte Lazio'da oynayan Thomas Doll'du. Daha da ötesi, Mielke hakemlerle de pek iyi anlaşırdı ve Dinamo, maçlarının büyük bölümünü 95. dakikada atılan penaltı golleriyle kazanırdı.

Doğu Berlin'deki Union ise, işçilerin kulübüydü ve Dinamo her zaman onun yerini almak isterdi. Kulübün daha cesur olan taraftarları, 'Demir Union' tezahüratının arasına 'Deutschland, Deutschland'ı'[1] serpiştirirlerdi ve Union-Dinamo maçlarında stattaki herkes Union'u desteklerdi. Kazanan taraf yine de her zaman Dinamo olurdu ve maçın bitimine on dakika kala stad-

1 Alman Ulusal Marşı'nın ilk sözcükleri. (Ed.N.)

yum boşalmaya başlardı.

Dinamolu oyuncular, her yıl şampiyon oldukları için pek mutlu sayılmazlardı, ama genelde ağızlarını açtıkları da söylenemezdi. Duvarın yıkılmasından birkaç yıl önce kulübün santrforu Andreas Thom'a, Batı Alman dergisi *Stern*'le söyleşi yapması için izin verilmişti. Thom, "Birçok kişi Doğu Almanya'dan kaçıyor, çünkü buradaki yaşamdan hoşlanmıyorlar", diye konuşmuş, sonra çekingen bir ifadeyle şunu eklemişti: "Bence burası son derece olağandışı bir ülke."

Duvar yıkıldığında Thom, Batı basınıyla konuştuğu için hâlâ yasaklıydı. Duvarın yıkılmasından sonra o ve arkadaşları hemen Bundesliga kulüplerine transfer oldular. Dinamo'yu 10 kez lig şampiyonu yapan menajer Jürgen Bogs yine kulüpte kaldı ama artık eski sihirbazlığından eser kalmamış gibiydi.

Ben kente geldiğim zaman, FC Berlin, maçlarını çok küçük olan Sportforum sahasında yapıyordu. (Bir gece bu stadı bulmaya çalıştım ama başaramadım.) O zamanlar maçlarını izlemeye yaklaşık 1.000 kadar seyirci geliyordu ve bunların da çoğu, manyak sayılabilecek düzeydeki hooliganlardı. Komünist görevlilerin ve Stasi ajanlarının oğulları olan bu kişiler, dünyanın en kötü insanları sıralamasında, Kolombiyalı uyuşturucu tüccarları ve etnik temizlik yanlısı Sırplar'ın hemen ardında yer alıyorlardı. Bunlar, belli kişilerle olan yakın ilişkilerinden ötürü eski günlerde bile Batı'ya rahatça geçebiliyorlardı. Hatta bir keresinde büyük bir taraftar topluluğu Dinamo'yla birlikte Monaco'ya gitmişti. Duvar yıkıldıktan sonra büyük bir gariplik gösterip komünizmle neo-nazizmi birleştirmeye başladılar. En sevdikleri şarkılar 'Sieg Heil' ve 'Mielke'yi Seviyoruz'du. FC Berlin ümitsiz bir durumdaydı. Kulüp, adını temize çıkarmak için bir halkla ilişkiler şirketiyle anlaştı ama büyük bir hızla düşüyorlardı. Ber-

lin amatör ligine kadar indiler. Beş yıl sonra yerel bir gazetede çıkan iki satırlık bir haber, 1979-1988 Doğu Almanya şampiyonu FC Berlin'in kapandığını duyurdu.

Batı Berlin'de Hertha vardı. 1930 ve 1931'de Almanya şampiyonu olan Hertha, Almanlar'ın 'Gelenek Kulübü' dedikleri türden bir kulüptü ve bir keresinde bütün Berlin'in tek takımı olmuşlardı. Ama 13 Ağustos 1961 gecesi Berlin duvarı kenti ikiye bölünce, Hertha'nın oyuncu ve tarftarlarından yarısı kendilerini Doğu Berlin'de hapsedilmiş buldular. Kulüp yanlış oyuncuları almaya ve rüşvet skandallarıyla sarsılmaya başladı. O zamanlar çok genç olan Pierre Littbarski adındaki kanat oyuncusunu çok arıyorlardı ve 1980'lerin ortalarında Berlin amatör ligine kadar düştüler. Duvar yıkıldığı zaman Alman ikinci ligindeydiler ve üzerlerinde Hertha'nın 1950'lerdeki formaları olan gözleri yaşlı binlerce Doğu Berlinli, Olimpiyat Stadı'na koştu. Hertha'nın, belki de en büyük Doğulu taraftarı Helmut Klopfleisch'dı.

Futbolun politikayla hiçbir ilgisi olmadığını düşünen varsa, mutlaka Klopfleisch'la konuşmalıdır. İri yarı, sarışın, ay yüzlü bu adam, yanlış takımları tuttuğu için Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden atılmıştı. Onunla Berlin'den ayrılmak üzere olduğum günlerde tanıştım. 1991 yılıydı. O da Doğu Berlin'i iki yıl önce terk etmişti ve Demokratik Almanya adına artık haritalarda bile rastlanmıyordu, ama o yine de komünizm hakkında konuşmaktan kendini alamıyordu. "Artık geceleri uyuyamıyorum, karım da uyuyamıyor, çünkü o ülkeyi yöneten caniler hâlâ serbest." Karısı bize kahve ve kek servisi yaparken, aslında hiç istemediği belli olduğu halde, birkaç dakikada bir lafı dönüp dolaştırıp aynı konuya getiriyordu.

Klopfleisch'ın olağanüstü yaşamı hakkında iki haber kayna-

ğım vardı; biri kendisi, diğeriyse Mielke'nin Stasi'sinin onunla ilgili olarak tuttuğu kabarık dosyaydı. Yeni Alman devleti, Stasi kurbanlarına, istihbarat örgütünün kendileri hakkında tuttuğu dosyaları okuma izni vermişti. Ünlü Doğu Alman romancılar, kendi dosyalarını yayınladılar; Klopfleisch da bana kendi dosyasının fotokopilerini gönderdi. Stasi sayesinde yaşamöyküsü, hem de tüm detaylarıyla, eline geçmişti.

Her iki kaynağa göre de Klopfleisch 1948'de Doğu Berlin'de doğmuş ve 1989'a kadar burada yaşamıştı. Önce kamu sektöründe elektrikçi olarak çalışmış, daha sonra da, nadir bulunan özel şirketlerden birinde cam temizleyiciliği yapmıştı. Bana "Biz küçük insanlardık, çünkü küçük kalmamız için her şeyi yaparlardı", demişti. Yine kendi ifadesine göre, işini değiştirme nedeni, çalıştığı yerde işçilere sürekli olarak ne düşünmeleri gerektiğinin söylenmesiydi.

Konuşmayı seviyordu, ya da Stasi'nin ifadesiyle, 'karakterinden kaynaklanan duygusal bir konuşma tarzı' vardı. Dosya uyarıyordu: 'K.'nin çok iyi bir zihinsel algılama yeteneği var ve bağlantıları rahat anlıyor.' (Stasi sürekli olarak adının baş harfini kullanmamış olsa, dosya Kafka'nın eserlerine daha az benzeyebilirdi.)

Dosyada politika konusunda şöyle yazıyordu: Yorumlarından, kendini Batı elektronik kitle iletişim araçları vasıtasıyla bilgilendirdiği açıkça anlaşılıyor. K., Bundesliga'yı övüyor. K'ye göre sporla politika arasında en ufak bir ilişki yoktur.' Stasi bu görüşü paylaşmıyordu. Bir Batı Alman bürokrat dosyayı Klopfleisch'a verdiği sırada, "Tümüyle futbol hakkında", demişti.

Stasi, "K. Ailesi boş zamanlarını daha çok futbolla ve hafta sonları şehir dışındaki arazisine giderek değerlendiriyor", diyordu. Klopfleisch bunu biraz daha açtı: "Doğu Almanya'da geçir-

diğimiz en güzel günler, yazlığımızda geçirdiklerimizdi. Berlin'in dışında, sessiz, kimsenin olmadığı ve komünist propagandayla karşılaşmadığımız bir yerdi. Orada, yaz akşamları televizyonun karşısına geçip Batı futbolunu izlerken çok mutlu olurduk. Yazlık evimizdeyken kendimizi adeta Batı'ya geçmiş gibi hissederdik. Orası bizim Küçük California'mızdı. Doğu'yu terk ettiğimiz zaman, onu da elimizden aldılar." Klopfleisch, beş yıldan beri eski yazlığını geri almaya çalışıyordu.

Dosyada, "K. kendini, Batı Berlin'deki futbol kulübü Hertha BSC'nin koyu bir taraftarı olarak görüyor" diye yazıyordu. Dünyaya geldiği zaman, yani savaştan üç yıl sonra, Hertha çoktan kentin Doğu'sundan Batı'sına taşınmıştı bile. Ama o zamanlar duvar henüz inşa edilmemişti ve Klopfleisch çocukluk yılları boyunca Hertha'nın kendi sahasında oynadığı bütün maçlara gitmişti. Duvar yükseldiğinde 13 yaşındaydı. "Çok kötüydü, tam Almanlar'a göre bir şeydi. Siz Londra'yı tam ortadan ikiye bölen bir duvar inşa etmezdiniz herhalde, değil mi?" Taraftarı olduğu kulübün kendi sahasında oynadığı bir maçı izlemek için tam 28 yıl beklemek zorunda kaldı.

Duvarın inşasından sonraki birkaç ay boyunca bütün cumartesi öğleden sonralarını, kalabalık bir grup Doğu Berlinli Hertha taraftarıyla birlikte onun dibinde, kendilerinden sadece birkaç yüz metre uzaktaki Hertha sahasından gelen sesleri dinleyerek geçirdi. Stattaki taraftarlar tezahürat yapınca, Demir Perde'nin arkasındaki taraftarlar da yaparlardı. Ama sınır muhafızları bir süre sonra bunu da engellediler. Daha sonra da Hertha, Batı Berlin'in Batı ucunda, duvardan ve işitme mesafesinden kilometrelerce uzakta bulunan Olimpiyat Stadyumu'na taşındı.

Ne yapacaklardı? "Doğu Berlin'de bir 'Hertha Derneği' kurduk – tabii yasadışıydı. Her seferinde ayrı yerde olmak üzere ay-

da bir kez toplanırdık. Genelde bir bingo[1] kulübü olarak kayıt yaptırır ve bir kafenin arka odasını kapatırdık. Her toplantıya Hertha'nın menajeri de gelirdi, hatta bazen oyuncular ve teknik direktörler bile sınırı geçerek aramıza katılırlardı. Düşünüyorum da, son 20-30 yıldaki bütün Hertha menajerleriyle tanışmış olmalıyım. Onlardan, kulüpte neler olup bittiğini öğrenmek isterdik, normal olayları değil tabii, çünkü bunları Batı radyo ve TV'lerinden öğreniyorduk zaten. Bizi ilgilendiren şey, kulübün içinde yaşananlardı, yani tam anlamıyla dedikodu. Bir sürü şeyi öğrenmek istiyorduk, çünkü aksi takdirde kendimizi ayda yaşıyor gibi hissediyorduk. Menajerler herhalde bizi bir avuç manyak olarak görüyorlardı, ama her defasında durumun bizim için ne denli üzücü olduğunu söylemeden de edemiyorlardı. Onları, toplantılardan kimseye söz etmemeleri konusunda uyarıyorduk, ama onlar geri döndükleri zaman maç programlarına, yine Doğu Berlin'deki sadık Hertha taraftarlarıyla buluştuklarını yazıyorlardı. Bunu da sırf övünmek için yapıyorlardı. Sonunda doğal olarak Stasi kuşkulandı ve menajerleri sınırda durdurmaya başladılar. Bir keresinde Jürgen Sündemann'ı çırılçıplak soymuşlardı. Her toplantıda, menajerin sınırı geçip geçemeyeceğini düşünerek merak içinde beklerdik. Çok heyecan verici bir şeydi, bir serüvendi."

"Hertha, Bayern Münih ve Batı Alman Ulusal Takımı taraftarıydım, ama aslında bir Doğu takımıyla oynayan Bütün Batı takımlarını da desteklerdim. Dinamo Berlin, Aston Villa ve Liverpool'la oynadığı zamanlar da oradaydım, Vorwärts Frankfurt, Manchester United'la oynadığı zaman da... Manchester United'ı severim. Dennis Law'un yaklaşık 20 metreden çektiği mükemmel şutu hâlâ anımsıyorum. Bizim takımlarımızı yendikleri za-

1 Tombalaya benzer bir oyun. (Ç.N.)

man gazetelerimiz şöyle yazarlardı: 'Profesyonel lngiliz futbolcular...' Sanki bizimkiler amatörmüş gibi."

lki Almanya arasında yapılan tek maçı, Demokratik Almanya'nın kazanmış olması, tarihin son derece önemsiz bir ironisi olsa gerek. lki takım 1974 Dünya Kupası'nda karşılaşmışlar ve Doğu, Batı'yı 1-0 yenmişti. (Golü atan Jürgen Sparwasser, daha sonra Batı'ya iltica etmişti.) Bu maçtan söz ettiğim zaman Klopfleisch uzaklara baktı. "Hiçbir şey anlayamıyorum", dedi, "O gün bizim evde bir matem havası vardı. Gerçi şansla alınmış bir yengiydi ama Doğu Berlin'de büyük kutlamalar yapılıyordu. Bence en kötü olay, tribünlerde oturan 300 tane partili politikacının, futboldan hiç anlamadıkları için, ellerindeki Doğu Almanya amblemli küçük bayrakları sallayarak hep yanlış zamanlarda alkışlamaya başlamasıydı". Klopfleisch o maçı televizyondan izlemek zorunda kalmıştı. Sadece Sovyet bloğu içinde seyahat edebiliyordu ve etti de.

İçinde, Batı dünyasının çok ünlü bazı futbolcularıyla birlikte çektirdiği fotoğrafların bulunduğu bir albüm çıkardı. Albümde kimler yoktu ki: Klopfleisch ve Franz Beckenbauer, Karl-Heinz Rummenigge, Bobby Moore, Bobby Charlton ve kolunu omzuna atarak fotoğraf çektirdiği Roger Milla. Bu fotoğraflar onun, maç yapmak için gelen Batılı takımları izlemek amacıyla Doğu Avrupa'da yaptığı çeşitli seyahatlerin ürünüydü. Peki ama bunu bir cam temizleyicinin ücretiyle mi yapmıştı? "İnanılmaz derecede pahalıya patlıyordu ama ben bir sendikaya bağlı olmadığım için zaten başka türlü tatil yapmam da olanaksızdı."

Otuz yıl boyunca Hertha'nın bir tek maçına gitmişti, o da Polonya'da Lech Poznan'la oynadığı zaman. O gün Polonya sınırında çok uzun bir kuyruk vardı, ama Doğu Alman sınır görevlileri maçtan haberdardı ve bütün arabaları geri çeviriyorlardı.

Klopfleisch bunu önceden tahmin etmiş ve yanına annesini de almıştı. Sınır kapısında annesini gösterdi ve "O, Polonya'da büyüdü. Eski evini bir kez daha görmesi için götürüyorum", dedi. Bu, yalandı tabii ama görevliler geçmesine izin verdiler ve Klopfleisch maçı izledi. Sistemi yendiğini zannetmişti, ama Stasi bu seyahatini de biliyordu. Bu maç, dosyasına, onun futbol seyahatlerinden biri olarak kaydedilmişti. Dosyada, 'Aile Bundesliga takımlarının yaptığı maçları izlemek için bütün fırsatları kullanmaya çalışıyor', ifadesi vardı.

Hiçbir masraftan kaçınmayan Stasi, Klopfleisch'a her gittiği yerde eşlik ediyordu. Bir ajan raporuna büyük bir üzüntüyle, 'Bulgaristan Halk Cumhuriyeti-Federal Almanya Cumhuriyeti maçındaki davranışlarıyla K., Demokratik Almanya'nın uluslararası ününe belirgin bir zarar vermiştir', diye yazmıştı. Dosyada, Demokratik Almanya'nın asil şöhretine zarar veren diğer futbol muhaliflerinin isimlerine de yer verilmişti. Klopfleisch daha sonra dosyasını okurken, özel cam temizleme şirketindeki patronunun, Sofya'ya yaptığı bu ziyaret hakkında Stasi'yle konuştuğunu öğrenmişti. Stasi raporunda bu konuşma için, 'Yoldaş çok açık konuştu ve güvenlik birimlerini bundan sonra da desteklemeye hazır olduğunu belirtti', diye yazıyordu. Klopfleisch patronunu severdi.

Bayern Münih 1981'de Çekoslovakya'ya gitmiş ve Stasi, 'muhalif olumsuz güçlerin, suç işleme eğilimindeki tehlikeli kişilerin, inançları açısından çöküntüye uğramış genç insanların ve gençlerin ülkeye gelişini önlemek için' bir sürü önlem almış ancak yine de başarılı olamamıştı. Klopfleisch'ın raporunda şöyle yazıyordu: '18.3.1981'de, çoğunluğunu Demokratik Alman vatandaşlarının oluşturduğu büyük bir taraftar topluluğu Bayern'in kaldığı otelin önünde toplandı. Düzeni ve güvenliği sağ-

lamak için Çek milisler otelin girişini, diğer yöntemlerin yanı sıra cop da kullanarak boşaltmaya çalıştılar. Milislerin bu hareketleri film kamerası kullanan bir erkek tarafından, otelin bir odasındaki pencereden kaydedildi.'

Bu erkek, Klopfleisch'dı. Dosyada onun daha sonra, büyük olasılıkla Bayern'in bir yetkilisi olan birine yazdığı mektuptan alıntılar da vardı: "Yanımızdaki hatıraları sakladık. Bizi sınırda bir daha aradılar. İnsan kendini banka soyguncusu gibi hissediyor. Sırf Bayern'in oynadığı futbolu izlemeye gittiğiniz için bu şekilde aranmak büyük bir yüz karası değil mi"

Klopfleisch ve Stasi daha sonra yüz yüze gelmeye başladılar. Dosyada, Stasi teğmeni Hoyer'in, 12 Aralık 1981'de Klopfleisch'la yaptığı 'caydırma amaçlı sohbet'ten de söz ediliyor.

Rapor aynen şöyle: "K., kendi ifadesine göre, toplu taşım araçlarını kullanarak tam zamanında geldi, çünkü bu havada (kar-buz) kendi arabasını kullanmıyormuş. Konuşmasına izin verildi ve o da 'karakterinden kaynaklanan duygusal konuşma tarzıyla' konuştu. Kimliğine neden el konulduğunu öğrenmek istiyordu. Bu yüzden ülke dışına seyahat edemiyordu. Sakin olması söylenince konuyu hemen futbola getirdi ve 'bunun onun hobisi olduğunu ve ailesi tarafından da böyle kabul edildiğini' söyledi. 'Maç için Prag'a gitmişti.' Hoyer'e, Dinamo Berlin-Vfb Stuttgart maçı için bilet alamadığından şikâyet etti. 'Bunu asla açıklayamayacağını iddia etti. Maç için bilet bulması halinde, oraya gitmesine izin verilip verilmeyeceğini sordu. Kendisine bunu kendi davranışlarının belirleyeceği söylendi. O, bir hooligan olmadığını, onların davranışlarını kınadığını ve sorun çıkaranların kimlikleri ellerinde olduğu halde onun kimliğine neden el konulduğunu bir türlü anlayamadığını söyledi. İyi tanıdığı

M.'den söz etti ki, bu kişinin hooligan olduğu çok iyi biliniyordu. Kendisinin M.'yle karıştırılıp karıştırılmadığını sordu. Bayern Münih'le Dinamo Dresden arasında oynanması olası bir maçtan söz ederek, bu maç için de resmen bilet almasının mümkün olamayacağını ifade etti. Ama Bayern'de oynayan bir futbolcuyu tanıdığını ve ona mektup yazması halinde kendisine bilet bulabileceğini söyledi. Bunun üzerine kendisine, 5639289 numaralı telefondan Stasi teğmeni Hoyer'i araması ve bu konuyu ona danışması söylendi."

Klopfleisch o zaman suratını astı. Bu fikir ona hiç çekici gelmemişti. Bunu yaparsa maça olan ilgisini yitireceğini ve maçtan hiç zevk almayacağını belirtti. Zaten sürekli denetim altında tutulduğuna dair bir izlenimi vardı.

Bunu diğer 'sohbetler' izledi. Klopfleisch bana şöyle demişti: "Dosyada bunlardan 'sohbet' diye söz ederler. Sanki güzel bir odada oturuyormuşuz ve onlar da bana, 'Evet Bay Klopfleisch, bu konuda ne düşünüyorsunuz?' diye sorarlarmış gibi. Aslında çok korkunçtu. Kendimi avlanmış bir hayvan gibi hissederdim." Sonra kanepeyi işaret ederek; "Birkaç kere de bunun köşesinden büyük olmayan bir hücreye atılmıştım" diye eklemişti. "Sanırım, her birine ayrı bir hikâye anlatıp anlatmayacağımı anlamaya çalışıyorlardı, ama bu sadece benim tahminim. Kesin olarak emin değilim. Hiçbir zaman benden ne öğrenmek istediklerini anlayamadım. Ne zaman bunu sorsam, sorguyu yapan kişi bağırırdı: 'Burada soruları biz sorarız!'" Batı Berlin'deki dairesinde sohbet ederken bana anlattıkları, inanması güç şeyler olduğu için biraz çekingen davranıyordu.

"Hep benimle birlikte başka kimlerin olduğunu öğrenmek istiyorlardı. Onlara hiçbir zaman isim vermeyeceğimi belirttim. Aslında nasıl olsa her şeyi biliyorlardı ama yine de benden hiç-

bir bilgi alamayacaklarını anlasınlar istedim. Hep şunu dedim: 'Doğu'da hiçbir şey değişmeyecek. İnsanların beyinlerini değiştiremeyeceksiniz. Lütfen bu ülkeden çıkmama izin verin, çünkü buna artık dayanamıyorum.'" Stasi, 'K.'nin politik açıdan değişmeye eğilimli bir yapısı olduğunu' anlamıştı.

Sisteme neden bu kadar düşman olmuştu? "Bilmiyorum. Büyükbabam bir Nazi karşıtıydı ve her fırsatta Demokratik Almanya'nın ne kadar korkunç bir yer olduğunu söylerdi. Yani küçüklüğümden beri hep bunu söyleyen birinin yanındaydım. Bunun dışında bir açıklamam yok. Batı'nın daha zengin olduğunu biliyordum ama buna aldırdığım da söylenemez. Ben sadece canımın istediği şeyi okumak, hoşlandığım şeyleri görmek ve dinlemek istiyordum."

Bazen bir Batı takımı maç yapmak için Demokratik Almanya'ya geldiğinde hapse atılırdı. "Hatta o zamanlar Batı Almanya Başbakanı olan Schmidt, 1981'de Doğu Berlin'i ziyaret ettiği sırada bile ben hapisteydim. Havaalanına gidip Alman bayrağı sallayacağımı ya da buna benzer aptalca birşeyler yapacağımı düşünmüş olmalılar. Batı takımlarıyla yapılan maçlara bilet bulmak son derece zordu. Biletler eskiden parti üyelerine verilirdi çünkü aksi olsa bütün stat, Batı takımı lehine tezahürat yapabilirdi. Hamburg maçında, yine de bir terslik çıkmayacağından emin olmak için biletleri yoldaşlara, maçtan bir saat önce dağıttılar. Her şeye rağmen stada girmeyi başarırdık, çünkü komünistlerin çoğu futboldan nefret ederdi ve biletlerini bize satarlardı." Bunları söylerken, elindeki bileti satması için ikna edilmeye çalışılan aptal bir parti üyesinin taklidini yaptı.

1985'te yine tutuklandı. Çekoslovakya-Batı Almanya maçında, Batı Almanya menajeri Franz Beckenbauer'e, kentin her iki yarısının da sembolü olan oyuncak bir Berlin ayısı hediye etmiş

ve Stasi de bunu yaparken onu izlemişti. "Geri dönerken sınırda beni durdurdular ve arabamı tam beş saat boyunca aradılar. Hatta jant kapaklarını bile çıkardılar ve Beckenbauer'le çekilmiş bir fotoğrafımı buldular." Onu bana da gösterdi: Klopfleisch'ın birkaç adım arkasında Beckenbauer ve ayı, 'Restaurant' yazısının altında duruyorlar ve kimliği belirsiz bir kadın da objektife bakıyordu. Kısa bir süre casusun o olup olamayacağını düşündük.

Stasi, Klopfleisch'ın Prag'da satın aldığı futbolla ilgili hatıra eşyalarını elinden almış, ama 'suç teşkil edecek bir kaçakçılık' olayına rastlanmadığını da belirtmişti. "Arama sırasında K. bu tür şeylerin tutkulu bir koleksiyoncusu olduğunu söyledi. Yapılan aramanın bir taciz olduğunu düşünüyor ve daha önce başına böyle bir şeyin hiç gelmediğini iddia ediyordu." Klopfleisch, totaliter bir devlette yaşamanın nasıl bir şey olduğunu bir türlü anlayamamıştı. Belli bir nedeni yoktu ama dürüstlük ve sağduyu standartlarının her toplumda geçerli olması gerektiğini varsayıyordu. Şöyle devam etti: "Beni sorguladılar, bana bağırdılar. Beni hapse atacaklarını fark ettim. Hemen, 'Beni rahat bırakmazsanız arkadaşım Franz'ı çağırırım', dedim. Beckenbauer'i çok iyi tanıdığım söylenemezdi, ama yine de ürktüler. 'Belki', diye düşünmüş olmalılar, 'Bu adam gerçekten de Teamchef'in[1] arkadaşıdır'. Ona öyle derlerdi. Bunun bütün Batı gazetelerinde yer alacağını söyledim. Böyle bir riski göze alamadılar ve beni bıraktılar".

Stasi prensip olarak, Doğu Almanlar'la temas kuran Batı Almanlar'ı da izlerdi ve Klopfleisch'ın dosyasında, Avusturya'nın Kitzbühel kentinde oturan ve adı Franz olan bir Batı Alman vatandaşı hakkında bilgi toplanması talebine rastladım. Her Alman vatandaşı Beckenbauer'in orada oturduğunu bilir ama yasaya gö-

1 Takım kaptanı. (Ç.N.)

re, Stasi dosyalarında adı geçen üçüncü şahısların kimliklerinin belirlenmemesi gerektiği için, dosyalardan sorumlu olan Batılı bürokratlar bu kişinin soyadını karalamışlardı. Stasi'nin Beckenbauer hakkında topladığı bilgiyi bulamadım.

Klopfleisch ertesi yıl, Meksika'daki Dünya Kupası'ndan önce Batı Almanya'ya iyi şanslar dileyen bir telgraf çektiği için yine tutuklandı. "Stasi bana, sınıf düşmanına ne cüretle şans dilediğimi sordu, ben de söyledim: 'Sizin ülkenizdeki futbol İzlanda ve Lüksemburg'dakinden daha iyi değil.' 'Bu ifadeni daha sonra da tekrarlar mısın?' diye bağırdılar. 'İsterseniz altını bile imzalarım', dedim. Doğu Almanya berbat bir yerdi. Ulusal takımın maçlarını sadece 5.000 kişi izlerdi ve bunların çoğu da otobüslere doldurularak zorla stada götürülen ve nereye götürülürlerse götürülsünler, izlemeleri istenen şeyi izleyecek durumdaki çocuklardı."

Klopfleisch'ın oğlu Ralf gelip babasının yanına oturduğu sırada ben kalkmak üzereydim. O sırada yirmilerinde olan Ralf, rejimin güvenini daha 9 yaşındayken öğretmenine, Bayern santrforu Karl-Heinz Rummenigge'yi kahraman olarak gördüğünü söylediği zaman kaybetmişti. Ralf'ın formasına yıllar sonra sahip olduğu Rummenigge bir 'sınıf düşmanıydı'. Bayern Münih Başkanı Profesör Scherer, Klopfleisch'ın Doğu Berlin'deki dairesine gelmiş ve gelir gelmez de soyunmaya başlamıştı. Klopfleisch buna hiçbir anlam verememişti ama daha sonra anlaşılmıştı ki, Scherer giysilerinin altına, Rummenigge'nin giydiği Bayern formasını giymişti.

Gümrükten bu şekilde geçen Scherer, bu formayı Ralf'a hediye etti. Ralf, çok umut veren bir futbolcu olarak yetişmişti. 15 yaşına geldiği zaman hem Dinamo'nun genç takımında oynuyor, hem de Doğu Berlin gençler karmasının kaptanlığını yapıyordu.

Işte o dönemde zorunlu olarak katıldığı bir Askerî Savunma Eğitim Kampı'nda düşmüş ve diz bağlarını koparmıştı. Ne ilk yardım yapıldı, ne de ameliyat edildi ("Çünkü biz 'devletin düşmanıydık'"). Böylece futbol hayatı sona erdi. O zamandan beri hiç futbol oynamamıştı. Klopfleisch bu olayı anlatınca Ralf sessizce odayı terk etti. Klopfleisch, "Eskiden çok mutluydu", dedi. "Doğu'yla ikimiz birlikte alay ederdik. Doğulular'ın bir makine gibi spor yaptıklarını düşünürdüm ve ikimiz birden 'Orada top var, topla oynamak zorundasınız', diye bağırırdık". Dosyasında Stasi'nin aldığı bir kararı bulmuştu: 'Çocuk, ailesinin elinden asla alınmayacak.'

Demokratik Almanya, rejim muhaliflerini Batı'ya gönderiyordu. Klopfleisch ailesi 1986'da göçmen vizesi almak için başvurmuş, ama bu istekleri ancak üç yıl sonra kabul edilmişti. Stasi'nin zamanlaması da büyük bir özenin ürünüydü doğrusu: Klopfleisch'ın annesi ölüm döşeğindeydi. "Stasi'ye, birkaç gün daha kalmama izin vermeleri için yalvardım. Doktor annemin birkaç saatlik ömrü kaldığını söylemişti. Bunu Stasi'ye söyleyince, 'Birkaç saati kaldığını biliyoruz, ama ya şimdi gidersin ya da asla gidemezsin', dediler. Bunun üzerine Batı'ya geçtim ve beş gün sonra da annem öldü. Cenaze töreni için geri dönmeme izin vermediler."

Klopfleisch ailesinin Batı'daki ilk yılları bir mülteci kampında geçti. Bütün hayatını Demokratik Almanya'da geçiren Klopfleisch'ın Batı'ya geçmesinden birkaç ay sonra duvarın yıkılması da onun şansıydı tabii, ama hiç değilse artık Hertha'yı kendi sahasında izleyebilecekti. "Doğu'dayken Hertha hakkında bir sürü hayal kurmuştum anlaşılan. Çok büyük bir takım olduğunu zannediyordum, ama hayal kırıklığına uğradım. Duvar 9 Ka-

sım 1989'da yıkıldı. Hertha'nın o tarihten sonra ligde yapacağı ilk maç, kendi sahasındaki Wattenscheid maçıydı ve stadyumda 50.000 kişi vardı. Hem de bir ikinci lig maçında! Bütün Doğu Berlin, bu tarafa akmıştı. O pazartesi günü gazetelerde Hertha'nın, Dinamo ve Union teknik direktörlerini maça davet ettiğini okuduk. Bir sürü komünist ve Stasi şefi! Şurası bir gerçek ki, Doğu'daki bütün önemli teknik direktörler, menajerler ve futbolcular, kendileri kabul etseler de, etmeseler de parti üyesidirler. Wattenscheid maçında ben de stat görevlisiydim ve partinin önde gelen isimlerinin ücretsiz koltuklarına oturmak üzere kapıdan geçtiklerini görünce, "Biz Hertha için savaşıp acılar çektik ama onlar kalkıp bu adamları davet ediyorlar", diye düşünmeden edemedim. Daha sonra yapılan basın toplantısında Hertha yöneticileri, sanki övünülecek bir şeymiş gibi, bu adamların da maçta olduklarını açıkladı. Bir sonraki maçı sırf bu yüzden sadece 16.000 kişi izledi. Ben de hemen kulüp üyeliğinden istifa ettim, ama Hertha'nın maçlarına yine de gidiyorum. Bence Berlin'deki tek kulüp hâlâ o. Onları hiç izlemeyenler bile aldıkları sonuçları sürekli olarak takip ederlerdi. Blau-Weiss daha iyi futbol oynuyordu, ama adı Hertha değildi ki...

Hayatındaki dengenin üzücü olduğunu o da kabul ediyordu. "Bu yıl 43 yaşına bastım. Hayatımın 41 yılını Doğu'da geçirdim ve o zamanlar da ara sıra güzel günlerimiz olmuştu, ama şimdi onca yılın boşa harcanmış olduğunu düşünüyorum. Ama biliyor musun, Batı Almanya'nın çok başarılı olmasıyla teselli buluyorduk. Doğu takımlarını 'her zaman' yeniyorlardı. Bu, bizim için çok önemliydi!"

4

Baltık Ülkeleri, Amerika'da Olmak İstiyor

Berlin-Vilnius arası 22 saatlik bir tren yolculuğunu gerektiriyor. Polonya'yı boydan boya, trenin hiç dinmeyen gürültüsünü dinleyerek geçip Beyaz Rusya'da durduk. Ellerinde birer naylon torba olan iki küçük çocuk bir anda bütün vagonları yağmaladı. Yaklaşık 20 saat sonra Litvanya sınırından geçmiştik. Koridorda durmuş iki Alman'la, bir konudan diğerine atlayarak sohbet ediyorduk ki, genç bir Litvanyalı bizim önünde durduğumuz pencereye bir taş attı. Neyse ki cam kırılmadı ve bir süre sonra sağ salim Vilnius'a ulaştık.

'Vilnius-Litvanya.' Vilnius'un nüfusu 1 milyon. Harap durumda olan, 15. yüzyıldan kalma bir kent merkezi ve yine harap durumda olan, 20. yüzyıla ait bir banliyösü var. Yine de Litvanya, Sovyet standartlarına göre zengin sayılırdı ve SSCB'den bağımsızlığını kazanan ilk cumhuriyetlerden biri olmuştu. (1992 Ağustosu'nda oraya gittiğim zaman, yabancı büyükelçilerin çoğu hâlâ otel odalarında kalıyorlardı.) Diğer Baltık devletleri olan

Letonya ve Estonya da, Amerika'daki Dünya Kupası'nın elemelerine katılmalarını mümkün kılacak bir zamanlamayla bağımsızlıklarını kazanmışlardı ve ben, dünyanın bu tarafında ilk kez oynanacak olan Dünya Kupası eleme grubu maçlarından ilk ikisini izlemek için buraya gelmiştim. Bunlar; Letonya-Litvanya ve Estonya-İsviçre maçlarıydı.

Vilnius'ta ilk önce, Sajudis hareketinin, katedralin karşısındaki bürosuna gittim. Sajudis, bağımsızlık mücadelesini başlatan örgüttü, ama bu hareket daha sonra siyasi parti haline gelmişti. Litvanya'nın en büyük partisiydi ve genel seçimler çantada keklik sayılırdı. Büroya girip kendimi bir İngiliz futbol muhabiri olarak tanıtınca, beni hemen büyük patron olan Sajudis Genel Sekreteri Andrius Kubilius'un yanına götürdüler. Bu olay, Başkan Landsbergis'le tanıştırılmaya götürülen Norveçli turist gencin başına gelenlerle kıyaslanırsa, hiç önemli bir şey değildi. Batılılar, Baltık ülkelerinde çok önemli kişilerdi.

Kubilius, futbol ve basketbolun, bağımsızlık mücadelesinde yaşamsal bir öneme sahip olduğunu söyledi. Zalgiris Vilnius, bir Rus takımıyla maç yaptıktan sonra taraftarlar çoğunlukla stadyumdan ellerinde meşalelerle çıkar ve halk şarkıları söyleyerek yürüyüşe geçerlerdi. Yürüyüşçüler kent merkezine geldiklerinde, ellerinde Litvanyalılar'ın 'muz' dedikleri sopalar bulunan milis güçlerini, onları bekliyor bulurlardı. Bu yürüyüşler, 1980'lerin sonlarına kadar ülkede görülen tek milliyetçi protesto biçimiydi. Gorbaçov iktidara gelip de insanlar daha özgürce konuşmaya başlayınca, spor bu kadar büyük bir öneme sahip olma özelliğini yitirdi. Kubilius, "Sajudis güçlenince spor ikinci sıraya düştü", demişti. Sovyet vatandaşları o zamana kadar ancak maçlarda bir araya gelip canlarının istediği gibi bağırabiliyorlardı. Oyuncular gerçi bu kalabalığa hiçbir zaman katılmadılar, ama

yine de Zalgirisli futbolcular sahaya çıkar çıkmaz, önce en gürültücü Litvanyalılar'ın bulunduğu, stadın güney ucuna doğru ellerini sallarlardı. Kubilius büyük bir üzüntüyle, "Bu gösterilerden hiçbir sonuç alamadık tabii", demişti. Ona soracak sorum kalmayınca çok üzüldü, ama bu üzüntünün nedeni spor hakkında konuşmaktan zevk alması değildi. Litvanyalılar 'yeniden üyesi olmak' istediklerini sık sık dile getirdikleri Avrupa'nın dikkatini çekebilmek için adeta çırpınıyorlardı. Birçok Batılı'nın Litvanya'yı hiç duymamış oluşu çok önemliydi. İş adamları, ancak varlığından haberdar oldukları bir ülkeyle ticarete başlarlar, turistler ancak bildikleri bir ülkeye giderlerdi. Ayrıca Batılı ülkelerin halkları, Litvanya adındaki bir ülkenin varlığından haberdar olurlarsa, Rus ordusunun bir kez daha Litvanya'ya girmesi halinde Batılı hükümetlerin harekete geçmesi için daha büyük bir kamuoyu baskısı da oluşabilirdi. Spor yardımcı olabilirdi.

Ülkeye varışımdan günler önce Litvanya ulusal basketbol takımı, Barcelona Olimpiyatları'nda bronz madalya kazanmış ve böylece bir ay boyunca TV'lerde, Başkan Landsbergis'in bir yılda göründüğünden daha fazla görünmeyi başarmıştı. İngilizce yayınlanan *Lithuanian Weekly*'den Nerijus Maliukevicius, son aylarda üç yabancı ziyaretçisinin olduğunu söylemişti: İkisi Litvanya basketbolu hakkında bilgi almak isteyen, biri *Newsweek*, diğeri *San Francisco Chronicle*'dan iki gazeteci ve ben. "Herkes buraya spor yüzünden geliyor", diye yakınmıştı. Eski gösterileri sorduğumda telaşla yanıtladı: "Ben de katılırdım." Sonra bunu biraz değiştirdi: "Çoğunu gördüm. Aslında o da görsün diye oğlumu götürürdüm. Ama gösteri sona erince insan ne yapabilir ki? Biz de eve giderdik."

Vilnius'tan ertesi gün ayrıldım. Litvanya, Riga'da Letonya'yla maç yapacaktı. Matuejus Frismanas'ın Volkswagen minibüsüyle

kuzeye doğru yola çıktık. Jet sahibi bir Batılı neyse, Volkswagen minibüs sahibi bir Litvanyalı da aynı şeydi. Frismanas, megazengin bir işadamı ve karikatüre benzeyen bir Baltıklı'ydı. Tek tutkusu futboldu ve Litvanya takımının teknik direktörü olduğunu söylemişti. Oysa bana verdiği İngilizce kartvizitte gösterişli bir yazıyla 'Ulusal Takım Menajeri' yazılıydı. Frismanas, zeki bir adamdı.

Minibüsü, Litvanyalı bir dev kullanıyordu ve arabada iki yolcu daha vardı: Biri, Frismanas'ın matematik öğretmeni olan kayınbiraderi, diğeriyse, ulusal takım Kuzey İrlanda'ya giderken onlara eşlik eden tek Litvanyalı gazeteci olan bir futbol muhabiriydi. Gerçi o maç ülkenin Dünya Kupası tarihindeki ilk maçıydı ve çok önemliydi ama diğer gazetelerin muhabir gönderecek kadar paraları yoktu.

Frismanas ve kayınbiraderi Yahudi'ydiler ve benim de Yahudi olduğumu anlamakta gecikmediler. Kayınbirader, İbranice, Almanca ve İngilizce karışımı bir dille, "Amcalarımın, dayılarımın, halalarımın, teyzelerimin, büyükanne ve büyükbabalarımın nerede olduklarını asla unutamam", dedi. "Litvanya toprağında! Onları oraya gömenler de Almanlar değil, Litvanyalılar'dı." Frismanas, savaşa kadar Yahudiler'in kulübü olan Maccabi Vilnius'un sponsoruydu. Ya şimdi? "Şimdi Yahudi olan tek şey para."

Bir süre yol aldıktan sonra Frismanas arabayı kullanan deve, durmasını söyledi. Kendimize ziyafet çekecektik. Votkamızı yanımızda getirdiğimiz belli oluyordu ve bir köylüden satın aldığımız etleri yerken votkayı da içmeye başladık. Gazeteci bana bir bardak votka uzatarak 'sembolik olarak' bir dikişte içmemi istedi, sonra da bardağı bir daha doldurdu. O gün bir sürü sembol içtim. Frismanas büyük bir kederle, "İçki içmeyi bize Ruslar öğ-

retti", dedi. "Ruslar!"

Letonya sınırında, elleri makineli tüfekli askerler bekliyordu. Frismanas minibüsten fırladı, onlar bize doğru gelmeden, askerlerin yanına gitti ve onlara küçük bir Litvanya Olimpiyat Komitesi flaması verdi. Askerlerle bir dakika kadar konuştu. Elinde bayrak olan asker öylece dururken, gümrük binasından çıkan diğerleri Frismanas'a bakıyorlardı. Sonra hızlı adımlarla minibüse döndü ve sürücüye devam etmesini söyledi. Onlara ne söylemişti? "Şanslı olduklarını söyledim", dedi. "Normalde sizi yenerdik, ama Litvanya'nın bütün oyuncuları iyi durumda olmadığı için berabere kalacağız."

'Riga, Letonya.' Az da olsa üşütmüştüm ve bu, yol arkadaşlarımı çok üzmüştü. Doğrudan doğruya, takımın kaldığı Hotel Riga'ya gittik ve hemen takım doktorunu aramaya koyulduk. Doktoru, tüm Litvanyalı oyuncularla sarılmış bir halde, iki kişilik bir odada bulduk. Oyunculara bakınca hangilerinin Avusturya'da oynayan yıldızlar, hangilerininse hâlâ kendi ülkelerinde top koşturan futbolcular olduklarını anlamak kolaydı. Saç tıraşları son derece güzel olan ve yataklarına uzanmış halde masaj yaptıran iki kişinin Austria Wienli oyuncular olduklarından hiç kuşkum yoktu. Oysa yerde oturan uzun ve dağınık saçlı gençler, haftada sadece birkaç sterlinle geçiniyor olmalıydı.

Durumumu doktor da beğenmedi ve soğuk algınlığım için bana Alman malı bir hap verdi. Hapın tadı o kadar güzeldi ki, soğuk algınlığım geçtikten sonra da almaya devam ettim. Baltık ülkelerinde kaldığım sürece bu haplar çoğu kez, bütün gün boyunca mideme giren en iyi yiyecekler oldu.

Frismanas ve kayınbiraderi, Litvanya'nın gerkçek teknik direktörü olan Algimantas Liubinskas'la söyleşi yapmayı isteyip is-

temediğimi sordular. "Hiç sorun değil", diye de teminat verdiler. Sonradan anladım ki Liubinskas, Frismanas'ın iş ortağıydı. Hemen ardından eklemeyi de unutmadılar: "Bunu sakın gazetende yazma ama!"

Frismanas'ın iş ortağı odasındaydı. Üzerinde 'Indiana Hakem Kursu' yazılı tişörtünü giymiş, insanda saygı uyandıran ulusal takım malzemecisiyle birlikte MTV'de pop müzik klipleri izliyordu. Litvanya nasıl bir takımdı? "Litvanyalılar'ın mizacı o kadar da güçlü değildir." Bu minik ülke, Hitler-Stalin paktından sonra oynadığı ilk önemli maçta, Belfast'da 2-2 berabere kalmayı nasıl başarmıştı? Liubinskas, "Kuzey İrlanda o kadar da kötü oynamadı", dedi, "ama bizim hakkımızda hiçbir şey bilmiyorlardı. Biz onların maçlarının video kasetlerini izlemiştik ama eminim onlar 'Litvanya mı? Haritada yeri belli mi?' diye sormuşlardı. İngiliz ekolünü uygulayan takımların topu hep havaya kaldırdıklarını biliyorduk, yani bizim deyişimizle 'ikinci katta' oynuyorlardı ve bunun için gerekli önlemleri almıştık". Gülümseyerek, "Fakat iki golü de yerden şutlarla attılar", diye ekledi. Liubinskas, Litvanya Futbol Federasyonu'ndan daha fazla bilgi toplamıştı. Dünya Kupası grup listelerinin yer aldığı ofis duvarlarında Kuzey İrlanda için 'Airija', İrlanda içinse 'S. Airija' yazıyordu; yani İrlanda ve Güney İrlanda.

Baltık topraklarında oynanan ilk Dünya Kupası maçı başlı başına bir olaydı. Örneğin ben hayatımda ilk defa, bir stadyumun kapısı önünde havyarlı sandviç almıştım. Stadyumun etrafını dolduran seyyar satıcılar bunun dışında soğutulmamış Alman birası ve Letonya dilinde yazılmış Agahta Christie romanları satıyorlardı, ama ben sadece kapağında, o maçla hiçbir ilgisi olmadığı halde, Diego Maradona'nın fotoğrafı bulunan bir maç programı almakla yetindim. Fiyatı sekiz pence'ti. Eski SSCB'de-

ki ilk günlerimde her şeyin fiyatı benim için müthiş bir neşe kaynağıydı.

Taraftarlar stadın etrafında, üzerlerinde Batılı yazılar bulunan tişörtleriyle toplanmaya başladılar. Her türlü yazı vardı. Bir adamın giydiği tişörtte 'Royal Mail – Stoke on Trent – MLO' yazıyordu. Anladığım kadarıyla maça hooliganlar gelmemişti. Uzun sakallı birkaç yüz tutucu Litvanyalı, ellerindeki bayrakları sallayarak 'Lietuva' diye bağırıyor ve ayaklarında Wellington postallar olan polisler de onları izliyordu.

Basın locasında bir VIP gördüm: Danimarka teknik direktörü Richard Möller-Nielsen. Takımının, Avrupa Şampiyonası'nı kazanmasının üstünden henüz iki ay geçmişti ama o şimdiden, Dünya Kupası'ndaki olası rakiplerini izlemek için Riga'ya gelmişti. Onu Litvanyalı gazeteciler ve yetersiz çevirmenleriyle sarılmış bir halde buldum. Şampiyonluğu kazanmak için, evinin onarımına bir süre için ara verdiği doğru muydu? Möller-Nielsen sırıttı. Gerçekleri keskin bir espri anlayışıyla söyleyecek kadar zekiydi: "Aslında yeni bir mutfak yapmalıydım ama tam o sırada lsveç'le oynamak üzere çağrıldık. Mutfak daha yeni bitti, uzun zaman aldı. Mecburen profesyonel bir dekoratörle anlaştım." Danimarka Ulusal Takımı'nda oynamayı reddeden Michael Laudrup'la ilgili bir soruyu duymazlıktan geldi ve Letonya'yla Litvanya'nın çok ciddi rakipler olacağını söyledi. Bence nezaket gösteriyordu. Belki de cidden öyle düşünüyordu, çünkü 50 gün kadar sonra Danimarka kendi sahasında her iki takımla da 0-0 berabere kaldı.

Batılı amblemlere çılgınlık derecesine varan hayranlık, Letonya Futbol Federasyonu'na kadar uzanıyordu. Federasyon, tribünlerin birine bir Amerikan bayrağı asmış ve onun yanına da dev bir 1994 Dünya Kupası amblemi yerleştirmişti. Dünya Ku-

pası bir tür seraptı. Her iki taraf da Amerika'ya asla gidemeyeceklerini biliyorlardı, ama hiç değilse o amblem, bunun bir tür köy maçı olmadığını kanıtlar nitelikteydi. Sahada Litvanya halk dansı yapıldı ve bu dans, bu ortamda son derece utanç vericiydi. Morris'in Wembley'de dans etmesi bundan daha garip olamazdı doğrusu. Litvanyalılar avuçlarını çatlatırcasına alkışladılar.

Stadyumun sadece dörtte biri dolmuştu. Bu da Stalin'in hatasıydı. Baltık ülkelerini işgal ettiği zaman, Letonya ve Estonya'ya yüz binlerce Rus idareci göndermişti ve bugün her iki cumhuriyetin de nüfuslarının hemen hemen yarısını Ruslar oluşturuyordu. O gece sahadaki Letonyalı oyuncuların çoğu Rus'tu ve oradakilere stadyumun neden bu kadar boş olduğunu sorduğumda, Ruslar, adı Letonya Ulusal Takımı olan bir takımın maçını izlemeye gelmezken, Letonyalılar'ın da kendi adlarına sahaya çıkan Ruslar'ı seyretmeye istekli olmadıklarını söylediler. Letonyalılar savaştan önce de futbol oynuyorlardı, ama o günlerde antrenörlerin büyük bir çoğunluğu Rus'tu ve onlar da takımlarına sadece Rus oyuncuları alıyorlardı.

İki takımın kadrolarına bakınca hangisinin daha güçlü olduğu anlaşılıyordu. Austria Wien ve Dinamo Kiev'de oynayan Litvanyalılar vardı, ama kendi ülkeleri dışına çıkan Letonyalılar, sadece Finlandiya'nın Ilves Tampere, Polonya'nın Lomza ve adıyla hiçbir benzerliği olmayan Granit takımlarında oynuyorlardı.

Letonya 1-0 öne geçti ve maçın ilk yarısı böyle bitti. Devre arasından sonra Litvanya beraberliği yakaladı ve maçın bitimine birkaç dakika kala gelen Andrius Tereskinas'ın golü durumu 2-1 yapınca, Litvanya'nın 50 yılı aşkın bir zamandır süregelen krizi bir zaferle sona erdi. Maçın en dikkat çekici noktalarından biri, Avusturya'da oynayan Litvanyalı futbolcuların sık sık yere

düşmeleri ve sakatlanarak tedavi gören futbolcuların çokluğuyduBu maç sayesinde eski Sovyet futbolunda sakatlanan futbolcuların tedavisinin de çok uzun bir zaman aldığını öğrenmiş oldum.

Oldukça rahatlamış olan Liubinskas, maçtan sonraki basın toplantısında maçın 'sert ve acımasız' geçtiğini söyledi, çünkü bu bir Baltık derbisi ve bu yüzden de 'prensiplerin mücadelesi'ydi. O sırada ayağa kalkan bir gazeteci öfkeyle bazı eleştirilerini dile getirdi. Bilet fiyatlarının 30 pence olmasından şikâyetçiydi. Bu kadar yüksek bir bedelle seyircilerin stada gelmeleri nasıl mümkün olabilirdi? Bu gazeteci, Letonyalı bir Rus'tu ve Baltık festivaline katılamadığı için oldukça öfkeliydi.

Odadan yavaşça çıktım, diğer odada tek başına ve sıkılmış bir halde oturan Möller-Nielsen'i buldum. El sıkışıp oturduk. Sonra benden yanıt bekler bir ifadeyle, "Nasılsın?" diye sordu. Möller-Nielsen çok nazik bir insandı. Bir süre onun en büyük tutkusu olan lngiltere ve lngiliz futbolu hakkında sohbet ettik. "Uzun paslarla oynanan futbolu severim", dedi. "Böylece top hemen gol atılabilecek noktalara gider. Futbol orta sahada oynanmamalı. lngiliz futbolunun bir kalitesi, bir dürüstlüğü var ve buna dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değil. Avrupa şampiyonu olduğumuz zaman Graham Taylor ve Lawrie McMenemy bana tebrik telgrafları gönderdiler. Manchester United ve Liverpool'un maçlarını sık sık seyrederim. Bu kulüplerin ne kadar organize ve taraftarlarının ne kadar adil olduklarını görünce hayran olmamak mümkün değil."

Barselona Olimpiyatları'ndan da söz ettik. Ona göre Gana orada 'çok güzel futbol' oynamıştı. "Söylesene", dedi, "Üçüncü Dünya demek, olumsuz bir ifade midir? Böyle bir şey söylemek ayıp mı olur?" Bu konu kafasını kurcalıyordu ve bir süre birlik-

te düşündük. "Bana kalırsa yakında Dünya Kupası'nı bir Üçüncü Dünya ülkesi, daha doğrusu bir Afrika ülkesi kazanacak."

'Tallinn, Estonya.' İki gün sonra Estonya-İsviçre maçını izlemek üzere Tallinn'deydim. İsviçreli gazeteciler ordusuna ve bana, Estonya takımı ve Estonya lig programı hakkında bilgiler veren broşürler dağıtıldı ama burada çok garip bir durum vardı. Örneğin, Flora Tallinn, ligi dördüncü bitirmişti ama ulusal takımın hemen hemen bütün oyuncuları bu takımdan seçilmişti. Diğer Estonya takımlarından sadece iki oyuncu vardı. Estonyalılar'ın, ulusal takımlarını, mantıkdışı prensiplere göre seçtikleri belli oluyordu.

Bu bulmacanın yanıtı, etnik nefretti. Flora, tam bir Estonya kulübüydü. Estonya'da yaşayan Ruslar 'koloniciler' olarak bilinirler. Estonyalı futbolcular ulusal takımda bunlardan en çok üç kişi bulunmasını ve bu üçünün de Estonya dilini çok iyi derecede konuşabilir olmasını şart koşmuşlardı. Teknik direktör Uno Piir en iyi oyuncuların seçilmesini önermiş, ama bu isteği reddedilmişti. Sonuçta ortaya çıkan takım, Estonya'nın oluşturabileceği en iyi takım olmaktan çok uzaktı.

İnsan buna FIFA'nın ne diyeceğini düşünmeden edemiyor. Bir an için, İngiltere'nin siyahi oyuncuları veya Geordiller'i ulusal takıma seçmemek gibi bir politikası olduğunu düşünün. Dünya Kupası'nda Estonya'yla aynı gruba düşen İskoçya bu durumu FIFA'ya şikâyet edebilir, hatta sadece Estonyalılar'dan oluşan bir takımla oynamayı reddedebilirdi, ama böyle bir şey yapmadı tabii.

Stadyumda antrenman yapan İsviçre takımıysa mutlu bir karışım yaşıyor, Almanca, İtalyanca, Fransızca ve İngilizce cümleler havada uçuşuyordu. İngilizce mi? Alpler'in doruklarında o

güne kadar varlığı bilinmeyen ve İngilizce konuşan bir topluluk bulunmamıştı tabii, ama İsviçre takımının teknik direktörü Roy Hodgson, Güney Londralı bir İngiliz'di. Sahadaki çimlerden bir avuç koparırken bana Estonyalılar'ın 'Rus tarzı' futbol oynadıklarını söyledi. Eminim, bu tanım Estonyalılar'ın hiç mi hiç hoşuna gitmezdi. O sırada Hodgson'ın yardımcısı Mike Kelly, iki kaleciyi çalıştırıyordu: İtalyan kantonundan Marco Pascolo ve Alman kantonundan Stefan Lehmann. Pascolo uzun ve siyah Latin tarzı saçlarıyla gereksiz plonjonlar yapan bir kaleci, Lehmann ise açık renkli ve çekingen bir Germen'di. Ancak ertesi gün sessiz olanın Pascolo, aşırı derecede süslü olanınsa Lehmann olduğunu öğrenince, ne kadar şaşırdığımı anlatamam.

Maç, herkesin tahmin ettiği gibi oldu. İsviçre gayet kolay gol atarken, taraftarları da inek çanları çalıyor ve büyük olasılıkla İsviçre yapımı olan koku bombaları atıyorlardı. Durum 2-0 olduğunda İsviçreliler birden 'Hayatın hep iyi tarafına bak' şarkısını söylemeye başladılar. Estonyalı taraftarlar gerçi 'Union Jack'[1] şeklinde olan ama Estonya renklerine sahip bayraklar sallıyorlardı. Yalnızca bir tezahüratları vardı: 'Eesti, Eesti!'

Estonyalılar yumuşak başlı insanlardı. Belki Rus tarzı futbol oynuyorlardı ama 1980'lerin ünlü Sovyet takımlarıyla en önemli ortak yönleri, onlarda da kazanma arzusunun pek olmayışıydı. Hollandalı bir gazeteci bir zamanlar Dassaev, Belanov, Protassov ve arkadaşlarına 'kaybetmeye mahkum' futbolcular demişti. Yani o takımda, rakip takım santrforunun gol atmasına engel olmak için 30 metre koşmayı göze alan bir Stuart Pearce, takımına hak etmediği bir yengi kazandırmak için ortada hiçbir şey yokken kendini ceza sahası içinde başarıyla yere atan bir Jürgen Klinsmann ve yeterince gayret göstermedikleri için takım ar-

1 İngiltere Bayrağı. (Ç.N.)

kadaşlarının boğazına sarılan bir Graeme Souness olmadığını dile getirmek istemişti. Rus oyuncular çok dürüst oynuyor ve ne zaman kazanmaları çok önemli olsa, kaybediyorlardı. Onlardan daha kötü durumdaki Estonyalı oyuncular da aynı hamurdan yapılmışlardı.

Aslında sürekli olarak atak oynuyorlardı. Hatta bir keresinde top bir tek İsviçreli futbolcunun ayağına değmeden, arka arkaya 15 pas yapmışlardı, ama bunu sırf gösteri olsun diye yapıyormuş gibi bir halleri vardı. Maç boyunca pek varlık gösteremediler ve 6-0 kaybettiler. Gazeteciler ile teknik adamların görüş birliğine vardıkları tek nokta, Estonya'nın çok tecrübesiz olduğuydu. Hodgson, 'yeteneklerinin farkında olan' ve bu yüzden de daha çok savunmaya yönelik olarak oynayan Malta'yı takdir eder bir tarzda konuşmuştu. Estonya'nın maçı 6-0 değil de, 3-0 kaybetmek için oyun tarzını değiştirmesi gerektiğini düşünmek bence çok anlamsız bir şeydi.

Estonya takımında dikkati çeken bir tek oyuncu vardı. Orta sahada oynayan Martin Reim'in boyu belki sadece 1.60 kadardı ama Baltık ülkelerinin Carlos Valderrama'sı gibi top oynuyordu. Takım arkadaşlarını iki kez rakip kaleciyle karşı karşıya bırakmış ve her ikisinde de gol kaçırışlarını büyük bir sakinlikle izlemişti. O da Flora Tallinn takımında oynuyordu. Maçtan sonra ona, ligdeki en iyi üç takımın, ulusal takıma hiç oyuncu vermeyişlerinin doğru olup olmadığını sordum. İnsanı etkileyen bir açıklıkla yanıtladı: "Çok az sayıda Estonyalı oyuncu var. Belki böylece genç Estonyalılar, futbol oynamak için teşvik edilmiş olurlar. Şu anda bizden daha iyi sonuçlar alabilecek Rus futbolcuların olduğu doğru tabii."

Daha sonra Moskova'da yayınlanan *Footbolny Kurier* dergi-

sindeki bir yazıda Estonya Ulusal Takımı'na, 'ulusal değil etnik takım' dendiğini okudum. Dergi, Luis Fernandez'in Ispanyol kökenli olduğu halde Fransa takımında oynadığına, Belçika takımında aslında bir Italyan'ın oğlu olan Enzo Scifo ile Brezilyalı Luis Oliveira'nın yer aldığına ve Peter Schmeichel'ın babasının Polonya'dan Danimarka'ya göç ettiğine dikkat çekiyordu. Gerçi Polonyalılar hiçbir zaman Danimarka'ya, yetersiz bir ekonomik sistem uygulaması için baskı yapmamış ve Brezilyalılar Belçika'da büyük koloniler oluşturmamıştı. Ancak Baltık ülkelerindeki Ruslar için bu bir teselli nedeni sayılamazdı.

Kurier, bu yenilginin belki Estonyalılar'ın bazı şeyleri yeniden düşünmesine neden olacağını belirterek Estonya'yla ince ince alay ediyordu ve haklı çıktı. Son zamanlarda Estonya takım kadrolarına baktığımda, birçok Rus adına rastladığımı itiraf etmek zorundayım.

5

Sol Açık Oynayan Gizli Polis Şefi

Moskova'daki ilk gecemde bir partiye gittim ve eve ambulansla döndüm Bunun nedeni herhangi bir rahatsızlık geçirmiş olmam değildi. Sadece, Rus doktorlar ayda 12 dolar kazanıyorlardı ve birkaç dolar karşılığında sizi, gecenin ikisinde nereye gitmek isterseniz götürüyorlardı. Bazen düşünüyorum da, acaba o gece beni eve getiren ambulans aslında acil bir hastaya mı çağırılmıştı diye merak ediyorum.

Martin Bormann. Vladimir Şinkaryov'la onun işyeri olan Bilimler Akademisi'nde oturuyorduk. Bana, Rusça yayınlanan bir futbol dergisindeki Lokomotiv Nizhni Novgorod takımının antrenörü Valeri Ovçinikov'la yapılan bir söyleşiyle ilgili makaleyi okuyordu. Ovçinikov söyleşiyi yapan gazeteciye açık açık, hakemlere rüşvet vermeyi alışkanlık haline getirdiğini söylemişti. Daha sonra da sormuştu: "Bunu yapan tek antrenör ben miyim yani?" Şinkaryov bu bölümleri, ifadesiz bir tonla okuduktan sonra söyleşideki ikinci soruya geçecekti ki, onu durdurdum:

"Bu, bir skandala neden olmadı mı?" Şinkaryov açıkladı: "Bugünlerde Rusya'da o kadar çok skandal yaşanıyor ki, yeni bir skandalı duyunca heyecana kapılmamız çok zor!"

Ne demek istediğini anlamıştım. Son yıllarda, Stalin'in kendi halkından milyonlarca kişiyi öldürdüğünü öğrenen, her beş yıllık planın normal hedeflerin yüzde birkaç yüz fazlasıyla gerçekleşmediğini anlayan ve Batı'dan gelen gıda yardımlarının önce ortadan yok olup daha sonra marketlerde ortaya çıktığını görmeye alışan Ruslar'ın, futbol menajerlerinin hakemlere rüşvet verdiği biçimindeki haberler karşısında herhangi bir tepki göstermelerini beklemek safdillik olurdu. Daha kısa bir süre önce, birinci lig takımlarını çalıştıran 18 antrenöre, "Ligde anlaşmalı maçlar yapılıyor mu?" diye sorulmuş ve bu soruyu 18'i birden "Evet", diye yanıtlamıştı. İkinci soru şuydu: "Sizin kulübünüz de bu tür maçlar oynadı mı?" Antrenörlerin tümünün yanıtı yine aynı oldu: "Hayır, oynamadı!"

Rüşvet, çok köklü bir Rus geleneğiydi ama bunun futbolda da geçerli olduğunu sadece çok iyi haber alan taraftarlar biliyorlardı. Diğerleri için bu haber büyük bir ihanetti. Spartak Moskova taraftarı olan antropolog Şinkaryov, Spartak'ın hakemlere rüşvet vermeyen nadir kulüplerden biri olduğunu duyunca ne kadar mutlu olduğunu söylemişti. "Bir taraftar, kendi kulübünün bir maçı kazanırken, rakiplerini satın almadığına inanmak ister." Ama bu düşüncesinde hatalı olabileceğini eklemeden de edemedi.

Söyleşiyi okumaya devam etti. Son soru Ovçinikov'un lakabıyla ilgiliydi. Gazeteci, "Futbol çevrelerinde size 'Martin Bormann' deniyor", demişti. "Bunun nedeni ona az da olsa benzemeniz mi acaba?" Ovçinikov öyle düşünmüyordu. "Bizim ülkemizde hiç kimse Bormann'ın nasıl biri olduğunu bilmez. Onun-

la olan benzerliğimiz çok başka bir konuda. Bormann, Nazi partisinin parasını idare ediyordu ve ben de bizim kulübün parasını idare ettiğimi sizden saklamayacağım. Hem oyunculara, hem de teknik adamlara karşı dürüst olmaya gayret ediyorum."

Kukuşkin. Bana, 'küçük şişman adam' olarak tanıştırılan Vsevolod Kukuşkin, İngilizce'yi, kusursuz Amerikan aksanıyla konuşan yaşlı bir Rus gazeteciydi. Şinkaryov'un aksine küçük şişman adam, futbol çevresinin hep içinde olmuştu ve ona Bormann'ın rüşvet verdiğine dair itiraflarından söz edince omuzlarını silkti. 1970'li yıllarda, sırf rüşvet almadığı için şöhret sahibi olan bir hakem olduğunu söyledi. Rüşvet almayışının nedeniyse, aslında çok büyük bir kamyon şirketinin müdürü oluşu ve sahip olduğu müthiş servetten ötürü hiç kimsenin onun fiyatını ödeyebilecek durumda olmayışıydı. Bir de Ukrayna lig şampiyonluğunu tamamen rüşvetle elde eden Tavria Simferopol kulübü vardı. Kukuşkin bunu da açıkladı: "O takımın antrenörü, aslında iyi bir antrenör olmayabilir ama çok iyi bir tüccar olduğundan hiç kuşkum yok."

Her şeye rağmen basına açıklama yaparken, rüşvet verdiğini söyleyerek övünmek akıllı işi miydi? Bormann bunu yaptığı halde nasıl oluyor da görevini sürdürüyordu? Kukuşkin neredeyse büyük bir gururla, "Burası kendine has bir ülkedir" diye yanıtladı. "Yüksek düzeydeki görevlilerin hırsız oldukları kanıtlanır ama yine de yerlerinde kalırlar. Geçenlerde Torpedo Moskovalı bir oyuncunun Olympiakos'a satışıyla ilgili üç ayrı sözleşme ortaya çıktı. Bunlardan biri Yunanlı vergi müfettişleri içindi, diğerini oyuncuya göstermişlerdi ve üçüncüsü de gerçek sözleşmeydi, ama hiç kimse hangisinin hangisi olduğunu öğrenemedi. Normal bir ülkede bu adamların hepsi hüküm giyerdi, ama bu-

rada hepsi işlerine devam ettiler." Kukuşkin Rusya'da, bu tür şeylerden etkilenmeyecek kadar uzun süre yaşamıştı: "Orada burada savaşlar devam ederken ve ülke ekonomisi çökmüşken, bunların ne önemi var ki? Daha iki gün önce Sağlık Bakanı'nın yardımcısı işinden oldu ve hakkında rüşvet almaktan ötürü soruşturma açıldı." Ancak yine söylediğine göre, hakemlerin çoğu her iki taraftan da rüşvet alıyor ve sonra da maçı gayet dürüst bir şekilde yönetiyorlardı. Takımlar sadece eşit muamele görmek için para ödüyorlardı. Öğretici nitelikte bir Rus örneklemesi yaptı: "Trafik polislerine rüşvet vermek zorundayım ama bunun karşılığında bir şey almam. Bir sürü kişiye rüşvet veririm. Sen şimdiye kadar kaç kez rüşvet verdin?"

O zamana kadar kimseye rüşvet vermemiştim, ama bunu söyleyerek bir ana kuzusu olduğumun anlaşılmasını da istemedim. Zaten söylesem de, Kukuşkin bana inanmayacaktı. "İngiltere'de..." diye söze başladım. "Tamam, belki kimseye para vermezsin" diye devam etti, "ama zaman zaman birine kravat ya da kravat iğnesi verip 'Bu senin, sana Noel hediyesi aldım' dediğin olur herhalde. Bazen hakemler de 'hediye' kabul ederler. Kış geldiği zaman ona kürk şapka hediye edebilirsin. Bu onu sıcak tutar ve en azından, 'Para mı? Ben paraya elimi bile sürmem' diyebilir". "İngiltere'deki hakemler..." diye sözüme devam edecek oldum, ama Kukuşkin yine sözümü kesti: "Ben delikanlıyken, yaşlı bir gazeteci bana şöyle demişti: 'Kötü hakemler penaltı veya ofsayt kararı verirler, ama iyi hakemler bir atağı daha orta sahadayken nasıl durduracaklarını çok iyi bilirler.' Aradaki tek fark budur işte. Hakemler mi? Her yerde hakemler var, ama yukarıda öyle bir hakem var ki..." diyerek gökyüzünü gösterdi ve ben de konuyu kapattım.

Torpedo Moskova-Uralmash maçı. Torpedo Moskova'nın UEFA Kupası'nda Mancherster United'la yapacağı maçtan 16 gün önce onları Uralmash karşısında izlemek için Moskova'ya gittim. Tribünlerde yalnızca birkaç bin taraftar vardı ve maç, 22 kişinin sahada bu kadar yavaş hareket ettiğine tanık olduğum ilk maçtı, 1-1 sona erdi. Yeni bir gazete olan *Sport Express*'in muhabiri Mikhail Pukşanski'ye, Torpedo'nun United karşısında hiç şansı olmadığını söyledim. Buna karşı çıktı: "Oyuncular Manchester karşısında çok iyi oynamak istiyorlar, çünkü hepsinin geleceği açısından bu çok önemli. Lig maçlarına aldırdıkları yok, hepsi Batı'ya transfer olmak amacındalar." Bir ay sonra Torpedo, United'ı nakavt etti.

Maçta en çok dikkatimi çeken şey, taraftarların sahada yapılan hatalara, adeta bir palyaço gösterisi izlermiş gibi, kahkahalar atarak gülmeleri oldu. *Sport Express*'in editörü Vladimir Geskin, "Buradaki insanlar çok kuşkucudur", dedi. "Bu da Rus mantalitesinin bir özelliği. Bunun, siyasi sistemler nedeniyle hayal kırıklığına uğramak ya da bir dikta rejiminde yaşamakla filan hiç ilgisi yok. Biz gülmeyi severiz. Burada futbol izlemek, daha çok bir tiyatro oyununu izlemeye benzer. Bizi İtalyanlar veya İspanyollar'la kıyaslayamazsınız, bizler Kuzeyli'yiz."

Ama bu kahkahaların arkasında çok daha üzücü başka bir gerçek vardı. Torpedo taraftarlarının lideri olduğunu söyleyen bir delikanlıya, "Oyuncularınıza neden gülüyorsunuz?" diye sordum. "Birbirimize karşılıklı olarak gülüyoruz", diye yanıtladı. "Onlar da bize gülüyorlar, çünkü hepsinin altında araba, ceplerinde dolar var ama bizde yok." Torpedolu oyuncular kazandıkları maç başına 500 dolar prim alırken, taraftarların aylık kazançları yalnızca birkaç rubleydi. Daha da kötüsü, Torpedolu oyuncuların maaşlarını aslında taraftarlar ödüyordu, çünkü ta-

raftarların çoğu, kulübün sponsoru olan Zil'de çalışıyordu.

Torpedo'ya karşı pek de haksızlık etmemek gerekirdi, çünkü para söz konusu olduğunda bir çıkmazda oldukları kesindi. Sadece son iki yıl içinde 23 oyuncularını Batı kulüplerine kaptırmışlardı ve kasaları para doluydu. Diğer taraftan, iyi bir futbolcuyu transfer etmek gibi bir umutları yoktu, çünkü iyi futbolcuların hepsi ülke dışında oynamak istiyordu. Bunun sonucunda da kulüp, parasını daha kötü oyunculara daha yüksek maaşlar vermek için harcamaya başlamıştı.

Taraftarların lideri, dünya üzerinde, Torpedo'nun renkleri olan yeşil, beyaz ve siyahı kullanan bütün takımları tuttuğunu söyledi ve ben daha engel olamadan hepsini birer birer saymaya başladı. Anlattığına göre, bir maçtan sonra öfkeli taraftarlar kulübün otobüsünü ters çevirmeye kalkışmışlar, ama o bundan vazgeçmişti, çünkü bu nedenle ortaya çıkacak olan zarar, onların parasından karşılanabilirdi. Ayrıca Torpedo Seyahat Kulübü'nün de üyesiydi ve bütün Sovyet takımlarının aynı ligde oynad,ğı dönemlerde düzenli olarak Torpedo'nun Kairat Alma Ata veya Pamir Taşkent takımlarıyla yapacağı maçları izlemek için üç dört gün seyahat ettiği oluyordu. Moskova'dan kışın ortasında ayrılıyorlardı ama Alma Ata'ya gittikleri zaman onları sıcak yaz güneşi karşılıyordu. Şimdiki Rus liginde Torpedo'nun rakiplerinden biri de, Güneydoğu Sibirya'nın Japonya sınırına yakın bir bölgesinden olan Nagodka takımıydı. 'Sıkı' taraftar, buraya trenle yedi günde gidileceğini öğrenmişti ve bana söylediğine göre kulüp 'büyük bir olasılıkla', o maçlara uçak yolculuğu organize edecekti.

Bu çok güzel bir fikirdi, ama Ruslar'ın büyük bir çoğunluğu uçağa binmeyi, yaşamları boyunca bir kez yapabilecekleri bir şey olarak görme eğilimindeydi. 'Torpedo Gezginleri' genç ve iş-

çi sınıfına ait çocuklardı. Bunu nasıl karşılayabildiklerini sordum. "Manchester'a da uçakla gideceğiz", diye yanıtladı. Peki ama uçak parasını nasıl buluyorlardı? "Bir süre para biriktirmek zorunda kalacağız." Ortalama ücret, ayda sekiz sterlin düzeyindeydi. Söylediklerinde ciddi olmalıydı, çünkü oraya kadar gitmişken, İngiltere liginde oynanacak bir maçı da izlemek istiyorlardı ve Torpedo'nun gelişinden önce Manchester bölgesinde hangi maçların oynanacağını sormuştu. Şok geçirmiştim.

Rus Pele'si. Torpedo kulüp binasında (ki burayı tanımlamak için kir pas içinde olduğunu söylemek bile yetmez), kupaların bulunduğu dolabın bir köşesine sıkışıp kalmış, takım elbiseli bir adamın siyah beyaz bir fotoğrafı vardı. Bu adam, Ruslar arasında 'Rus Pele'si' olarak tanınan Eduard Streltsov'du. Streltsov, 1950'lerde Torpedo'da oynamış ve yetkililer kendisine, KGB'nin kulübü olan Dinamo Moskova veya Kızıl Ordu'nun kulübü olan CSKA Moskova'ya geçmesini önerdikleri zaman bunu reddetmişti. Genelde sert mizacıyla tanınan Torpedo'nun başkan yardımcısı, "Streltsov, tümünü hiç kimsenin tam olarak keşfedemeyeceği dev bir dağ gibiydi" demişti. Streltsov günahlarından ötürü Sibirya'ya gönderildi ve 1958 Dünya Kupası'na katılamadı. Başkan yardımcısı büyük bir gururla, o Dünya Kupası'ndan önce dünya basınının, iki takımın büyük ölçüde zayıfladığını yazdığını söyledi: Manchester United'da oynayan birkaç oyuncusunu, Münih'teki uçak kazasında kaybeden İngiltere ve bir tek kişiyi, Büyük Streltsov'u kaybeden Rusya. Başkan yardımcısı son olarak da, Streltsov'un Moskova'ya tam zamanında dönüp Torpedo'nun 1960 yılında lig şampiyonu olmasını sağladığını söyleyerek bu konuya nokta koydu.

Yeltsin'in takımı. Bir sonraki cumartesi iki maç vardı, ama ben birine gidemedim, çünkü o maça kimse önem vermiyordu. Birinci lig maçlarının fikstürünü elde etmenin genellikle olanaksız olduğu Rusya'da, Rus Hükümeti-Moskova Belediyesi maçının varlığından çok az sayıda kişinin haberdar olmasından daha doğal bir şey olamazdı. Hükümet takımının antrenörü Boris Yeltsin olduğu halde, maça sadece bin kişi gitti. Maç 1-1 bitti. Kimin galip geldiğini belirlemek için penaltı atışlarına başvurulması fikrinden vazgeçildi, çünkü oyuncuların hiçbirinin penaltı atacak hali kalmamıştı. Bu, Brejnev veya Stalin dönemlerinde asla oynanamayacak bir maçtı ve Rusya'da yöneticilerin gitgide halka daha fazla yakınlık gösterdiğinin bir işaretiydi. Ben de bu maç yerine Lenin Stadyumu'nda oynanan CSKA Moskova-Spartak Moskova maçını izlemeye gittim.

Bir Sovyet felaketi. Lenin Stadyumu, tarih boyunca görülen en büyük futbol felaketinin yaşandığı yerdi. 1982 Ekimi'nde Spartak, dondurucu bir soğukta Hollanda'nın Haarlem takımıyla oynuyordu. 10.000 seyircinin hepsi, stadın belli bir noktasına toplanmıştı. Maçın bitmesine sadece saniyeler kalmıştı ve Spartak 1-0 öndeydi. Seyirciler çıkış kapısına yönelmişlerdi ki, Şvezov, Spartak'ın ikinci golünü attı. Seyircilerin çoğu, tribünlerin arkasındaki buzlu ve aydınlatılmamış basamaklardan inmek üzereydiler, ama tezahüratı duyunca hemen geri döndüler. Golden hemen sonra maç sona erdiği için, o sırada tribünlerde olanlar da çıkmak üzere harekete geçmişlerdi. İki grup karşı karşıya geldi. Hiçbir kaçış noktası yoktu, çünkü polis diğer çıkış kapılarını açmayı reddetmişti. Sonuçta basamaklardan aşağıya, hızla büyüyen bir insan çığı yuvarlanmaya başladı ve toplam 340 kişi o kargaşada hayatını kaybetti.

Uzun bir süre korkunç bir olay yaşandığının dedikodusu sürüp gitti, ama yetkililer bu olayı yıllarca sakladılar. O felakette ölenlerin cesetleri derhal olay yerinden taşındı. Ölenlerin kesin sayısının açıklanmaması için, aileler, ölüm ilamlarını, hepsine birden düzenlenen cenaze töreninden ancak 40 dakika önce, o da polis gözetiminde olmak üzere alabildiler. Bu olaydan sonra uzun bir süre Lenin Stadı'nda hiç maç yapılmadı. Buna neden olarak zeminin maç yapmaya uygun olmayışı gösterildi.

Neyse ki 'glasnost' sayesinde *Sovietski Sport*, 1989'da bu olayı tüm çıplaklığıyla açıkladı. Dergi ayrıca, buna benzer bir felaketin, 1976'da Moskova'daki Sokolniki Stadı'nda da yaşandığını ortaya çıkardı: SSCB'yle Kanada arasında oynanan bir buz hokeyi maçından sonra, bir tek çıkış kapısının açık tutulması nedeniyle yüzlerce insan hayatını kaybetmişti.

Sonunda Lenin Stadı'ndaydık (stadın önünde Lenin'in heykeli vardı). Dört İngiliz, iki Rus bir aradaydık. Olayın üstünden tam on yıl geçmişti. Bu kez yaz mevsiminin ortasındaydık ve maç da gündüz oynanıyordu. Lenin Stadı, benzerlerinden iki kat daha büyüktü ve hemen yanı başında Hotel Ukrayna yükseliyordu. Moskova'da her şey çok büyüktü. CSKA-Spartak maçı, tıpkı Arsenal-Tottenham maçı gibi, en büyük Moskova derbisiydi. Tek farkı, CSKA'nın Rus Ordusu'nun takımı oluşuydu. Öte yandan Spartak, Moskova'daki kulüpler içinde, arkasında resmî destek olmayan tek takımdı. O gün tribünlerde 15.000 seyirci vardı ve her ne kadar CSKA ve Spartak, Lenin Stadı'nı ortak kullansalar bile, seyircilerin çoğu Spartak taraftarıydı. Şinkaryov bana şöyle demişti: "Küçükken babama neden Spartak taraftarı olduğunu sormuştum. 'Çünkü Spartak, Sovyet toplumunun herhangi belirgin bir kesimine ait değil', diye yanıtlamıştı." Babası Dinamo'nun KGB'ye, CSKA'nın Ordu'ya, Torpedo'nun Zil fabri-

kalarına, Lokomotif'in demiryollarına ait kulüpler olduğunu, ama Spartak'ın bağımsız bir kulüp olduğunu söylemişti. Spartak'ı desteklemek, bir anlamda 'hayır' demek anlamına geliyordu. Spartak taraftarları kulüplerine 'Halkın Kulübü' demekten hoşlanırlardı, ama ne gariptir ki, Gorbaçov'dan önceki Parti Genel Sekreteri olan Konstantin Çernenko da Spartak taraftarıydı.

Spartak taraftarları CSKA taraftarlarına 'Atlar! Atlar' diye bağırıyorlardı. Bu tuhaf tezahüratın ardında yatan mantık, 'Ordu eşittir süvariler, o da eşittir atlar' şeklinde özetlenebilirdi. Hemen önümüzde oturan dört at, küçük çocuklardı ve bu da CSKA taraftarlarının tipik özelliğiydi. Genç bir adam şöyle demişti: "Biz Ruslar 18 yaşımıza kadar CSKA'yı tutarız, çünkü o zamana kadar subaylara adeta taparız. 18 yaşında orduya katılınca gerçeği öğrenir ve bir daha asla CSKA'yı tutmayız." Çocukların şapkalarında İngilizce olarak 'Kızıl Ordu' yazıyordu. Burada daha az mantıklı bir bağlantı vardı: Manchester United taraftarları bir zamanlar kendilerine Rus Ordusu'nun adını takmışlardı, oysa şimdi Rus Ordusu'nun takımını destekleyen taraftarlar kendi lakaplarını United taraftarlarından alıyorlardı. Biz onların Kızıl Ordusu'nun ihtişamını ödünç almıştık, onlar da bunu şapkalar yoluyla bizim elimizden geri almışlardı.

Skorbordda bir telefon numarası vardı ve Spartak'ın Avrupa Kupa Galipleri Kupası birinci turunda Lüksemburg'da oynayacağı maça gitmek için birkaç yıllık ücretlerini harcamak isteyen taraftarların bu numaraya telefon etmeleri isteniyordu. Hiç kuşkusuz bunu kabul edecek olanlar çıkacaktı. Lenin Stadı'nda gördüğüm kalabalık, Rusya'da kendini takımına adadığına tanık olduğum ilk taraftar topluluğuydu. Aralıksız olarak Spartak şarkıları söyleniyor ve biz de her defasında bunları tercüme etmeleri için Rus arkadaşlarımıza dönüyorduk. Vassily açıkladı: "Bu şar-

kının adı, 'Spartak dünyanın en iyi takımıdır.'" "Çok ilginç. Peki ya bu?" "Spartak şampiyon olacak."

Çok güzel, güneşli bir ağustos günüydü (Rusya'ya sonbahar geleli çok olmuştu) ve ben Rusya'da bir futbol maçı izlemenin ne kadar turistik bir olay olduğunu düşünüyordum. Maç bizim şerefimize oynanmadığı ve orada oluşumuza hiç kimse aldırmadığı için, oyun tam anlamıyla otantik bir Rus gösterisi halini almıştı. Ortam ve taraftarların davranışları bize hiç yabancı değildi. Moskova ile Londra arasındaki farkları kolayca algılayabiliyorduk. Herkes takımını tutkuyla bağrına basıyordu, maç çok kaliteliydi ve bütün bunların bedeli de sadece 3 pence'ti.

Karşılaşma son derece sakin geçti ve 1-1 sonuçlandı. Bu yüzden ara sıra eski Rus tezahüratı olan hakemle ilgili şarkıyı duymamıza karşın, hakemin tarafsızlığını sorgulamakta zorlandık. Her iki takımın da çarpıcı bir özelliği yoktu. Bu yüzden de birkaç ay sonra, Spartak Liverpool'u Kupa Galipleri Kupası'ndan, CSKA da Barcelona'yı Şampiyon Kulüpler Kupası'ndan eleyince nasıl şaşırdığımı anlatamam. Bu Ruslar nasıl zengin olacaklarını iyi biliyorlardı. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) menajeri Anatoly Bişovets 1992'de, "Yeni neslin sadece paraya önem vermesini anlayışla karşılıyorum. Ben de genç olsaydım aynı şeyi yapardım", demişti. Anlaşıldığı kadarıyla Rus hakemler bile yurtdışına çıktıkları zaman daha iyi maç yönetiyorlardı, çünkü dış ülkelerde onlara rüşvet veren yoktu.

Starostin Kardeşler. Spartak Moskova'nın kurucusu 90 yaşını geçti. Nikolai Starostin 1902'de doğmuş. Babası, 1920'lerdeki tifo salgınında ölen bir avcıymış. En büyük erkek çocuk olan Nikolai, kardeşlerine yaz aylarında futbol, kış aylarında ise buz hokeyi oynayarak bakmış. Her iki spor dalında da ulusal takımla-

rın kaptanlığını yapmış, Spartak'ı kurmuş, hem onun hem Sovyet Ulusal Takımı'nın menajerliğini üstlenmiş ve Stalin'in toplama kamplarında 10 yıl kalmış. 1989'da da anılarını yayınlamış.

Football Through the Years (Yıllar Boyunca Futbol) adındaki kitabın kötü kahramanının adı, Laventri Pavloviç Beria.[1] Beria, Stalin'in gizli polis şefi ve Sovyet tarihindeki en soysuz insanlardan biriydi. Milyonlarca insanı yok etmekle uğraşmadığı zamanlar, limuziniyle Moskova sokaklarında dolaşıp küçük yaştaki kızları arabasına alıyor ya da futbol maçlarına gidiyordu. Kendinden önceki bütün gizli polis şefleri gibi Beria da, Dinamo Moskova'nın Onursal Başkanı'ydı, ama diğerlerinin aksine o, futbolu çok seviyordu.

Beria, Gürcistan kökenliydi (tıpkı Stalin gibi) ve futbolu orada öğrenmişti. Sol açık oynuyordu ve herkesin kolayca tahmin edebileceği gibi kas gücüne güveniyordu. 1920'lerin başlarında Starostin'e karşı oynamış ve onun karşısında perişan olmuştu. Sonra politik yükselişi başladı ve yıllar sonra Starostin'le karşılaştığında dişlerinin arasından bir yılan gibi tısladı: "Demek Tiflis'te elimden kurtulmayı başaran küçük filancayla yine karşılaştık. Bakalım şimdi de kaçabilecek misin?"

Starostin Spartak'ı 1935'te, Beria'nın Dinamo'suna ve CSKA'ya rakip olarak kurdu. Starostin'in üç erkek kardeşi, Aleksander, Andrei ve Pyotr da kulüpte futbol oynuyordu. Starostin'e göre dördü 'Spartak'ın sembolü' haline gelmişlerdi. Spartak 1938 ve 1939'da Sovyet şampiyonu olunca Beria, çok fena hırslandı. Bir gün Dinamo antrenörünü odasına çağırttı. Starostin bu görüşmeyi kitabında şöyle anlatıyor:

"Bir tek sorum var", dedi Laventri Pavloviç. "Sorun ne?"

1 Beria ile ilgili olarak bkz: Ernest Volkman, *Kara Sanatın Ustaları Casuslar*, Sabah Kitapları, Nisan 1996.

Bu sözcükler, o büyük odanın insanı korkutan sessizliğinde adeta yankılanmıştı. Ünlü gözlüğünün parıltısı, karşısındaki adamın yüzünde yansırken "Evet", diye devam etti, "bekliyorum".

Antrenör en sonunda "Spartak daha iyi ücret ödüyor," diye yanıtladı. Beria şaşırmıştı; "Sahi mi?" dedi. "Tüy ve Hav, NKVD çalışanlarından daha fazla mı ücret alıyor?" Ve hemen yaverine dönüp "Bu durum derhal düzeltilecek!" dedi.

Beria, "Daha başka?" diye sordu. "Savunmada bazı sorunlarımız var ama umut ediyoruz ki..." Beria, antrenörün sözünü kesti: "Belki makineli tüfekli bir bölük asker iyi bir savunma oluşturabilir. Bunu ayarlarız. Ama unutma ki onları senin dışında da eğiteceğiz. Bu sohbetimiz üzerinde düşünsen çok iyi edersin."

Starostin yıllarca tutuklanacağı günü bekledi. En sonunda 1942 yılında bir gece, gözlerinin önünde parıldayan bir meşale ve başına yöneltilmiş iki tüfek namlusuyla uyandı. Onu gizli polisin merkezi olan Lubyanka'ya götürdüler ve orada tam iki yıl boyunca sorguya çekildi. Sorguyu yürüten Rassipinski onu, Stalin'i öldürmek için planlar yapmakla suçlamıştı. İşin gerçeği şuydu ki, Starostin'in eline bunu yapabileceği fırsat da geçmişti.

Kızıl Meydan, sanki her an bir futbol maçına sahne olacakmış gibiydi. 1936'daki Sporcular Günü'nde Kızıl Meydan tümüyle yeşil bir halıyla kaplandı ve Spartak'ın A takımıyla tüm yedekleri, futbol ayakkabısı gibi süslenmiş olan bir arabadan, Stalin'in önünde bir gösteri maçı yapmak üzere indiler. Spartak'a karşı Spartak yedekleri. Aslında maç Spartak'la Dinamo arasında yapılacaktı, ama gizli polis örgütü son anda, topun

Kremlin'in duvarlarına ya da daha kötüsü, Stalin'e çarpması halinde olabileceklerden korkarak takımını sahadan çekmişti.

Bunun, 'Sporcuların En İyi Dostu' tarafından izlenecek ilk futbol maçı olduğu düşünülüyordu ve amaç, çok iyi bir gösteri yapmaktı. Takımlar değişik goller atmayı planlamışlardı – kafayla, topukla, kornerden, penaltıdan ve diğerleri. Sonuçta A takımı, yedekleri 4-3 yendi. Stalin'in hemen yanında duran subayın görevi, elinde tuttuğu beyaz mendili, Stalin'in canının sıkılmaya başladığını anladığı anda sallayarak maçı sona erdirmekti, ama Stalin gösteriden o kadar memnun kaldı ki, normalde 30 dakika olarak düşünülen maçın süresini 43 dakikaya kadar uzattı. Aslında büyük bir olasılıkla maçı seyrettiği filan yoktu ve oturduğu yerde hayal kuruyordu, ama yine de maçtan bu denli memnun kalmasından ötürü Beria, Spartak'ı giderek daha fazla kıskanmaya başladı.

Rassipinski, Lubyanka'da Starostin'e, dairesinde bulunan bir fotoğrafı gösterdi. Fotoğrafta, futbol ayakkabısı şeklindeki arabanın, Kremlin'in önünde bulunan Lenin'in Mozolesi'nin 100 metre kadar yanından geçtiği görülüyordu. "İşte sana kanıt", dedi Rassipinski, "buna ne diyeceksin?"

Bu suçlamalar düştü –Stalin'i öldürmek için bir plan yapılmadığı gerçeği sorun olmuştu– ama Starostin ve üç kardeşi yine de yargılandı ve dördü de mahkum oldu. Neyse ki her birine, Sibirya'da onar yıl geçirme cezası verildi. Bu, son derece hafif bir ceza olarak kabul edildi. Hatta öyle ki, ceza bile sayılmazdı. Starostin kitabında, 'Gelecek o kadar da karanlık değildi' diye yazıyor. Şansını neye borçlu olduğunu çok iyi biliyordu: 'Starostinler yalnız değillerdi. Halkın gözünde onlar Spartak'la bütünleşmişlerdi. Beria milyonlarca taraftarın, sıradan Sovyet vatandaşlarının umutlarıyla da başa çıkmak zorundaydı.'

Starostin ülkenin en popüler futbolcusuydu ve mahkumiyetini izleyen birkaç yıl boyunca gittiği her kampın komutanı, onu futbol takımının antrenörü yapmaya çalıştı. Şair Osip Mandelstam idam edilmişti, ama Starostin'e dokunmaya kimse cesaret edemiyordu. "Sürekli suç işleyerek çıkar çıkmaz yine buraya dönen azılı sabıkalılar bile, benim anlattığım futbol öykülerini dinlerken birer fare gibi ses çıkarmadan oturuyorlardı." Futbolun neden bu denli önemli olduğunu da anladığını sanıyor: "Birçok insan için futbol, ruhlarında dürüst duygular ve insani ilişkilerden oluşan küçük de olsa bir adacık oluşturmak için tek, hatta bazen en son şans olmuştur." Bu arada ülkenin başkentinde de rejim, bu sporu Sovyetleştirmeye çalışıyordu. 'Futbol' sözcüğünün yerini 'nozhnoi myach' almıştı. Starostin kardeşlerin adları tarihten silinmişti. Takımın eski fotoğraflarının altlarında sekiz veya dokuz futbolcunun adları yazıyor, diğerleri N.N. olarak geçiyordu – yani Starostinler.

Starostin, savaşa katılmadı. Savaş sona erdiği sırada, o, cepheden binlerce kilometre uzaktaki bir kampın futbol takımının antrenörlüğünü yapıyordu. Barışın üzerinden birkaç yıl geçmişti ki, bir gece Sibirya'daki kampların birine gelen, o bölgedeki parti sekreteri Starostin'i sarsarak uyandırdı: "Kalk çabuk! Stalin telefonda." Arayan, Stalin'in oğlu Vassily Stalin'di. Savaş sırasında henüz 18 yaşındaydı ve dünyanın en genç generali olmuştu. Şimdi de Sovyet Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nı yürütüyordu. Sporu çok seviyordu ve Sovyetler'in en iyi futbolcularını, yeni kurduğu Hava Kuvvetleri Kulübü VVS'de bir araya getirmeye çalışıyordu.

Spor adamlarını sık sık, spor hakkında konuşmak için evine davet ederdi. Bu gecelerden birinde cesur bir futbolcu, Staros-

tin'i kulübün antrenörlüğüne getirmesini önermişti. Bu fikir, Beria'dan nefret eden genç Stalin'e çok çekici gelmişti.

Starostin başkente gelir gelmez Beria onu evinde ziyaret etti ve oradan ayrılması için ona 24 saat süre tanıdı. Madem çok istiyordu, gidip Vassily Stalin'in evinde oturabilirdi. Starostin kitabında, 'Hatta büyük bir yatakta onunla birlikte bile yattık', diye yazıyor. 'Vassily Stalin yatarken yastığının altına hep bir tabanca koyardı.' Stalin Kremlin'e giderken, Starostin'in başına hep bekçi dikerdi. Eğer Starostin herhangi bir şekilde bu bekçileri atlatacak bile olsa, malikâneye bakan parktaki bir bankta, Beria'nın iki adamının oturduğunu görürdü. Bir keresinde Vassily sarhoşken, Starostin pencereden kaçıp ailesini ziyaret etti. Ertesi sabah çok erken bir saatte Beria'nın adamları onu aldılar ve hemen Kuzey Kafkasya'ya giden bir trene koydular. Vassily araya girdi, ama polis Starostin'i, Kazakistan'daki bir çöl kentine sürgüne yolladı.

Bu terör dönemi, 1953 Martı'nda baba Stalin, o yaştaki çok az sayıda Sovyet vatandaşı gibi başka bir nedenle değil de, yaşlılıktan ötürü ölünce sona erdi. Starostin Moskova'ya döndü. Beria, Stalin'in yerine geçip ülkenin tek diktatörü olmak için bir girişimde bulunduysa da, başarılı olamadı ve yakalanıp yargılandı. Yapılan duruşmada 'emperyalist ajanı olmak' ve 'suç niteliğinde ülke karşıtı faaliyetlerde bulunmak'tan suçlu bulunarak idam edildi. Bu idamdan sonra birkaç milyon kişi derin bir nefes aldı ki, bunlardan biri de Martyn Merezov'du. 1920'lerde futbol hakemi olan Merezov, bir keresinde Beria'yı oyundan atmış ve bu futbolcu gizli polis şefi olduğu zaman da çok üzülmüştü.

•

'Bir arada ve özgür'. CSKA-Spartak maçındaki 15.000 seyirci, Rusya'da gördüğüm en büyük seyirci topluluğuydu, ama sayı yi-

ne de son derece azdı. Birkaç yıl önce Spartak'ın maçlarına ortalama 25.000 kişi gelirdi ve böylesine bir derbinin, daha fazla taraftarı stada çekmemesi olası değildi. Sadece SSCB'deki değil, bütün Doğu Avrupa ülkelerindeki takımlar büyük bir taraftar kaybına uğramışlardı. 1991'e geldiğimizde SSCB'de en çok taraftarı olan kulüp, Orta Asya'daki Özbekistan'ın takımlarından olan Novbakhor'du ve her ne kadar Sovyet birinci liginde yer almasa da, her maçına ortalama olarak 35.000 kişi geliyordu. Özbekler hâlâ futbolu seviyorlardı ve bu sevgi bazen, konuk takımının oyuncularına ateş açmalarına kadar varıyordu!

Kalabalıkların statlardan çekilmesinin birçok nedeni vardı: Rüşvet dedikoduları taraftarları hayal kırıklığına uğratmış, yüzlerce eski Rus oyuncu Batı'ya transfer olmuş, her cumhuriyet kendi ligini kurmuş, Ruslar, Dinamo Kiev ve Zalgiris Vilnius gibi rakipleri özlemeye başlamış ve insanların cebindeki para azalmıştı. Ama dahası da vardı.

Moskova'da güzel kafeler yoktu ve bir gün, bu sorunun yanıtını ararken, Levon Abramian'la birlikte Gorky Park'ta dolaşıyorduk. Levon, hayatı dolu dolu yaşayan bir Ermeni'ydi. Antropolog olarak çalışıyor, çok beğenilen siyasi ve ekonomik karikatürler çiziyordu. Ermeni hükümetine katılması yolunda yapılan bir öneriyi reddetmişti ve tam anlamıyla bir futbol âşığıydı.

Bir yandan sohbet ederken, bir yandan da bir grup komünist heykeli arıyorduk. Bir yıl önce bu heykeller Moskova'nın, kent merkezindeki meydanlarında duruyordu, ama Gorbaçov'a karşı yapılan darbeden sonra meydanları dolduran kalabalıklar bu heykelleri yıkmıştı. Şimdi hepsinin, parkın bir yerinde olduğu sanılıyordu. Kimse bize nerede olduklarını söyleyecek durumda değildi, ama sonunda onları bulduk: Dört veya beş tane dev heykel çimenlere yatmış, öylece duruyordu. Heykellerin kime ait ol-

dukların gösteren isim plaketleri alınmıştı, ama eskiden KGB Genel Merkezi'nin önünde duran Jerzinski'nin heykelini tanıdık. Oradan geçmekte olan, ayakları sandaletli iki kadının yardımıyla Levon diğerlerini de belirledi. Nasıl Aziz Khristophoros, her zaman arkasında duran çocuk lsa'yla resmedilmişse, her sosyalist kahramanın da belli nitelikleri vardı. Böylece, iyi eğitim almış bir Rus, bir heykeli gördüğü zaman bunun kime ait olduğunu hemen anlayabiliyordu, örneğin Yuri Gagarin, Rosa Luxemburg veya İsviçre'deki Lenin gibi.

Bulmaca çözülmüştü. Levon, insanların futbol maçlarına artık neden gitmediklerini söyledi. Ona göre, komünist bir ülkede bir futbol takımının taraftarı olmak, insanın kendisini o takıma ait olarak görmesi anlamına geliyordu. Rejim, insanlardan şu ya da bu takımı tutmalarını istemiyordu. Herkes, Batı takımları hariç, istediği takımın taraftarı olabilirdi. Yani, bu, insanın kendine ait bir topluluğu seçmek için elde ettiği tek şanstı ve bu topluluk içinde kendisini istediği gibi ifade edebilme özgürlüğüne de sahipti. Levon son olarak, "Bir kulübün taraftarı olmak, başkalarıyla bir araya gelmek ve özgür olmak demektir", dedi. Oysa komünizmden sonra insanlar başka özgürlükleri keşfetmişler, futbolun pabucu dama atılmıştı.

Levon, 1980'lerde komünizm karşıtı bir devrim olsaydı, bu devrimi futbol taraftarlarının başlatacağına inanmıştı. Sonra ekledi: "Bunun Moskova'da olacağına inanmıştım, çünkü sadece orada, her biri başka bir sosyal sınıfı temsil eden birden fazla futbol takımı vardı." Onun teorisine göre, yalnızca birleşip bütünleşmiş bir işçi sınıfı devrim yapabilirdi ve bu görüş, diğer cumhuriyetlerdeki taraftarları devredışı bırakıyordu. Örneğin Litvanya'daki Zalgiris Vilnius veya Ermenistan'daki Erivan Ararat sadece sosyal bir sınıfı değil, bütün ülkeyi bir bütün haline ge-

tirmişti. Oysa Moskova'daki futbol gereğinden fazla bölünmüştü. "CSKA taraftarlarının çoğu askerdir, yani sosyal bir birim sayılırlar. Spartak taraftarlarının çoğu, daha alt düzeydeki bir sosyal sınıfın üyeleridir, Spartak formaları giyerler, biraz şiddet yanlısıdırlar ve entelektüellerden nefret ederler – onlar da sosyal bir sınıftır."

Levon'un teorisi yanlıştı belki ama hata oranı azdı. Devrimi futbol taraftarları yaptı, ama Moskova'daki taraftarlar değil. "Gerçek şu ki, bütün cumhuriyetlerdeki futbol takımları, Sovyet yönetimine karşı gerçekleşen ulusal devrimlerin odak noktası haline geldiler." Bana bunun Ermenistan'da nasıl gerçekleştiğini de anlattı.

Ermenistan, eskiden Sovyetler Birliği'ne ait olan küçücük bir kaya yığınıdır. Şu anda Türkiye ile İran arasında yer alan ve bağımsız bir ülke olan Ermenistan, sınır komşusu Azerbaycan'la da savaş halindedir. Erivan Ararat, Ermenistan'ın en önemli futbol kulübüdür. Diğer cumhuriyetlerin birçoğu gibi, Ermenistan'da da birinci ligde oynayan bir tek takım vardı –tıpkı Gürcistan'daki Dinamo Tiflis ve Azerbaycan'daki Nevchi Bakü gibi– ve bu takım o cumhuriyetin ulusal kimliği olarak görülüyordu. Levon devam etti: "Gürcistan'la oynarken..." "Yani Dinamo Tiflis'le", diye düzelttim. "Evet", dedi, "ama o zamanlar asla bu şekilde düşünmüyorduk".

Ermenistan, ya da Erivan Ararat, Sovyet lig şampiyonluğunu bir kez, 1973'te kazandı ve aynı yıl Kupa'nın da sahibi oldu. Ermeni futbolunda iyi top süren futbolcu sayısı bile azdır, ama o yıl her şey yerli yerine oturmuştu. Kupa finalinde maçı kazanmalarını sağlayan gol son dakikada atılmıştı ve bu nedenle kutlamalar iki misli dramatik olmuştu. "Gerçek bir festivaldi", dedi Levon, "ve bu ulusal festivale izin verilmişti, çünkü komünist

yetkililer de çok mutlu olmuşlardı. Bütün gece boyunca Erivan sokaklarını turlayan arabaların korna sesleri duyuldu ama hiç kimse şikâyetçi değildi. Bir şair olan komşuma babası, balkonunda akordeon çalmasını söylemişti. Birkaç şarkı söyledikten sonra, aslında yasak olan bir şarkıya başladı. Bu şarkı, bir zamanlar Ermenistan'a ait olduğu iddia edilen, ancak halen Türkiye topraklarında bulunan Kars kenti hakkındaydı: 'Oh Kars, ne zaman Ermenistan'a döneceksin?' Şarkıyı, sözlerini söylemeden çalıyordu, ama bu sözleri bilmeyen yoktu. Bu aile hiç de milliyetçi sayılmazdı, sıradan bir Ermeni ailesiydi, ama duyulan mutluluk o denli büyüktü ki, aslında hiçbir şeye karşı yönlendirilmediği halde milliyetçi duygular su yüzüne çıkıyordu."

Sovyetler Birliği döneminde, Erivan Ararat bir maç kazandığı zaman taraftarların sloganlar atarak Erivan sokaklarında dolaşmaları âdet halini almıştı. En sevdikleri slogansa 'Ararat'tı. Bu sözcüğün iki anlamı vardı: Ararat hem futbol takımının, hem de yine bir zamanlar Ermenistan'a ait olduğu iddia edilen ama halen Türkiye topraklarında bulunan bir dağın adıydı. Levon'un söylediğine göre yine de göstericiler ne Ermenistan'ın bağımsızlığını istiyor ne de Türkiye'ye savaş açılması talebinde bulunuyorlardı. Onların söylediği tek şey, Ermenistan'dan büyüğünün bulunmadığıydı.

Daha sonra Gorbaçov yönetiminde, bütün cumhuriyetler bağımsızlık kokusu almaya başladılar. Zalgiris'le ya da bir Estonya takımıyla yapılan maçlarda Erivan taraftarları, rakipleriyle olan dayanışmalarını göstermek için 'Litvanya' veya 'Estonya' diye bağırmaya başlamışlardı. Bir Rus takımı, maç yapmak için güneydeki bir cumhuriyete geldiği zaman, o bölgenin polisleri Rus futbolcuları, kazanmaları halinde bir ayaklanma çıkabileceği yolunda uyarıyorlardı. Bir Rus antrenörü, "Bu kentleri, otobüsün

camları kırılmış halde bile olsa sağ salim terk etmek hiç de fena bir durum sayılmazdı", demişti.

O sıralarda bir Ermeni milliyetçi hareketi şekillendi ve bu hareketin üyeleri, Erivan Ararat taraftarlarının şarkılarını kullanmaya başladılar. Tezahüratlardan biri 'Hayer!'di (yani 'Ermeniler') ve hemen ardından üç kez el çırpılıyordu. Bu, Ajax taraftarlarının yaptığı tezahüratın aynısıydı. Buna benzer birçok tezahürat, Sovyetler karşıtı gösterilerde sıkça kullanılmaya başlamıştı. "Hatırlıyorum da", dedi Levon, "o güne kadar futbol stadına hiç gitmemiş olan kızkardeşim ve arkadaşı, 'Hayer! sloganında romantik ve nostaljik bir şey var', demişlerdi. Bense, 'Hiç de değil. Bu bir futbol tezahüratı', diye düşünmüştüm."

Ermeni kadınlar stadyuma gitmezlerdi, yani orası sadece erkeklere ait bir ayin yeriydi. Levon, "Stadyuma gittiğin zaman", dedi, "bazı şeyleri özgürce yapabilirsin". Örneğin küfür etmek sadece bir stadyumda kabul edilir bir şeydi. Hatta son derece korkunç küfürler icat etmek, bir sanat olarak kabul ediliyordu. Levon'un söylediğine göre bir taraftar hakeme şöyle bağırmıştı: "Hakem, karını Lenin Mozolesi'nin önünde s....m!" Bu küfürde bile bir anlam vardı, çünkü SSCB eyaletleri için Lenin Mozolesi, dünyanın merkezi ve herkesin görmesi gereken bir yerdi. Seyirciler kahkahayla gülmüşlerdi, güzel küfürleri takdir ediyorlardı. "Ama bir ikilem vardı", diye devam etti Levon, "bazıları yeni küfürler icat etmek isterken, bir kısım taraftar da geleneksel küfürleri tercih ediyordu".

Daha büyük bir stadyum inşa edilince küfürler kesildi. Artık taraftarlar biraz daha yayılarak oturuyor ve küfürleri duyulmuyordu. Levon'un söylediğine göre, "İnsanlar sadece bağırmak değil, bağırırken duyulmak istiyorlar. Eski stadyumda son derece çirkin bir küfür duyan bir polisin hayretler içinde dönüp o ta-

rafa baktığını görebilirdin".

İnsan stadyumda küfretme, tezahürat yapma ve kendisiyle baş başa kalma özgürlüklerini elde edebiliyordu. Bir Sovyet vatandaşının içinde bulunduğu normal psikolojik ruh hali, hayal kırıklığı ve gerginlikti. "Artık", dedi Levon, "Spartak taraftarları istedikleri yere gidip istedikleri gibi bağırabiliyorlar: Siyasi bir mitinge, kiliseye, rock müzik konserine... Tamam, siyasi mitinglere katılmıyorlar, ama katılabileceklerini biliyorlar. Eğer içinden geldiği gibi bağırıp çağırabileceğinden eminsen, bunu gerçekten yapmana hiç gerek kalmıyor". Böylece futbol seyircilerinin sayısı giderek azaldı.

'Charnock Kardeşler'. Beria'nın Dinamo Moskova'sı İngilizler tarafından kurulmuştu. Bu, bir açıdan pek de şaşırtıcı sayılmazdı, çünkü İngilizler dünyanın hemen her yerinde futbol kulüpleri kurmuşlardı, ama Dinamo Moskova'yı da onların kurmuş olabileceği insanın aklına zor gelirdi doğrusu.

Şurası bir gerçek ki, tekstil üreticisi olan Clement ve Harry Charnock kulübü kurdukları zaman adı 'Dinamo' değildi. Kulübün ilk adı Orekhovo Spor Kulübü'ydü. Orekhovo adını 'Dinamo' olarak değiştiren de, Lenin döneminin gizli polis şefi, Felix Jerzhinski'ydi. Yine de Charnock'lara ait bir gelenek bugüne kadar süregeldi. Dinamo hâlâ, Orekhovo Spor Kulübü'nün kuruluşundaki renkler olan mavi ve beyazı kullanıyor. Bu iki kardeş, Blackburn Rovers taraftarıydı.

KGB şefleri çok uzun yıllar boyunca Dinamo Moskova'nın maçlarını, Kraliyet Locası'ndan izlediler. Daha sonra, yani SSCB'nin Doğu Avrupa'yı işgalinden sonra gizli polis tarafından desteklenen ve idare edilen bütün kulüpler Dinamo adını aldı: Dinamo Bükreş, Berlin, Dresden, Kiev ve diğerleri. Dinamo Bük-

reş ve Dinamo Kiev, isimle indeki lekeye karşın son derece popüler kulüplerdi, çünkü her ikisi de gizli polisi değil, bulundukları bölgeyi temsil eder hale gelmişlerdi. Adında Dinamo sözcüğü bulunan bütün diğer kulüplerse nefret odağı olmuşlardı. 1937'de görülmeye değer bir olay olmuştu: Bir Dinamo Moskova maçındaki bütün seyirciler hep bir ağızdan ıslık çalmaya başladılar: Islıkladıkları futbolcular değil, kulübün sahip olduğu karakterdi. O dönemlerde Stalin'in yükselişi devam ediyordu ve insanların duydukları nefreti özgürce ifade edebildikleri tek yer, kimin ne yaptığının pek kolay anlaşılamadığı stadyumlardı. Bugün Dinamo Moskova'nın çok az seyircisi var ve bu seyircilerin de çok azı gerçek taraftar.

Dinamo Moskova'yı ilk ziyaret ettiğimde futbolcular antrenman yapıyorlardı. Otoparkta onlara ait Audiler, Mercedesler, Volvolar ve Fordlar duruyordu. Bu arabaların tek ortak özelliği, hiçbirinin plakasının olmayışıydı, yani büyük olasılıkla hiçbirinin ruhsatı yoktu. Stadyum çok büyüktü. Gri renkli stadın etrafı bir koşu pistiyle çevriliydi. Maç günlerinde tribünlerde iki-üç bin kadar seyirci oluyordu. Kulüp başkanı olan ve konuşurken insanın içini karartan Nikolai Tolstich'le tanıştığımda bana, stadyuma 'İngiliz atmosferi' kazandırmak amacında olduğunu söyledi. İngiliz kulüplerini ziyaret etmişti. Arsenal, Liverpool, Manchester United ve Manchester City'den söz etti. Daha şimdiden stadın içinde kafeler açılıyordu. Üstelik kulüp koşu pistini kaldırmayı ve kapalı tribün inşa etmeyi planlıyordu. "Şu sıralar stadı yeniden boyuyoruz", dedi. Stadın gri duvarlarında gördüğüm kahverengi yamaların nedenini o zaman anlamıştım: Dinamo kendi stadyumunu kahverengiye boyuyordu! Bundan bir arkadaşıma söz ettiğimde bana, astar boyanın her zaman kahverengi olduğunu söyledi, ama yine de ikna olmamıştım. Bence

kahverengi, ancak Tolstich'in seçebileceği bir renkti.

'Dinamo Moskova-Asmaral.' Asmaral, daha birkaç yıl öncesine, yani Iraklı bir işadamı tarafından satın alınana kadar adı Krasnaya Prenya olan küçük bir kulüptü. Hüsam El-Halidi, kulübün adını değiştirip şirketlerinden biri olan 'Asmaral'ın adını koymuş ve bir söylentiye göre Saddam Hüseyin'den aldığı paraları bu küçük kulübe oluk oluk akıtmıştı. Maçın oynanacağı gün, öğleden sonra El-Halidi'nin bürosunu aradım ve sekreterine, patronuyla söyleşi yapmak isteyen bir Ingiliz gazeteci olduğumu söyledim. Yanıt, "lngiliz gazeteci mi? Buraya ne zaman gelebilirsiniz?" oldu. Onunla maçta buluşmaya karar verdik.

Tahmin edebileceğiniz gibi statta çok az seyirci vardı, ama yine de içeri girmekte zorlandık. Binlerce bürokratla tanıştıktan sonra resmî Moskova futbol basın kartı elde etmeyi başarmıştım ama yanımda *Moscow Times*'dan bir arkadaşım vardı ve onun elinde sadece genel basın kartı vardı. Basın locasının bekçisi olan ihtiyar bizi durdurdu. Bana, "Sizin basın kartınız olur" dedi ve arkadaşıma dönüp "ama sizinki geçersiz", diye devam etti. Hemen ardından da kollarını havaya kaldırarak bağırdı: "Ama hiç önemi yok!" lhtiyar anarşist daha sonra ikimizi de içeri aldı.

Maç, ancak bir Torpedo maçında görülebilecek kadar düşük tempoda başladı. Birkaç dakikada bir, bir futbolcu yere düşüyor ve sakatlanarak tedavi oluyordu. Bu oyuncuların düşme nedenleri, serbest vuruş kazanma arzuları değildi. Hepsi kendisini tembellikten yere atıyor ve o kadar heyecansız oynuyordu ki, adrenalin bezleri yeterince çalışmadığı için aldıkları darbeler canlarını normalde olacağından daha fazla yakıyordu. Maç başlayalı henüz 10 dakika olmuştu. Dinamo orta alanında oynayan üç futbolcu birden kendi yarı sahalarına geri dönerken o kadar

yavaş hareket ettiler ki, Asmaral kontratağının 40 metre kadar gerisinde kaldılar. İşin aslı maça aldırdıkları yoktu.

Yine de zamanla.maçın seyri değişti. Dinamo iki gol attı ve oyuncuların maça olan ilgileri arttı. Boş alanlara koşmaya, rakiplerini kovalamaya ve daha önce ne yaptıkları ne de yapmak istedikleri birçok şeyi yapmaya başladılar. Bunun tek nedeni, oyun hareketlenince eğelenmeleriydi. Dinamo, Asmaral'ı 6-1'le ezdi. İkinci devre başlamak üzereydi ki, El-Halidi'yi bulmak için, eskiden Beria'nın oturduğu idareciler locasına geçtim, ama o çoktan evine gitmişti.

'Futbol Başkanı'. Rus futbolu bir tür karmaşa içindeydi ama futbolun başkanı olan Vyacheslav Koloskov hiç de öyle biri değildi. Koloskov eskiden Sovyet Futbol Federasyonu Başkanı'ydı, bugün de Rusya Futbol Federasyonu Başkanı. Koloskov, FIFA ve UEFA çevrelerindeki gücüyle ünlüydü ve sık sık Batı'ya seyahat ediyordu. Üzerine tam olarak oturan yepyeni giysileriyle çok bakımlı olan Koloskov bir Rus'tan çok, bir Alman işadamına benziyordu.

Biri kulağıma onun, 1994 Dünya Kupası'nda yaşanan en büyük garipliklerden birinin sorumlusu olduğunu fısıldamıştı. Oldukça önemli bir futbol geçmişi olan, Fransa büyüklüğünde bir Avrupa ülkesine, Dünya Kupası'na katılma izni verilmemişti. Bu ülke Ukrayna'ydı ve 1970'li ve 1980'li yılların bütün ünlü Sovyet takımları çoğunlukla Ukraynalı futbolculardan oluşuyordu. Ukrayna, doğal olarak FIFA'ya, Rusya'ya ve özellikle de Koloskov'a öfke kusuyordu.

15 ayrı cumhuriyet haline gelmeden kısa bir süre önce Sovyetler Birliği, Dünya Kupası eleme gruplarından birine alınmıştı. SSCB dağılınca FIFA, SSCB'nin yerini, sadece bir tek cumhu-

riyetin alabileceğini açıkladı. Ve tabii Rusya'yı seçti. Koloskov'a, Ukrayna'nın buna kızıp kızmadığını sordum. Omuzlarını silkerek "Gürcistan da kızgın" dedi ve rafa uzanıp içinde FIFA'nın bu kararı veriş gerekçelerinin bulunduğu bir dosya aldı. Ukraynalılar bu konuda kendi teorilerini tercih ediyorlardı. Bir Dinamo Kiev yetkilisi bana şöyle demişti: "Rusya Dünya Kupası'na katılıyor, çünkü Koloskov FIFA'nın beyefendilerine votka içiriyor."

Koloskov, Sovyet futbolunun son yıllarda gerilediği düşüncesine katılıyor muydu? "Evet, futbolumuz büyük hasar gördü. Bu hasar bütün cumhuriyetler için geçerli." Ona göre asıl sorun, tüm cumhuriyetlerin takımlarının yer aldığı Sovyet liginin ortadan kalkmasıydı. "Ukrayna'dan Dinamo Kiev, Beyaz Rusya'dan Dinamo Minsk, Gürcistan'tan Tiflis ve Ermenistan'dan Erivan Ararat çok iyi takımlardı, ama daha da önemlisi, hepsi de, birbirleriyle maç yaparak sürekli zenginleşen ayrı birer futbol kültürüne sahiptiler." Ermeniler ve Gürcüler yetenekleriyle, Dinamo Kiev'de oynayan Ukraynalılar taktik disiplinleriyle ünlüydüler ve diğerlerinin de ünlü oldukları bazı özellikleri vardı. Şimdi her cumhuriyetin kendi ligi vardı, ama bu liglerin hepsinde kalite çok düşüktü.

Ona, Ovçinikov'un rüşvetin varlığını kabul eden açıklaması hakkındaki görüşünü sordum. "O bir şakaydı", dedi Koloskov. "Ovçinikov daha iki hafta önce bu halının üstünde durmuş, söylediklerinin bir şaka olduğuna yemin ediyordu." Koloskov ona inanmış mıydı? "Eski bir Rus atasözü vardır: 'Yakalanmayan kişi hırsız değildir.'" Sonra devam etti. "Her maçı izleyen bir gözlemci vardır. Eğer bir hakem kötüyse, bir daha hakemlik yapamaz. Bu yıl, tutarsız kararlar verdikleri gerekçesiyle beş hakemi diskalifiye ettik. Bunlardan bazılarının şikeye karışmış olması da olasıdır."

Son bir sorum vardı. Yüzlerce Rus futbolcu daha şimdiden ülke dışına transfer olmuştu. Koloskov'un, bu göçün daha da büyümesini önlemek için belli bir planı var mıydı? "Evet, bir planımız var." Peki neydi bu plan? "Planımız", dedi sırıtarak, "Rusya'daki hayat standardını, en azından Almanya düzeyine çıkarmaktır".

Çevirmenimiz nazikçe "Ya da İngiltere düzeyine", dedi. "İngiltere artık o kadar zengin değil", diye itiraf ettim. Çevirmenimiz, "Doktor Koloskov da aynı şeyi söyledi", diye yanıtladı. Koloskov, her şeyiyle bu dünyanın insanıydı.

6

Ukrayna'yı Yönetenler

1992 Eylülü'nde Moskova'dan Kiev'e giden gece treninin bileti bana 1,50 sterline patladı, ama sanırım şu sıralar daha ucuzdur. Kompartımanı, çok konuşkan bir Çinli ile paylaştım. O, İngilizce bilmiyordu (benim de Çincem yoktu) ama 100 sözcükten oluşan Rusçamı kullanarak onun, *Worker's Daily*'nin Moskova temsilcisi olduğunu anladım. Biraz zor da olsa, "*Worker's Daily*'nin tirajı ne kadar?" diye sormayı başardım. "20 milyon", diye yanıtladı.

Kiev'e bir pazartesi sabahı ulaştık. Gidecek yerim vardı. Bana Moskova'da bir daire kiralayan kadın, Almanya'nın fethine yardımcı olan bir Kızıl Ordu subayının kızıydı. O subayın alayında bir Ukraynalı vardı, bu Ukraynalı'nın kızı Kiev'de oturuyordu ve bu kızın da kiraya verebileceği bir dairesi vardı. Kısacası, Kızıl Ordu ağı sayesinde bir daire bulmuştum.

Eve gidip gelirken, hiç sektirmeden her gün kayboluyordum, çünkü Kiev'deki bütün caddeler birbirine benziyordu. Kent savaş sırasında yerle bir olmuş ve 1950'lerd yeniden inşa edilmişti, ama Sovyet mimarisinin o dönemde kötü günler geçirdiği belli oluyordu. Kiev'deki apartmanlar gri, caddeler genişti ve in-

san zaman zaman heykeller görüyordu. Bir gece, oturduğum yerin biraz ilerisinde olduğunu bildiğim bir restoranda yemek yemeye karar vererek bir otobüse bindim. 15 kilometre kadar gitmiştik ki, bir ormana ulaştık, o sırada hava kararmıştı ve yağmur yağıyordu. Restoran biraz daha ilerideydi, ama orman o saatte güvenli olur muydu acaba? Yiyeceğim şeyler buna değer miydi? Yeniden otobüse binip geri döndüm. Hayatta kalmayı başardım, çünkü nasıl oluyordu bilmiyorum ama Kievli sokak satıcıları Yeni Zelanda kivileri satıyorlardı ve Dinamo Kiev'in işlettiği, alaminüt yemeklerin yendiği bir restoran vardı. Bir keresinde ben bu restoranda Sovyet mutfağıyla boğuşurken, kulüp başkanının sekreterinin elektrikli bir çaydanlıkla geçtiğini gördüm. Batı'da çok fazla polis olmadığını biliyordum, ama Kiev'de onlarla bizim aramızdaki tek fark, çaydanlıktı.

Ukrayna'nın nüfusu 50 milyon ve Rusya'dan daha yoksul bir ülke. Kiev'in nüfusu dört milyon. Kentte hiç McDonald's yok ve sadece bir tane futbol kulübü var. Savaş sonrası dönemin ünlü teknik direktörü Valeri Lobanovski, Dinamo Kiev'i Avrupa'nın en iyi kulüplerinden biri haline getirmiş ve takımına 1975 ve 1986 yıllarında Avrupa Kupa Galipleri Kupası'nı kazandırmıştı. Gerçi oyuncuları ona bu şekilde hitap etmeye cesaret edemiyorlardı, ama lakabı 'Loba' olan Lobanovski disiplini çok severdi. Bir keresinde sarhoş bir oyuncusunu beş ay boyunca işçi olarak çalıştırmış, sonra da daha küçük bir kulübe satmıştı. 'Perestroika' geldiğinde Dinamolu oyuncular Batı'ya geçtilerse de, başarılı olamadılar: Aleksander Zavarov Juventus'a, Igor Belanov Borussia Mönchengladbach'a, Aleksei Mihailiçenko Sampdoria'ya ve Oleg Kuznetzov Rangers'a transfer oldu. Yanlarında Loba olmayınca iyi oynayamadılar.

1980'lerin ortalarında Dinamo'yu izleyen herkes, maçtan çıkınca robotlardan söz etmeye başlardı. Oyuncular sürekli olarak toptan uzaklara kaçıyor, ama yine de birbirlerine bakmadan isabetli paslar atıyorlardı. Hepsi diğer futbolculardan daha çabuk ve daha güçlü görünüyordu. O zamanlar Dinamo'nun bilimden yararlandığı söyleniyordu ve bu doğruydu. Kiev'deki ilk sabahımda, ev sahibimin, son derece iyi pazarlık yapan 14 yaşındaki oğluyla döviz alışverişi yaptıktan sonra kent merkezine gittim ve Dinamo Stadı'ndan yaklaşık beş dakikalık mesafedeki, çok nadir bulunan eski apartmanlardan birinin bodrum katında oturan Profesör Anatoly Zelentsov'u buldum.

Lobanovski aslında iyi bir su tesisatçısıydı, ama bir bilim adamının düşünce yapısına sahipti. 1967 yılında o Dnepr Dnepropetrovsk'un antrenörü, Zelentsov da Dnepropetrovsk Doğal Bilimler Enstitüsü dekanıydı. Bir süre sonra işbirliği yapmaya başladılar. Üzerine bol bir kazak giymiş olan, güçlü kuvvetli ve neşeli profesör bana, "Amacımız futbolun ilmini keşfetmekti", dedi. O ve yardımcıları bu bodrumda, Dinamo'nun oynadığı futbolu nasıl daha iyiye götürebilecekleri üzerinde kafa yoruyorlardı.

O sabahki sohbetimiz çok kısa sürdü. Futbol ilmini ana hatlarıyla açıkladı ve bunu uygulamanın son derece kolay olduğunu özellikle vurguladı. Lobanovski ortaya çıkıp da, "Bütün maç boyunca yaptığı hareketlerin en çok yüzde 15 veya 18'i hatalı olan bir takım asla yenilmez", türünden şeyler söylerken bir tahminde bulunmuyordu. Zelentsov'un ekibi, istatistiki bilgiler sağlıyordu. Zelentsov'un düşüncesine göre modern futbolda, saniyenin belli bir bölümü bile düşünmek için uzun bir süre olacağı için, bir futbolcu daha topu almadan 'önce' pası nereye atacağını bilmek zorundadır. Bu nedenle Dinamolu futbolcular,

tıpkı Amerikan futbolunda olduğu gibi, bazı oyun setlerini ezberlemek ve bu oyun düzeni doğrultusunda belli boş alanlara kaçmak zorundaydılar. Oyuncuların süpermeni andıran görünüşlerine gelince... Zelentsov, futbolcuların kondisyon antrenmanı yapması halinde hızlarının düştüğünü, hız idmanları sonunda da bunun tam tersinin olduğunu söylemişti. Oyuncuların her iki açıdan da yeterli düzeye erişmesini sağlamak için bir antrenör idman türlerini belli bir değişim programıyla uygulamalıydı ve Zelentsov bu amaçla bir idman programı geliştirmişti.

Sonra beni bir odaya götürdü. Burada yardımcılarından biri, dokuz eşit kareye bölünmüş bir ekranda Dinamo'nun son maçını seyrediyordu. Ekrandaki kareler, her oyuncunun maç sırasında, sahanın hangi köşesine hangi sıklıkta koştuğunu, o, alan değiştirdiği zaman yerini kimin aldığını ve topla ya da topsuz olarak ne kadar efor sarf ettiğini anlamaya yarıyordu. Bir diğer yararı da, hangi oyuncuların birbirleriyle uyumlu olduklarını göstermesiydi. Örneğin 1980'lerin Batı Alman Ulusal Takımı'nda Manni Kaltz ve Hans-Peter Briegel birbirlerinden nefret etseler bile, sahada büyük bir uyum sergiliyorlardı. Bu, üretken bir programdı. Zelentsov bana bir bilgisayar çıkışı uzattı. Burada her Dinamolu oyuncunun maç sırasındaki 'düşünce yoğunluğu', 'çalışması', 'hata oranı', 'etkinliği' ('mutlak' ve 'göreceli') ve 'düşündüklerini uygulaması'na yönelik değerler vardı ve her oyuncuya, virgülden sonra üç rakamın yer aldığı notlar verilmişti. *Match Weekly* dergisinin her hafta futbolculara verdiği yıldızlar bile bunun yanında gölgede kalıyordu.

Zelentsov övünerek, Dinamo'nun bilim sayesinde SSCB'nin en başarılı kulübü haline geldiğini söyledi. Takım o kadar iyiydi ki, sık sık forma değiştirip sahaya ulusal takım olarak çıktık-

ları bile oluyordu. Hatta 1976 Olimpiyatları'nda 'Dinamo' (yani SSCB demek istiyordu) bronz madalya kazanmıştı. Ama bu bir felaketti –altın almaları gerekiyordu– ve Zelentsov maçın hakemi hakkında atıp tutmaya başladı.

Bana göstereceği çok özel bir şey daha vardı, ama kulübe gitmek zorundaydım. Perşembe sabahı, yani Dinamo UEFA Kupası'nda Rapid'le oynadıktan bir gün sonra yeniden onu görmeye geleceğimi söyledim.

Dinamo Stadı'nın önünde beni bekleyen, eşofmanlı ve saçları çok kısa kesilmiş birkaç kişi, beni kulübün idari bölümüne götürdüler. Dinamo çok çeşitli spor dallarıyla ilgileniyordu ve bu insanların masa tenisi oynamadıklarından da emindim.

İçerde, sahayı gören bir ofiste, Dinamo'nun Uluslararası İlişkiler Müdürü olan Roman Obçenko adında, temiz giyimli ve çok uzun boylu genç bir adamla tanıştım. Birçok insan gibi ben de Dinamo'nun bir spor kulübü olduğunu düşünüyordum, ama Roman bana ne kadar yanıldığımı anlattı.

Söylediğine göre Dinamo, eski SSCB'nin en zengin kulübüydü: "Bu, kanıtlanması gerekmeden kabul görmüş bir gerçektir." Oyuncuların her biri ayda 1125 dolar kazanıyordu ve bu paranın çoğu dolar olarak ödeniyordu. Ayrıca 14 oyuncu Mercedes kullanıyordu. Dinamo Başkanı Viktor Bezverhi'nin iki Mercedes'i vardı. Bir kıyaslama yapmak gerekirse, Ukrayna Devlet Başkanı Kravçuk'un ayda sadece 40 dolar kazandığını ve bunun da kendisine Ukrayna kuponu olarak ödendiğini söylemek yeterli.

Roman'ın İngilizce'si kusursuzdu. Bunu ona söyleyince başını salladı: "Üniversiteyi Oxford'da okudum." Üniversiteyi ben de Oxford'da okumuştum ve hemen dost olduk. İngiltere hak-

kında konuştuk –hiç sevmiyordu– ve yeterince samimi olduğumuza kanaat getirince şansımı denedim: "Moskova'daki gazeteciler Dinamo'nun mafyayla işbirliği yaptığını söylüyorlar..." Şifreli sözcüğü söylemiştim anlaşılan, çünkü Roman sohbetimize, birer içki içerek devam etmemizi önerdi. Yabancısı olmadığımız şebekenin burada da iş başında olduğunu görmek bana zevk vermişti.

Dinamolu bir şoförün kullandığı bir Mercedes'le Hotel Intourist'e gittik ve Roman bana şoföre bahşiş vermemi söyledi. Adama iki dolar verdim (ki bu onun için bir servet olmalıydı) ve biraların parasını da Alman markı olarak ödedim. Roman'la birlikte kahverengi koltuklara oturduk. Etrafımızda bir sürü Alman işadamı vardı.

Roman, yıl boyunca karşılaştığım en iyi haber kaynağı olduğunu kanıtladı. Her tembel gazetecinin hayal ettiği biriydi. Zaman zaman benimle neden konuştuğunu merak etmediğimi söyleyemem, ama yanılmıyorsam, kulüpte gördüklerini birine anlatmak için yanıp tutuşuyor olmalıydı. Ne de olsa Roman, Batılı hayat tarzına alışmıştı ve Ukrayna'da gördükleri onu hâlâ şaşırtıyordu. Oxford dışında, babasının bir Sovyet diplomatı olarak görev yaptığı Kanada'da yaşamıştı. Üstelik kitabımın iyi iş yapmasını da istiyordu. O da, komünizmden sonraki yaşam hakkında bir roman yazıyordu, ama asıl isteği politikacı olmaktı. "Senin gibi biri için zirveye çıkan yol oldukça kısa olmalı", deyince yanıtı kısa oldu: "Çok haklısın!" Diplomat çocuklarının hem çevreleri geniş hem de yabancı dil bilgileri iyi olduğu için, bu kişiler eski Sovyet ülkelerinin gelecekteki yöneticileri olacaklardı. Roman'ın babası, Başkan Kravçuk'un yedi danışmanından biriydi.

Sonunda Roman konuşmaya başladı. "Mafyanın, dünyanın

bu tarafındaki geçmişi oldukça eskidir", dedi. Eski SSCB'de bir tek büyük mafya değil, binlerce küçük mafya vardı. "Partinin her şeyden sorumlu olduğu dönemlerde mafya, yasal şeyleri yasadışı bir şekilde üreterek para kazanırdı. Örneğin Odessa mafyası Türkiye'den pamuk alır, onu devletin fabrikalarında, işçilere fazla mesai ücreti ödeyerek kot pantolon haline getirirdi." Söylediğine göre, ilk mafya çeteleri sporculardan oluşuyordu. "Ne de olsa mafya faaliyetlerinin ilk aşaması her zaman için haraç almak olmuştur ve bunun için de güçlü insanlar, yani sporcular gerekir." Hemen aklıma stadyumdaki saçları kısa kesilmiş adamlar geldi.

Sonra Dinamo'yu anlatmaya başladı. Sovyetler Birliği zamanında kulübün yönetimi İçişleri Bakanlığı'nın elindeydi, ama kulübün teknik direktörü olduğu kadar başkanı olarak da kabul edilen Lobanovski, Dinamo'yu bakanlığın denetiminden kurtarmak için büyük çaba sarf etmişti. Dinamo'nun 'profesyonel' bir kulüp olmasını, parayı da Batı'da gördüğü kulüplerdeki gibi, sponsorlardan kazanmasını istiyordu.

Dinamo'nun çok yüksek mevkilerde taraftarları vardı. Ukrayna Komünist Partisi'nin eski lideri olan Vladimir Sçerbitski maçları, Cumhuriyet Stadı'ndaki şeref locasından izlerdi. Eğer o, 'Şu oyuncuyu çıkarın' derse, o oyuncu hemen oyundan çıkardı. Verdiği taktiklerden ötürü ona teşekkür etmek isteyen Dinamo kulübü Sçerbitski'ye, Kiev yakınlarındaki bir kasabada, 'beş katlı gizli bir yeraltı sarayı' inşa etmişti. Bundan çok duygulanan Sçerbitski, Ygor Ligaçev'le konuşarak, ondan, Politbüro'nun diğer üyelerini Dinamo'nun profesyonelliğe geçmesine izin vermeleri konusunda ikna etmek üzere lobi çalışmalarında bulunmasını istemişti. "Ama Ligaçev muhafazakârdı", diye söze karıştım. "Kapitalizmden nefret ederdi." Roman kabul etti: "Evet, Ligaçev

muhafazakârdı, ama aynı zamanda Sçerbitski'nin de dostuydu.

Ligaçev görevini başarıyla yaptı ve 1989'da Dinamo, SSCB'nin tam anlamıyla profesyonel olan ilk kulübü oldu. Kısa bir süre sonra Lobanovski antrenörlük yapmak üzere Suudi Arabistan'a gitti ve Dinamo'ya yeni bir başkan seçildi. Viktor Bezverhi yönetime, hepsi yönetim kurulu üyesi yaptığı arkadaşlarıyla birlikte geldi. Roman devam etti: "Kulübü zenginleştirmek istiyorlardı ve bu da çok iyi bir fikirdi. Komünist bir toplumda bu, çok uzun zaman alan ve pahalı olan formaliteleri iyi gözlemlemek suretiyle, yasal olarak da yapılabilirdi, ama onlar bunu başka türlü yapmaya karar verdiler."

(Roman gerçekten böyle konuşuyordu. Ne söylemek istediğini çok iyi biliyor ve oldukça basit söylüyordu. Sanırım bu, uzun zamandır hazırlığını yaptığı bir konuşmaydı.)

Dinamo'nun atığı ilk adım yasaldı; önce ortak girişimler kurdular. Sermayenin bir bölümünü onlar koyuyor, gerisini de bir Batı şirketi tamamlıyordu. Bu şekilde elde edilen gelirler vergidışı tutuluyordu, çünkü teoride de olsa Dinamo, bir spor kulübüydü. Böylece çok miktarda para kazanıldı. En önemli ortak girişimleri olan Dinamo Atlantic, Avrupa'nın, ekonomisi en felaket durumdaki ülkelerinden birinde bile, ayda 1,5-2,5 milyon dolar arası kâr ediyordu. "Sonunda anlaşıldı ki", dedi Roman, "kulüp futbol oynamadan bile başarılı olabilecekti". Ortak girişimleri koruma altına almak için Dinamo, mafya liderlerini de bu ortaklıklara katılmaya davet etti: Parti yetkilileri ve aileleri. Roman devam etti: "Bu, çok kolay olmuştu, çünkü sporcuların büyük çoğunluğunun mafyayla bağlantıları vardı."

Sonra komünizm çöktü. "Dinamo Kiev çok ünlü bir futbol kulübüydü, ama artık Batılı işadamları da Dinamo'yu tanıyordu. Gitgide bu çevrelerde, Ukrayna'da iş yapmak isteyenlere kulü-

bün yardımcı olabileceği, bazı bağlantıları olduğu söylentisi yayılmaya başladı. Örneğin Kiev'in eski Belediye Başkanı Zgurski'yi ele al. Şimdilerde endüstri tesislerine yer kiralayan bir komisyonun başkanı olarak çalışıyor. Bu yerlere çok fazla talep vardı. Zgurski, kendisine kulüpten referans getiren kişilere, çok yüksek miktardaki dolar ödemeleri karşılığında yer buluyor. Dinamo ona da para veriyor tabii."

"Rüşvet", dedim. Roman hemen. "Rüşvet nedir?" diye karşı çıktı. "Bu ülkedeki herhangi birini yurtdışına çıkarman bile rüşvettir. Zgurski, Dinamo'nun ülke dışına yaptığı bütün seyahatlere gelir. Biri bunun nedenini soracak olursa onun, 'Haydi Dinamo!' diye bağıracak bir taraftar olduğunu söyleyebilirsin."

O çarşamba günü Rapid, Kiev'e gelecekti ve maçın rövanşı iki hafta sonra Viyana'daydı. Roman, Amerikan malı çok pahalı bir dizüstü bilgisayar çıkardı –o anda biraların parasını ödediğim için pişman oldum– ve ekrana, Dinamo'yla birlikte Viyana'ya gidecek olan konukların listesini yansıttı. Ekrana bakılırsa uçak tamamen doluydu ve listedeki isimlerin çoğu sanki Ukrayna'nın 'Kim Kimdir?' albümünden çıkmış gibiydi. Çok büyük bankalardan birinin mütevelli heyeti başkanı Aleksandr Denissov'un adını gördüm. Roman'ın, "Adaşım, Roman Romaniouk" dediği kişiyse Kiev'de üst düzey bir yetkilinin oğluydu ve Dinamo'ya çok ucuza bina kiralamak ya da satın almak gibi bir özelliği vardı. Emlak işi Ukrayna'daki en kârlı işlerden biriydi. "Dur biraz", dedi Roman, "şimdi de şu anda Kiev mafyasının başında olan adamın adını bulacağım". Aradı ama bulamadığını söyledi. Bunun nedeni belki de, bir anda olabilecekleri hatırlayıp korkmuş olmasıydı.

"Hepsi parti üyesi miydi?" diye sordum. "Yaşlarına bakarak anlayabilirsin", diye yanıtladı. İnanılmayacak kadar düzenli ça-

lışıyordu. Herkesin adının yanında doğum tarihi de vardı. "Bütün futbol taraftarlarının 1940'tan önce doğmuş olması olası mı? Hayır, ama Kiev'deki bütün önemli insanlar 1940'tan önce doğmuş." Onun tepkisini çeken şey, rüşvet alışverişi değil, herkesin yaşlı oluşuydu. Listede sadece birkaç tane genç konuk vardı ve bunların hepsi de kadındı. Roman, "Patronların isteklerini yerine getiren kızlar", diye açıkladı.

1990 kışında, yani SSCB'nin açlıktan kırıldığının sanıldığı dönemde, Kiev'e bir kamyon dolusu gıda yardımı götüren bir Alman yardım görevlisinin yazdığı bir makaleyi okumuştum. Kente gelişlerinde ona ve arkadaşlarına, Kiev'in en önemli ve büyük isimleri tarafından yemek verilmişti. Yemekten sonra bu önemli ve büyük insanlar sandalyelerinin arkalarına yaslanmış ve Almanlar'a, "Evet, şimdi kamyonu bize verin de, gıda maddelerini yoksul insanlara dağıtalım", demişlerdi. Almanlar bu öneriye teşekkür etmiş, ancak kabul etmemişlerdi. Roman'a, o ziyafetteki insanların, Dinamo yöneticileri ve konukları olup olmadığını sordum. Birden kahkahalarla gülmeye başladı. Olaydaki çocukça hırs onu çok eğlendirmişe benziyordu. "Büyük bir olasılıkla onlardır" dedi.

Söylediğine göre Dinamo mafyası çok iyi çalışıyor ve olabildiğince az vergi ödüyordu. "Bizi buraya getiren şoföre dikkat ettin mi? Onun asıl işi Odessa'dan Kiev'e ve oradan da Berlin'e para taşımaktır. Genelde Kiev'e, hepsi nakit olmak üzere 600.000 dolar getirir ve buradan da Berlin'e iki milyon dolar taşır. Onu mafya korur. Eğer bir Ukrayna bankasında paran varsa ve bunu yabancı bir bankaya transfer edersen belli bir vergi ödemen gerekir. Ama parayı o yabancı bankaya nakit olarak kendin taşırsan vergiden kurtulmuş olursun. Başbakanımız geçenlerde televizyonda şöyle demişti: 'Hükümetin, bütün programlar için har-

cayabileceği döviz miktarı sadece 20 milyon dolar. Bazı örgütlerin, bizim harcayabileceğimizin en az 10 katı parası olduğunu da biliyoruz, ama bunlar paralarını ülke dışında tutuyorlar.' Eğer hükümetin harcayabileceği para gerçekten sadece 20 milyon dolarsa hükümeti de satın alabilirdik, ama buna hiç gerek yok." Neden mi? Çünkü kara parayı aklamanın hâlâ bir sürü yasal yolu vardı. Genç bir ulus olan Ukrayna, yasalarını henüz belirliyordu ve bu nedenle de yasalarda bir sürü açık bulunuyordu.

Mercedes'le Dinamo'ya dönerken sordum: "Peki ama hükümetteki rüşvet olaylarına güvenme ihtiyacını hiç duymuyor musunuz?" "Hayır", dedi Roman. "Yani hiç mi?" Yine güldü: "Bu yetmez mi? Eğer bir ülkede, başkanın aylık kazancı 40 dolarken işadamlarının ceplerinde on milyonlarca dolar varsa, o ülkede rüşvetin yaygınlaşmasından daha doğal bir şey olamaz."

"Öyleyse oyunculara da şu anda kazandıklarından daha fazla ödeyebilecek durumdasınız", dedim. "Almanya veya İngiltere liglerindeki en yüksek ücretlerle kıyaslanabilecek ödemeler yapabilirsiniz. En iyi İngiliz oyuncuları Kiev'e getirebilirsiniz." "Bu doğru", dedi Roman, "ama futbolculara ayda 30.000 sterlin ücret ödemeye başlarsak, hem hükümet hem de Ukrayna halkı çok kızar. Bu, çok anlamsız bir şey olur. Üstelik kulübü yönetenler, takıma yatırım yapmanın çok riskli olduğu inancındalar, oysa üretime yatırım yapmak çok emniyetli".

Takım bir gelir kaynağıydı. Dinamo, eski SSCB'den çok ucuza futbolcu alıp sonra bunları yüksek bonservis ücretleriyle Batı'ya satıyordu. *World Soccer* dergisine yazacağım bir makaleye yardımcı olmak için Roman bana bir liste verdi. Bu listede bütün Dinamo oyuncularının isimleri, ağırlıkları, boyları, yaşları ve kontratlarının daha ne kadar süreceği hakkında, hepsi İngilizce

yazılmış bilgiler vardı; yani yabancı alıcılar için hazırlanmış bir ürün kataloğuydu diyebilirim. Geçenlerde bir yerde, Dinamo Kiev'in iflas edebileceğini okudum. Belki de yöneticiler artık takımdan kurtulma zamanının geldiğine karar vermişlerdi.

Hepimiz Dinamo'yu bir futbol kulübü olarak düşünürüz ama yine de kulübün Ukrayna'da oynadığı rol insana mantıklı geliyor. Gerçi ülke geriye doğru gidiyor ama Lobanovski, Sçerbitski ve çeşitli futbolcular sayesinde futbol kulübü çok modern ve zengin bir kurum halini almış. Avrupa futbolunun kendine özgü bir ekonomi sistemi vardır. Juventus, Zavarov'a üç milyon sterlin ödedi. Futbol sayesinde Dinamo, resmî görevlilere rüşvet vermeye, koruma satın almaya ve ortak girişimlere para yatırmaya yetecek başlangıç sermayesini elde etmişti. Avrupa takımlarıyla düzenli olarak maç yaptıkları için kulüp yetkilileri, Batı kulüplerinin yöneticileri ve sponsorlarını, Batı televizyonlarının yöneticilerini ve reklamcılarını, kısaca Batılı işadamlarını yakından tanıyorlardı. Öte yandan sırf futbolu sevdikleri için sürekli kulübe girip çıkan yerel siyasi liderlerle de araları iyiydi. Herhalde hiçbir Ukrayna şirketinin yeri bu kadar sağlam değildir.

O çarşamba, Rapid maçından birkaç saat önce, Cumhuriyet Stadı'nın çimleri üstünde Roman'la son kez konuştum. Dinamolu sporcular koşu pistinde ısınırken, Avusturyalı yuppileri örnek alan Roman, panolara reklamları yapıştırıyordu. Çoğu Dinamo'nun kurduğu ortaklıklarla ilgiliydi. "Rapid'i yenecek misiniz?" diye sordum. Omuz silkti ve futbolun onu çok sıktığını itiraf etti. Sonra da "Ortak girişimlerimiz gerçek değil", dedi. "Bütün sermayeyi yabancı şirketler koyuyor. Dinamo sadece adını veriyor, çünkü bir şirket yabancı ortaklıksa daha az vergi verir ve Ukrayna piyasasında da Dinamo Kiev adı birçok sorunun çözülmesine yardımcı oluyor." Yabancı şirketler daha sonra, vergi-

den kaçırdıkları miktarın yüzde 50'sini Dinamo'ya ödüyorlardı.

Roman, birlikte geçirdiğimiz son birkaç dakikada bana, kulübün en ilginç sırrını da açıkladı. Ertesi gün iş için Berlin'e gidecekti ve bir daha görüşemeyecektik. "Dinamo", diye söze başladı, "nükleer füze parçaları, yılda iki ton altın ve aralarında platin de bulunan birçok madeni ihraç etmesini mümkün kılan belgelere sahiptir". Altından söz etmememi rica etti ve ben de buna söz verdim, ancak kitabımı yazarken çoğunlukla bu tür sözlerimi tuttuğum halde bu sözü tutmayı canım hiç istemedi. "Bu ihracat belgelerini nasıl aldınız?" diye sordum. "Rüşvetle tabii."

Üstelik söylediğine göre, eğer hükümete, devlete yardım etmek amacıyla bir milyon dolar tutarında bir parayı açık açık verecek olursanız, hükümet de bunun karşılığında size, değeri çok daha fazla olan malları ihraç etmenize olanak tanıyacak ihracatçı belgeleri verebilirmiş.

Bu, talihsiz bir durumdu. Bir futbol kulübü, kendi çıkarları uğruna ülkenin ihtiyaç duyduğu altını dışarı satmakla kalmıyor, nükleer füze parçaları ihraç ederek dünyayı da tehlikeye atıyordu. Ukrayna kendi para birimini oluşturmak için Rus rublesini kullanmaktan vazgeçiyordu. Yeni para birimininin enflasyona uğramasına sadece altın rezervleri engel olabilirdi. Yılda iki ton altın oldukça fazla bir miktardı ve bunun doğal sonucu olarak da Ukrayna'daki enflasyon oranı, Rusya'dakinden bile büyük oldu.

Maçtan hemen önce stadyumun dışında, Roman ve ben, Ukrayna Futbol Federasyonu Başkanı Viktor Bannikov'la karşılaştık ve bana bir sonraki günün sabahı saat on için randevu verdi. Oraya saat ona çeyrek kala geldiğimde Lada'sına binmiş gidiyordu, ama neyse ki beni görünce el salladı.

Roman'a, "Berlin'de sana iyi eğlenceler dilerim", dedim, ama o başını salladı. Sakin yaşamaktan hoşlanıyordu. "Ülke dışına çıkan diğerleri otel, limuzin ve özel helikopter için günde 5.000 dolar harcarlar, ama ben değil", dedi. El sıkıştık ve ben basın locasına geçtim. Onu son görüşüm bu oldu, ama meslek hayatında çok başarılı olacağından adım gibi eminim.

O gece bardaktan boşanırcasına yağmur yağmıştı. Cumhuriyet Stadı'nın kapalı tribünü yoktu. Afrika'da olsaydık bu durum gayet iyi sayılabilirdi, ama insanların yılın büyük bölümünde gökyüzünün gerçek rengine hasret kaldığı Kiev'de, toplum sağlığı açısından ciddi sorun yaratıyordu. Birkaç bin taraftar, tribünün en arkasına kümelenmiş, bir üst basamağın çıkıntısının sağladığı, sözümona saçağın altında yağmurdan korunmaya çalışıyordu.

Basın locasındaki bir Avusturyalı gazeteci etrafa iğrenerek baktı. Telefondan sorumlu olan kadın onu biraz önce Viyana polisiyle görüştürmüştü. "Hiçbir şey değişmemiş", dedi. Komünizmin çöküşünün, hayatı onun için kolaylaştırmadığını söylemek istiyordu. Bir meslektaşı onu onayladı: "Evet, her şey aynı." Telefon görüşmesi pek de başarılı geçmemiş olan devam etti: "Telefonlar hâlâ eskisi kadar kötü, her taraf yine eskisi gibi kokuyor ve stat hâlâ perişan durumda." Bu diyalog, Dinamo yöneticilerinin aklını karıştırabilirdi. Birçok şey değişmişti. En azından onlar şimdi Avusturyalı gazetecilerden birkaç kat fazla para kazanır hale gelmişlerdi.

Evet, Dinamo'nun iş hayatıyla ilgisi olmayan bazı bölümleri hâlâ komünizm batağına saplanmış haldeydi tabii. Örneğin futbol takımı... Yeni Blokhinler ve Belanovlar yetişmemişti, ama takımın en büyük özelliği olan boş alanlara kaçışları hâlâ geçerliydi. Rapidli oyuncular zaman zaman rakipleri karşısında, nefe-

si kesilmiş ihtiyarlar gibi kalıyorlardı. Dinamo, maçı, Lobanovski döneminden kalma birkaç oyuncudan biri olan Pavel Yakovenko'nun attığı golle 1-0 kazandı. Bitiş düdüğüyle birlikte taraftarlar, iliklerine kadar ıslanmış bir halde stadyumu boşalttılar.

Ertesi sabah Profesör Zelentsov, şoförünün kullandığı Lada'sını gönderip beni Dinamo Stadyumu'ndan aldırdı. Görüşmek için çok istekliydi, çünkü artık komünizm çöktüğüne göre, belki fikirlerini Batı kulüplerine satması mümkün olabilirdi. Bunu şöyle ifade etmişti: "Yöntemlerimi başkalarına da vermek isterim, ama sadece saygın alıcılar bulursam." Umarım bana yaptığı yardımların karşılığını ödeyebilirim. Bu kitabı okuyan futbol menajerlerinden konuyla ilgilenenler olursa, 'Zelentsov c/o Dinamo Kiev, Kiev, Ukrayna' adresine mektup yazabilirler. Daha ayrıntılı bir adres gerekmez, çünkü orada Dinamo'yu bilmeyen yok.

Zelentsov'a göre teorisinin en büyük sorunu, futbolun oyunculara bağlı bir spor oluşuydu. "Bir fikir vardır, bir de bu fikri uygulayan kişiler." Bu yüzden de en iyi oyuncuları belirlemeye yarayacak bilimsel bir yöntem geliştirmişti.

Bana, bir bilgisayar oyunu oynadığını zannettiğim yardımcısını gösterdi. Zelentsov, "Bir oyuncunun kapasitesini belirlemek için kullanılabilecek çok çeşitli yöntemler vardır", dedi. "Kan tahlili yapabilir, nasıl sıçradığını, nasıl koştuğunu sınayabilirsin. Ben temasa gerek olmayan yöntemleri tercih ederim. Böylece hem AIDS'e yakalanma riski olmaz, hem de oyuncuya, onu çok fazla yoracak şeyler yaptırmamış oluruz. Testleri yapmak için de birçok yöntem var, ama benim tercihim bilgisayar. Oyuncu açısından da bilgisayarla çalışmak ilginç oluyor." Futbolcuların yeteneklerini ölçmek için bilgisayar oyunları geliştirmişti.

"1988 Avrupa Şampiyonası'na katılan Sovyet takımına oyuncu seçmek için bu testleri kullandığınız doğru mu?" diye sordum. Bunu Zelentsov'un damadı söylemişti. Zelentsov, "40 aday vardı ve bu testleri uygulayarak ilk 20'yi seçtik", dedi. Seçtiği takım bütün dünya basınının aklını karıştırmış, ama SSCB o şampiyonada final oynamıştı. Bu testler çok sık kullanılıyordu. Dinamo ne zaman bir oyuncuyu transfer etmek istese, ona önce bu testleri uyguluyor, daha sonra da bütün takım düzenli aralıklarla aynı testlerden geçiyordu.

Bilgisayarın başındaki yardımcısı ilk testi tamamladı. Ekranda, yukardan aşağıya doğru bir çizgi belirdi, beliren bir nokta ekranın solundan sağına doğru hareket etti ve yardımcısı, nokta tam çizginin üstüne gelir gelmez bir tuşa basmaya çalıştı. Zelentsov bunun, reaksiyon; sinir ve denge testi olduğunu söyledi. Yardımcısı, her birinin hızı farklı olan ve sonuçta kişiye bir skor veren 10 ayrı noktayı yerleştirmeye çalıştı.

Sıra bana gelmişti. Acaba Dinamo'da futbol oynamak için uygun biri miydim? İlk denememde 0,34 puan aldım, ikincisindeyse 0,42. Zelentsov Dinamolu oyuncuların normalde 0,50 ile 0,60 arasında bir skor tutturduklarını söyledi, ama 0,80'e kadar çıkanlar da oluyormuş. Bir oyuncu eğer formdaysa ya da o gün kendini iyi hissediyorsa (Zelentsov ruhsal durumundan söz ediyordu), diğer zamanlara göre çok daha iyi bir skor elde edebiliyordu.

Düşük skorlarımı savunmak için, epeydir egzersiz yapmadığımı söylemek istedim. Noktayı yanlış bir yerde durdurduğum zaman sinirleniyor ve tuşlara birkaç kez basıyordum. O zaman da bir sonraki nokta hedefin çok ötesinde kalıyordu. Şurası bir gerçek ki, bu testin ölçtüğü niteliklerden biri de sinir sağlamlığıydı. Zelentsov, elde ettiğim sonuçlara üzülmüş gibiydi.

Bundan sonra uygulayacağım, dayanıklılığı ölçen bir yazma testinde çok daha başarılı olmaya kesin kararlıydım. Hızımı belirlemek için herhangi bir tuşa birkaç saniye boyunca olabildiğince sık aralıklarla basmak zorundaydım. Ondan sonraki 40 saniye içinde de aynı tuşa elimden geldiğince fazla sayıda basmam gerekiyordu. Burada amaç, 40 saniye boyunca, daha önce elde ettiğim maksimum hız düzeyini koruyabilmemdi, ama inanın (hatta isterseniz deneyin) bir tuşa arka arkaya sürekli basmak çok uzun bir zaman alıyor. Bu sefer testi bozduğumdan emindim. Maksimum hızımı belirlemeye çalışırken, Zelentsov parmağımı tuştan kaldırmamamı söyledi, çünkü bu, zaman kaybına yol açıyordu. O andan itibaren parmağımı tuşun üstünde tuttum ve daha iyi bir skor elde ettim. Böylece 40 saniye süresince hızım, maksimum hızımın altına hemen hemen hiç düşmedi sayılır. Bana kalırsa Zelentsov bu tür sorunları gayet iyi biliyordu, çünkü aksi olsaydı, 1988'deki o takıma çok garip isimler girebilirdi pekâlâ. Belki bu sırada insan zekâsını da ölçüyordu. Eğer testlere yanlış açıdan bakarsanız, başarısız oluyordunuz. Dayanıklılık, kaslarımın çalışması, hıza ulaşma becerisi ve yorgunluğa direnç dallarında oldukça iyi sonuçlar elde ettim.

Sonra sıra hafıza testine geldi. Ekran dokuz eşit kareye bölünmüştü ve her karede 100'den küçük bir rakam belirip birkaç saniye kaldıktan sonra kayboldular. Her kareye, o karede beliren rakamı yazmak zorundaydım. Zelentsov'a göre bu test futbolcunun, takım arkadaşlarıyla rakip oyuncuların sahadaki yerlerini hatırlama yeteneğini ölçüyordu. (Belki de şarlatanın tekiydi – tam olarak emin değilim.) Üç ekranda oynadım ve bütün rakamları doğru yazarak yüzde 97 gibi bir skor elde ettim. Bu çok doğaldı, çünkü akademik çalışmalar için gereken hafıza gücü de buna eşit sayılırdı. İsimleri, tarihleri, daha birçok şeyi ha-

tırlamak zorundaydım ve üniversiteden daha yeni mezun olmuştum. Bu test Osvaldo Ardiles, Glenn Hoddle, Ray Wilkins, Graeme Souness ve Amerikan futbolundaki oyun kurucular gibi iyi pas atan oyuncuların, neden diğerlerine göre daha entelektüel olduklarını da açıklıyordu bir anlamda.

Bir sonraki test çok basitti. Ekran bir anda beyazlaşıyordu ve ben bunu görünce, olabildiğince çabuk klavyeye basmak zorundaydım: Reaksiyon testi. Bana gereken ortalama süre 220 milisaniyeydi ve Zelentsov büyük bir sevinçle bu skorun, sezon başında bir Dinamo oyuncusundan beklenen skor olduğunu söyledi. İnanın bana, hayatımda bu kadar gururlandığımı hiç anımsamıyorum.

En son test benim için olanaksızdı. Ekranda beliren bir nokta, bir labirent içindeki karmaşık bir yolu izliyordu ve ben bir 'joystick' kullanarak aynı yolu yeniden çizmek zorundaydım. Ama noktanın yolunu hiç anımsamıyordum. Labirent çok dar ve dolambaçlıydı. Sürekli olarak hareket halinde olduğu için de, yolu çizmeye çalışırken hep duvarlara tosluyordum. Bu, doğal olarak bir koordinasyon ve hafıza testiydi. Böylece profesyonel futbolcuların ne denli olağanüstü insanlar olduklarını anladım. Yıllarca çalışsam bile o labirenti doğru takip etmeme olanak yoktu.

Zelentsov bu skorlara bakarak antrenöre, bir oyuncunun hangi yönleri üzerinde daha fazla durması gerektiğini söyleyebiliyordu. "Bu testlerin, futbol için gereken becerileri ölçtüğünü anladım", dedim, "ama herhalde test edilemeyecek bazı yetenekler de vardır". Bana hak verdi: "Örneğin hız, futbolcunun koşma tekniğine de bağlıdır. Bunu başka bir yerde ölçebiliriz." "Peki", dedim, "ya Zavarov ve Belanov bu testlerde kötü skorlar yapsalardı ne olurdu? Onlar en iyi oyuncularınızdı ve onları seçmek

zorundaydınız". Zelentsov yanıtladı: "Zavarov ve Belanov en formsuz oldukları dönemde bile diğerlerinden daha yüksek sonuçlar alıyorlardı." Mevcut takımdaki hangi oyuncular bu testlerde en iyi sonuçları almıştı peki? "Dün geceki maçı seyrettin mi?" diye yanıtladı. "Öyleyse kendin görmüşsündür." "Yakovenko mu?" diye tahminde bulundum. "Yakovenko! Leonenko! Luzhny! Annenkov! Şmatovalenko!"

Dinamo yetkilileri bana çok iyi davrandılar. Barcelona, Cape Town Hellenic ve ABD Ulusal Takımı bir yıl boyunca karşılaştığım ve iyi ilişkiler kurduğum diğer takımlardı. (Güney Afrika'dan Orlando Pirates ile Çek Sparta Prag'dan en kaba kulüpler olarak bahsetmekte yarar görüyorum.) Kiev'deki son günüm olan o cuma günü, Başkan Bezverhi beni görmek için zaman ayırdı.

Ofisi basit döşenmişti: Kahverengi duvarlar, kahverengi koltuklar, komünist mobilyaları ve ev bitkileri. Çevirmenim Max'a bu düşüncemi söyleyince çok sert bir şekilde yanıtladı: "Herhalde evinin de böyle olduğunu sanmıyorsundur!" Max'ın Dinamo'ya ayıracak zamanı yoktu. Başları tıraşlı adamların hiç hoşlanmadığı bir at kuyruğu vardı ve geceleri atletizm giysisi giymiş birilerini görünce hemen yolunu değiştirmeyi iyi öğrenmişti. Dinamo Stadı'nın karşısındaki CinCin Kafe, bu tiplerin takıldıkları yerdi. Kiev'e gidecek olursanız oraya gitmemenizde büyük yarar görüyorum.

Bezverhi bana çok dostça davrandı. Zaten halinden son derece hoşnut olduğu anlaşılıyordu. "Tanrıya şükür kulübümüz, ülkemizde bazı şeyler yaşanmaya başlamadan iki yıl önce kuruldu" dedi. Spor Bakanlığı bütün kulüplerin aynı anda profesyonelliğe geçmelerini istemişti ki, bu, Sovyet sistemine göre böyle

olmasa da doğaldı. Ama rakipleri de bağımsız hale gelmeden önce Dinamo çok miktarda para kazanmıştı.

Dinamo'nun mafyayla ilişkisi olduğu şeklindeki dedikoduların nereden kaynaklandığını sordum. Bezverhi, "Mafyayla ilişkimiz olduğunu ilk defa sizden duyuyorum", diye yanıtladı sorumu, ama belli ki konu ilgisini çekmişti. Sohbet ilerledikçe daha da konuşkan oldu. Mafya futbola da yeterince karışıyor muydu? "Mafyanın iki adamı bir Rus kulübüne gidip iki oyuncularının başka bir kulübe transfer olması gerektiğini söylemiş ve o iş olmuş." Mafya bu işe neden önem veriyor? "Çünkü mafya futbolcu transferinden kâr edilebileceğinin farkında." Ya Ukrayna'da? "Ukrayna'da anlaşmalı maçlar yapıldığı hakkında bir söylenti var. Emin değilim. Sadece kuşkulanıyorum." Dinamo da buna benzer şeyler yaşadı mı? "İki yıl önce Kiev'de yapılacak bir maçın sonucunu önceden bize bildirmek istediler, ama biz bunu reddettik. Bunu da mafyayla olan bağlantılarımız değil, KGB'yle olan ilişkilerimiz sağladı." Ne olmuştu? "Sokakta oyuncularımızdan birinin yanına gelmişler ve ilk maçın berabere bitmesi gerektiğini söylemişler. Hatta adamlar ona futbolcuların da Kiev'de yaşayan eşleri ve çocukları olduğunu söylemişler. Durum çok açıktı. Bu tür olaylardan uzak durmak için iki ayrı koruma örgütü oluşturduk. İngiliz şirketi Securitas'la ortaklaşa kurduğumuz şirket sayesinde bunlar yalnızca oyuncuları korumakla da kalmıyorlar."

Yanınızda korumalar olsa bile, Kiev'de hiçbir şeyden emin olamazsınız. Oraya gidişimden kısa bir süre önce, Dinamo Stadı'nın önünde, arabasının içinde bir adamla konuşmakta olan Kiev mafyasının babalarından 'Vata', bir anda delik deşik edilmişti. Vata'nın 16 koruması vardı ve yanına sadece çok güvendiği kişiler yaklaşabiliyordu, yani katil mutlaka bir arkadaşı ol-

malıydı. Vata, çok büyük bir Dinamo taraftarıydı ve cenaze törenine bütün takım katıldı. Bezverhi biraz uzakta kaldı: Vata'nın şöhreti bilindiğine göre, törene katılması yakışıksız kaçabilirdi. Bir gazetede yazdığına göre cenaze töreninin yapıldığı gün Başkan, beş yıldızlı bir restoranda tek başına ağlamıştı.

Cuma öğleden sonra –Batı'ya giden bir trene binmeme birkaç saat kala– Dinamo'nun basın sözcüsü şemsiyesini çıkardı ve benimle birlikte Dinamo Stadı'nın önündeki heykele kadar yürüdü. Heykelde dört kişi vardı. Hepsi 30 metre yüksekliğinde olan, tutucu görünüşlü bu adamlar kolkola girmiş, uzaklarda bir yere bakıyorlardı. Görünürde ne futbol vardı, ne de futbolu çağrıştıran bir yazı... Yine de hepsinin ayaklarında şort olması insana birşeyler çağrıştırıyordu. Bu, bir futbol maçı anısına dikilmiş bir anıttı.

Kiev'i işgal eden Almanlar, Dinamo'yla bir maç yapmak istemişlerdi. Seyicilerin hepsi, elleri makineli tüfekli Alman askerleriydi ve Ukraynalılar öne geçince askerler oyuncuların bacaklarına ateş etmeye başladılar. Birkaç oyuncu yere yıkılsa da, Dinamo maça devam etti ve kazandı. Maçın bitiş düdüğüyle birlikte bütün takım oracıkta kurşuna dizildi. Kısaca söylemek gerekirse, *Zafere Kaçış* filminin mutsuz sonla biten bir örneği de burada yaşanmıştı. Hatta bu maçı konu alan çok ünlü bir film çevrilmişti ve kaleci rolünü oynayan aktör gerçek kaleciye o kadar benziyordu ki, kulüp onunla sözleşme yapmak istemişti.

Basın sözcüsü, bana bu maçın öyküsünü anlattı, ama bunu yazmamamı istedi, çünkü doğru değildi. Maç, savaştan sonra Komünist Parti tarafından uydurulmuş efsanevi bir olaydı. Burada bir maçın oynandığından kimsenin kuşkusu yoktu, ama o maçın tanıklarından olan ve halen 86 yaşında bulunan biri, Kiev'de yaşadığı halde bu konuda bir tek sözcük bile söylemiyor-

du. Galiba bunu anlayışla karşılamak zorundaydık.

Gitme zamanı gelmişti. Sovyetler Birliği'nin kalıntılarında altı hafta geçirmiştim ve oradan ayrılışımı kutlamak için üç dolara kıyıp, *Guardian*'ın uluslararası baskısından bir tane aldım. Gece yarısından sabahın beşine kadar istasyonda bekledim ve Moskova'da okuyan birkaç Pakistanlı'ya, *Guardian*'daki kriket sonuçlarını okumaları için izin verdim. İstasyonda beklerken, dünyanın en kötü işini yapmakta olan iki yaşlı kadını izledim: 03:00-05:00 nöbetinde Kiev İstasyonu'nun bekleme salonunu temizliyorlardı.

Belki döviz piyasalarındaki durumdan, belki de başka bir nedenle, bilet gişesindeki kadın vermek istediğim İngiliz sterlinlerini kabul etmedi. Sabahın beşinde, trenin kalkmasına sadece birkaç dakika kala, Pakistanlılar sterlinlerimi dolarla değiştirdiler de, bilet alabildim. Bu arada beni epey sögüşlediklerini de söylemeden edemeyeceğim.

Kiev'den Prag'a 56 dolara gitmek, hele bir de bu yolculuğun 48 saat sürdüğünü ve Avrupa'nın büyük bölümünü geçtiğinizi düşünecek olursanız, gerçekten çok ucuz bir seyahat. İlk gün sürekli uyudum. Birkaç saatte bir uyandığım zaman hep aynı manzaraya sahip bir yerde yol almakta olduğumuzu görüyordum. Bu manzara insanı rahatlatıyordu. Gece 02:00'de Çekoslovakya sınırına ulaştık. 15 yaşlarındaymış gibi görünen Ukraynalı bir sınır görevlisi pasaportumdaki vizenin geçersiz olduğunu söyledi (oysa geçerliydi). Sonra çabucak ekledi: "Sorun değil, sorun değil. Kaç doların var?" Üç dolarım vardı. "İki", dedim. "İki dolar verirsen sorun kalmaz!" Bu, benim ilk rüşvet verişim olacaktı ve bir an aklıma Moskova'daki Kukuşkin geldi. Trene bindiğimde sınır görevlilerinden biri, ezberlemiş olduğu her halinden belli olan bir cümleyi, biraz da düşünerek bana tekrarladı:

"Benim için bir hediyen var mı?" Olmadığını söyledim. Prag trenini sordum, o da gösterdi. Buz gibi bir havada trenin içinde beş saat bekledim. Nihayet tren Bratislava'ya doğru yola çıktı. 12 saat süren iki tren yolculuğundan sonra Prag'daydım ve burası bana Batı gibi görünüyordu.

7

Tek Başına Ülkesini Kurtaran Dazlak

Prag'dan trene bindim, sabaha karşı 03:00 sularında Bratislava'dan geçtim. Birkaç saat sonra Budapeşte'ye ulaştığımda bütün gazetelerin ön sayfalarının futbol haberleriyle dolu olduğunu gördüm. Ne yazık ki hepsi Macarca'ydı.

12 gün önce, Macaristan'ın Ferencvaroş takımı, Slovakya'nın Slovan Brastislava takımıyla deplasmanda, Avrupa Kupası için karşılaşmış ve 15 Macar taraftar hastanelik olmuştu. Bunun futbol hooliganlığıyla hiçbir ilgisi yoktu. Rövanş maçının yapılacağı gün Budapeşte'deydim ve havada müthiş bir intikam kokusu vardı. Ferencvaroş-Slovan maçı, sıradan bir futbol maçı olmanın ötesinde bir şeye dönüşmek üzereydi.

Bratislava'da, siyah maskeli Slovak terörle mücadele birlikleri, 'Daha Büyük Macaristan' ya da 'Güney Slovakya'yı Bize Geri Verin' diye bağırsalar da bağırmasalar da, sürekli olarak Ferencvaroş taraftarlarının üstüne saldırmışlardı. Bu birlikler göz yaşartıcı gaz ve tahta coplar kullanarak kalabalığı dağıtmışlardı. Orada bulunan Slovaklarsa bu olayı alkışlamışlardı. Bir zamanlar

Macar futbolunun efsane ismi olan ve halen Ferencvaroş'un teknik direktörlüğünü yapan Tibor Nyilasi, bir an için Heysel faciasını aklına getirmeden edememişti. *Kurir* dergisine şöyle demişti: "Bu olayların bana faşistlerin acımasızlığını anımsattığını söylemekten korkmuyorum." Maçın bitiş düdüğünün hemen ardından Slovan takımı yetkililerinin hoparlörlerden yükselen sesleri, terörle mücadele timlerine teşekkür ederken (Macar konsolosu bunu 'alışılmamış ve iğrenç bir davranış' olarak nitelemişti), bir yandan polis, stadın etrafındaki sokaklarda Macarlar'ı kovalamaya, diğer yandan da Slovak taraftarlar Macarlar'a ait arabalarla otobüsleri taşlamaya başlamışlardı. Maçı Slovan 4-1 kazanmıştı.

Yaşlı bir Macar devlet adamı olan Gyula Horn, "Bu, bir futbol gürültüsü değil, siyasi bir sorundur", demişti. Olayın üstünden üç ay geçmeden Çekoslovakya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ikiye bölünmüş ve Macarlar'ın dayak yediği yer olan Bratislava, Slovakya'nın başkenti olmuştu. Devlet Başkanı Meciar yönetimindeki bağımsız Slovakya kısa sürede, milliyetçilik yanlısı, küçük ama kötü bir devlet olacağının belirtilerini göstermeye başladı. Sık sık Slovan maçlarına giden Meciar, Slovakya'nın sadece İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Nazi Almanyası'na bağlı bir kukla devlet olduğu dönemde 'tam anlamıyla özgür' olabildiğini söylemekten zevk alırdı. Bütün sorunların suçlusu olarak ülkedeki ve ülke dışındaki 'düşmanları' gösterirdi. Hatta Bratislava'daki Amerika Büyükelçiliği'nin dinlendiği anlaşılınca, "Bize bu pis oyunu kimin oynadığını merak ediyorum" demişti.

Slovakya'da yaşayan 600.000 Macar korku içindeydiler. Meciar daha şimdiden, Macar bölgelerindeki trafik ve yol levhalarının iki ayrı dilde yazılı oluşundan şikâyet etmeye başlamıştı ve Macar halkı, daha kötü şeylerin olmasından korkuyordu: Macar

okullarına izin verilmeyebilir, dilleri yasaklanabilir, hatta bir gün 'etnik temizlik' bile yapılabilirdi.

Avrupa'da Macaristan dışında yaşayan Macarlar'ın sayısı çok fazladır. Romanya, Slovakya ve Ukrayna'ya kadar yayılırlar ve Budapeşte'deki politikacılar da bu konuyu sık sık üzüntüyle dile getirirler. Bir yıl önce, Romanya'daki Macarlar planlı bir katliamda öldürülmüşlerdi. Slovak birlikleri Macar futbol taraftarlarını dövünce Macaristan bu durumu derhal protesto etti, ama Meciar sert bir yanıt vererek, dayak yiyenlerin hooliganlar olduklarını ve bu dayağı hak ettiklerini söyledi.

Meciar ne yaptığını çok iyi biliyordu. Bir Slovak milliyetçisi (eskiden komünistti) olan Meciar, hem Slovaklar'a hem de Macarlar'a, boş laflara önem vermeyeceğini göstermek amacındaydı. Gerekli uyarıyı yapmak için de özellikle bir futbol maçını seçti. Politikaya çok az önem veren insanlar TV'den futbol maçlarını izliyorlardı ve Slovaklar'la Macarlar'ın birbirine karşıt iki grup halinde bir araya gelebildikleri tek yer stadyumdu. Futbolu kullanmanın en büyük sakıncası, bu maçları Batı'nın da izliyor oluşuydu. CNN tüm dünyaya maçın görüntülerini geçiyor ve Batı hükümetleriyle çokuluslu şirketler, acımasız Meciar'la hiçbir şekilde iş yapmama kararlarını bir kez daha anımsıyorlardı.

Bu arada Ferencvaroş'un hâlâ ikinci tura çıkma umudu vardı. Rövanş maçının oynanacağı günün öğleden sonrasında kulüp genel menajeri Mihály Havasi'yle konuştum, ama Macaristan İçişleri Bakanı'yla buluşmak üzere olduğu için, sohbetimiz sadece üç dakika sürdü. Havasi'nin iddiasına göre, Bratislava'da dayak yiyen kalabalık arasında oyunculardan üçünün eşleri, birisinin de babası vardı. Bana futbolcularının nasıl oynadığının taklidini yaptı: Kısa bir süre topa, sonra uzunca bir süre tribünlere

bakıyorlardı. UEFA'ya, 4-1'lik yenilginin iptali ve maçın yinelenmesi istemiyle başvurmuşlar, ancak UEFA her iki kulübe de ayrı ayrı 15.000 İsviçre frangı tutarında ceza kesmişti. Prag radyosu bunu 'tipik bir Batı kararı' diye yorumlamıştı (Çekler tarafsız kalmayı tercih ediyorlardı). "Canlarını sıkan Doğu Avrupa fenomeniyle karşı karşıya kalan Batı, gerçekleri araştırmak ve buna göre karar vermek yerine, yaramaz çocukların her ikisine de birer tokat atarak aynı şeyi bir daha yapmamalarını söyledi." Ferencvaroş daha sonra bu cezaya itiraz etti ve ceza kaldırıldı.

UEFA rövanş maçını, tehlike düzeyi olarak 'A' kategorisine aldı, ama bence 'A' kategorisi bile bu maçı hafife almak olurdu. Slovak gazetecilerin çoğu maça gitmeme kararı aldılar ve Slovan da taraftarlarına, ülkelerinde kalmaları için yalvarmaya başladı. Hatta takım bile Macaristan'a, santra vuruşundan hemen önce gelmeyi planlıyordu. Bir Çek gazeteciye, "Ülkeye nereden girecekler?" diye sordum. Gülümseyerek, "Özür dilerim ama söyleyemem", dedi. Kızıl sakallı bir dev olan Ferencvaroş başkanına da bir olay çıkmasını bekleyip beklemediğini sordum, ama bütün söylediği, "Futbol burada, politikaysa orada" oldu. Kulüp müdürü sadece Macarca biliyordu, ama İngiliz olduğumu söyleyince, o güne kadar gördüğüm en büyük Johnnie Walker şişesini çıkardı. Henüz öğle saatleriydi.

O gece, Ferencvaroş stadının yanındaki metro durağında, siyah parkalar giymiş 5-6 genç gördüm. Hepsi havaya sıçrayarak, bir grup foto muhabirine İngilizce olarak, "Seni s........z Slovan" diye bağırıyordu. Stada, bir grup Çek ve Slovak gazeteciyle birlikte alındım. Üstlerimiz arandı ve Macarlar'ın küfürleri arasından polis eşliğinde geçtik. Ferencvaroş taraftarları takımlarını çok seviyorlardı.

Küçük stadyum, komünistlerin Doğu Avrupa'da bozmayı başaramadıkları birkaç köşeden biriydi. Tribünler, Rusya'daki statların aksine, kalabalıkları cüceleştirmiyordu, gri renkli betondan yapılmamışlar, aksine kulübün renkleri olan yeşil-beyaza boyanmışlardı, ayrıca stadı çevreleyen bir koşu pisti de yoktu. Her şey lngiltere'deki gibiydi, hatta taraftarlar bile lngilizler gibi olmaya çalışıyorlardı. Boyunlarında lngiliz kulüplerine ait atkılar vardı, lngiltere bayrağı şeklinde hazırlanmış Ferencvaroş bayraklarını sallıyorlardı ve dönüp dolaşıp tekrarladıkları slogan hep aynıydı: "Seni s........z Slovan!" Yine de bizim tarzımızda henüz ustalaştıkları söylenemezdi. Tezahüratları Macar aksanıyla yapıyorlardı. Birbirlerini yanaklarından öpen Chelsea atkılı iki Macar genç gördüm. lngiltere bayrağının bile Doğu'da başka bir anlamı vardı: Bu şekil burada Batı'yı, pop müziği ve hepsinin ötesinde, futbol hooliganlığını çağrıştırıyordu. Bizim serserilerimiz belki başka ülkelerde İngiltere'nin imajına zarar veriyorlardı, ama her toplumun belli bir kesimi için onlar birer kahramandı.

Stat tıka basa dolmuştu. Kalelerden birinin arkasındaki basın tribününde 200 kadar gazeteci vardı, çünkü gazetelerin çoğu hem spor hem de politika muhabirlerini göndermişlerdi. Gerçi Çek radyosuna göre 200 kadar Slovan taraftarı sınırı geçmişti, ama ben tribünlerde bir tane bile göremiyordum.

Sahaya önce, ısınmak için Slovanlı oyuncular çıktılar ve yarım saat aralıksız ıslıklandılar. Kendilerinden nefret eden 30.000 kişiyle aralarında sadece bir çit ve birkaç tane iri yapılı polis vardı. İlk maçı 4-1 kazanmalarına karşın turu geçtiklerine kesin gözüyle bakılamazdı. Bir Macar gazeteciye, "Hayatımda böyle bir atmosfer görmedim" dedim. "Hiç Liverpool-Manchester maçına gitmedin mi yani?" diye yanıtladı. (Kıta Avrupası'nda oturanlar

Manchester United'a kısaca Manchester derlerdi.) Ama o farklıydı. İngiliz taraftarlar rakiplerini de severdi. Oysa bu kalabalık Slovaklar'dan 'iğreniyordu'.

Slovan takımı soyunma odasına dönmüş olduğu halde kalabalık bir anda yeniden bağırmaya başladı. Hemen altımda, basın tribününün aşağısında, işçi tulumu giymiş bir dazlak, sahayı çevreleyen çite büyük bir dikkatle mavi-beyaz bir Slovan bayrağı asıyordu.

Biz gazeteciler hemen olayın üzerine atladık. Dazlak genç 16 yaşında olduğunu, Macarca bilmediğini ve Bratislava'dan buraya tek başına geldiğini açıkladı. Slovan'ın menajeri durumu fark edince hemen çocuğun yanına geldi ve "Sana minnettarız", dedi.

Daha sonra öğrendiğimize göre, aynı yolculuğu yapan beş Slovak taraftar daha vardı ama 'Yalnız Slovak Kahraman'ın öyküsü buna rağmen pırıltısından hiçbir şey kaybetmedi. O çocuk maç boyunca gazetecilerle söyleşti, fotoğrafçılara bol bol poz verdi. Dazlak olmasına karşın hoş bir çocuktu ve artık ulusal kahraman da olmuştu. Gerçi bulunduğumuz yer, herkesin oturabileceği bir tribündü, ama alışkanlıktan olsa gerek, o, bütün maçı ayakta izledi.

Ferencvaroş, Doğu Avrupa standartlarına göre bile yavaş futbol oynayan bir ekipti, ama Slovaklar'a tekme atmaya gelince onlardan daha hızlı birilerinin olabileceğini sanmıyorum. Bu takımda Nyilasi yoktu. Kalabalık tezahürat yapmayı bıraktı ve sıkılan politik muhabirler birbirleriyle kendi uğraşları hakkında sohbet etmeye başladılar. Maç 0-0 berabere bitti ve Slovan ikinci tura yükseldi. Bu turda karşılaşacakları AC Milan onları perişan edecekti. Ama her şeyden önce Budapeşte'den çıkmak zorundaydılar.

Soyunma odalarının önünde Nyilasi gazetecilerin sorularını yanıtlarken, Slovanlı futbolcular çantalarının üstlerine oturmuş, otobüslerini bekliyorlardı. Hâlâ ayakta duran dazlak da onların arasındaydı. Takımla birlikte Slovakya'ya uçakla dönmesi teklif edilmiş, o da büyük bir memnuniyetle kabul etmişti. Gazeteciler futbolcuları bırakmış, onun etrafını sarmışlardı.

Ferencvaroş taraftarları stadın dışında avlarını bekliyorlardı. Onların arasına katıldım. Bir saat sonra stattan, Çekoslovakya plakası özensiz bir şekilde kapatılmış olan bir otobüs çıktı. Taraftarlar hemen otobüse saldırdılar, ama otobüste sadece orta yaşlı Çekoslovak gazeteciler vardı. O sırada aynı kapıdan çıkan atlı polisler taraftarları dağıtınca, Slovan takımının otobüsü hızla fırladı ve gözden kayboldu. Macarlar evlerine döndüler, ama şimdi bile gazetelerde, Meciar'ın Slovakya'daki Macarlar'ı zaman zaman taciz ettiğini okuyorum. Slovakya ve Macaristan yeniden silahlanıyorlar.

8

Gazza, Avrupa ve Margaret Thatcher'ın Düşüşü

Biz İngilizler, futbolcuları iki sınıfa ayırma eğilimi gösteririz. Bunlardan biri 'Britanyalı', diğeri de 'Kıtalı'dır. Tony Adams, David Batty ve Tony Cascarino Britanyalı, Chris Waddle, John Barnes ve Eric Cantona da Kıtalı futbolculardır. Bu durum geçmişte de böyleydi: Jack Charlton, Norman Hunter ve Nobby Stiles gibi Britanyalı futbolcuların yanı sıra Liam Brady, Glenn Hoddle ve Ossie Ardiles gibi Kıtalılar vardı. Bu deyimlerin coğrafyayla o kadar az ilgisi vardı ki, Ron Greenwood, Brezilyalı futbolculara bile 'şu muhteşem Kıtalılar' diyebilmişti. (Aslında Brezilyalılar, Kıtalılar'dan daha Kıtalıdırlar, ama değişmek istiyorlar.)

Britanyalılar ve Kıtalılar arasındaki tek fark, sadece oyunculuk açısından değildir. Genelde Kıtalılar daha terbiyeli ve aydın kişilerdir. Futbol konusunda tartışırlar, kitap okurlar ve birçoğu başka ülkelere gidip yabancı bir dil öğrenir. Hoddle ve Liam Brady'yi buna örnek gösterebiliriz.

İngiltere'nin bugün en Kıtalı olan futbolcusu Paul Gascoigne ise öyle değildir. Gascoigne, daha çok Gazza (bazı taraftarlar

içinse Guzzle.[1]) olarak bilinir ve Gazzamani'yi yaratan kişidir.

Bir futbol hastasının ruhu, öldüğü zaman İtalya'ya gider, orada dünyanın en iyi oyuncularını bulur, televizyonda bütün maçları naklen seyreder ve her gün çıkan çok sayıda spor gazetesini okuma olanağı bulur. Hava da güzeldir. Roma'ya, Ekim 1992'de gittim ve Gazza'nın da oynadığı Lazio-Parma maçını izlemek için Olimpiyat Stadyumu'nda yerimi aldım. Bu, Gazza'nın İtalya'da, kendi sahasında oynayacağı ilk maçtı.

Lazio'da oynayan Hollandalı Aron Winter, Hollanda'da yayınlanan ***Voetbal International*** dergisine, Gazza'nın Roma'daki ilk günlerini şöyle anlatmıştı:

> "Gascoigne buraya erkek kardeşi, en iyi arkadaşı ve korumasıyla geldi. Paul burada oynadığı sürece onlar da Roma'da kalacaklar. Her birinin kendine ait bir dairesi var. Ama örneğin dün geceyi ele alın... Saat yarımı biraz geçmişti. Yvonne'la ben uyumaya karar vermiştik ki, kapı çalındı. Açtığımda karşımda Paul duruyordu. Gözündeki küçücük gözlük dışında çırılçıplaktı. 'Bir şeye ihtiyacın olursa, beni ara' dedi. Bu sabah odasına polis geldi. Bir polis, arkadaşının bileklerine kelepçe takmıştı ve bir türlü çıkaramıyorlardı. Sandalyeye bağlanmıştı. Dördü, Roma'da sürekli birlikte dolaşırlar ve yanlarında da sireni aralıksız çalan bir polis eskortu bulunur. Bu adam kesinlikle manyak."

Anlaşıldığı kadarıyla Gazza'nın arkadaşı, kimliğini saklamadan bir telefon konuşması yapacak kadar aptaldı ve biri onun

1 Çok içki içen. (Ç.N.)

üzerine işemişti, ama Winter bu olayın doğruluğunu onaylamadı. Winter'in menajeri ekledi: "Bu, biraz da Gascoigne'in numarasıydı, rol yapmayı çok sever. Eğer onunla konuşurken yalnızsanız, son derece normal bir adam olur, ama yanına arkadaşları geldiği anda yine sapıtmaya başlar."

Gazza'nın takımı Lazio'nun sahası Mussolini tarafından inşa edilmiş ve önündeki parkta taklit bir Roma mozaiği var. Üzerinde de çok sayıda 'A Noi Duce' yazıyor. Daha koyu Lazio taraftarlarının bulunduğu Curva Nord'da otururken kendimi bir an faşist bir topluluğun içinde zannettim. Tribünlerin önündeki çitin önünde dört kişi duruyordu. Sırtları sahaya dönüktü ve ellerindeki tek megafonu kullanarak nöbetleşe, tribünlerdekilere hangi tezahüratları yapacaklarını bildiriyorlardı. Tezahürat bazen, 'L-A-Z-I-O, Lazio!' şeklini alıyor, ama her harfin söylenişi sırasında seyircilerin sağ kolları, herkes tarafından gayet iyi bilinen bir selamı andırırcasına yukarı kalkıyordu. Bu liderlerden biri bazen herhangi bir tezahürat yerine, ağzını megafona dayayıp garip çığlıklar atıyor, ilginç sesler çıkarıyordu. Tribünleri dolduran insanlar bu sesleri, kuvvetli bir alkışla yanıtlıyorlardı.

Maç bir harikaydı, tabii Gazza da öyle. Bir ara topu orta alanda aldı. O sırada, Parma sol beki tarafından marke edilen Thomas Doll sağ kanattaki boşluğa koşuyordu. Savunma oyuncusu, Gazza'nın topu ona atmayı düşündüğünü anlayınca, o boşluğu büyük bir ustalıkla kapattı. Gazza buna rağmen, yaklaşık 30 metre mesafeden öyle bir pas attı ki, top savunma oyuncusunun sol ayağının ucunu adeta sıyırarak geçti ve Doll'un önüne düştü. Etrafımdaki fanatik taraftarlar hayranlık nidalarıyla ayağa kalktılar. Bu İngiliz onlar için bir kahramandı ve bazen 'La Gazza Ladra – 'Hırsız Saksağan' operasının adını hep bir ağızdan söyleyerek onu destekliyorlardı. Rakip takımın taraftarlarıysa ona 'Ub-

riacone con l'orecchino' yani 'Küpeli Sarhoş' demeyi tercih ediyorlardı. Maçı 5-2 Lazio kazandı.

Ertesi gün *Il Messagero* gazetesinin Lazio muhabiri bana, taraftarların Gazza'yı sevdiklerini, çünkü onun çok dışa dönük bir yapısı olduğunu söyledi, ancak yine de, İtalya'ya gelen ama başarılı olamayan Luther Blissett ve Ian Rush gibi futbolcularla ortak bir yönü olduğuna değinmeden de edemedi: İtalyanca bilmiyordu. Rush, Juventus'ta iki başarısız yıl geçirdikten sonra ayrılırken, "Sanki başka bir ülkede futbol oynuyor gibiydim" demişti. Milan'da oynayan Blissett de, "Ne kadar para kazanırsanız kazanın, Rice Crispies[1] alamıyorsunuz", diye şikâyet etmişti. Bunu *Il Messagero'nun* Lazio muhabiri de onaylıyordu. Gazza'nın İtalyanca bilmediği doğruydu ve Lazio'nun İtalyan oyuncularından sadece Fiori İngilizce biliyordu. Fiori ve Gazza iyi arkadaştılar. "Ama", dedi Lazio muhabiri, "Blissett ve Rush böyleydiler..." Ve ellerini başının iki yanına dayayarak, at gözlüğü takmış olduklarını ima etti. "Gazza'ysa böyle..." Kollarını açabildiği kadar açtı ve sonra sallamaya başladı.

Gazetenin spor editörüne, "İtalyan kulüpleri, oyuncularının, halkın arasında uslu durdukları konusunda ısrarlılar. Ama Gazza hiç uslu durmuyormuş" dedim. İtalyan gazetelerinin, bol resimli İngiliz gazetelerine benzemediğini söyledi. Ona da Gazza'nın bir fotoğrafını getirmişlerdi: Duşun altında durmuş, bir eliyle takım arkadaşının cinsel organını tutarken, diğer elini de kameraya doğru sallıyordu. Bu fotoğrafı yayınlama fikrini hem o geri çevirmişti hem de diğer meslektaşları. Peki ama neden: "Fotoğraf hiç zarif değildi." Lazio taraftarlarının bir anlamda Faşistlere özgü davranışlarıyla tanınıp tanınmadıklarını sordum. Şöyle dedi: "Dazlak Naziler, Lazio taraftarıdır, ama bütün Lazio ta-

1 Bir pirinç gevreği markası. (Ç.N.)

raftan dazlak Naziler değildir. Zaten bütün Almanlar da Nazi değildir."

Dünya Kupası'ndan 6 ay sonra, Ocak 1991'de, günlük bir Alman gazetesi olan *Berliner Tageszeitung*'a aşağıdaki makaleyi yazmıştım. Gazza'yı Hamlet'e benzeten birçok farklı yorum vardı. İşte bu da benimki.

GAZZA ÜLKESİ

Britanya'nın korkulan hiciv dergisi *Private Eye*, Yılın En Sıkıcı insanını seçer. Bu ödülü, son 12 ay içinde sürekli olarak kamuoyunun gündeminde kalmayı başardığı halde çok az başarı gösteren kişi kazanır. Bu yılki seçim bir formaliteden öteye gidemeyecek, çünkü futbolcu Paul Gascoigne 1990 yılında bu ödülün en büyük adayıdır.

Hiç kimse bu kısa boylu ve şişman futbolcuya artık Gascoigne demiyor. Dünya Kupası'ndan bu yana herhalde annesi bile ona 'Gazza' diye hitap ediyordur – tabii bunu kendisine soramadım, çünkü bugünlerde söyleşi başına 300 sterlin istiyormuş. İngiltere'nin Gazza'ya olan hayranlığı, şimdiye kadar hiç duyulmamış, son derece saçma sapan şekiller aldı. Bugün piyasada Gazza hakkında birkaç kitap ve sürekli ondan söz eden bazı gazeteler var, şimdiye kadar futbolcular tarafından söylenen şarkıların en kötüsü olan şarkısı, müzik listelerinde ikinci sıraya yükseldi ve bol resimli İngiliz gazeteleri onun sayesinde satış yapıyor. Hatta *The Sun* gazetesi, Gazza ailesinin fotoğraf albümünü yayınladı. Bu fotoğraflara bakınca onun küçük, şişman, çirkin, çilli ve kızıl saçlı bir çocukken büyüyüp küçük, şişman, çirkin, çilli ve kızıl saçlı, uluslararası bir futbolcu haline geldiğine tanık

oluyorsunuz.

Her ülkenin, hak ettiği kahramanları vardır. Peki ama İngiltere neden Gazza'ya tapıyor: Bunun birçoğumuz için gizemini hâlâ koruduğunu itiraf etmeliyim. Ancak şu kadarı açık ki Gazzamani, İngiltere'yle Almanya arasında Torino'da yapılan Dünya Kupası yarı final maçından sonra ortaya çıktı. Maçın bitmesine sadece birkaç dakika vardı ve Gascoigne son derece gereksiz bir faul yaparak sarı kart gördü. Böylece final maçında oynama ümidini yitirmiş oldu. Gazza o anda ağlamaya başladı.

TV kameraları bu görüntüyü kusursuz bir şekilde yakaladılar ve o anda milyonlarca İngiliz'in TV seyrederken oturdukları koltuklar da gözyaşlarıyla ıslanmaya başladı. Hatta Gazza'nın gözyaşları, entelektüel bir kanal olan Kanal 4'ü de o kadar etkilemişti ki, daha sonra, herkesin önünde ağlayabilen erkekler hakkında belgesel bir dizi bile yaptılar.

Şurası bir gerçek ki, Gazza'nın ağlaması birçok kişiye çok dokunaklı gelmişti. Kendisi de daha sonra bazen taktik gereği ağladığını kabul etti zaten. Hatta İrlanda menajeri olan ve sertliğiyle tanınan Jack Charlton'la ilk karşılaştığı güne ilişkin çok ünlü bir de öyküsü var. Koca Jack, Newcastle menajeri olduğu zaman, o sıralarda çok genç olan Gazza'yı çağırıp kilo vermediği takdirde kadrodışı bırakmakla tehdit etmiş. Bu görüşme, her ikisinin de gözyaşlarıyla sonuçlanmış, Charlton daha sonra kendisini, "Çocuğun çok zor bir hayatı varmış", diye savunmuştu.

Gazza, İngiltere'nin kuzeydoğusunda çok yoksul bir kent olan Gateshead'den geliyor. Babası orada yaklaşık olarak 20 yıl işsiz kalmış. Birçok kişi Gazza'nın balık ve patates cipsi yiyerek büyüdüğünü söyler, ama aslında onun yaşadığı semtte balık yemek, hiç erişilemeyecek bir lükstü. Bugünlerde Londra'nın ünlü takımı Tottenham Hotspur'da oynuyor, ama her hafta arabasına atlayıp

doğduğu kente gidiyor ve babasının işçi kulübünde içki içiyor.

O, tam bir halk adamı ve halk da bunun farkında. İngilizler için o, tam bir İngiliz ve Kıtalılar'la maç yaptığı halde asla bir Kıtalı gibi davranmıyor. Tek sözcük bile yabancı dil bilmiyor ve öğrenmeye de niyeti yok. Buna rağmen İngilizler'in aksine müthiş bir beceri ve taktik zekâya sahip. Bu yüzden seviliyor. Gascoigne kesinlikle, Britanya'nın bugün ihtiyaç duyduğu bir semboldür. Gazza'dan önce İngilizler'e, Avrupalılar'ın zengin oldukları, birçok dil konuştukları, caddelerini temiz tuttukları ve futbolu çok zekice oynadıkları söylenirdi. Hatta ülkede bir aşağılık kompleksi oluşmaya başlamıştı. Margaret Thatcher'ın sürekli olarak yinelediği, İngiliz üstünlüğü kavramına inananlar, sayıca çok azalmışlardı. Zaten onun yerine bu nedenle John Major seçildi. Gazza gibi o da 'Avrupai' oynuyor, ama İngilizliğinden hiçbir şey yitirmiyor.

İktidardan düşüşünden kısa bir süre önce, kendini yeni Britanya'yla özdeşleştirme gayreti içine giren Bayan Thatcher, son bir umutla Gazza'yı Downing Caddesi'ne davet etti. Herhalde birbirlerini kucaklamış olsalar gerek ki, Gazza daha sonra yaptığı bir açıklamada Başbakan'ın, 'kendisi gibi iyi ve kucaklaşmaktan hoşlanan biri' olduğunu söylemişti. Ama o, kadınlar hakkında her zaman olmadık şeyler anlatabilen biridir. İngiltere'de Gazza'yı tanımayan tek kişi herhalde Thatcher'dı. Onun futbol hakkındaki bilgisi, hooliganizmle sınırlıydı.

Gazza'nın da bir süre sonra hurdalıkta, Bayan Thatcher'la yan yana yatacağına inananların sayısı çok fazla. Ondan yıllar önce top oynayan zeki Kuzey İrlandalı kanat oyuncusu George Best'i de, bu kadar meşhur oluşu mahvetmişti. Gazza'nın ilk kulübü Newcastle United'ın başkanı, Gazza'ya 'Beyinsiz George Best' derdi. Buna karşılık olarak Gazza, Best'in sadece 'köpük' oldu-

ğunu söyledi. Bunu duyan George Best, kendisinin ondan çok daha iyi bir futbolcu olduğunu belirtmekle yetindi. Ama şu da bir gerçek ki, Gazza'nın şöhretinin, futbolla pek ilgisi yok.

Tageszeitung bu yazının altında Thatcher ve Gazza'nın birlikte çektirdikleri bir fotoğrafı yayınlayarak altına şöyle yazdı: 'Margaret Thatcher ve Paul Gascoigne. Thatcher'ın istifaya zorlanmasından kısa bir süre sonra.'

Aradan yıllar geçti. Şimdi bakıyorum da, o makaledeki bazı bölümler bana çok garip geliyor. Gazza az da olsa İtalyanca öğrendi, ama asıl sorun şu: John Major, Avrupa canlılığının bir prototipi olma özelliğinden hâlâ yoksun. Onun ve Gazza'nın kesinlikle aynı karakter yapısına sahip olmadıklarını kabul ediyorum. Fakat Major, Thatcher'ın yerini alıp da, Kıtalılar'la başa çıkacağına dair söz verdiği zaman, tümüyle İngiliz kalmayı sürdürdüğü halde daha az şeyin yokluğunu hissedecek bir Britanya için göreve geldiğini söylemişti. Ülke onu seviyordu. Major ve Gazza birbirlerinden birkaç ay arayla da olsa, aynı tür biletle geldiler.

Şimdi anlıyoruz ki, o makalem yayınlandığı sırada Gazzamani doruk noktasındaymış. Dünya Kupası'ndan hemen sonra Gazza'nın fotoğrafı *Wogan*'da yayınlanınca, 'İngiltere'nin bugün için kesinlikle en ünlü ve en popüler kişisi' olarak takdim edildi. Bu kişi hâlâ, Norveç'e s...rip gitmesini söyleyerek, İtalyan gazetecilere tükürerek, hatta İngiltere adına rakip takımlara gol atarak bizi zaman zaman eğlendirmeyi başarıyor, ama son zamanlarda yaptığı hiçbir şey, futbolla ilgilenmeyen milyonlarca İngiliz'i, Torino'daki gözyaşları ve Luton'un üstünden kendini yere atışı kadar çok oyalamamıştı doğrusu.

Dünya Kupası Gazza için bir sahneydi, ama sadece iyi oyna-

dığı ve İngiltere maçlarını kazandığı için değil. Bu turnuva onu, Kıtalılar'la kıyaslamamız için elde ettiğimiz en iyi fırsat olmuştu. Dikkatimizi çeken ilk şey, şişman ve kırmızı suratlı olduğu için onlara hiç benzemeyişiydi. Zaten benzemek de istemiyordu. Futbol sahalarının en hoş tavırlı ve ılımlı insanlarından olan Ruud Gullit'e, 'uzun saçlı bir kar adamı' olduğunu söylemişti. Kıtalılar basınla birkaç dilden konuşabiliyorken, o, bir tek dilde bile konuşmaya yanaşmıyor ve neden bilmem, Kıtalılar kadar zenginmiş gibi durmuyordu. Hollanda'nın Kıtalı liberosu Ronald Koeman'a, "Sana kaç para verdiler?" diye sormuştu. (Bu soruyu Frank Rijkaard gülerek, "İnanamayacağın kadar çok" diye yanıtlamıştı.)

Bir oyuncu olarak Gazza Kıtalılar'a, onların normalde Tony Adams'a yaptıklarını yapıyordu. Hollandalı iki savunma oyuncusunun arasından, topukları üstünde dönerek sıyrıldığını gören İngiliz dostlarım bana bunun 'Cruyff dönüşü' olduğunu söylemişlerdi. Bu hareket, Kıta'nın en kozmopolit futbol düşünürü olan Johan Cruyff'a özgü bir çalımdı. Gazza, onun gibi futbol oynayabilmek için ona benzemek gerekmediğini de kanıtlamıştı.

Gazza'nın Dünya Kupası'ndaki taç giyme anı, Berthold'e yaptığı fauldü. Kayarak Berthold'ün ayaklarına vurmuş ve bütün Kıtalılar gibi Berthold de ölü taklidi yapmıştı. Alman yedek kulübesinde oturan herkes dehşet içinde ayağa fırlamış ve adı Wright olduğu halde Brezilyalı, yani bir Kıtalı olan hakem de derhal o meşhur kartı çıkarmıştı.

Gazza o zaman ağladı. Kıtalılar da ağlar –Maradona ağlamıştı– ama bunu, tıpkı opera oyuncuları gibi, belli bir amaçla yaparlar. Gazza ağlıyordu, çünkü başına çok kötü bir şey gelmişti. Herhalde Wright'ın da gözyaşlarından etkilenerek, ona gösterdiği sarı kartı geri alacağını umuyor olmalıydı, ama bu sefer numa-

ra yapmıyordu. Bunlar bir çocuğun gözyaşlarıydı ve olay, aynı anda aynı TV programını seyreden milyonlarca Britanyalı tarafından da izlenmişti.

Bence Gazza, İngilizler'in, içlerinde korku yaratan Avrupalılar'a, iki parmağı kaldırarak yaptıkları malum işaretin ta kendisiydi. Belki de yanılıyorumdur. Ancak inkâr edilemeyecek bir tek gerçek var, o da Britanya'nın savaş sonrası zihinsel tarihini yazmaya kalkan herkesin, Gazza'nın gözyaşlarını açıklamak zorunda kalacağıdır.

9

Helenio Herrera'yla Bir Gün

Dünyaya savunma futbolunun nasıl oynanacağını öğreten kişi, Helenio Herrera'dır. Bay Herrera benimle konuşmayı kabul ettiğinde ne kadar mutlu olduğumu anlatamam.

Gördüğüm kadarıyla bugün dünya futboluna hâkim olan dört yaklaşım vardır. Birincisi, özellikle İngiltere'de oynanan, uzun paslı futbol. İkincisi, Hollandalılar tarafından Barcelona'dan Milan'a, Dinamo Kiev'den Sao Paolo'ya kadar birçok takıma yayılan total futbol. Üçüncüsü, Brezilya'yla özdeşleşen ama en saf haliyle Güney Afrika'da gördüğüm, hiçbir kurala uymayan serbest futbol. Ve... İtalyanca adıyla 'catenaccio' olarak bilinen savunma futbolu. Sadece total futbolu ya da en katışıksız haliyle sadece uzun paslı futbolu oynayan çok az takım var. Genelde takımlar bütün sistemlerden belli parçaları alıp uyguluyorlar. En sert savunma futbolu oynayan takımda, ne yapacağı önceden kestirilemeyen bir kanat oyuncusu, oyuna bir anda Brezilya havası getirebilir. Yine de tüm dünyadaki takımlar, bu dört temel sistemden herhangi birini tam olarak uygulama eğilimi gösterirler. Diğer bölümlerde Hollandalılar'ın, İngilizler'in ve Brezilyalılar'ın neden kendilerine özgü futbol oynadıklarını

açıklamaya çalışacağım. Bu bölümde 'catenaccio'nun nasıl ortaya çıktığına değinmek istiyorum.

Gece treniyle Roma'dan Venedik'e gittim ve bütün sabah para harcamamaya çalışarak kenti turlayıp durduktan sonra Herrera'nın eşiyle buluştum. Beni bir kanalın üstünde bulunan, ortaçağdan kalma bir saray yavrusuna götürdü. Moda yazarı olarak çalışıyordu ve evi onun seçtiği hemen anlaşılıyordu – gerçi Herrera ve oğlu evin içinde futbol oynarken camların çoğunu kırmışlardı, ama yine de o güne kadar hayatımda gördüğüm en güzel evdi. 'Palazzo'nun[1] içinde, sanat eserleri ve çoğu Herrera'yı bir sihirbaz olarak gösteren karikatürlerin olağanüstü bir karışımı vardı. Sohbetimiz sırasında bana lakaplarından birinin 'Il Mago'[2] olduğunu anımsatmayı da ihmal etmedi.

Herrera'yı, çalışma odasının kanallara bakan penceresi önünde hayal kurarken buldum. Düzgün taranmış, hafif kırlaşmış saçlı, tıknaz bir adamdı. Yaşı yetmişi çoktan aşmıştı ama yirmi yaş genç görünüyor, altmış yaş daha gençmiş gibi davranıyordu. Bugünlerde, Silvio Berlusconi'nin TV kanalı, Kanal 5'te futbol yorumcusu olarak çalışıyordu ve Venedik'e gelene kadar çok uzun bir yol katetmişti. "Annemle babam yoksul Endülüslülermiş. Benim doğduğum yer olan Arjantin'e göç etmişler, ama yoksullukları Arjantin'de devam etmiş. Ben dört yaşına basınca; o zamanlar Fransa'ya ait olan Fas'a gitmişiz. Okuduğum okulda o günlerde çoğunlukla Fransızlar vardı, ama şimdi sadece Araplar var." Bu denli büyük bir değişimin, onun katılımı olmaksızın gerçekleşmesine çok şaşırmış bir hali vardı. "14-15 yaşından itibaren Araplar, Yahudiler, Fransızlar ve İspanyollar'la oynayarak büyüdüm. Tam bir hayat okuluydu. 17-18 yaşına gelmiştim ki Paris'e gittim, çünkü çok iyi bir futbolcuydum."

1 Saray. (Ç.N.)
2 Sihirbaz. (Ç.N.)

Herrera burada antrenör oldu. 1950'li ve 1960'lı yıllarda dünyanın en ünlü futbol adamıydı. Barcelona'da geçirdiği üç yıl içinde iki kez Fuar Şehirleri Kupası'nı, iki kez de İspanya şampiyonluğunu kazandı. Fakat *Barça* Real Madrid'e yenilip de taraftarlar, takımın kaldığı otelin önünde ona saldırınca İspanya'dan ayrılmak zorunda kaldı. İnter'e iki Avrupa Kupası'nı kazandırırken, üç kez de lig şampiyonluğu yaşattı. Ayrıca İspanya, Fransa ve İtalya Ulusal Takımlarını yönetti. Bir keresinde ona, İtalya'da yapılan bir popülarite anketini kaçıncı sırada bitireceğini sormuşlar. "Sophia Loren'in hemen ardında, çünkü onun vücudu benimkinden daha güzel" diye yanıtlamış. Onun futbol tarihindeki yerini alışı, İtalya'da İnter'in teknik direktörlüğünü yaptığı dönemde başlıyor.

'Catenaccio', savunma futboluyla eşanlamlı hale gelmiş. Bu sözcük İtalyanca'da 'asma kilit' anlamına geliyor. Futboldaysa bu sözcük, stoperin, savunmanın arkasında kaldığı ve diğer oyuncuların adam markajı yapmak suretiyle kale önünde bir kilit oluşturarak, rakip takımın atağa kalkmasına izin verdikleri sistemi tanımlıyor. Bu gerçi sıkıcı bir futbol tarzı, ama her Dünya Kupası'nda gördüğümüz gibi işe yarıyor. Birçok ülke bu tarz futboldan kaçınıyor, ama bu, İtalyanlar'ın tipik bir özelliği. Çizme'de yaygın kullanılan adıyla 'Azzuri'[1] 1982 Dünya Kupası'nı kazanırken, stoperleri Scirea, bütün maçları kendi yarı alanından ayrılmayarak tamamlamıştı. Amacım, İtalya'nın ne tür bir özelliği olduğunu öğrenmekti. 'Catenaccio' neden burada gelişmişti? İtalya'nın kültürü mü, tarihi mi, yoksa futbol kültürü mü etkili olmuştu?

"Stoper oynayan ilk oyuncu bendim", dedi Herrera. "O zamanlar Fransa'daydım ve sanırım yıllardan, 1945'ti" –Işgal olsa

1 İtalya Ulusal Takımı. (Ç.N.)

da olmasa da Herrera için tarihlerin sadece futbol açısından önemi var– "ve aynen böyle oynuyorduk". Bir kâğıda bilinen W-M dizilişini çizdi. "Maçın bitmesine 15 dakika vardı ve 1-0 öndeydik. Ben şuydum." Kâğıda bir nokta koydu, "sol bek oynuyordum. Orta alanın solunda oynayan arkadaşımın omzuna dokundum ve 'Sen benim yerime geç, ben savunmanın arkasına geçeceğim', dedim. (Futbol oynarken de öyle düşünüyordum.) O maçı kazandık ve ben teknik direktör oldum. Bunu asla unutamam".

Herrera böyle anlatıyordu. Brian Glanville'e göre ise 'catenaccio'yu 1950'lerde İsviçre antrenörü Karl Rappan bulmuştu. Herrerra, Inter'e geldiği zaman, takım bunun oldukça ılımlı bir tarzını uyguluyordu. Herrera bu şeytani sistemi düzeltip iyice abarttı, arka arkaya Avrupa Kupaları kazandı ve sistemi tüm dünyaya yayıldı.

Söylediğine göre 'catenaccio'nun ardında yatan mantık şuydu: Eski W-M dizilişinde, savunmanın ortasında yalnız kalan oyuncu, rakibin iki forvet oyuncusu aynı anda ortadan atağa kalktığı zaman çaresiz kalıyordu: "Bu yüzden zor maçlarda bir stoper kullandım. Zorluk ortadan kalktı." Daha önce, 'catenaccio'nun, daha zayıf takımlarla mücadele etmek için de gerekli olduğunu söylemişti ve bunu kendisine anımsattığım zaman, "Evet, kötü takımlara karşı da başarılı olur", diye doğruladı. "Beni eleştiren herkes daha sonra stoper kullanmaya başladı. En çok eleştirenler Ingilizler'di, ama Wright stoper oynadı." Italya'daki Dünya Kupası'nda oynayan Mark Wright'tan mı, yoksa 1950'lerdeki Billy Wright'tan mı söz ettiğini anlayamadım.

Futbolu daha sıkıcı bir spor haline getirdiğini söyledim. "Catenaccio hep eleştirildi, çünkü yanlış uygulanıyordu." Başka bir diziliş çizdi. "Benim sistemimde bu ikisi" –stoperin önünde oy-

nayan savunma oyuncuları–, “adam markajı yaparlar ama sol ve sağ bek hücuma katılmak zorundadır”. Bunu söylerken de, savunmadan ileri uca kadar uzanan uzun çizgiler çizmeyi ihmal etmedi. “Facchetti, Inter’de oynarken benim yüzümden hücumlara katılırdı. Facchetti’yi takıma aldığımda yaşı 20 bile değildi ve herkes şaşkına döndü.” Kollarını alaylı bir korkuyla havaya kaldırdı. “Onlara, ‘Bu çocuk İtalya Ulusal Takımı’nda oynayacak’, dedim ve Facchetti tam 70 kere İtalya Ulusal Takımı’na kaptanlık yaptı. Ama beni taklit eden antrenörler, savunma oyuncularını ileri çıkarmadılar ve ‘catenaccio’yu sadece bir savunma sistemi olarak kullandılar.” Büyük bir acıyla başını salladı.

Ona bu fikirleri kim vermişti? “Zekâ düzeyi daha fazla olan –yani Herrera’dan daha fazla– tek kişi Gabriel Hanot’dur” (Avrupa Kupası’nın mucidi olan Fransız). Hangi teknik adamlar ondan etkilenmişti? Başını bir filozof gibi sallayarak, “Bir anlamda hepsi” dedi. “Burada televizyonum var. Bazı antrenörlerin, ‘Maç kazanmak için kullandığımız fikirleri bize Bay Herrera verdi’, dediklerini duyuyorum.” Fikirlerinin şekillenmesinde kozmopolit geçmişinin de katkısı var mıydı? “Fikirler zekâ ürünüdür. Başka bir yerden kaynaklanmazlar.”

Herrera bize sadece ‘catenaccio’yu vermekle kalmamış, futbola, benzersiz motivasyon yöntemleri de kazandırmıştı. “Futbolcuların kampa alınması fikrini ben ortaya attım. Inter’de işe başladığım zaman, cumartesi geceleri saat 02:00’de taraftarlardan şöyle telefonlar alırdım: ‘Balbo hâlâ diskoda!’ Ayrıca birçok kulüpteki durum da şöyleydi.” Herrera birden yerinden fırladı ve idman için sahaya gelen, büyük bir hızla el sıkışan, sağındaki solundaki takım arkadaşlarına başını sallayarak selam veren, oraya buraya laf yetiştiren, sahada bir çizgi roman kahramanı gi-

bi koşuşturan, geri dönen, duş alan ve evine koşan bir futbolcunun taklidini yapmaya başladı. Herrera bir baş sallamasıyla bu imajı yok etti ve kendi düşüncesini söyledi: "Tek takım, tek aile." "İnter'e geldiğim zaman", diye devam etti, "ortam çok kötüydü. Her tarafta eskiden alınan şampiyonluklar hakkında yazılar asılıydı. Belki çok etkileyiciydi, ama o günler çok uzakta kalmıştı. Cuma geceleri inzivaya çekilirdik. Oksijen depolamak için yürüyüş yapardık ve bütün oyuncularla tek tek konuşurdum: 'Nasıl gidiyor? Karın nasıl?' ve daha bir sürü şey. Soyunma odalarına üzerlerinde 'HIZ' ve 'TEKNİK' yazan panolar asardım. Daha sonra Jair ile Mazzola'nın hızı çok arttı. Masöre, oyuncular senin önünde yatarken birbirleriyle konuşacaklar', dedim. 'Ne konuştuklarını bana söyle, ama sadece kulübü ilgilendiren bir konuysa. Bunun dışındakiler, beni ilgilendirmez'".

"Bu ülkedeki restoranları sevmiyorum. Bir masa orada, bir masa burada, bir masa şurada. Oysa ben...", ellerini iki yana açtı, "bütün takımın tek bir büyük masada yemek yemesini istiyordum. Masanın bir ucunda ben oturacaktım ve sohbet edecektik: 'Nasılsın? Ailen nasıl? vs.' Maç günü geldiği zaman da bütün takımla bir arada oturacak ve..." bir anda nostaljik bir havaya büründü ve manyetik bir tahta, bir hakem düdüğü ve küçük bir kutu dolusu mıknatıslı futbolcular çıkardı. Beni hayal ürünü takımı kabul ederek, taktik konuşması yapmaya başladı.

Sohbetimizin işte bu noktasında Herrera, alışılagelmişin dışındaki yöntemlerini göstermeye başladı. Glanville'in yazdığına göre idmanlarda topu sırayla her oyuncuya atar ve bağırırmış: "Maç hakkında ne düşünüyorsun? Neden biz kazanacağız?" Futbolcular bu sorulara bağırarak şöyle yanıtlar vermek zorundaymışlar: "Kazanacağız, çünkü kazanmak istiyoruz." En sonunda da Herrera bir futbol topunu havaya kaldırırmış ve futbolcular

kollarını topa doğru uzatıp bağırırlarmış: "Bu Avrupa Kupası! Bu bizim olmalı! Bizim olacak!"

Herrera açıklamalarını sürdürürken, "Bir topa maçtan önce dokunmak çok önemlidir" dedi. "Oyuncular gergin, maç çok önemli, bütün tribünler dolu, ama ya top? Top onların hayatı. Sonra futbolcuların birbirlerine sarılmalarını söylerdim. Öpüşmeden, sadece sarılırlardı. Sonra şöyle derdim: 'Hepimiz aynı teknedeyiz!' Hepsi birbirlerini kucaklarlardı ama şöyle değil", öyle bir kucaklaşmayı taklit etti. "Ama..." karşısındaki hayali kişiyle sıkı sıkıya kucaklaştı ve bunu birkaç kez yineledi, 'Ben size güveniyorum, siz de bana güveniyorsunuz.' "İşte o zaman hepsi birbirini kucaklamaya başlardı. Sonra formalarını giyerlerdi ve onlara şöyle derdim: 'Birbirinizle konuşun! Savunma, birbirinizle konuşun!'"

Inter'de çalışırken Omar Sivori bir maçta o kadar sinirlendi ki, topu büyük bir şiddetle kenarda oturan Herrera'nın üstüne attı. Herrera'ya, Inter'de oynayan Gerry Hitchens adındaki bir futbolcunun, 'Bay Herrera bir dâhi, ama Inter'den ayrılıp Torino'ya transfer olmak, askerlikten tezkere almakla aynı şeydi', dediğini anımsattım. Aslında Hitchens onun dâhi olduğunu da söylememişti. Herrera büyük bir merakla, "Hitchens hâlâ hayatta mı?" diye sordu. Askerlikle ilgili sözleri için. "Evet, doğrudur", dedi, "ama sık sık şarkı da söylerdik. Bir maçı kaybettiğimiz zaman, 'şimdi şarkı söyleyeceğiz', derdim ve otobüsle eve dönerken yol boyunca şarkı söylerdik. Hatta bir keresinde kaybettiğimiz bir Sevilla maçından sonra otobüste dans etmiştik". Birkaç figür yaptı. "Flamenko."

Yine de bu yöntemler işe yaramıştı. Boşu boşuna 'Il Mago' olmamıştı. Hatta Inter'in onun yerine anlaştığı antrenörün adı da Heriberto Herrera'ydı ve bu ikinci Herrera, gazeteciler arasında

'HH 2' olarak bilinirdi.

Inter, Avrupa Kupası'nı iki kez kazanmasının dışında 1967'de de final oynadı, ama Jock Stein'ın çalıştırdığı Celtic'le Lizbon'da oynadıkları maçı kaybettiler. Maçtan sonra, Liverpool'dan Bill Shankly'nin isteği üzerine bir ziyafet verilmişti ve bu ziyafet sırasında iki Celtic antrenörü Herrera'ya hakaret etmeye başladı. Shankly, Herrera'ya kin duyuyordu. Milano'da oynanan 1965 Avrupa Kupası yarı final maçında Inter Liverpool'u, iki tartışmalı golle yenmişti. Önce Corso bir çift vuruş sırasında, topu doğrudan kaleye göndererek durumu 1-0 yapmış, daha sonra da Peiro, kalecinin elindeki topa vurarak ikinci golü atmıştı. Adeta Dezso Solti yeniden işbaşında gibiydi.

Glanville, Solti'nin, Inter adına hakemleri satın aldığını kanıtlamıştı. O Macar, Herrera'nın İtalya'daki zaferlerine düşen bir lekedir, ama bu konuyu Herrera'yla konuşurken açmayı hiç düşünmedim. Sadece futbol dünyasında dürüstlük olup olmadığını sordum, o da "Evet" diye yanıtladı. Onda bir olimpiyat ruhu olmadığı belliydi. Kazanma hırsı o kadar fazlaydı ki, futbolun yaşamaktan veya ölmekten çok daha önemli olduğunu düşünen Shankly bile onun için 'sadece kazanmayı düşünen amansız bir adam', demişti.

Ona amansız demek bile yetersiz kalırdı. AS Roma'yı çalıştırırken doktorlar, genç forvet oyuncusu Taccola'nın kalbinde üfürme olduğunu söylemişler, ama Herrera bu sözleri donuk bir ifadeyle dinlemişti. Roma'yla maç yapmak için Cagliari'ye gittiği zaman maçı izlemesi için Taccola'yı da götürmüş, ama her şeye rağmen onu da maçtan bir gün önce, sabah ayazında, deniz kıyısında takımla birlikte idmana çıkarmıştı. Taccola'nın ateşi yükselmiş, maçı seyretmiş ve ölmüştü.

Öğle yemeği için sohbetimize ara verdik. Masada otururken

sürekli olarak birşeyler yememi istiyordu. Karısı, "Ona işkence etme. O, futbolcularından biri değil", diye azarladı. Herrera utanmış görünüyordu. İkisi de çok iyi insanlardı. Leeds'te oturan ortak bir arkadaşımız vardı ve onlara, orada geçirdikleri tatili sordum. "Leeds! O kent hakkında söylenecek ne var ki?" dedi Bayan Herrera hayretle. "Hiçbir şey", diye yanıtladı Herrera öylesine, "...şirin bir kentti. Stadyumu hoşuma gitmişti".

Yemekten sonra kentin sokaklarından geçerek dişçisine kadar yürüdük. Bu sohbet onu o kadar canlandırmıştı ki, yürürken kolumu sıkarak, sanki Real Madrid'le maç yapmaya hazırlanıyormuşuz gibi, bana kendimle ilgili sorular sormaya başladı. Evet, bir diktatördü, ama endişeli bir diktatör... En sevdiği oyuncunun, Real Madridli Alfredo di Stefano olduğunu söyledi. "Cruyff, Pele'nin tarzında değil, Di Stefano'nun tarzında oynuyor, ama kalitesi ondan biraz daha düşük. Di Stefano bütün zamanların en büyük futbolcusuydu ve nedenini de söyleyeyim. Eskiden bana 'Pele, bir orkestradaki birinci keman', derlerdi, ben de hemen yanıtlardım, 'Evet ama Di Stefano bütün orkestra'. Savunmada o vardı, orta alanda, hücumda o. Hiç durmazdı ve diğer oyunculara da koşmaları için bağırırdı. Onlara, 'Benim paramla oynuyorsunuz' derdi. Çünkü Di Stefano böyleydi." Herrera, işaret parmağıyla başparmağını, dünyanın her tarafında 'para' anlamına gelen işareti yaparak birbirine sürttü.

1962 Dünya Kupası'nda İspanya Ulusal Takımı'nın antrenörüyken, Di Stefano'yla arasında kişilik uyuşmazlığı olduğu ve bu yüzden Di Stefano'nun, onun katıldığı tek Dünya Kupası finallerinde bir dakika bile forma giymediği şeklindeki dedikodudan söz ettim. Herrera, "Hayır, o sırada sakattı", diye ısrar etti. "Doğru, ulusal takımdaki oyuncularla İspanya Futbol Federasyonu binasında ilk kez bir araya geldiğimizde Di Stefano elimi sıkma-

yı reddetti. Madrid basını benim Barcelona teknik direktörü olduğum için neredeyse bütün Barcelonalı oyuncuları ulusal takıma aldığımı ileri sürerek bana saldırıp duruyordu." Eliyle bir işaret yaparak, "Doğal olarak bunca yıl boyunca gözümü hep açık tutmuş ve kendi adamlarımı toplamıştım", dedi. "Ayrıca Di Stefano ilk başlarda o kadar da mutlu olmamıştı, çünkü o zamanlar takımları futbolcular yönetirdi. Di Stefano'nun takımı, Mazzola'nın takımı, Sivori'nin takımı vardı ve antrenörlere, çantaları taşıyan adam gözüyle bakılırdı." Bunu söylerken yük taşımaktan çok yorulmuş bir hamal taklidi yapıyordu. Herrera'nın taklit yeteneği cidden müthişti ve TV yorumcusu olarak neler yaptığını çok merak etmiştim. "Ben bütün bunları değiştirdim. 'Antrenör benim, öyleyse patron da benim', dedim. İşte ancak o günden sonra antrenörler iyi para kazanmaya başladılar." Neşeli bir şekilde parmaklarını bir kez daha birbirine sürttü. "Di Stefano daha sonra, 'Senyor Herrera'nın iyi bir teknik adam olduğunu şimdi anlıyorum', demişti ama Dünya Kupası sırasında sakattı".

Herrera 1962'de İspanya'nın başındaydı, çünkü İtalya'nın antrenör yardımcılığından istifa etmişti. Söylentilere göre Interli oyuncular uyuşturucu kullanıyorlardı ve Inter'in rakibi olan Juventus Avrupa Kupası'ndan elenince, Herrera bunu herkesin gözü önünde büyük bir sevinçle kutlamıştı. Öyle biriydi ki, zaman zaman Brian Clough bile onun yanında utangaç kalabilirdi. AS Roma'nın başına geldiği zaman gazetecilere, Roma'nın tek şampiyonluğunu 1941'de kazandığını, çünkü o sırada kulüp menajerinin Mussolini olduğunu söylemişti. Taraftarlar buna çok üzülmüşlerdi. Bir antrenörün kulüple anlaşmazlığa düşmeyi kaldırıp kaldıramayacağını sordum. "Sıradan bir çalıştırıcıysan kaldıramayabilirsin. Böyle söylediğim için özür dilerim ama, benim

gibi biriysen yöneticilerin karşısına geçip 'Bana güveniyorsanız, iyi. Yok eğer güvenmiyorsanız...' diyebilirsin."

Sonra, "Kulüp başkanlarının hepsi mafya üyesidir" diye ekledi. "Şey, hepsi değil. O koltuğa, para kazanmak için otururlar. Kazançları iki milyonsa, defterlere bir milyon yazar ve diğer milyonu ceplerine indirirler." Barcelona'da yöneticilerin, geleneksel olarak teknik adamların işine burunlarını soktuğunu söyledim. Herrera "Beni kıskanıyorlardı", diye yanıtladı, "Maradona'yı da kıskanıyorlardı. Hep şunu söyledim: 'Bu benim takımım'". Ellerini, tuttuğu bir şeyi korumak istercesine birleştirdi. "Oyuncularla sadece ben konuşurum."

Futbolda ulusal karakterin yeri konusunu yine sormak zorundaydım ve söz bu nedenle İtalya ve 'catenaccio'ya geldi. Herrera kozmopolit biri. İspanyolca, Fransızca ve İtalyanca (derdini anlatabilecek kadar da Arapça) biliyor ve çeşitli ülkelerin en iyi takımlarıyla ve en iyi oyuncularıyla birlikte çalıştı. Ona, kendisinin İngilizler için felaket anlamına geldiğini anımsattım. 1960'ta çalıştırdığı Barcelona, Wolverhampton'u Molineux'da 5-2 yendikten sonra Birmingham Havaalanı'nda gazetecilere, "Siz İngilizler futbolu, biz Kıtalılar'ın yıllar önce oynadığımız gibi oynuyorsunuz, yani fizik gücünüz çok fazla ama sisteminiz ve tekniğiniz yok", demişti. Bunu anımsatınca içtenlikle gülümsedi. "Evet", diye kabul etti. "Bugün bile modern futbolun ilk olarak nerede bulunduğuna dair bir tartışma var. 'Çin'de!', 'Hayır, İtalya'da!', 'Hayır, İngiltere'de!' Modern futbolun ilk olarak İngiltere'de oynandığından hiç kuşkum yok. İspanya'da Huelva ve Bilbao gibi yerlere bu sporu İngiliz demiryolu işçileri getirmişler. Onlar futbol oynarken İspanyollar düşünürmüş, 'Boş zamanları değerlendirmek için güzel bir uğraş' ve onlar da top peşinde

koşmaya başlamışlar. Bu yüzden İspanya'ya gittiğim zaman futbolcular bana 'Senyor Mister' derlerdi: 'Mister' sözcüğünün antrenör demek olduğunu zannederlermiş, çünkü o zamana kadar bütün antrenörleri Britanyalı'ymış." (Bugün bile İspanya'daki antrenörler 'Mister' olarak bilinirler.)

"Ama", diye sert bir tonla devam etti, "modern futbol konusunda İngilizler evrimi yakalayamadılar. Biz Wolves'la oynadığımız zaman da durum böyleydi. Ama bugün aradaki farkı kapattıklarını söyleyebilirim. Şimdi bazen İtalya en iyi, bazen Almanya, bazen de İngiltere. Bu değişiyor ve zaten değişmesi de şart." İngilizler evrimi daha önce neden yakalayamamışlardı? "İngilizler alışkanlıklarına düşkün insanlardır. Saat 5:00'te çay içmezlerse olmaz." Daha sonra, tamamen rastlantı sonucu, saat tam 5:00'te karısı bize çay getirdi ve sanki söyledikleri kanıtlanmış gibi büyük bir neşeyle bağırdı.

Sohbet benim istediğim noktaya gelmişti. Hemen sordum: "Farklı ülkelerin futbolcularının karakter yapıları da farklı mı?" Öyle olduğunu söyledi. "Barcelona'yı çalıştırırken yetenekli yabancılarımı hücumda oynatır, savunmada iri Katalanlarıma yer verirdim. Katalanlar'la konuşurken, 'Katalonya'nın renkleri ve ulusunuz için oynayın', derdim ama yabancılara paradan söz ederdim." Bu sözcüğü ne zaman kullansa gülümsüyordu. "Onlara eş ve çocuklarından söz ederdim. 25 futbolcunuz varsa, hepsine aynı şeyleri söyleyemezsiniz."

Milliyetler arasındaki fark neydi? Omuzlarını eğip yüzünü buruşturarak, "Macarlar çok çekingendirler", dedi. "Ben de hepsini karıştırdım. Czibor ve Kocsis'i aynı odaya koymadım. Hepsinin aynı olmasını, aralarında dostluk kurulmasını istedim. Bu yüzden kampları başlattık, bu yüzden hep birlikte yemek yedik. Böylece yeni bir oyuncu kategorisi oluştu. Önceleri viski içip ev-

li bile olsalar fahişelerle yatan futbolcular vardı! Inter'deki Mazzola ve Facchetti yeni bir nesildi, daha ciddi, daha doğru dürüst davranan insanlar. (İngiltere'ye döndüğün zaman evlenmeni tavsiye ederim.) Bir keresinde eşlerini de bizimle birlikte tatile götürdüm." Bütün oyuncularını birbirine eşit hale getirmeyi başaramadığını söylediğim zaman, bunu bir hakaret olarak kabul etti.

Barça'dan Inter'e geçince, iki takımın düşünce yapısı arasında fark görmüş müydü: "Hayır, bütün Latinler aynıdır. Inter'deyken bir masanın başında oturduğum zaman, tek tek bütün oyunculara bakıp 'Burası Inter mi, yoksa *Barça* mı?' diye düşündüğüm çok olurdu."

Sonra soruyu geçiştirdi: "Futbolda önemli olan hem maç hem de para kazanmaktır" dedi. Peki ama kozmopolit bir geçmişe sahip oluşu, onun yapısal özelliklerini kazanmasında etkili olmuş muydu? "Evet." Sonra hemen ekledi, "Mükemmeliyetçi!" Şaşırmıştım. "Mükemmeliyetçi", diye yineledi, "işte bunca zamandır aradığım sözcük buydu".

Bir kez daha denedim: Taktikler ülkeden ülkeye değişir mi? "Hayır, nereye gidersem gideyim her takıma aynı şablonu uygularım. İşin sırrı, oyuncuları kendilerine uygun yerlerde kullanmaktır. Pele'yi yanlış yerde oynatırsanız yüzde 30 performans alırsınız."

Kendisinin de kabul ettiği gibi, Herrera'nın 'catenaccio'yu İtalya'da kullandığı halde Barcelona'da uygulatmadığını söyledim. Mutsuz bir ifadeyle, "Doğru", dedi. "Fransa'da libero oynayan ilk futbolcu bendim. İspanya'da bundan vazgeçtim, ama İtalya'ya geldiğimde 'catenaccio'yu Fransa'dan kopyaladılar ve sonra da genel bir oyun tarzı halini aldı." Bazı teorisyenlerin, 'catenaccio'nun İtalyanlar'a çok uyduğunu, çünkü fiziksel açıdan

zayıf olduklarını ileri sürdüklerini anımsattım. Herrera buna çok kızdı. Yani her ulusun kendine has bir futbol tarzı yok muydu? "Hayır. Eğer her şey yerine oturmuşsa, sistem her yerde aynıdır."

Bir önceki Pazar günü, Lazio ve Parma'nın karşılıklı olarak toplam yedi gol attıklarını görmüştüm. O hafta, İtalya birinci liginde toplam 48 gol atılmış ve İtalya rekoru kırılmıştı. Sezonun o güne kadarki maç başına gol ortalaması 3.45'ti. Oysa bir sezonda atılan gollerin maç başına ortalamasında o güne kadarki en iyi sonuç, 1949-50 sezonundaki 3.32'lik ortalamaydı. *Il Messagero,* 'Catenaccio'nun Ölümü' diye başlık atmıştı ve savunmasının hemen önünde Baresi'yi libero olarak oynatan Milan, Herrera'nın canını sıkıyor olmalıydı. Başını salladı. Adam markajının şart olduğunu söyledi. Milan çok fazla risk alıyordu. "Açık futbol oynarken dikkatli olmanız gerekir" dedi. Sonra aniden pragmatik bir açıklamada bulundu: "Bir taktiğiniz vardır, bir gol yersiniz, taktik – pofff!"

10

FC Barcelona ve İskoç Sorunu

'Bir kulüpten daha ötesi' olmak, FC Barcelona'nın düsturudur ve *Barça*'yla kıyaslanacak olursa Manchester United, bir üçüncü lig kulübü gibi görünür. United'ın, her hafta BBC'de yayınlanan ve sadece kendilerine adanmış bir hiciv programı yoktur, Salvador Dali'nin bile girmek için başvuracağı kadar prestijli bir resim yarışması düzenlemezler ve Papa'nın, 108.000 seri numaralı sezonluk biletin sahibi olduğunu söyleyerek övünmeleri olası değildir. Kentin en çok ziyaret edilen yerlerinden biri de kulübün müzesi değildir. (*Barça* müzesine gidenlerin sayısı, Picasso Müzesi'ne gidenlerden bile daha fazladır.)

•

Barselona'ya 1992 Ekimi'nde gittim ve o günler, kentin en güzel dönemleriydi. Metrodaki hoparlörlerden sürekli olarak yöresel müzik yayını yapılıyor, her gün mağazalardaki İspanyolca tabelalar indirilip yerlerine Katalanca olanları asılıyordu. Teröristlerin, uyuşturucu maddelerin ve boykotların lekelemediği Olimpiyat Oyunları Barselona'da gerçekleşmişti ve kent her geçen gün biraz daha zenginleşiyordu. Aynı yılın Mayıs ayında *Barça*, Wembley Stadı'nda Sampdoria'yı yenerek, tarihindeki ilk

Avrupa Kupası'nın da sahibi olmuştu. Barselona'dan ayrıldıktan bir hafta sonra Londra'ya döndüğümde, lngiliz ekonomisini sarsan 'Kara Çarşamba'nın hemen sonrasıydı ve çok farklı bir havayla karşılaşmıştım.

Barça'nın Nou Camp Stadı gerçekten de dünyanın merkezi sayılır. Hafta arasında bir sabah stada gidip dördüncü kattan boş stadyuma baktım ve bu statta *Barça*'yla karşılaşmaya cesaret eden her takımın, daha tünelden sahaya çıktığı andan itibaren buna pişman olacağına karar verdim. Stat, neredeyse bir kent büyüklüğünde: Tam 120.000 kişi alıyor ki, bu, lngiltere'nin Norwich kentinin tüm nüfusu demektir. Bir yandan da stadı genişletme çalışmaları devam ediyor. Kulüp yetkilileri, "Öyle bir an geliyor ki, en üst kattan maçı izleyen seyircilere teleskop gerektiğini anlıyorsunuz. lşte o zaman tribün inşasını durdurmak zorundasınız", diye yakınıyorlar.

O sabah Nou Camp'ın yeraltındaki dehlizlerinde toplam 25 gazeteci, takımın idman sonrasında giyinerek soyunma odalarından çıkmasını bekliyordu. Bu insanların hayatı çok zordu doğrusu. Her gün, aslında hiçbir şey söylemeye çalışmayan, sözlerinde gizli anlamlar olmayan *Barça*'lı futbolcuların ağızlarından birşeyler almak, sonra da bunları abartarak gazetelerine yazmak zorundaydılar. Aradan yarım saat kadar geçmişti ki, diğerlerinden daha kıdemli olan bir sözcük avcısı 'Cruyff!' diye bağırdı. Yani takımın teknik direktörü olan Johan Cruyff görünmüştü ve eğer çabuk davranılırsa mutlaka büyük sırlar öğrenilebilirdi. Umut dolu birkaç gazeteci derhal oraya doğru seğirttiyse de, hemen sonra alaylı kahkahalar eşliğinde yerlerine döndü. Nihayet Michael Laudrup göründü. Kazandığı paraya karşın, giyim tarzı çok zevkliydi. O gece Danimarka-lrlanda maçı vardı, ama Laudrup hâlâ kendi ulusal takımında oynamayı reddediyordu.

Gazeteciler ona hemen Möller-Nielsen'i sordular. Soruları, doğal olarak, hiçbir anlam içermeyen yavan sözlerle yanıtladı ve bütün söyledikleri büyük bir şevkle kaydedildi. Biraz sonra kulübün basın sözcüsü, Cruyff'un o gün gazetecilerle görüşmek istemediğini açıkladı. İyi ama gazete sayfalarını kim dolduracaktı?

FC Barcelona dünyanın, herhangi bir ülkedeki, herhangi bir spor dalındaki en büyük kulübüdür. Peki ama neden? Her şeyin bir nedeni var.

Barça'nın Birinci Başkan Yardımcısı Nicolau Casaus'la bir söyleşi yapma olanağını elde ettim. Hiç İngilizce bilmediği söylenmişti ama odasının dışında beklerken, koyu bir Amerikan aksanıyla birkaç kez üst üste "Oturun!" dediğini duydum. Sanırım prova yapıyordu. Odasına girdiğimde İspanyolca konuşuyordu ve ağzında kocaman bir puro vardı. İlk olarak kulübün düsturundan söz ettim ve bunun, FC Barcelona'nın İspanya'da siyasi bir statüsü olduğu anlamına gelip gelmediğini sordum. Casaus *Barça*'nın siyasete hiçbir şekilde bulaşmadığını ve kulübün taraftarları arasında farklı siyasi parti ve dinlerden insanlar olduğunu söyledi. Öyleyse o düsturun anlamı neydi? Belirsizlik içeren bir ifadeyle, "Barcelonizm büyük bir tutkudur", diye yanıtladı.

Rangers, Celtic ve Barcelona'daki kulüp yöneticileri kulüplerinin, sadece bir kulüp olduğunu söylemeyi yeğlerler. Oyuncular da, işverenlerinin siyasi statülerini kesinlikle düşünmezler, ama yöneticilerle oyuncuların ne düşündüklerinin o kadar da önemli olduğu söylenemez, çünkü bir kulüp, asıl taraftarları için ne anlam ifade ediyorsa, odur. *Barça*'nın her yerde taraftarı var –hatta Çin'in Tianjin kentinde bile bir Barcelona fan kulübü var– ama bu taraftarların hepsi Barselona'ya, Katalonya'ya ve Barselona'nın başkenti olduğu bölgeye aittir.

Katalanlar kendilerini önce Katalan, sonra lspanyol olarak görürler ve bunu kanıtlamak için de uzun yıllar boyunca Madrid'le savaşmış ve Madrid'e karşı ayaklanmalar başlatmışlardır. Örneğin bu yüzyılın başlarında, 1930'lardaki iç savaşta, General Franco'ya en uzun süre direnen bölge Katalonya olmuştur. Ancak daha sonra, Franco'nun ölüm yılı olan 1975'e kadar da onun boyunduruğu altında yaşamaya mahkum olmuşlardır. Artık Katalonya'nın kendi bölgesel hükümeti olan 'Generalitat' var ama 5 milyon Katalan daha fazlasını, belki de kendilerine ait bir devlet oluşmasını istiyorlar. Barselonalı genç bir ekonomist ve koyu bir *Barça* taraftarı olan Jordi Torrebadella, "Avrupa'nın, devleti olmadığı halde en güçlü ulusu, Katalonya'dır", demişti. "Bizi lskoçya'yla kıyaslayamazsınız, çünkü biz kendi devletimiz içinde, lskoçya'nın Birleşik Krallık bünyesinde olduğundan çok daha güçlüyüz. lspanya'nın diğer bölgelerine para yardımında bulunuruz. Oysa lskoçya, lngiltere'den para yardımı alır." Ya da Cruyff'un 1973'te *Barça*'ya transfer olunca öğrendiği gibi: "Biz kazanırız, onlar da bunu Madrid'de yiyip bitirirler."

Katalan sosyolog Lluis Flaquer'e, bana *Barça* hakkında bazı kitaplar önerip öneremeyeceğini sordum. Yalnızca bir tane bulabildi, o da 20 yıl önce yazılmıştı. Akademisyenlerin kulübe neden aldırmadıklarını sordum. Flaquer, "Hakkında yazı yazılamayacak kadar kutsal konular vardır. Bazı konularsa yine üzerlerinde yazı yazılamayacak kadar bayağıdır." Bayağı derken futbolu kastettiğini zannetmiştim ama o devam etti: "*Barça,* hâlâ üzerine bir şey yazılamayacak kadar kutsaldır."

Barça, Katalonya'nın yüzlerce misli daha meşhur ve Katalan gururunun en önemli kaynağı. lspanya'yı Franco yönetirken ise, tek gurur kaynağıymış. Futboldan bıkmış bir lspanyol kadına,

Barça'nın Real Madrid'i yenmesine neden önem verdiğini sordum. Yanıtladı: "Franco özerkliğimizi yok etti, dilimizi yasakladı ve Real Madrid taraftarıydı." Söylentilere göre 'El Caudillo'[1] Real'in kadrosunu ezbere bilirmiş. Onun döneminde Real maç yapmak için Barselona'ya gelince, Nou Camp Stadı'nın tribünleri, yasaklanmış olan Katalonya bayraklarıyla dolarmış. *Barça* taraftarları bu maçlardan sonra evlerine dönerken, en az oyuncular kadar yorgun olurlarmış. Flaquer, "Sokaklarda yürürken 'Katil Franco!' diye bağıramazdınız", dedi, "bu yüzden, insanlar onun yerine Real Madridli futbolculara bağırırlardı. Bu, psikolojik bir olay, eğer babanıza bağıramazsanız başkasına bağırırsınız". Katalonya, varlığını sadece Nou Camp'da sürdürüyordu ve Franco'nun el sürmeye cesaret edemediği tek Katalan sembolü de *Barça*'ydı.

Susturulan bir ulusun futbola yönelmesi son derece doğal bir şey. Gerçi Franco öleli çok oldu, ama *Barça* hâlâ Katalonya'nın sembolü. Yaşlı bir kadın, "Nou Camp'a gittiğim zaman, kendimi bir anda Franco zamanına dönmüş gibi hissediyorum", demişti. Barcelona 1992'de yeni bir forma kullanmaya başlayıp dünyaca bilinen kırmızı-mavi çizgilerin arasına, çok ince de olsa, beyaz bir çizgi ekleyince ortalık ayağa kalkmıştı. Beyaz, Real'in rengiydi. Kulüp Başkanı Josep Lluiz Nunez mantığa aykırı sayılabilecek bir açıklama yaparak, "Beyaz çizgi benim fikrimdi, çünkü formalara reklam alan başkan olarak tarihe geçmek istemedim", dedi. (Barcelona hâlâ, renklerinin kutsallığını bozmamak için formasına reklam almayı reddetmektedir.) Bugün bile Katalanlar, Real'i Madrid yönetimiyle özdeş tutmakta ve birkaç kabine üyesinin *Barça* taraftarı oluşuna ciddi biçimde şaşmaktadırlar. Madrid'dekilerin peşin hükümlü olduklarına inandıkları için de

1 General Franco. (Ç.N.)

Nou Camp'ta maç yöneten hakemler çoğu kez bir minder yağmuruna yakalanmak durumunda kalmaktadır. Cruyff ve Nunez, hakemlerin politik görüşleri doğrultusunda maç yönettiklerinden söz etmeyi severler. Ne de olsa lspanyol hakemlerin eski başkanı olan Jose Plaza, Real Madrid taraftarı olduğunu açık açık söylemiştir.

Hepsi kulüp taraftarı olan çok sayıda Barselona vatandaşının aslında Katalan bile olmadığını bilince, insan bu büyük tutkuyu açıklamakta zorlanıyor. Bazılarına göre Katalan işçi sınıfı diye bir şey yok: Barselona'daki düşük gelir düzeyli insanlar, lspanya'nın diğer bölgelerinden göç edenler. Bölgeye ilk göçmen, Katalonya'nın hızla gelişmesi sonucu, 1960'ta geldi. Trenden iner inmez ilk bulduğu odaya yerleşti, bir iş buldu ve bir karar verdi: Ya *Barça*'yı tutacaktı ya da Espanyol'u.

Espanyol, kentin ikinci kulübü ve maçlarını Nou Camp'ın biraz ilerisindeki Sarria Stadı'nda oynuyorlar. 1900 yılında kulübü kuranlar Espanyol, yani 'lspanyol' adını, kurucusu Joan Gamper adında bir lsviçreli olan yabancı futbol kulübü *Barça*'yla alay etmek amacıyla almışlar. 1899'daki Haris, Parssons, Wild ve Witty'den, 1980'lerdeki Gary Lineker, Mark Hughes ve Steve Archibald'a ve daha sonra da günümüze kadar *Barça* hep yabancı oyunculara bağımlı kalmıştır. Torrebadella'ya, Katalanlar'ın dış yardım olmaksızın kazanmayı tercih edip etmeyeceklerini sordum. "Tabii", diye yanıtladı. "Ama biz buna Katalan anlaşmacılığı diyoruz – bizler, diğer insanlarla anlaşma yapabilecek kapasiteye sahibiz. Devletsiz bir ulus olduğumuz için, şampiyon olmak ya da herhangi bir başarı kazanmak istiyorsak, bu tür anlaşmalar yapmaya mecburuz."

Barça'nın yabancı olduğundan kuşku yoktu, ama 'Espanyol'

adının büyük bir hata olduğu da zamanla anlaşıldı. *Barça*, Katalonya'nın sembolü olurken, daha küçük bir kulüp olarak kalan rakibi sadece İspanya'yı temsil etmeye başladı. Espanyol birçok Katalan aileyi de yanına çekti, ama bunların yanı sıra İspanyol kimliklerini hâlâ unutmayan göçmenler ile Barselona'yı idare etmeleri için Franco tarafından gönderilen memurlar, askerler ve polisler de bu kulübün taraftarı oldular. Sonunda kulüple Real arasında kaçınılmaz bir şekilde yakın bağlar oluştu. Real'i, yaz aylarında düzenledikleri turnuvalara davet etmeye başladılar ve Barça ne zaman Nou Camp'ta Real'le maç yapsa, *Barça*'nın her golünden sonra havai fişekler atıldığı gibi, Real'in attığı gollerden sonra da aynı şeyler yaşanır oldu. Espanyol zamanla faşist kulüp olarak tanınmaya başladı ve onu tutan hooliganlar, yani 'Las Brigadas Blanco y Azules'[1] bugün bile faşist eğilimleriyle bilinir oldular.

Basın bileti almak için Espanyol ofisine gittiğim zaman sohbet eden büyüklerin yanı sıra ortalıkta dolaşan çocuklar gördüm, ama yine de *Barça*'nın muhteşemliği karşısında sessiz ve kaderine razı olmuş bir ortam vardı. Espanyol bana küçük bir aile kulübü gibi geldi. Adeta İspanyollar'ın Ipswich'iydi ve Katalonya'da, toplumdan dışlanmış kişilerin buluşma yeri gibiydi. Daha birkaç gün önce Espanyol Başkanı basına, kulübünü herkesin küçümsediğinden yakınıyordu.

Birçok göçmen, son derece anlaşılır gerekçelerle Espanyol'u değil, *Barça*'yı tutmaya başlamıştı. Bir İskoçyalı'nın Londra'ya yerleşmesi zordur, ama bir Endülüslü'nün Katalonya'ya yerleşmesi çok daha zor, çünkü Katalanlar farklı bir dil konuşuyorlar. *Barça* Başkanı Nunez de bir göçmendi ve çok kötü Katalanca ko-

1 Kara Gömlekliler: Mussolini İtalyası'ndaki faşistler bu gömlekleriyle tanınırlardı (Ç N)

nuşuyordu.

Katalonya'ya gelen bir göçmen buraya ait olmak istiyorsa, bunu yapabilmesinin en kestirme yolu, yeni vatanının sembolünü desteklemektir. Böylece işe gittiğinde arkadaşlarıyla konuşacak bir konusu olur ve Nou Camp'a hâkim olan orta sınıf Katalanlar'a biraz daha benzemesine yetecek kadar üye olabilir. Torrebadella'ya, "Barcelona'nın 110.000 uyesi var..." diyecek oldum, hemen sözümü kesti: "Ben 'socio' değilim, ama yine de *Barça*'yı yüzlerce kere izledim ve şimdiye kadar hiçbir bilet için de para ödemedim. Bir baba, hem eşi hem de doğan her çocuğu için, bir üye kartı yılda 300 sterline patlasa bile mutlaka kart alır, çünkü bu bir tür gelenektir. Belki ailesi hiçbir zaman maç seyretmeye gitmez, ama hepsinin kartı vardır ve ben de onların kartlarını ödünç alıp stada onunla girerim."

FC Barcelona'nın, Katalonya'nın sembolü olmakla birlikte tarih boyunca çok parlak bir performans gösterdiği söylenemez. Nasıl Barselona'yı Madrid yönetiyorsa, Franco döneminde de futbolda ne kadar ödül varsa hepsini Real Madrid kazanmıştı. Barcelona, Avrupa Kupası'nı bir kez kazandı, ama Real bu kupayı altı kez müzesine götürdü. Lige gelince, Helenio Herrera sayesinde *Barça* iki yıl üst üste şampiyon oldu, ama taraftarların Herrera'yı kulüpten kovmasından sonraki 30 yıl içinde sadece iki kere daha şampiyon olabildi. Bunlardan birinde de takımın teknik direktörü Terry Venables'dı. Bir *Barça* taraftarı bana, "Herrera için ne düşünüyorsunuz?" diye sordu. "Kendini çok yükseklerde görüyor", diye yanıtladığım zaman adam, "Biliyorum", dedi, "Bütün antrenörlerimiz kendilerini çok büyük görürler. Bu işi almak için bunu yapmaları şarttır". Cesar Luis Menotti (Barcelona'da başarısız olmuştu) *Barça* için, 'dünyanın en zor kulübü' derdi.

Katalanlar'ın başarısızlığının suçu yöneticilerdedir. Hepsi o kadar hırslıdır ki, herhangi bir yenilgi bir felaket olarak kabul edilir ve hemen her şeye karışmaya başlarlar. En büyük suçlu da Başkan Nunez'dir. 1978'den beri kulüp başkanlığını sürdüren Nunez, Venables, Menotti ve Udo Lattek gibi teknik direktörlerle çalıştı. Bir *Barça* taraftarına, Nunez gibi milyoner bir işadamının, bir futbol kulübünün başkanlığını neden bu kadar önemsediğini sordum. Taraftar bana, "Tarihteki Küçük Adam Teorisi'ni bilir misiniz?" diye sordu. "İşte, Nunez de çok küçük bir adamdır."

Genelde koltuğunu çok az farklarla korudu. 1979'da *Barça*, Avrupa Kupa Galipleri Kupası'nı ülkeye getirdiği zaman, kupayı havaalanında havaya kaldırmış ve sanki o maçta kendisi gol atmışçasına takım otobüsüne kadar da o taşımıştı. Bu durumu seyreden taraftarlar öfkeden mosmor olmuşlardı. Nunez, taraftarların Hollandalı kahramanı Johan Neeskens'in sözleşmesini yenilemeyi henüz reddetmişti ve taraftarlar, "Nunez'e hayır, Neeskens'e evet" diye bağırıyorlardı. Nunez o anda ağlamaya başladı ve hemen istifasını sundu. O sırada bu tezahürattan çok duygulanan Neeskens de onun yanında ağlıyordu. Ama *Barça* yöneticileri başkanlarından kalmasını istediler ve Neeskens İspanya'dan ayrılıp New York Cosmos'a transfer oldu.

Barselonalı bir işadamı olan Sixte Cambra, 1989 Başkanlık seçimlerinde Nunez'e rakip oldu. Başkanlık seçimini kazanan kişi kentin en önemli isimlerinden biri olacağı için, FC Barcelona'nın seçimleri her zaman çok önemlidir, ama bu seçim özellikle unutulmaz oldu. Cambra'nın arkasında Milliyetçi Katalan Partisi vardı ve seçimden onun galip çıkması halinde kulübün, bir siyasi partiyle bağlantılı hale geleceği anlaşılıyordu. Tıpkı, Liverpool sol eğilimli bir kent olduğu için, Liverpool'un kazandı-

ğı bir lig şampiyonluğunun İşçi Partisi'ne onur kazandırması gibi bir olay yaşanabilirdi. Aslında kişi olarak Cambra'dan daha da sağda olan Nunez'i de Sosyalist Parti destekliyordu ve bütün kent iki rakip partinin afişleri ve pankartlarıyla doluydu. Nunez, Cambra'nın Madridli bir kadınla evlendiğini söyledikten sonra, program sunucusunun partizan olduğunu ileri sürerek, televizyonda düzenlenen açık oturumu da boykot etti ve seçimi kazandı.

Barça artık dünyanın en iyi takımlarından biri. 1991-1993 arasında İspanya lig şampiyonluğunu üç yıl üst üste kazandı. Nunez'i evcilleştiren kişi, Hollandalı Johan Cruyff oldu. 1970'lerde Barcelona'da oynayan Cruyff, 1988'de takımın başına teknik direktör olarak geri döndü. Barselona artık onun ikinci evi oldu. Onu sık sık kent sokaklarında motosikletiyle dolaşırken görebilirsiniz. Eşi Danny de Barselona'yı seviyor, çünkü kentin caddeleri Amsterdam'dakiler kadar kötü olsa bile, hiç değilse havası daha iyi. Katalonyalı Aziz Jordi'den esinlenerek, Jordi adını koydukları oğulları da *Barça* kadrosunda. En büyük kızları Chantal, takımın kalecilerinden biriyle evlendi ve halen *Barça* içindeki muhalif gruplardan birinde aktif olarak çalışıyor. Cruyff ailesi de Katalanlar kadar iyi ama her şeye rağmen aile reisi Johan Cruyff, Katalanca'yı bir türlü öğrenememiş. Hatta İspanyolca'sı bile o kadar iyi değil ve *Barça*'yı hicvetmek için her hafta yayınlanan TV programında onu, en sevdiği İspanyolca cünleyi söylerken izleyebilirsiniz: 'En el questo momento.' Tam tercümesi: 'Tam olarak şu anda.'

Cruyff, *Barça*'daki ilk gününde Nunez'e (İspanyolca olarak), "Soyunma odası sadece bana ve futbolculara aittir" demiş. Başkan boş yere itiraz etmiş. Ancak, belki de ilk defa, bir *Barça*

antrenörü, yönetim kurulunu yenilgiye uğratmış. Günlük olarak yayınlanan ve hemen hemen tüm sayfalarını kulübe ayıran, eski *Barça* başkan yardımcılarından Joan Gaspart'ın çıkardığı *Sport* gazetesinden Pilar Calvo, "Cruyff'un kazanmasının nedeni futbolculuk kariyeriydi", demişti. "Venables Barcelona'ya geldiğinde bir hiçti, Menotti'nin adı vardı ama kişilik olarak yönlendirilmeye, Cruyff'dan çok daha eğilimliydi." Cruyff hiçbir zaman uzlaşmaz. Her zaman, "Ben hem maddi açıdan hem de özel hayatımda kulüpten çok daha iyi durumdayım", der, canı istediği zaman istifa edebileceğini çok iyi bilir. Başarılı olan en son *Barça* teknik direktörü Herrera da, yöneticileri dışarıda tutmayı başaran çok güçlü bir insandı. (Avrupa şampiyonluğunu sadece Cruyff döneminde kazanmış olmaları onu üzüyordu.)

Doğal olarak Cruyff'un kazandırdığı Avrupa Kupası hemen politik bir araç halini aldı. Bütün partiler, ne zaman bir kupa kazansa, *Barça*'yı kendi çıkarları için kullanma özgürlüğüne sahiptiler ve bunu da yapıyorlardı zaten. Böyle bir şey olduğu zaman takımdaki futbolcular, 'Generalitat' binasıyla Belediye Sarayı'nın bulunduğu Plaça Sant Jaume meydanında halkın önüne çıkarılırdı. Bu kutlamalar sırasında, takım elbiseli ve keskin bakişlı Generalitat Başkanı Jordi Pujol balkona çıkıp bağırırdı: "Visca Barça, visca el Cataluna!" Gerçi çeviri sırasında az da olsa anlam kaybı oluyor ama bu cümleyi, "*Barça* kazanırsa, Katalonya kazanır" şeklinde tercüme etmek mümkün. Kalabalık bu sözleri daima alkışlardı. Ama 1992'de bu gelenek bozuldu. Dönemin belediye başkanı, kulübün de 107.204 numaralı üyesi olan Pasqual Madragall sosyalistti ve ayrımcılığa karşıydı. Bu yüzden Avrupa Kupası meydana gelip de, Pujol olağan sloganını atınca Madragall kalabalığa şöyle dedi: "Hep *Barça*'nın bir kulüp olmanın

ötesinde olduğunu söylerdik. O, artık kulüp olmanın ötesinde değil, Avrupa'nın en iyi kulübü."

Haklıydı da. Cruyff *Barça*'yı değiştirmişti. Taraftarlar sadece Real'e karşı alınan galibiyetlerle mutlu olmuyorlardı. Artık kendilerine daha uygun başarılar bekler olmuşlardı. Kulübü değiştiren Hollandalı, böylece Katalonya'yı da değiştirmişti. *Barça*'nın durumu kötü olduğu zaman bütün Katalonya, tıpkı Kraliyet Sarayı'ndaki boşanmaların Britanya'yı üzmesine benzer bir üzüntü yaşıyordu. Ulusun sembolü lekelenmişti. Ama kulüp şimdi iyi durumdaydı ve bunun siyasi etkileri hemen görülmüştü. Kentin kendine güveni yerine gelmişti. 1992'deki Wembley zaferi ve Olimpiyatlar'dan sonra Madragall resmen, İspanya'nın iki başkentli federe bir devlet yapısına sahip olmasını önerdi. Bu başkentler Madrid ve Barselona'ydı tabii. Torrebadella'ya, "Yani Avrupa Kupası'nın kazanılması mı Madragall'a bu öneriyi yapma cesareti verdi?" diye sordum. Yanıtı, "Kesinlikle", oldu.

Barselona'nın Madrid'e bu denli somut bir öneri yapması oldukça nadir bir durumdur. On yıldan beri Katalanlar kendi aralarında, İspanya'dan bağımsızlıklarını isteyip istememe konusunu tartışıyorlar. Pujol bile o kadar kesin kararlı değil. Kendini milliyetçi sayıyordu ama, zaman zaman ima etse bile hiçbir zaman ayrılma yanlısı olmamıştı. Bu tartışma hiç durmadan devam ediyor, ama asıl önemli konu, 1992 Olimpiyatları sırasında ortaya çıktı. (Peki, Olimpiyat nasıl olmuştu da Barselona'da yapılmıştı? Cevap: Uluslararası Olimpiyat Komitesi Başkanı Juan Samaranch, kulübün 7965 numaralı üyesiydi.)

Daha ilk günden itibaren Pujol, Olimpiyat Oyunları'nın İspanya'da değil, Katalonya'da düzenlendiğini söylüyordu. Açılış töreni sırasında Katalan seyirciler ve özellikle Litvanya ve Hırvatistan gibi bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan ülkelerin ekiple-

ri lehine daha fazla tezahürat yaptılar. Bu durum Madrid'deki politikacılar arasında paniğe neden oldu. İspanya Olimpik Futbol Takımı Barselona'dan korkuyordu. Tamamen İspanyollar'dan oluşan bir takım burada hiç oynamamıştı – Katalanlar için *Barça* ulusal takımdı. Olimpik takımın fikstürü öyle ayarlanmıştı ki, maçlarını kazanmaya devam ettikleri sürece Valencia'da oynayacaklardı. Ama sonunda Polonya'yla oynayacakları final maçı gelip çattı ve Olimpik on bir, Nou Camp'a çıkmak zorunda kaldı. Katalanlar'ın gösteri yapmasından ya da stadın bomboş kalmasından korkuluyordu. Oysa *Sport*'un rakibi olan günlük gazete *El Mundo Deportivo*'da stattaki kalabalık, 'Ellerinde İspanyol bayrakları... yaklaşık 95.000 kişi' olarak yazılmıştı. Maçı 2-1 İspanya kazandı ve o gece taraftarların sokaklarda şöyle bağırdığı duyuldu: 'Pujol nos engana / Cataluna es Espana' (Pujol bizi kandırıyor / Katalonya İspanya'dır.) Anlaşılıyordu ki Katalanlar, İspanyollar'dan nefret etmiyorlardı ya da en azından altın madalya kazandıkları zaman durum böyleydi.

(Öte yandan Katalan televizyonu oyunlar sırasında zaman zaman yaptığı yayınlarla, *Barça*'nın sezon öncesinde, Hollanda'nın kuzey bölgelerinden takımlarla yaptığı dostluk maçlarını ekrana getiriyordu.)

Tartışma gelip buraya dayandığında, Britanya'da da birlikten ayrılmayı çok az sayıda İskoç kabul ediyordu. Bu durum, Katalanlar için de aynıydı. İspanya'nın bir parçası olarak durumları son derece iyiydi. Torrebadella, "Buradaki çoğu insan, 'Bir devlete ihtiyacımız yok, ama biz de sıradan bir bölgenin oldukça ötesindeyiz' der", demişti. "Bu, daha çok bir sembol meselesi." Katalanlar ayrı bir devlet kurmak istemiyorlar, ama bundan daha belirsiz bir istekleri var: Kendilerinin farklı olduğunu ortaya koyan semboller. Oyunlar sırasında yabancı gözlemcilerin çoğu,

Barselona'nın her tarafını saran Katalan bayraklarını, bir bağımsızlık talebi olarak yorumladılar, ama aslında bu bayraklar bile insanları tatmin ediyordu: Katalanlar'ın tek isteği, bir ulusun sembollerine sahip olmaktı. Pujol balkona çıkıp "Visca Barça, visca el Cataluna" diye bağırdığı zaman, Katalan sembollerini yeniden dile getirmenin ötesinde bir şey yapmıyordu. İnsanlar bunu dinlemekten hoşlanıyor, o zaman kendilerini iyi hissediyorlardı.

İşte bu yüzden *Barça* dünyanın en büyük kulübü ve bu yüzden 110.000 tane üyesi var. *Barça* bir ulusun, devlet olmak yerine ihtiyaç duyduğu bir semboldür. Bir Katalan'ın söylediği gibi, "Bazı insanlar da *Barça*'nın maçlarına, futboldan hoşlandıkları için giderler".

11

Hollandalılar ve İngilizler: Bobby Robson Hollanda'da Neden Başarısız Oldu?

Bobby Robson 1990-1992 yılları arasında Hollanda'nın ünlü takımı PSV Eindhoven'ı çalıştırdı. PSV'de başarısız oldu çünkü Hollandalılar'ı anlamayı başaramamıştı.

Başlamadan önce, Robson'ın Hollanda'da başarısız olduğunu belirtmek zorundayım. Kendisi buna katılmayabilir. Ne de olsa PSV'de geçirdiği iki yıl içinde takımı iki kez Hollanda şampiyonu olmuştu. İşte 'anlama' konusundaki ilk hatası da bu zaten. İngiltere'de lig şampiyonluğu, her kulübün elde etmek istediği en önemli ödüldür. Oysa Hollanda'da durum farklıdır. Robson PSV'nin, Hollanda lig şampiyonluğunu olağan bir şey gibi gördüğünü –o gelmeden önce de dört yıl içinde üç kez şampiyon olmuşlardı– ve onların artık Avrupa'da başarılı olmak istediklerini asla anlayamadı.

1990 Dünya Kupası'nın başlamasından birkaç gün önce İn-

giltere'deki bol resimli gazetelerden biri, ülkenin ulusal takım menajerinin görevi bırakabileceği haberinin sızması üzerine, 'PSV ACEMİ BOBBY'Yİ ALIYOR!' diye koca bir manşet atmıştı. Hollanda basını da durumdan hoşnut değildi. Profesyonel futbolcular, teknik adamlar ve yöneticiler tarafından okunan ve çok başarılı bir dergi olan *Voetbal International*'ın (İngiltere'de bir benzerini bilmiyorum) editörü bile, 'Neden Bobby Robson?' diye yazmıştı. Robson'ı, 'Kıta futbolunu anlayamayacak kadar az taktik dehaya sahip, İngiliz okulunun ürünü tipik bir antrenör' olarak tanımlıyordu.

Hollandalılar'a göre Bobby Robson, dar görüşlü İngilizler'i temsil ediyordu. Çok fazla sofistike olmayan uluslararası bir takımı çalıştıran, zaman zaman kumaş bir şapka takan ve sadece tek dil bilen biriydi. (Bir süre Flamanca öğrenmeye çalıştı, ama onda da başarılı olmadı.) Hollanda'ya geldiğinde imajı bir soytarınınkinden farksızdı. Orada kaldığı sürece bunu değiştirmesi de mümkün olmadı.

PSV'de, çoğu Hollandalı'nın artık hiçbir şey beklemediği bir futbolcu grubuyla karşılaştı. Bir sezon önce takımda gruplaşmalar başlamış ve futbolcular neredeyse birbirleriyle konuşmaz hale gelmişlerdi. Robson'dan önceki antrenörün işini kaybetmesinin nedeni de buydu. PSV Genel Menajeri Kees Ploegsma, oyuncuları susturacak bir antrenör arıyordu. En akla yatkın tercih de bir Britanyalı olacaktı.

İngilizler'e ait bu sporun bazı kuralları vardı. Eğer bir oyuncu verilen taktiğe karışırsa, 'futbolun itibarını zedelemiş' olurdu. Antrenörüyle tartışırsa, başka bir kulübe satılırdı. Asla sırası gelmeden konuşmaz, sadece emekli olur ve parası suyunu çekerse, anılarını *The Sun* gazetesine satardı. Alex Ferguson, Ryan Giggs'in gazetecilerle konuşmasına izin vermezdi ve Manchester

Unitedlı futbolcular genelde en çok beş söyleşi yaparlardı (çoğu da John Motson'la). Brian Clough, Des Walker ve Stuart Pearce gibi futbolcuları öylesine korkutmuştu ki, bu yıldızlar basınla hiç konuşmazlardı. Bir Ingiliz oyuncu, üstlerine itaat ederdi, çünkü o bir askerdi. Hollandalı Ray Atteveld, Everton tarafından denenmek üzere Ingiltere'ye gelmeden önce, eski Nottingham Forest ve Tottenhamlı John Metgod'a telefon etmiş ve kendisine tavsiyede bulunmasını istemişti. Metgod da onu kırmamıştı: "Saçını kestir, takım elbise giy ve idmanda sürekli olarak bağır." Everton, Atteveld'i transfer etti!

Bunun aksine, Hollanda'ya gelen yabancıların hepsi aynı keşifte bulunuyordu: "Antrenör o kadar fazla şey söylemez. Konuşan hep futbolcular." Bu sözleri söyleyen, Roda Kerkrade'de oynamak üzere Hollanda'ya gelen ve gördüklerinden ötürü büyük bir şaşkınlık yaşayan, Nijeryalı Ajah Wilson Ogechukwu'ydu. Hollandalı oyuncular konuşmayı severler ve futbol dergilerindeki söyleşileri dört sayfayı bulur. Ülke dışına çıkan Hollandalılar gittikleri yerlerde de konuşmayı sürdürürler, hem de anadillerinde. Antrenörlere taktik ve takım kurulması konularında önerilerde bulunurlar. Milan teknik direktörü Arrigo Sacchi, Ruud Gullit, Frank Rijkaard ve Marco van Basten'in kendisine 'yeni fikirler ve görüşler' verdiklerini, 'geleneksel Italyan düşüncesi ve oyun tarzından çok farklı olan yeni bir futbol tarzının tamamen onlardan kaynaklandığını' söylemişti. (Daha sonra Van Basten, Milan'ın daha da farklı bir tarzda futbol oynaması gerektiğini söyleyince, Sacchi ayrılmak zorunda kalmıştı.) Ama genelde Hollandalılar'ın fikirleri istenmiyordu. John van't Schip, Genoa'ya gelir gelmez antrenörüyle taktik konusunda tartışmaya başlayınca, beş hafta süreyle kadrodışı bırakılmıştı.

Aberdeen'de dört yıl kalan Hans Gillhaus, "Ben kendi fikirle-

rini söylemekle ün yapan biriyim, ama Britanya'da bundan hoşlanmıyorlar", demişti. "Orada futbolcu olarak sen sadece bir sırt numarasısın ve sadece patronun söylediklerini yaparsın. Evet, orada antrenöre böyle hitap ediliyor: 'Patron.' Devre arasında veya maçtan sonra antrenörün birkaç oyuncuya küfretmesi âdet olmuş. Oyuncuların çoğu buna itiraz etmiyor. Hollandalılar buna direndiği zaman da kavga çıkıyor."

Bütün Hollandalılar'ın en iyisi (ve en inatçısı) olan Johan Cruyff durumu, "Biz Hollandalılar inatçıyız" diye özetlemişti. "Hatta dünyanın öbür ucuna gitsek bile, insanlara nasıl davranmaları gerektiğini söyleriz. Bu açıdan bakıldığında, çok sevimsiz bir ulusuz."

Belki sevimsiz, ama başarılı. Hollanda futbolu işe yarıyor. Oyuncuların kendileri adına düşünmelerine izin verilirse bütün maçları kazanıyorlar. Son 20 yıl boyunca küçük ülkelerin hiçbiri (büyüklerden de Almanya, Brezilya ve Arjantin dışındakiler) Hollanda kadar çok maç kazanamadı. Hiçbiri onlar kadar mükemmel futbol oynayamadı. Bunun en önemli nedeni, Hollandalılar'ın çok konuşmaları sayesinde futbolu, şu anda oynadıkları gibi oynamaları. Bir oyuncu takımdaki rolünü çok iyi anlamalıdır. Önünde oynayan adamın ne zaman yardımına gideceğini, ne zaman onun yerini alacağını, kendi adamını ne zaman bırakıp topu kovalayacağını bilmek zorundadır. İngiliz futbolcular çocukluklarından beri, İngiliz oyun tarzı olan 4-4-2'yi uygularlar ve bu yüzden de bu sistem hakkında öğrenecekleri pek az şey vardır. Örneğin 20 yaşına gelen bir İngiliz savunma oyuncusu, rakip takım diğer kanattan hücuma kalktığı zaman, savunmanın ortasında oynayan arkadaşının yerini alması gerektiğini bilir. Sistem çok basittir. Top ayağına gelince, onu rakip savunmanın arkasındaki boşluğa atacaktır. Eğer rakip pres yapıyorsa

ve çok sıkışmışsa rahatlıkla taca da atabilir. Eğer bir futbolcudan başka bir oyun tarzında oynaması ya da daha zor şeyler yapması istenirse –örneğin topu mutlaka kendi takımında tutması gibi–, onun yeniden birşeyler öğrenmesi gerekir. Yeni sisteme uygun top oynayarak çok şey öğrenebilir, ama bu kadarı yetmez. Genoa'yı çalıştıran antrenörlerden biri, takıma Ajax gibi total futbol oynatmaya çalışmış ama becerememişti. Van't Schip şöyle diyordu: "Ajax'ın sistemini uygulamak için önce onu anlamanız ve özellikle de sistem hakkında sürekli konuşmanız gerekir."

Çok konuşmanın en büyük sakıncası, kişilik uyuşmazlığının ortaya çıkmasıdır. Hollanda 1990'da Dünya Kupası'nı rahatlıkla kazanabilirdi, ama oyuncular kavga etmeyi tercih ettiler. Robson'ın devraldığı PSV takımı da kavgalar yüzünden bölünmüştü: Wim Kieft, Gerald Vanenburg'la, Romairo ise bütün takımla kavgalıydı.

Bütün bunlar Robson için çok yeniydi. İngiliz sisteminde futbolculara tartışma fırsatı hemen hemen hiç verilmez, en ufak bir görüş ayrılığı yoktur. Bu yüzden de dünyadaki en iyi takım ruhu burada bulunur. 1990 Dünya Kupası'na katılan İngiliz takımı, Robson'ı stoper kullanması konusunda ikna etmiş gibiydi ama bu bile, güçlü Hollanda takımıyla başa çıkmaya yetmiyordu. Teknik direktör Thijs Libregts'in takımı Dünya Kupası'na götürmesine, kadrodakiler tarafından itiraz edilmiş ve zavallı teknik adam hemen kovulmuştu. Diğer ülkelerle aradaki fark, Hollanda işçi sınıfının kültür yapısından kaynaklanıyordu. Hollanda işçi sınıfı tartışmaya çok değer verir. Hepsi Kalvinisttir (hatta Katolik Hollandalılar'da bile güçlü Kalvinist özellikler görülür). Calvin inananlara, rahiplere aldırmamalarını, İncil'i kendi kendilerine okumalarını önermişti. Bu yüzden 20 yaşındaki bir Hollandalı futbolcu, kendisinin de gerçeği, antrenörü kadar

bilmesi gerektiğini düşünür. İngiliz bakış açısına göre antrenör, antrenördür. Futbolculardan yaşlıdır, tecrübelidir, öyleyse o haklıdır. Bu nedenle Robson, soru yağmuruna tutulduğu zaman, hemen kendi sicilinden ve bu spora kaç yılını verdiğinden söz etmeye başlar.

Bobby Robson, PSV'de 18 ay geçirdikten sonra *World Soccer*'a, "Buradaki oyuncular taktik konusuyla, nasıl oynadığımız ve ne tür değişiklikler yapabileceğimizle çok daha fazla ilgileniyorlar", demişti. Eindhoven'da kaldığı sürece zamanının büyük bir bölümünü, takımın İngilizler'e özgü 4-4-2 sistemiyle oynamasının mı, yoksa oynamamasının mı daha iyi olacağına karar vermeye çalışarak geçirdi ve oyuncular bu tartışmaya balıklama daldılar. Robson'ın davranışını sadece stoper Gica Popescu haklı buluyordu: "Bence futbolcular futbol oynamalı, bunun dışında çenelerini kapamalıdırlar. Antrenör konuşmalı, biz dinlemeliyiz." Küçük bir ayrıntı: Popescu, Çavuşesku'nun Romanyası'nda büyümüştü.

Robson *Voetbal International*'a şöyle demişti: "Profesyonel bir İngiliz futbolcu, antrenörünün söylediklerini kabul eder. Oysa burada her maçtan sonra yedek oyuncular ziyaretime geliyorlar." John Bosman'ı Montpellier maçında oynatmayınca, Bosman bunu neden yaptığını sormuş, ama Robson sadece, "Futbolcular, ancak antrenör oldukları zaman yedekliğin ne demek olduğunu anlayabilirler", demekle yetinmiş. Hollandalı futbolcular akla yatkın nedenler talep ederler. İngilizler her zaman ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışırlar, ama Hollandalılar antrenörle görüş ayrılığına düşünce, tıpkı 1990 Dünya Kupası'nda yaptıkları gibi somurturlar.

Robson en iyi, PSV'nin en 'İngiliz' futbolcularıyla anlaşıyor-

du: Hırslı genç Twan Scheepers ve güçlü fiziğiyle stoper Stan Valckx. Daha sonra Sporting Lizbon'a giderken Valckx'i de yanında götürmüş, hatta Portekizce konuşabilme konusundaki inanılmaz yeteneksizliğine karşın onu takım kaptanı bile yapmıştı. Robson, Scheepers için şöyle diyordu: "Çok güçlü, çok iyi koşuyor, adam markajında çok başarılı ve futbol oynama isteği var. Bunu gözlerinden anlıyorsunuz." Robson, bir futbolcuda ancak bu nitelikleri gördüğü zaman mutlu oluyordu.

Genelde, futbolun tüm özelliklerini, iki ayrı alanın birinden aldığına inanılır; ya sanattan ya da savaştan. Brezilya futboluna 'samba ritmi' hâkimdir, İngilizlerse 'savaşçı bir ruha' sahiptirler. Robson futbolu her zaman savaşla kıyaslar. Kendisiyle aynı soyadını taşıyan (yalnızca benzerlik) ve İngiltere Ulusal Takımı'nın yıllarca kaptanlığını yapan Bryan Robson için, *Herkes Bitkindi (All Played Out)* kitabının yazarı Pete Davies'e söylediklerine de değinmeden geçemeyeceğim: "Takımı en derin sipere bile soksan, dışarı ilk önce onun çıkacağından emin olabilirsin... Hiç düşünmez. Başını çıkaracak olursa alnının ortasına kurşunu yiyeceğini aklına bile getirmez. Aksine, herkese siperden çıkmasını söyler." İsveç'le yapılan bir maçta başı yarılan Terry Butcher'ın, başını sardırarak oyuna devam etmesi Robson'ı çok memnun etmişti. Doktor maçın devre arasında Butcher'ın başına dikiş atarken, o da takımdaki diğer oyunculara, "Kaptanınızın yüzünü kara çıkarmayın!" demişti. Bu olay boyalı basının da çok hoşuna gitmişti: 'SEN KANLI BİR KAHRAMANSIN KAPTAN'. Başı yarıldığı halde maça, sadece bir İngiliz futbolcunun devam edeceği inancı hâkimdi. Bu doğru olabilir. Hollanda takım doktoru Frits Kessel bu konuyu şöyle açıklıyor: "'Asker futbolcular' acıya, çok becerikli ve bedensel-zihinsel koordinasyona çok daha fazla bağımlı olan süper futbolculardan daha fazla

dayanabilirler. Örneğin Marco van Basten'in en ufak bir acıya bile tahammülü yoktur. Eğer herhangi bir sorunu varsa, ondan artık hiçbir şey bekleyemezsiniz. Bunu kendisi de kabul ediyor." İngilizler'in çoğu 'asker futbolcu' oldukları için, kafaları kırılsa bile maça devam edebilirler. Robson gibi antrenörler onların bu yiğitliklerine hayrandırlar ve hep bu tür oyuncuları seçerler. Robson'ın İngiliz meslektaşları savaştan, ona oranla biraz daha az söz ederler. 1993'te ABD, İngiltere'yi yendiği zaman takımı Robson'dan devralan Graham Taylor basına, "Bir savaştayız değil mi? Bu savaşta hepimiz omuz omuza vereceğiz", demişti. Doğal olarak Taylor, David Batty ve Chris Waddle'ı seçmeye daha eğilimliydi. Robson'ın, Gazza'yı ulusal takımda oynatmaya istekli olmadığı günlerde söylediği bir şey vardı: "Mutlak şekilde güvenilir biri olmak zorundasınız." Askerlere güvenilir, ama artistlere asla!

PSV'li oyuncular hiç durmadan Robson'ın antrenman yöntemlerinden şikâyet ediyorlardı. Robson, daha çok koşmaya ve saha içi hareketlerin tekrarına dayanan 'işlevsel antrenman'ın yararlı olduğuna inanıyordu. Bir orta alan oyuncusu topu ileriye atar, bir savunma oyuncusu kanattan hücuma katılarak bu topu alır ve ceza sahasına orta yapar, santrfor da bu ortayı kafayla gole çevirmeye çalışırdı. Fakat bu idman sırasında oyuncuların karşısında rakip olmazdı. İşlevsel antrenman mantıklı olabilirdi belki, ama oyuncular Robson'a daha ilk günden başlayarak kuşkuyla baktıkları için bu idman tarzına gülüyorlardı. Johan Cruyff da Ajax'ı çalıştırırken futbolculara yeni şeyler yaptırırdı –nasıl nefes alacaklarını öğrenmeleri için sahaya bir operacı getirmişti–, ama Cruyff insanda saygı uyandıran biriydi. PSV'de bir yıl süreyle yardımcılığını yapan Danimarkalı Frank Arnesen bü-

yük bir öfkeyle, "Robson'la bir sezon boyunca alay edildi", demişti. "Geçmişine bakıldığında, kariyeri onun kadar başarılı olan bir antrenör daha dünyada yoktur. Bu, tam Hollandalılar'a özgü bir davranış. Hollanda inanılmaz derecede hoşgörülü bir ülkedir, ama Hollandalılar'ın başkalarına saygı duyduklarını söylemek mümkün değil."

Futbolcular ayrıca, Robson'ın idmanlarının çok hafif olduğunu düşünüyorlardı. İngiliz takımları genelde haftada üç maç yaparlar ve bu yüzden birkaç hafif idman onlara yeter de artar bile. Pete Davies kendisine, bu nedenle İngiliz futbolcuların, Rijkaard'ın sahip olduğu becerileri öğrenme şanslarının daha az olduğunu söyleyince, Robson bu görüşe katılmıştı. Yine de idmanların önemli olduğu Hollanda'da her zamanki yöntemlerini değiştirmeye yanaşmamıştı. Bu durum, PSV'deki ilk sezonunda neredeyse bir felakete neden olacaktı. Sezonun bitmesine iki maç kalmıştı ve PSV'yle Ajax şampiyonluk yarışını omuz omuza sürdürüyorlardı. PSV'nin sondan bir önceki maçı çok zordu, FC Groningen deplasmanına gideceklerdi. Robson, futbolcularının dinlenmeleri gerektiğine karar verdi ve onları birkaç günlüğüne İsrail'e, deniz kıyısında tatil yapmaya götürdü. Takım geri döndüğünde bütün oyuncular dinlenmiş ve bronzlaşmıştı, ama Groningen maçını 4-1 kaybettiler. Robson'ın savunması her zamanki gibiydi: "Ipswich'i çalıştırırken bunu sık sık yapardık ve futbolcular buna bayılırlardı." Neyse ki aynı gün Ajax, hiç beklenmedik bir şekilde alt sıralardaki SVV'ye yenildi de, Robson kellesini kurtardı. PSV'nin şampiyon olması bile, oyuncularda antrenörlerine karşı bir saygı uyandırmamıştı. Son maçtan sonra şampiyonluğu kutlarken, futbolcular menajer Ploegsma'yı havuza attıkları halde, Robson'a ellerini bile sürmediler.

Robson, Hollanda basınını biraz daha iyi anlamış olsaydı, bel-

ki onlar onun tarafını tutabilirlerdi. Hollanda'ya ilk geldiği günlerde, gazetecileri etkilememe konusunda kesin kararlıydı. Sekiz yıl boyunca İngiltere Ulusal Takımı'nı çalıştırması ona bazı alışkanlıklar kazandırmıştı. Örneğin PSV'deki ilk aylarında futbol hakkında kendisine yöneltilen soruları, "Sizi ilgilendirmez", diye yanıtlamıştı. *Voetbal Internaional*'la yaptığı bir söyleşide bir ara oturduğu koltuktan fırlayarak, söyleşiyi yapan gazeteciye, "Bana bak ahbap, İngiliz antrenörler dünyanın en iyi antrenörleridir", diye bağırmıştı. Maçlardan sonra düzenlediği basın toplantılarında, takım o gün son derece kötü oynamış bile olsa, maçın 'olağanüstü güzellikte' geçtiğini yinelemekten daha öteye gitmeyi hiç başaramadı. Ama zamanla, değişmesi gerektiğini anlamıştı. *World Soccer*'a yaptığı açıklamada, "Hollandalı gazeteciler, manşet olacak bir haber arayan muhabirlerden çok, futbol yorumcularına benziyorlar. Hepsi kendisini biraz da olsa, antrenör gibi görüyor. Buna uyum sağlamam biraz zaman aldı", demişti.

Yine de Hollandalılar'ın taktiklerine asla tam olarak uyum sağlayamadı. *World Soccer* muhabirine, "İngiltere'de hemen hemen herkes 4-4-2 oynar. Taktik açısından İngilizler'in sahada ne yapacaklarını kestirmek kolaydır. Ama burada sahaya çıkınca neyle karşılacağınızı bilmeniz kesinlikle mümkün değil", diye itiraflarda bulunmuştu. "Bazen üzerinize, ortadan hücuma kalkan tek bir santrforla geliyorlar. Bazen hiç santrfor kullanmıyorlar, ama kanatlardan hücuma kalkan iki adamları oluyor. Öyle zamanlarda maçın yarısı geçtikten sonra, savunmanın ortasında oynayan ve marke edecek kimseyi bulamayan iki oyuncunuzu nasıl kullanmanız gerektiğini düşünmeye başlıyorsunuz." Robson, hiçbir zaman kendinden emin değil gibiydi. PSV'ye önce 4-4-2 oynattı, sonra 4-3-3, 3-3-4, 5-2-3 ve yine 4-4-2. Robson'ın PSV'deki ikinci sezonunda, takım henüz hiç yenilgi almamışken, genel mena-

jer Ploegsma, "Takımın oyunu bizi düşündürüyor", demişti. Sonra Robson hastalandı ve yerine Arnesen geçti. O andan itibaren PSV her hafta 4-4-2 düzeniyle oynamaya başladı.

PSV yetkilileri Robson'dan söz ederken kendilerini savunur bir havaya giriyorlardı. Ploegsma *Voetbal International*'a yaptığı açıklamada, "O sırada piyasada çok fazla seçenek yoktu", demişti. "Kendi kendimize ne aradığımızı sorduk. Bizim için disiplin, deneyim ve saygınlık çok önemli değerlerdi. Sonra kimlerin boşta olduğunu araştırdık." PSV, Robson'a teklif götürmeden önce Franz Beckenbauer ve Dick Advocaat'la görüştü. Ploegsma, "Robson taktik veya buna benzer açılardan PSV'ye uygun muydu derseniz, bilemiyorum", demişti. "O sırada bunu düşünmedik. Önceliklerimiz çok farklıydı."

Robson'ın sözleşmesinin bitmesine aylar vardı, ama Ploegsma Hollandalı gazetecilere, sözleşmeyi yenilemeyecekleri sözünü veriyordu. Hatta Robson'a, PSV'den ayrılmak zorunda kalacağını ilk haber veren de *Voetbal International* oldu. Hollanda'dan ayrıldıktan sonra dergi onun için 'sevimli Britanyalı' ifadesini kullandı ve PSV Başkanı Jacques Ruts'un sözlerinden alıntı yaparak Robson'ın 'bir yabancı' oluşu nedeniyle Hollanda'da bazı sorunlar yaşadığını belirtti. Ruts bunu şöyle açıklıyordu: "Eğer bir İngiliz, 'Korkarım bu konuda bazı zorluklar var', diyorsa, birçok Hollandalı bu cümleyi, 'Yaparım, ama bu iş çok zor', şeklinde yorumlar. Oysa İngiliz nazik bir şekilde bunun yapılmasına 'kesinlikle' karşı olduğunu söylemeye çalışıyordur. Robson'la takım arasındaki ilişkilerde bu tür sorunlar yaşandığını fark ettim." Bu konudaki son sözü, PSV'nin savunma oyuncularından Berry van Aerle söyledi. *Nieuwe Revu*'ye verdiği demeç aynen şöyleydi: "Robson iyi biri, cidden çok iyi biri, ama iki yıl boyunca bana öğrettiği tek şey İngilizce oldu."

12
Afrika (Kısaca)

'Bana sorarsanız futbolda büyüye yer yoktur. Bunun kanıtı da Kamerun'dur. Büyü konusunda en güçlü ülke olmadığı halde, futbolda Benin, Togo veya Nijerya gibi büyü alanında güçlü olan ülkelerden çok daha iyi.'

Roger Milla, *France Football*, 1981.

Önce Afrika'nın Dünya Kupası tarihi de diyebileceğiniz bazı gerçeklerden söz etmek istiyorum.

Dünya Kupası finallerine katılan ilk Afrika ülkesi, 1934'te Mısır oldu, ama o dönemde bu turnuvaya katılmak isteyen her ülke kabul ediliyordu. Mısır bir tek maç yaptı ve o maçta da Macaristan'a 4-2 yenildi.

Daha sonraki yıllarda Dünya Kupaları, takımların eleme turlarından geçmesi gereken turnuvalar halini aldı, ama uzun yıllar boyunca FIFA, Afrika'da eleme turları düzenlemeye yanaşmadı. Sonunda FIFA'nın da onay vermesi ve bu kıtadan bir tek takıma yer ayrılması sonucu, Afrika'nın modern Dünya Kupası tarihi 1970'te resmen başlamış oldu. Bu hakkı Fas kazandı ve Meksika'daki finallerde, Batı Almanya'ya 2-1, Peru'ya 3-0 yenildiler ve

Bulgaristan'la 0-0 berabere kaldılar. Sonuçlar kötüydü belki ama asla kolay teslim olmadılar.

1974'te Zaire, Dünya Kupası finallerine katılma hakkını elde eden ilk Siyah Afrika ülkesi oldu. Zaire, Batı Almanya'da o kadar kötü bir futbol ortaya koydu ki, o güne kadar daha kötü oynayan bir Afrika takımı görülmemişti ve Batı basını bu duruma bayıldı. Yine de Zaire, Avrupa'nın acımasız gazeteciler ordusuna rağmen hayatta kalmayı başardı. Gazeteler, Zaireli oyuncuların yemek için yanlarında maymun getirdiklerinden tutun da, sahadaki taktik anlayışlarının ancak vahşilere özgü bir sistem olduğuna kadar bir sürü uydurma ve moral bozucu haber yayınladılar. Zaire, İskoçya'ya 2-0, Yugoslavya'ya 9-0 ve Brezilya'ya 3-0 yenilince (hâlâ iktidarda olan) Zaire Devlet Başkanı Mobutu takımı geri çekmeyi bile düşünmüş olmalı. O günlerde oyuncuların başka sorunları da vardı ve bunların birçoğu, Mulamba Ndaie'nin Yugoslavya maçında hakeme tekme atarak oyundışı kalmasıyla birlikte su yüzüne çıktı.

Hollanda'da yayınlanan *Vrij Nederland* dergisi, Zaire'nin Yugoslav antrenörü Blagoyev Vidinic'e, Ndaie'nin oyundan atılması hakkındaki görüşlerini sorduğu zaman, Vidinic bu hareketin kırmızı kartı gerektirdiğini söylemiş ve eklemişti: "Yine de çok ufak bir nokta var. Hakeme tekme atan 13 numara değil, 2 numaralı Ilunga Mwepu'ydu."

Ndaie, "Hakemin davranışından, bizi ayırt edemedikleri anlaşılıyor", demişti. "Üstelik ayırt etmeye çalışmadıkları da belli. Oyundan atıldığım zaman çılgınlar gibi bağırdım. Hakeme tekme atanın ben olmadığımı söyledim. Mwepu da, 'tekmeyi o atmadı, ben attım', dedi, ama hakem bununla ilgilenmedi bile. Buradaki bütün hakemler siyah ırka karşı, hem sadece hakemler de değil. İskoçya'nın kaptanı olan 4 numaralı oyuncu, maç sırasın-

da bana birkaç kere, 'Zenci! Hey zenci!' diye bağırdı. Hatta bana birkaç kere de tükürdü... Mana'nın da yüzüne tükürdü. Iskoçya'nın 4 numarası vahşi bir hayvan." İskoçya'nın 4 numarası Billy Bremner'di.

Basın ayrıca Vidinic'e, Zaire, Yugoslavya karşısında henüz 3-0 yenikken kalecisi Kazadi'yi neden değiştirdiğini sordu. Yedek kaleci yüzünden antrenörün bir Yugoslav ajanı olduğu dedikodusu yayılmıştı ve Vidinic, maçtan sonraki basın toplantısında, verdiği karar hakkında konuşmak istemeyince bu dedikodular daha da güçlenerek devam etti. Her şeyi bir gün sonra açıklayacağını söyledi ve sözünü de tuttu: "Spor Bakanlığı temsilcisi Bay Lockwa, üçüncü golden sonra 'Bu kaleciyi çıkar', dedi, ben de çıkardım."

"Bunlar bana özgü sorunlar", dedi Vidinic iç çekerek. "Ama sizi temin ederim, bundan böyle hükümete, takımımda değişiklik yapma izni vermeyeceğim. Fas'ı çalıştırdığım dönemde de (onları 1970 Dünya Kupası'na götürmüştü) Fas kralının işime karışmasına izin vermemiştim. Bir maçtan hemen önce elime, sahaya hangi on birle çıkmamı istediğini bildiren bir not tutuşturdu. "Bu durumda, hemen gidiyorum", dedim. "Peki", diye yanıtladı, "ama senin çıkardığın takımla Fas yenilecek olursa çok şey olabilir". Vidinic konuşmasına ara verdi. "Ee?" diye ısrar etti gazeteciler, "Ne oldu?" "Kazandık tabii. Üstelik maç, en büyük rakibimiz olan Cezayir'leydi."

Bu söyleşiler, Zaireliler'in kaldığı otelin dışında yapılıyordu. Vidinic ve futbolcular gazetecilerle otelde konuşmuyorlardı, çünkü otel Spor Bakanlığı'nda çalışan görevlilerle doluydu.

Zaire, 'küçük balık' tanımlamasını hak eden tek Afrika temsilcisiydi. Her açıdan garip bir takımdı, ama Afrika futbolunun 1974'ten sonra büyük bir gelişme gösterdiğini de kabul etmek

zorundayız. Profesör Paul Nkwi, Kamerun'da bana şöyle demişti: "Artık başkalarının nasıl oynadığını görüyoruz. Maçları radyodan dinlerken bir oyuncunun dört rakibi arasından nasıl sıyrıldığını sadece duyuyordunuz, oysa şimdi herkes TV'nin başına toplanıyor. Benim küçük çocuklarım Fransa'nın maçlarını izleyince, İngilizler'in topu havaya kaldırarak oynadığı futbol tarzıyla arasındaki farkı anlıyor, Fransızlar'la Almanlar'ın kısa paslı oyunlarını gayet iyi öğreniyorlar. Bu şekilde öğrendikleri şeyleri de Kamerun futboluna getirdiler. Zaireliler bu farkı anlayamamışlardı."

Zaire, 1978 Dünya Kupası eleme grubu maçlarından çekildi. Ülkenin spor bakanı bunun nedenini açıklarken, takımdaki 'bazı eksiklikler' ve bazı oyuncuların 'vatanseverliğe sığmayan davranışları'ndan dem vurmuştu. 1978 Dünya Kupası'nda Afrika'yı Tunus temsil etti. Meksika'yı 3-1 yendikten sonra büyük bir şanssızlıkla Polonya maçını 1-0 kaybedip Batı Almanya'yla da 0-0 berabere kaldılar. 1982'de Kamerun, İtalya, Polonya ve Peru'yla berabere kalırken, Cezayir Batı Almanya ve Şili'yi yendi, Avusturya'ya yenildi. Her iki Afrika takımı da son derece küçük averaj farkları yüzünden ikinci tura yükselemediler. 1986'da Cezayir çok kötü sonuçlar aldı ve üç maçta sadece bir puan toplayabildi, ama İngiltere'nin grubunda olan Fas, ikinci tura çıkmayı başardı.

1990'da Mısır, İngiltere'ye yenilmeden önce Hollanda ve İrlanda'yla berabere kaldı. Kamerun'u ise herhalde hepiniz anımsıyorsunuzdur. İkinci tura yükseldikten sonra Kolombiya'yı yenip İngiltere'ye yenildiler. Bu yenilgi Afrika futbolu açısından son derece talihsizdi belki ama Kamerun'un ünlü ismi Roger Milla *France Football*'a verdiği demeçte buna sevindiğini söylemişti: "Size bir şey söyleyeceğim. Eğer İngiltere'yi yenseydik, Af-

rika patlayabilirdi. Pat-la-ya-bi-lir-di! Hatta ölenler bile olabilirdi. Yüce Tanrı ne yaptığını iyi biliyor. Ben, bizi çeyrek finalde durdurduğu için ona teşekkür ediyorum. Böylece biraz da olsa esneklik oluşabildi."

Afrika ülkelerinin Dünya Kupaları'nda aldıkları sonuçlar çok ilginç bir istatistik oluşturuyor. 1978'den 1990'a kadar Afrika ülkeleri Dünya Kupası finallerinde toplam 24 maç yapmışlar ve toplam 23 puan toplamışlar. (Galibiyetlere iki, beraberliklere de bir puan veriyorum.) Bu dönemde performansları gelişmemiş. Eğer birşeyler olduysa da, bu pek anlaşılmamış: 1978'de Afrikalılar üç maçta üç puan almışlar, 1982'de altı maçta yedi puan, 1986'da yedi maçta beş puan ve 1990'da sekiz maçta sekiz puan. Şunu da unutmayın ki, Afrika ülkelerinin takımları 'küçük takım' olarak kabul edildikleri için, gerçekten küçük takımlar olan El Salvador veya Yeni Zelanda gibi takımlarla eşleşmiyorlar. Afrikalılar bütün puanları, dişleriyle tırnaklarıyla savaşarak elde ediyorlar. Kısaca söylemek gerekirse, Kamerun'un 1990'da çeyrek finale kadar yükselmiş olması, dünya futbolunun tarihini yazanları dehşete düşürmüş olmalı.

Belçika'nın Club Liège takımında oynayan Nijerya Ulusal Takımı kalecisi Alloy Agu, "Avrupa'da hâlâ, Afrikalılar'ın hiçbir şeyi beyazlardan daha iyi yapamayacağı inancı var", diyordu. "Rengimize değil, neler yapabildiğimize bakın! Siyah, beyaz, sarı, hepimiz aynıyız. Yine de siyah olduğun halde iyi giyimliysen ve güzel bir araba kullanıyorsan, herkes gazetelerde fotoğrafını görmekten hoşlanıyor."

Uzun bir süre Afrikalılar'ın futbol oynayamayacaklarını söyledik. 1990'dan sonra da bir mazeret keşfettik. Afrikalılar da futbol oynayabilirlerdi, çünkü buna doğuştan yetenekleri vardı. Hepsi doğuştan futbolcuydu. Sadece ne yaptıklarının farkında

değillerdi. Graham Taylor 1992'de *Independent on Sunday*'e, "Eğer sahaya yayılmayı da tam olarak başarırlarsa, doğal yetenekleri, atletik özellikleri, esneklikleri ve oyun tarzlarıyla başa çıkmamız olanaksız hale gelir", demişti. Buna bazı Afrikalılar da inanıyordu: Alloy Agu, Afrikalı futbolcularda 'doğal bir esneklik' olduğunu ileri sürmüştü. Afrikalılar da, tıpkı bizim oyuncularımız gibi, futbola çocukluk yıllarında başlamışlardı.

Bir de Afrikalılar'ın taktik kavramları olmadığına inanıyorduk. Yorumcularımız, "Sahaya çıkıp eğlenmeye bakıyorlar" diyorlardı. Kamerun'un 1982'deki 'Ölüm Grubu'nda ve 1990'da Arjantin ve Romanya karşısında nasıl bir savunma futbolu oynadığını anımsayın. Üç Kamerunlu birden Arjantin santrforu Claudio Caniggia'ya bastırıp bu hareket sonucu Benjamin Massing oyundan atılınca bütün gazeteler bu faulleri 'aptalca' olarak yorumlamışlar ya da fazla heyecanla açıklamışlardı. Üç Uruguaylı gole giden bir rakip santrforu aynı şekilde yere yıktığı zaman, onlara da 'ahlaksız' damgası vuruyoruz.

Avrupa'da yaygın bir inanışa göre, Afrikalılar asla idman yapmazlar ve taktikleri yoktur. Onun yerine büyü kullanırlar. Avrupalı gazeteciler, Afrikalı futbolculara daima büyücülükle ilgili sorular sorarlardı. (Vidinic, "Burada büyücü benim" demişti. "Onların tek bacağına dokunur ve 'Bu bacakla gol at!' derim.")

Büyücülüğe olan inanç, Botswana Futbol Federasyonu'nun yayın organı olan *Botswana Sports Magazine* için o kadar güçlüydü ki, okuyucularını büyük bir ciddiyetle uyarıyordu: "Maçların sadece *muti* kullanarak kazanılacağına dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır." Afrika takımlarının hemen hepsi (gerçi Zaire Futbol Federasyonu bir keresinde bunu yasaklamıştı ama) *muti* ya da *juju* yapmaktadır.

Muti, çoğu kez görülmeye değer bir manzara oluşturan çeşit-

li şekillerde yapılıyor. Takımın büyücüsü oyuncuların vücutlarını bir bıçakla çizer, oyuncular topun üstüne işerler, hayvanlar kesilir ya da ayakkabılara, formalara veya soyunma odasının kapısına birtakım iksirler serpiştirilir. Bir kanat oyuncusunun daha hızlı koşması gerekiyorsa büyücü bir sinek bile kurban edebilir. Zambia'da, Profund Warriors uzun bir süreden beri kendi sahasında maç kaybetmiyordu. Bunun üzerine maç yapmak için oraya gelen takımlar, soyunma odalarını kullanmayı bırakıp üstlerini minibüste değiştirmeye başladılar. Stada ana kapıdan girmemek için sahaya çitin üstünden atlayarak girme yolunu seçtiler ve Profund birdenbire kendi sahasındaki maçları kaybetmeye başladı. Çok zengin Güney Afrika takımları, deplasmana gittikleri zaman büyücülerini de götürürler ve birçok ülkede bu büyücüler, futbolculardan daha çok para kazanırlar.

Her ne kadar bu tür dinsel törenlere inanan futbolcular varsa da, inanmayanların sayısı da oldukça fazladır. Ayrıca oyuncuların *muti*'ye verdikleri değer, o anda içinde bulundukları ruh haline de bağlı. Güney Afrika'nın korkulan golcülerinden Mark Williams, Memolandi Sundowns'da oynarken antrenörün *muti*'lerine ayıracak zamanı olmadığını söylemişti. "Belki bu psikolojik bir şey", demişti. "Hani birini sevmezsen, onun pişirdiği yemeği yemezsin ya, bu da onun gibi bir şey. Cosmos'da oynarken bir 'mutici' vardı ve herkes onu kabul etmişti. O ne derse yapıyorlardı, ama Tshabalala'da bundan nefret ederdim. Ayakkabılarımıza her zaman birtakım iksirler dökülürdü ve ben çoğu kez kendi ayakkabılarımı götürürdüm, çünkü ancak onlarla rahat edebiliyordum –o ayakkabıları giydiğim her maçta, ama istisnasız her maçta, gol atardım– ve soyunma odasında kimseye belli etmeden onları giymeye çalışırken onun bana baktığını gördüğümde, 'Yoo, olamaz', diye düşünürdüm."

Afrikalı oyuncuların çoğu için büyücülük, kendilerine özgü bir batıl inanç olmanın biraz ötesinde bir şey. Afrika'da tanıştığım hiç kimse bana hemen büyücülükten bahsetmeye başlamadı, ama ne zaman bu konuyu sorsam yanıt aldım. İtalyanlar'a yanlarında tespih taşıyıp taşımadıklarını sorarsanız çok azı 'evet' der, ama bu, onların maç kazanmak için tek umutları olduğu anlamına gelmez. Büyücülük, sandığımızdan daha az önemlidir. Güney Afrika teknik direktörü Perulu Augusto Palacios[1] ciddi bir Katolik olarak, *muti* törenlerine katılmayı reddettiğini söylemişti. "İsteyen her oyuncu kendi evinde *muti* yapabilir", demişti, "ama kampta olmaz. Oyuncularıma hep, kültürlerine saygı duyduğumu ama *muti*'nin bir batıl inanç ve sadece psikolojik bir şey olduğunu açıklamaya çalıştım". Bir oyuncunun *muti* kullanmasına engel olur muydu? "Bu, onların geleneklerinin bir parçası. Eğer bir oyuncu kendi *muti*'si için gereken malzemeleri alacak parasal güce sahip değilse, onların parasını biz öderdik, ama tüm takımın katıldığı bir tören asla yapılmazdı." Avans hesabıyla büyücülük. *Muti* töreni isteyen bir oyuncu olmuş muydu? "Asla." Dünya Kupası'na katılan bütün Siyah Afrika takımlarının oyuncularını, daha uçaktan indikleri andan itibaren büyücülük hakkında sorgulamaya başlayarak onların önce büyücülüğe inanan kişiler, ondan sonra dünya çapında futbolcular olduklarını ima etmeye çalışıyorduk. Kamerunlu François Omam-Bıyık 1990 Dünya Kupası sırasında, "Maçtan önce tavuk yakıp yakmadığımızı soranlardan nefret ediyorum", demişti. Bu, ona sorulan onuncu soru olsaydı Omam belki de aldırmayacaktı, ama her zaman ilk sorulan şey bu oluyordu. (İkincisi de, "Çocukken çıplak ayakla mı futbol oynardınız?" sorusuydu.)

Büyüye inanmak için Afrikalı olmanız gerekmiyor tabii. Hol-

1 Kısa bir süre Gençlerbirliği'ni çalıştırdı. (Ç.N.)

landalı futbolcular Ruud Gullit ve Marco van Basten'in de, onlara vuran, kendilerini bir tüy gibi hafif hissetmelerini emreden ve hayalarını sıkan, Ted Troost adında özel bir psikologları vardı. O zaman kendilerini iyi hissediyorlardı. Gullit ve Van Basten, dünyanın, haklarında en çok yazı yazılan futbolcularından ikisidir, ama yabancı gazeteciler Troost'dan çok nadiren söz ederler. Yine 1990 Dünya Kupası'nda sakatlanan Bryan Robson, hastalıkları inanç yoluyla tedavi ettiğini iddia den Olga Stringfellow'a koşmuştu. (Başarılı olamadı.) Eski bir milli futbolcu olan ve halen Güney Afrika'daki Wits Üniversitesi takımını çalıştıran İngiliz Terry Paine'e *muti*'yi sorduğum zaman, bana İngiliz *muti*'sini anlatmaya başladı: Bazı oyuncular maçtan önce sıcak suyla yıkanırlar, bazıları sol ayaklarından önce sağ ayaklarını atarlar ve bazıları da tünelden sekizinci sırada çıkma konusunda ısrar ederlermiş. İngiltere'de 825 lig maçı oynaması, Afrika büyücülüğüne daha fazla saygı duymasına neden olmuş. Bana takımı Durban'da sahaya çıkarken tanık olduğu bir olayı da anlattı: Paine tam soyunma odasının kilidini açıyormuş ki, oyuncular bunu yapmamasını söylemişler. "Bakın", demişler, "kapıda bir *muti* var". Paine buna aldırmayıp kapıyı açmış. Büyük bir üzüntüyle, "O güne kadar 17 maçtır yenilmemiştik, ama o günkü maçı 1-0 kaybettik", dedi.

İngiltere Ulusal Takımı'nın eski kalecilerinden Gary Bailey *muti*'yi, Güney Afrika'da yaşarken öğrenmiş. Söylendiğine göre zayıf olan sağ dizini desteklemek için, 'dizine güç verici şeyler bağlarlar' ve şortunun içine de 'üçüncü bir top!' koyarlarmış. Sonra İngiltere'ye taşınmış ve United kalecisi olarak Wembley'de oynadığı ilk üç finalde kalesinde toplam yedi gol görmüş. 1983'te Brighton'la oynadıkları Federasyon Kupası finali tekrarlanınca, Güney Afrikalı bir büyücü-doktorun tavsiyesini dinle-

miş ve kale direğine kırmızı-beyaz bir kurdele bağlayıp kale ağlarına da, üzerinde anahtarı olan bir asma kilit asmış. Kurdeleyi ve kilidi ikinci devrede de diğer kaleye götürmüş ve maçı 4-0 United kazanmış. Doğal olarak aynı *muti*'yi, Wembley'de oynadıkları diğer iki finalde de kullanmış. United 1983'teki Charity Shield finalinde Liverpool'u 2-0, 1985 Federasyon Kupası finalinde de Everton'ı 1-0 yenmişti.

Eğer bir antrenör çok popülerse, büyücülük ayinleri takımın birlik içinde olmasına yardımcı olur. Bütün takım bir maça, öküz kanıyla yıkanarak hazırlanırsa, maça olan konsantrasyonları artar – tabii eğer kuşku duyanlar da kanla yıkanmışlarsa! Kaizer Chiefs'in antrenörlüğünü yaparken Palacios, bir diğer katı Hıristiyanı, bu törenlere katılmaya zorlamıştı. İtalya'nın Lecce takımını çalıştıran Zbigniew Boniek, bütün takımın maçtan önce kiliseye gitmesini istemiş ve Pietro Paolo Virdis bunu reddedince çılgına dönmüştü. Güney Afrika'da yayınlanan *Weekly Mail*'den Julia Beffon, doğru dürüst yapılmaları halinde, Afrika *muti* ayinlerinin tüm Avrupalılar'ı tedirgin edebileceğini ileri sürmüştü. Tıpkı Yeni Zelanda'daki All Blacks rugby takımının *haka* dansının rakipleri ürkütmesi gibi.

'Gaborone-Botswana...' Dünya Kupası'na katılma hakkını elde eden takımlar yola çıkarken, Botswana-Nijer maçı neredeyse bütün önemini yitirmişti. Yine de Hollandalı fotoğrafçı arkadaşım Willem ve ben, Güney Afrika'da sonu ölümle biten bütün trafik kazalarında mutlaka görülen bir araç türü olan minibüse bindik. Johannesburg'dan, Botswana'nın beş saat uzaklıktaki başkenti Gaborone'a doğru yola çıktık.

Eski bir İngiliz sömürgesi olan 1,3 milyon nüfuslu Botswana, dünyadaki elmas rezervlerinin yüzde 26'sına sahiptir ve genel-

de, Afrika'daki en istikrarlı demokrasilerden biri olarak bilinir. Buna rağmen, Zebralar adıyla tanınan 'Botswana ulusal takımı, Afrika'nın en kötü takımlarından biridir' dersek pek de abartmamış oluruz. F.S. Chalwe, *Botswana Sports Magazine*'deki bir yazısında, 'Afrika'nın iyi takımları arasına girmemiz için önümüzde en az 8-10 yıl daha var', demişti. Nijeryalılar futbolda Bostwana'dan daha iyiler, ama onlar hem çok yoksullar, hem de daha büyük bir çölde yaşıyorlar.

Gaborone Ulusal Stadyumu bir deniz kulübüyle bir cami arasına inşa edilmiş. Açık mavi ve beyaza boyanmış tribünleri çok güzel, ama kapalı tribün yok. Yağmurdan korunmak için değil –Botswana'da pek yağmur yağmıyor–, ama 35 dereceye varan bir sıcaklıkta maç seyretmek insanı perişan ediyor. Bazı taraftarlar güneşten korunmak için yanlarında şemsiye getiriyorlar. Benim bulunduğum yarı kapalı tek tribün o kadar cazipti ki, koltukların aralarındaki, ayak konan boşluklar bile dolmuştu.

Saha tribünlere oranla daha sakindi. Nijerli oyuncular Willem'le sohbet ederken, çeşitli resmi görevliler sahada öylesine dolaşıyorlardı. Bunların arasında en çok dikkat çekeni de, inanılmaz şişmanlıktaki Botswana Futbol Federasyonu Genel Sekreteri Ashford Mamelodi'ydi. Yerimize oturduk, ama Botswana Futbol Federasyonu Başkanı İsmail Bhamjee yeniden ayağa kalkmamızı işaret etti. Anladığım kadarıyla çalınan ilk ulusal marş, Nijer'inki değildi. Taraftarlar oturmaya devam ettiler ve başka bir ulusal marş da çalınmadı. Bunun üzerine Nijerli futbolcular, müzik olmasa bile, ellerini kalplerinin üstüne koyarak kendi ulusal marşlarını söylediler.

Maç saat üç buçukta başlayacaktı, ama bu asla bir rastlantı değildi. *Botswana Sports Magazine* açıkça yazmıştı: "Ulusal maçları kazanmayı sağlayan tek şey, yapılan ağır idmanlar değildir...

Bunun yanı sıra öyle hazırlıklar yapılmalıdır ki, konuk takımların maç kazanmaları çok zor olsun." Dergi, Botswanalı futbolcuların bütün maçlarını öğleden sonra oynayarak alışkanlık kazandıkları sıcak havadan yararlanmaları gerektiğini belirtiyordu. Sanırım bundan ötürü olsa gerek, santra vuruşu saat dörde beş kala yapıldı, ama Nijer de Sahra Çölü'nde olduğu için bu sıcaklık numarası pek işe yaramamıştı doğrusu. Sıcaktan rahatsız olan tek kişi Willem'di.

Maç, tek kelimeyle berbattı. Zemin taş gibi sertti ve Mamelodi'nin koca vücuduyla üstünde bir hayli dolaşmasına rağmen, sahada bir sürü tümsek vardı. Top, ne yapacağı belli olmayan bir bezelye tanesi gibi, zemine çarptıkça sıçrıyor, ilgisiz yerlere yöneliyordu. Her iki takım da herhangi bir taktik kullanmadan oynamaya karar vermiş gibiydi, ama oyuncular insanı şaşırtacak kadar atletikti. Sürekli olarak sert şutlar atılıyordu. Başka hiçbir kanıta gerek kalmaksızın maçın gidişinden, Botswana'nın eski bir İngiliz, Nijer'in de eski bir Fransız sömürgesi olduğunu anlamak mümkündü. Çünkü Botswanalılar tipik bir İngiliz üçüncü lig takımı gibi futbol oynarken, Nijerliler vücut temasından olabildiğince uzak durma gayreti içindeydiler. Maçın başladığı gibi biteceğini düşünmeye başlamıştım ki, bitiş düdüğünden birkaç saniye önce attığı golle Nijer 1-0 galip geldi. Botswana teknik direktörü Zambialı Freddie Mwila, "Nijer bu galibiyeti hak etmedi", diye şikâyet ediyordu. Peki bundan sonra Fildişi Sahili'yle yapacakları maç ne olurdu? "Onlar Afrika şampiyonu, biz de Afrika'nın bir parçasıyız."

Nijer soyunma odasında, futbol topunu ayaklarıyla sağa sola yuvarlayan, bornoz giymiş ve Batı Afrika'ya özgü kocaman bir şapka takmış olan biriyle karşılaştım. "Nijer antrenörü siz misiniz?" diye sordum. "Hayır", diye yanıtladı, "ben spor bakanı-

yım". Çok etkilenmiştim. Afrika'da bir spor bakanı, en az içişleri bakanı kadar önemliydi. Maçın, İngiliz ve Fransız futbol tarzlarının bir kapışması olarak geçtiğini söyledim. Bakan beni, "Frankofon[1] tarzı", diyerek düzeltti. Sanırım Fransızca konuşan Afrika ülkelerini kastetmişti. Takımı onun seçip seçmediğini sordum. "Bu da işimin bir parçası", dedi.

Gaborone'da, İsmail Bhamjee tarafından satılmayan bir çift futbol ayakkabısı almak olanaksız. Botswana-Nijer maçından bir gün sonra onunla, spor malzemeleri sattığı dükkânlarından birinin tezgâh arkasında konuştum.

Soykırımdan kurtulmak için Güney Afrika'dan kaçıp Botswana'ya sığınmış bir Hintli olan Bhamjee, Afrika sporunu yönlendiren birkaç kişiden biri. Bir sürü başka işinin yanı sıra, aynı zamanda Afrika Futbol Konfederasyonu CAF'ın da yönetim kurulu üyesi. "Bir sürü kimliğim var. Sürekli yollardayım. Burada hiç durmuyorum", diye iç çekti ve bana Botswana Olimpiyat Komitesi kartını uzattı. "Bu yüzden kendi dükkânımda satılan malzemelerin fiyatlarından bile haberim yok."

CAF'ın, Dünya Kupaları'nda, daha fazla sayıda Afrika takımına yer verilmesi için FIFA nezdinde lobi faaliyetleri yürüttüğünü (kim yürütmüyor ki?) söyledi. Bu büyük kıta, halen 24 takımlı Dünya Kupası finallerinde üç takımla temsil ediliyor. Afrikalılar'ın iddiasına göre, Nijerya ve Gana 1990 Dünya Kupası'nda en az İskoçya veya İsveç kadar iyi mücadele edebilirdi. Onlara göre Batı ülkeleri Afrika'yı, tıpkı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden olduğu gibi Dünya Kupası'ndan da dışlamak istiyor – ama Dünya Kupası çok daha önemli tabii.

Bhamjee'ye bu olayı biraz daha açmasını söyledim. "FIFA her

1 Afrika'da Fransızca konuşan kişi veya ülkeler. (Ç.N.)

zaman standartlar konusunu öne sürer, oysa biz de artık Avrupalılar kadar iyiyiz. FIFA diyor ki, 'Ama Afrika takımları şimdiye kadar çeyrek finalden öteye gidemedi.' 24 takım arasında iki takımla mücadele ederlerse bundan öteye gitmeleri zaten mümkün değil. Avrupalılar'ın 14 takımı var ve doğal olarak da kazanma şansları daha fazla. O ayakkabıların fiyatı 75 pula, bayım." Bhamjee, "FIFA'nın gençlik turnuvalarına bakın", dedi. "Afrikalılar o turnuvalara katılma konusunda diğer ülkelerle eşit şansa sahipler. Hem Gana, hem Nijerya Dünya Gençler Şampiyonluğu'nu kazandılar." Yine de asıl önemli olan konuda karamsarlığını koruyordu. "Oylamaya gelince", diye devam etti, "beyaz ülkeler siyahların önünü kesmek için ellerinden ne geliyorsa yapıyorlar". FIFA yönetim kurulunda oylar, 'siyaha karşı beyaz' diye ayrılıyordu. Bu yüzden FIFA 1998 Dünya Kupası'nı Fas'a değil de, Fransa'ya verince 'son derece üzülmüş ama hiç şaşırmamıştı'. Avrupalılar neden bu kadar inatçıydı? Afrika ülkelerine daha fazla kontenjan ayrılmasının zararını Avrupa'nın göreceğini anladığını, ama bunun dışında ırkçılığın da önemli bir rol oynadığına inandığını söyledi.

'Irkçılık', anlamı belirsiz bir sözcüktür, ama belli şekiller alır. Bu olayda ben iki ayrı şekilden söz edebilirim. Her şeyden önce Avrupalılar Afrikalılar'a, kendilerine verecek hiçbir şeyleri olmayan dilenciler gibi davranmaya alışkındırlar. "Dünya Kupası bizimdir ve yabancılar, ancak biz izin verirsek katılabilirler. Dünya biziz." Irkçılığın ikinci şeklini en iyi şekilde Brian Clough ifade etmişti: "Eğer Afrika ulusları istediklerini elde eder ve gelecekteki turnuvalara sadece bir tek İngiliz takımı katılacak olursa, sanırım oyumu muhafazakârlara veririm. Düşünün, bir avuç eli mızraklı siyah, bize futboldaki rolümüzün ne olacağını dikte etmeye kalkıyor. O adamlar hâlâ birbirlerini yiyorlar..." İhtiyar

'Kocakafa' bunları söylerken sadece, bir zamanlar Papua Yeni Gineliler'e, Britanya'nın neden dört tane ulusal takım çıkarmayı hak ettiğini söyleyen bir spor yazarının görüşlerini yansıtıyordu. O gazeteciye göre, Papua Yeni Gineliler, yüzleri gözleri boyalar içinde koşuştururken, İngilizler futbol oynuyorlardı. Bugün FIFA komitelerinde onlardan daha eğitimsiz ve daha terbiyesiz birçok kişi var.

Afrika'nın Dünya Kupası tarihinden alınacak ilk ders, Afrikalılar'ın zannettiğimizden çok daha başarılı olduklarıdır. İkinci ders ise, sadece zengin ve istikrarlı Afrika ülkelerinin başarılı oldukları. 1970'ten bu yana Dünya Kupası finallerine katılmayı başaran yedi Afrika ülkesi, Fas, Zaire, Tunus, Cezayir, Mısır, Kamerun ve Nijerya'dır.[1] Bunlar arasında Afrika standartlarına göre bir ölçüm yapılırsa, sadece Dünya Kupası'nda başarısız olan Zaire yoksul bir ülkedir. Zenginliğin Afrika kıtasındaki dağılımı, futboldaki başarının dağılımıyla çok yakından ilişkilidir.

CAF, 1957'de Etiyopya, Sudan, Mısır ve Güney Afrika tarafından kurulmuştur. Bu dört ülke içinde, aradan geçen onca yıl boyunca futbol alanında yalnızca Mısır başarılı olmuştur. Güney Afrika'nın uluslararası sportif yarışmalara katılması, bu ülke aleyhine uygulanan cezai yaptırımlarla yasaklanmış, Etiyopya ve Sudan ise kıtlık ve savaşlar nedeniyle, isteseler bile katılamamışlardır.

Etiyopya, 1994 Dünya Kupası eleme grubu kuralarına katılacak 27 Afrika ülkesinden biriydi. Takım ilk maçını, deplasmanda Fas'la oynayacaktı. Etiyopyalılar Fas'a Roma üzerinden gittiler, ama kafile Roma'ya gelince en iyi beş oyuncuları İtalya'dan siyasi sığınma hakkı istedi. Kadro yetersizliği nedeniyle maça se-

1 Bu ülkelere 2002 Dünya Kupası'nda çeyrek final oynayan Senegal de eklenmiştir (Ed.N.)

kiz oyuncuyla çıkmak zorundaydılar. Neyse ki, yedek kaleci, antrenör yardımcısı ve bir yöneticinin katılımıyla 11'i tamamlayabildiler. Fakat daha ilk yarının sonlarında, her iki kanat oyuncusu da yorgunluktan perişan olarak oyundan çıkmış ve Fas ilk yarıyı 5-0 önde kapamıştı. Maçın ikinci yarısının hemen başlarında üç Etiyopyalı daha pes edince, takım sahada sadece altı kişi kaldı ve hakem bunun üzerine maçı durdurdu. Etiyopya'nın Dünya Kupası rüyası başlamadan bitmişti.

Finansal yetersizlikten en çok zarar gören ülke, hiç kuşkusuz Zambia oldu. Zambia Ulusal Takımı'nın tüm oyuncuları, bindikleri uçağın 28 Nisan 1993'te Gabon açıklarında Atlantik Okyanusu'na çakılması sonucu hayatlarını kaybettiler. Dünya Kupası eleme grubu maçı oynamak üzere Senegal'e gidiyorlardı. Sonradan anlaşıldı ki, Lusaka'dan Dakar'a kadar olan 3.000 millik yolu almak üzere bindikleri uçak, kısa menzilli askerî bir nakliye uçağıydı. Zambia Futbol Federasyonu takımı normal bir yolcu uçağıyla gönderebilecek parayı bulamamıştı. Bu haber bütün Zambia'yı ayağa kaldırdı. Özellikle de kabine üyeleri ve soruşturmayı yürütecek olan görevlilerin, cesetleri almak için başkanın özel uçağı olan DC-8'le uçması halkı iyice öfkelendirmişti. Para konusunda yetkililerle tartıştığı için son anda ulusal takıma alınmayıp Zambia'da kalan Albert Bwalya, "Olanlardan ötürü Zambia Futbol Federasyonu'nu hiçbir zaman affetmeyeceğim", demişti.

Gana'yı çalıştıran Burkhard Ziese adındaki bir Alman, askerî uçak konusunda bir başka noktaya dikkat çekmişti: "Görevliler ve futbolcular için askerî uçakla seyahat etmek çok daha kârlı. O zaman gümrükten geçmelerine gerek kalmıyor ve herkes istediği kadar parfüm, cin, viski alıp bunları Gana'da büyük kârlarla satabiliyor."

Afrika'daki futbol federasyonlarıyla kıyaslanınca, Avrupalı federasyonların daha iyi örgütlendikleri kesin. Senegal hem zengin bir ülke, hem de futbolda oldukça başarılı, ama Senegal Futbol Federasyonu 1990 Dünya Kupası'na katılmak için başvurmayı unutmuştu! Ya da Nijerya'yı ele alalım. O da zengin bir ülke ve nüfusu 100 milyondan fazla, ama hükümet zaman zaman futbol federasyonunda çalışan herkesin işine son veriyor. Bu durum, en son birkaç yıl önce, Nijerya'nın Burkina Faso'yla kendi sahasında oynayacağı maç öncesinde, malzemecinin şortları unutması üzerine yaşandı. Herkes bir yere koşup yedek şort aradı, ama maalesef bulamadı. Son çare olarak, eşofmanların altları diz üstlerinden kesildi ve sahaya bu tuhaf kılıkta çıkan Nijerya maçı 7-1 kazandı. Haber kısa sürede tüm dünyaya yayılınca, federasyonun bütün yetkilileri işlerinden oldular.

Nijerya, Cezayir'i yenerek, 1994 Dünya Kupası'na katılma hakkını elde etti. Birkaç gün sonra Spor Bakanı Chief Akinyele televizyona çıkarak, takımın Hollandalı teknik direktörü Clemens Westerhof'un işine son verdiklerini açıkladı. Tam o sırada ülkede bir askerî darbe oldu, Akinyele görevinden alındı ve Westerhof da eski görevine iade edildi.

20'den fazla Afrika ülkesi, 1994 Dünya Kupası elemelerine ya hiç katılmadılar ya da eleme grubu maçlarında başarısız olarak finalleri uzaktan izlemek durumunda kaldılar. Çoğunun önündeki en büyük engel, yoksulluk veya iç savaştı (ya da ikisi birden). Libya ise Birleşmiş Milletler'in uyguladığı ambargo nedeniyle sportif faaliyetlere zaten katılamıyordu.

Kısaca özetlemek gerekirse; savaşta olmayan, Dünya Kupası'na katılacak parasal gücü olan, bunun için başvuruda bulunmayı unutmayan, gerekli programı tamamlayan ve bütün maçlarına en az 11 tane yeterli güce sahip futbolcuyla çıkan herhan-

gi bir Afrika ülkesi, zaten rakiplerinin çoğunu devredışı bırakıp finallere katılma şansını büyük ölçüde yakalamış demektir.

Bir Afrika ülkesinin Dünya Kupası'ndan çekilmek zorunda kalmasının ne demek olduğunu anlamak o kadar kolay değil. Dünya Kupası başladığı zaman bütün Afrika, bir ay süreyle televizyonun başından neredeyse hiç ayrılmıyor. Futbol, Afrika'nın dünyayı yenmesi için eline geçirdiği tek şans. O uçak kazasından önce Zambia'nın son yıllarda uluslararası düzeyde manşet olmasını sağlayan tek olay, ulusal takımın Seul Olimpiyatları'nda Italya'yı 4-0 yenmesiydi. Bir İtalyan gazetesi, o maçtan sonra okuyucuları için bir Afrika haritası yayınlamış ve Zambia'nın nerede olduğunu göstermişti. Maçta üç gol birden atan ve bugün hâlâ hayatta olan Kalusha Bwalya, "Maçtan önce Italyan futbolcular bizim yüzümüze bile bakmıyorlardı, ama maçtan sonra otelimize gelip bizden imza istediler", demişti. Dünya Kupası Afrika için çok önemlidir. Üstelik sadece Afrikalılar için değil, Frank Rijkaard gibi siyah Avrupalılar için de öyle. Politikacılar bunu çok iyi anlıyorlar. 1993'te Nijerya seçimlerinde aday olan Moshood Abiola, seçilmesi halinde Nijerya'nın Dünya Kupası'na katılması için her şeyi yapacağına söz vermişti. Kazandı da... Fakat seçim, diktatör General İbrahim Babangida tarafından iptal edildi. Babangida'ya halk arasında 'Maradona' denirdi. Bunun nedeni, mücadeleden kaçmakta gösterdiği olağanüstü beceriydi.

Walter Winterbottom 1962'de, bir Afrika ülkesinin bir gün Dünya Kupası'nı mutlaka kazanacağını söyleyen ilk insandı. Aynı şeyi bana, Letonya'da Danimarka Ulusal Takımı'nın teknik patronu Richard Möller-Nielsen de söyledi. Graham Taylor bunu, *Independent on Sunday*'e verdiği demeçte dile getirdi. Bugün

Afrika futbolu hakkında yazılan hemen hemen bütün makalelerde Winterbottom'dan alıntı yapılıyor. Bu, üstatların yapmaktan hoşlandıkları tarzda bir kehanettir. Hem kulağa hoş gelen bir ifadedir, hem Üçüncü Dünya ülkelerine hoş görünürsünüz, hem de öne sürdüğünüzde pek karşı çıkan olmaz. Zaten Afrika bizi, her Dünya Kupası'nda şaşırtmaya devam ediyor.

Joachim Fickert'e bakılırsa, Afrika futbolu kötüye doğru gidiyor ve o öyle diyorsa, öyledir. Bir Alman olan Fickert, Kongo Ulusal Takımı'nın teknik direktörü ve 10 yılı aşkın bir süreden beri Afrika'da antrenörlük yapıyor. Bana, "Avrupa ve Afrika futbolunun arası giderek daha fazla açılacak", dedi.

Onunla Botswana-Güney Afrika maçından hemen önce Gaborone'da tanıştım. Gaborone Sun Hotel'de kalan Güney Afrikalılar'ı ('Bafana Bafana'yı) izlemek, daha doğrusu kendi takımı adına casusluk yapmak için oradaydı. Onunla maçtan iki saat önce, Güney Afrikalı futbolcular, gazeteciler, taraftarlar ve yetkililer, otelin havuz başında yemek yiyip sohbet ederken konuştuk. Içerde oturup olan biteni dikkatle gözleyen Fickert, bunları onaylamadığını söyledi: Afrika'daki bir Alman'ın dertleri.

Afrika giderek yoksullaştığı için, Afrika futbolunun da kötüye gideceğine inanıyordu. "Futbol bir ada üzerinde oynanmıyor. İlaç ve gıda açısından bakıldığı zaman, gelecekte bu ülkelerin dezavantajları şimdikinden daha fazla olacak. Eğer Dünya Kupası'nın kazanılmasından söz ediyorsak, belki Kuzey Afrika ülkelerinden biri bunu bir gün başarabilir, çünkü onların ekonomileri diğerlerine göre daha iyi." Fickert aynı nedenle, Güney Afrika'ya da şans tanıyordu. Bunun dışında kalan yerlerde durum kötüydü. Söylediğine göre, Kongo'nun komşusu Zaire artık oyuncularını, ülkenin başkenti Kinshasa'ya toplayıp idman yaptıracak parayı bile bulamayacak durumdaydı. Gana antrenörü,

oyuncularının ne durumda olduklarını görmek için idman yaptıkları kırlara gitmek isterse, spor bakanına, kendisine benzin bulması için yalvarmak zorunda kalıyordu.

Fickert'e, bakanların işine karışıp karışmadıklarını sordum. Şöyle yanıtladı: "Kongo'da hayır. Son iki yılda altı spor bakanı değişti. Üst düzeydeki devlet memurlarıysa zaten hemen her gün değişiyorlar. Bakanlar sadece konuşma yapar ve günlük olaylarla ilgilenmezler. Altı aydan beri ücretlerimiz ödenmedi." Kısa bir süre önce Güney Afrika'yla deplasmanda yapacakları maç için Kongo Futbol Federasyonu sadece Avrupa'da oynayan iki oyuncunun uçak biletlerini karşılayabilmiş, ama buna karşılık, söz konusu oyuncular maç primi almamayı kabul etmişlerdi. Kongo maçı 1-0 geride tamamlayarak Dünya Kupası'na katılma hakkını kaybetmişti. Artık Güney Afrika'yla kendi evlerinde yapacakları maçın hiçbir anlamı yoktu.

Peki ama durum böyleyse Fickert nasıl oluyordu da, sırf Bafana Bafana'yı seyretmek için uçakla Gaborone'a geliyor ve bu güzel otelde kalabiliyordu? "Afrika ulusları bu maçları çok ciddiye alırlar", diye yanıtladı. İşte size devlet kasasından seyahat eden bir yetkili daha.

13

Roger Milla ve Başkan Biya

Kamerun'dan, 1990 Dünya Kupası'ndan bu yana ses seda çıkmıyordu. Vize almak üzere Londra'daki elçiliklerine gidene kadar, ülkede durumun ne kadar kötü olduğuna dair en ufak bir fikrim bile yoktu.

Elçiliğin kapısını çaldığımda, biri kapıyı beş santimetre kadar araladı ve bana baktı. "Ne istiyorsunuz?" "Vize." "Burada bekleyin." Kapıyı kapattı ve kısa bir süre sonra doldurmam gereken formlarla birlikte dönerek, vize almam için yapmam gereken şeyleri bana kapı aralığında anlattı. Elçiliğe her gidişimde kapıdan öteye geçemedim. O sırada bu davranışı, adamın kabalığı zannediyordum, ama daha sonra öğrendim ki elçilik, alacaklarını istemeye gelen kişiler olabileceği korkusuyla hiçbir yabancıyı içeri almıyormuş.

Kamerun'a futbolu, sanıldığının aksine sömürgeciler değil, 1920'li yıllarda orada çalışan ve işten çıktığı zaman Douala sokaklarında, yanında getirdiği bir futbol topuyla kendi kendine oyalanan, Georges Goethe adında Sierra Leoneli bir fotoğrafçı getirmiş. Şimdi biraz gayret edip 1990'da İtalya'da oynanan

Dünya Kupası'ndan aklınızda kalanları gözünüzün önüne getirmeye çalışın. Gözyaşları içindeki Gazza ve İngiltere yedek kulübesinde oturanların dikkatini çekebilmek için kendi gözlerini işaret eden Lineker; Toto Schilacci'nin gözlerindeki çılgınca pırıltı ve Rudi Völler'e tüküren Frank Rijkaard... Saydıklarıma karşın, en çok Kamerun'la ilgili görüntüleri anımsayacağınızdan eminim. Kolombiya kalecisi Higuita'ya çalım atarak gole doğru koşarken, ağzı kulaklarına varmış bir halde gülümseyen Roger Milla; Lineker'e kilit vuran Benjamin Massing; Claudio Caniggia'ya üç Kamerunlu tarafından birbiri ardına ve adeta bir komedi filmindeki müthiş zamanlamayla yapılan sert fauller ve Milla'nın gol sonrasında korner köşesine giderek yaptığı göbek dansları.

Yılmaz Aslanlar, çeyrek finalde İngiltere'yle karşılaşmışlar ve oyunun büyük bölümünde rakiplerinden daha iyi oynadıkları halde maçı 3-2 kaybederek kupadan elenmişlerdi. İngiliz taraftarlar sürekli olarak 'Bastır Britanya' diye bağırırken, İtalyanlar Aslanlar'ı coşkuyla alkışlamışlardı. Bobby Robson maçtan sonra, "Elenmeleri büyük şanssızlık", demişti.

Roger Milla daha sonraları yaptığı açıklamada, Dünya Kupası'ndan aklında kalan en değerli anının, Arjantin'i yendikleri maçtan sonra Kamerun Devlet Başkanı Paul Biya'nın, diğer devlet başkanlarıyla el sıkışması olduğunu söylemişti. Milla *France Football*'a, "Sizce de güzel değil mi?" diye sormuştu. "Maçtan zaferle çıkan Afrikalı bir devlet başkanı, diğer devletlerin başkanlarını gülümseyerek selamlıyordu!" Dergi bunun futbolla ilgili bir görüntü olmadığını söyleyerek itiraz edince, Milla hemen yanıtlamıştı: "Küçük bir ülke, futbol sayesinde bir anda büyüyüverdi."

Kamerun, Afrika'nın Batı köşesiyle Orta Afrika arasında, neredeyse Britanya ile aynı meridyen üzerinde yer alan bir ülke, ama oraya uçakla gitmenin en ucuz yolu, Moskova ve Malta üzerinden geçiyor. Sheremetyovo Havaalanı'nda 12 saat ve Malta'da bir saat kaldıktan sonra Kamerun'a ulaştığım zaman, bir hamalla karşılaşmak beni inanılmaz derecede mutlu etmişti. Sırt çantamı hemen sırtına attı ve beni gümrükten çabucak geçirdi.

Gümrükten geçtikten sonra ona bahşiş verdim, ama 10 sterlin daha borçlu olduğumu söyledi. Sözümona gümrükten aranmadan geçmemi sağlamak için memura rüşvet vermiş. "Senden bunu yapmanı istemedim ki", diyerek itiraz ettim. "Saklayacak hiçbir şeyim yok, üstelik çantamı arasaydı çok sevinirdim." Hamal yasadışı bir şey taşımamamın önemli olmadığını söyledi. Eğer bir gümrük memuru sorun çıkarmak isterse çıkarırmış, çünkü ne olursa olsun hakkı olan rüşveti almak istermiş. Parayı ben ödemezsem o, yani hamal ödemek zorunda kalırmış. Parayı verdim tabii.

Daha sonra sırt çantamı açtığımda, seyahat çeklerimin yerinde yeller estiğini gördüm. Hamal, çekleri bagaj görevlilerinden birinin almış olabileceğini söyledi, ama üzülmeme hiç gerek yokmuş. O görevlilerin amiri kendi kardeşiymiş ve seyahat çeklerimi bulabilirmiş. Bu rastlantı beni çok mutlu etti – ama daha sonra öğrendim ki, bir Kamerunlu için 'kardeş' kendi köyünden herhangi biri demekti.

Hırsızlık hamalın kardeşini çok şaşırttı. "Burada seyahat çekleri hiçbir işe yaramaz. Bunu çocuklar bile bilir", dedi. Herkese sordu ama suçluyu bulmayı başaramadı. Sonuçta hamalla birlikte diğer işlerimi halletmek üzere onun yanından ayrıldık. İlk işimiz Douala'dan, Kamerun'un siyasi ve futbol başkenti olan Yaounde'ye gidişimin sağlanmasıydı. Ona gösterdiğim iyilikten

çok etkilenen hamal, tren veya otobüsle gitmemem konusunda beni uyardı, çünkü beyaz olduğum için büyük olasılıkla soyulabilirdim. Yaounde'ye uçakla gittim.

Yaounde serin ve yüksek tepelerden oluşan bir kent. Ne kadar büyük olduğunu kimse bilmiyor. Başkente ait son harita 1972 tarihli ve o da tam olarak bitmiş sayılmaz, çünkü haritayı çizen İsviçreli teknisyen, projeye ayrılan para bitince işi bırakıp gitmiş. Yaounde'nin nüfusunun 650.000 olduğu sanılıyor, ama şimdiye kadar hiç kimse kentin gecekondu bölgelerinde sayım yapmamış. Çalışan nüfusun çoğu devlet memuru, asker ya da Yaounde'nin toplu taşımacılık sistemini oluşturan Toyota marka sarı taksilerin sürücüleri.

Yaounde'de hiç kimse bir şey üretmiyor gibiydi. Sadece birkaç dükkân vardı, bunlardan biri de 'Bobby Robson' adında bir giysi mağazasıydı – İtalya '90'ın anısı hâlâ geçerliydi. Bunun dışında, pazarda işe yaramaz bir sürü şey satan yüzlerce insan vardı. Buralarda yaya dolaşan birkaç beyazdan biri olarak tek umutları bendim ve kent merkezindeki meydana her gidişimde kalabalıktan *"Le petit français!"*[1] sesleri yükseliyordu. Daha sonra döndüğüm Londra'da, mağazaların yanından bu tür bir tezahürata neden olmaksızın geçmek, bana bir süre garip gelmişti. Sokaklardaki erkeklerin çoğu futbol formaları giymişti. Bazı Kamerunlularsa siyasi giysiler içindeydiler. Örneğin önünde ve arkasında başkan Biya'nın fotoğrafı bulunan elbiselere sıkça rastlanıyordu.

Yaounde yoksul bir kent. Muz ağaçları olmasa daha da yoksul olabilirdi. Şehirde kimse açlıktan ölmüyor ve bunun nedeni

1 'Küçük Fransız.' (Ç.N.)

de yönetimin iyiye gitmesi değil, yağmur mevsiminin başlamış olması. Etrafta herkese yetecek kadar muz var. Yaounde'nin etrafında zengin banliyöler yer alıyor ve bunlardan birine halk arasında 'Santa Barbara' deniyor, çünkü semt her haliyle bir Hollywood film seti görünümünde. Santa Barbara'da oturan ailelerden birinde tam 12 tane Mercedes var.

Yaounde'deki ilk sabahımda, Kamerunlular'ın neden iyi futbol oynadıklarını anladım: Sürekli futbol oynuyorlar. Afrikalılar'ın esnekliğiyle ilgili söylenen her şeyi unutun. 1990 Dünya Kupası'nda Aslanlar'ın neden başarılı olduklarını anlamak için, öğle tatilleri, akşam üzerleri ve bütün bir hafta sonu boyunca Yaounde'nin koca bir futbol sahasına döndüğünü bilmeniz yeter bence. Top oynayanları seyredenlerin sayısı da bazen fazla oluyor, ama futbolun kalitesi nadiren yükseliyor.

Kaldığım öğrenci yurdunun hemen yanındaki küçük ve tümsekli alanda seyrettiğim maçların çoğu, Britanya'daki alt seviyeli liglerde oynanan maçlar kadar hızlı ve şiddet doluydu. Ancak oyun tarzı bana daha çok İtalya'da oynayan Aslanlar'ın tarzını anımsatıyordu. Massing ve Milla eski formalarını giyip buraya gelseler, kendilerine gayet kolay yer bulabilirlerdi. Bütün oyuncular hücuma kalkıyor, savunma yapıyor ve rakiplerini, sahayı çevreleyen dikenli tellere doğru acımasızca itiyorlardı. Yakın markajda, öyle bir sahada olması gerektiği kadar kusursuzdular. Bir kanattan diğerine atılan ani deparlar ve boş alanlara kaçışlar, iyi bir antrenörü büyüleyebilir, bir oyuncu avcısıysa, cebindeki not defterinin sayfalarını tüketebilirdi.

Başkan Biya golf oynuyor. Yaounde'de nereye baksanız Biya'nın posterlerini görüyorsunuz. Görebildiğim kadarıyla bıyıklı bir adam olmalı. Posterlerdeki yazı onu, 'Cesur adam, aslan adam' olarak tanımlıyor. Onun yüzünü unutturmamak isteyen

Cameroon Tribune her gün onun fotoğrafını yayınlıyor ve birinci sayfasında da Biya'nın bir vecizesine yer veriyor. *Tribune*, Kamerun hükümetinin gazetesi. Yaounde'deki ilk günümde gazete, başkanın "Bir demokrasinin doğasında olması gereken ilişkilerinizin ötesinde, bütün görüş farklılıklarının ötesinde ben, hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm Kamerunlular'ın başkanıyım ve öyle kalmaya devam edeceğim" şeklindeki sözlerine yer vermişti.

Biya çok endişeliydi. Afrika'ya yardımda bulunan yabancılar birdenbire demokrasinin nimetlerini anlamışlar ve daha fazla para almak isteyen zalim diktatörler, seçimlerin yapılmasına izin vermek zorunda kalmışlardı. Biya 1988'de yapılan seçimde oyların yüzde 98.75'ini almıştı, ama bazıları bunu, onun tek aday oluşuna bağlıyorlardı. 1990 Dünya Kupası'ndan kısa bir süre önce, muhalefet partisi SDF kurulmuş ve benim ülkeye gelişimden bir ay önce, yani Ekim 1992'de Biya, ülke tarihindeki ilk çok partili seçimi organize etmek zorunda kaldığını hissetmişti. Seçimlerde hükümet, iki milyon kişinin oy kullanmasına engel olsa da, kendi partisi olan CPDM, SDF karşısında yenilgiye uğradı. Hızlı düşünebilen biri olan Biya, bütün kabile şeflerinden, saydıkları oyları çöpe atmalarını istedi. Halk bunu öğrendi ve ortalık karıştı. Anglofonlar[1] hükümetin aleyhine döndüler ve bir iç savaş olasılığı belirdi.

Kamerun'da 200'ün üstünde etnik grup var –turistik broşürlerde bu durum, 'kültürlerin buluştuğu bir hazine dairesi' şeklinde ifade ediliyor–, ama asıl bölünme, ikinci dil olarak Fransızca konuşanlarla, ikinci dili İngilizce olanlar arasında yaşanıyor. Anglofonlar batıda, nüfusun dörtte üçünü oluşturan Frankofonlar ise doğuda, Yaounde ve Douala kentlerinin bulunduğu bölgede yoğunlaşmışlar. Anglofonlar arasında Biya'nın partisi

1 Afrika'da İngilizce konuşan kişiler. (Ç.N.)

CPDM'nin açılışı, 'Chop People Dem Money' (İnsanları Kes Parayı Al) olarak biliniyor. Yapılan seçimde tüm Anglofonlar kitle halinde, SDF'nin Angolofon lideri Ni John Fru Ndi için oy kullandılar. Biya seçim sonuçlarıyla oynayınca da ayaklandılar ve hükümet hemen kuzeybatı eyaletlerinde olağanüstü hal ilan etti. Biya'nın askerleri isyan çıkan bölgede insanlara işkence etmeye (kurbanlardan biri de Fru Ndi'nin annesiydi) ve çoğunu öldürmeye başladılar. İngiltere Elçiliği beni, o bölgeyi ziyaret etme fikrinden vazgeçirdi.

Batılı ülkeler seçimlerin derhal yenilenmesini istemeye başladılar. Biya'nın insanları kesip paralarını almaktan vazgeçeceği ve ülkeyi terk edip Fransa ya da ABD'deki evlerinden birinde ya da Almanya'da sahibi olduğu hastanede oturacağı söylentileri yayılmaya başlamıştı. Hazinenin tamtakır kaldığı iddia ediliyordu. Daha bir sürü söylenti vardı.

Ama Yaounde hâlâ sessizdi ve durumun kötü olduğunun tek göstergesi, her tarafın, pis kokulu ve üzerlerinden duman tüten çöp yığınlarıyla dolu oluşuydu. Hükümet artık çöpçülerin dahi parasını ödeyemez hale gelmişti ve halk bu yüzden çöplerini yakmaya karar vermişti. Ancak pek başarılı oldukları söylenemezdi. Çöp yığınları arasında tavuklar ve minik köpekler dolaşıyordu.

Her gece saat onda, ev sahibimle birlikte 'Presbiteryen Misyonu'nun verandasında, radyodan İngilizce haberleri dinliyordum, çünkü geceleri yapabileceğim başka bir şey yoktu. O kötü günlerde bir beyazın hava karardıktan sonra sokağa çıkması, bir uçurumdan aşağıya atlamak ya da Yaounde-Douala karayolunda araba kullanmak gibi, asla tavsiye edilmeyecek bir davranıştı. Haberler çok yavandı. Olağanüstü halden hiç söz edilmiyordu ve hemen hemen verilen tüm haberler, resmî olaylara ilişkin du-

yurular oluyordu. Örneğin bir gece, 'Yarın Yaounde'de hükümet çalışmaları hakkında bir seminer başlıyor' şeklinde bir haber duymuşsak, ertesi gün 'seminerin başladığı ve devam ettiği', bir sonraki gün de 'seminerin ikinci gününe girildiği', yolundaki haberleri dinleyebiliyorduk.

Yaounde'deki ikinci günümde Omnisports Stadı'na gittim. Stadın seyirci kapasitesi 70.000'di, ama (bir zamanlar Britanya'da da görüldüğü gibi) büyük maçlarda daha da kalabalık oluyor ve nüfusu 650.000 olan bu şehirde bu tür maçlar tribünlere yaklaşık 100.000 kişiyi çekebiliyordu. Saha, bütün Kamerun'da bulunabilecek üç veya dört çim sahadan biriydi. O gün sahada Yılmaz Aslanlar'ın idmanı vardı.

Her oyuncu kendi tercih ettiği formayı giymişti. Hatta birinin üstünde Hollanda Ulusal Takımı'nın forması vardı. Çok kötü bir antrenmandı. Takım, her iki kanattan yapılan ortalara çalıştı ama bunların çoğu kalenin arkasına gitti. Bu arada takımın antrenörü Jules Nyongha da, orta yuvarlaktan oyunculara birşeyler söyleyip duruyordu. İdman öyle garip düzenlenmişti ki, yaklaşık 25 oyuncudan, sadece dördü aynı anda çalışabiliyordu. Tabii bir süre sonra oyuncular sıkıldılar. İki kaleci sırayla kaleye geçiyordu. Bunlardan biri yetenekli sayılırdı, ama diğeri kısa boylu, şişman ve yaşı oldukça ilerlemiş biriydi. Hatta bir keresinde kalesinden çıkıp topa o kadar kötü bir vuruş yaptı ki, top dönüp kendi kalesine girdi. Belki de takım otobüsünün sürücüsüydü ama birinci kaleci de olabilirdi pekâlâ. Doğru idmana mı gelmiştim? Hemen yanımda, taş zeminde (Omnisports'ta bunlara 'koltuk' deniyor) oturan komşum içimi rahatlattı. 'Yılmaz Aslanlar' bunlardı.

Biraz daha yaklaşmak için, atletizm pistinin yanındaki çimle-

rin üstünde oturan birkaç taraftarın yanına gittim. O sırada, gayet resmî, beyaz giysiler içinde, bıyıklı bir adam belirdi. Taraftarları tribünlere kovaladı ve ellerinde küreklerle oradan geçmekte olan yorgun görünümlü iki işçiyi çok fena azarladı. Bana da ters ters baktı, ama neyse ki bir şey söylemedi. Beyaz oluşunuz sizi Kamerun'da hırsızların boy hedefi yapabilir belki ama bunun en kabadayı bürokratların hışmından koruduğu da bir gerçek. O bir şey söylemese de, tribüne geri döndüm ve sahadaki kabadayıyı göstererek, kovulan taraftarlardan birine sordum: "Bu Milla, değil mi?" Somurtkan bir suratla, "Evet o!" dedi.

Roger Milla, bir demiryolu işçisinin oğlu. Babası soyadını, büyük olasılıkla Müller adındaki bir Alman'dan esinlenerek almıştır. Çocukluk yıllarında, Amerikan futboluna çok yetenekli olduğu anlaşılmış ve 1976'da, Yılın Afrikalı Futbolcusu seçilmiş. Bir yıl sonra Fransa'ya giden Milla, 12 yıl boyunca sıradan Fransız kulüplerinin birinden diğerine geçip durmuş. 1990'da Reunion'da, Hint Okyanusu tarzı bir futbol oynadığı sırada 38 yaşındaydı ve neredeyse unutulmuştu, ama Biya onu Dünya Kupası'na gidecek olan takıma seçti.

Bu, başkanın keyfî bir kararı olabilirdi, ama sonuçta yararını takım görmüştü. Doğuştan dışa dönük biri olan Milla (İngiltere maçından hemen önce, kendisini unutanlar varsa hatırlasın diye saçlarını kazıtmıştı), Dünya Kupası'nın En Eğlendirici Futbolcusu seçildi (herhalde FIFA bu seçimi yapmak için en çok üç saniye düşünmüştür). Böylece tüm dünyadaki orta yaşlı erkeklerin kahramanı halini aldı. Maçlardan sonraki basın toplantılarına geldiği zaman, Kamerunlu gazeteciler sarı-yeşil renkli şapkalarını sallayıp "Bravo Roger, bravo!" diye bağırırlardı. Milla, "Hiç kimse, benim sahada olduğum anları unutmamış", diyordu.

Dünya Kupası'nı izleyen bir yıl boyunca gösteri maçlarına çı-

kıp çeşitli kulüplerle pazarlık yaparak bütün dünyayı dolaştı. Şimdi bile ara sıra onun Meksika'da, Almanya'da veya Güney Afrika'da ya da dünyanın ucundaki bir yerde bir takımla sözleşme imzaladığı haberi duyulur. Ama bütün bu sözleşmeler, onun istekleri yüzünden iptal edilir. Cape Town Hellenic'den, diğer oyuncuların aldığı ücretin 65 kat fazlasını istemişti. Hayatının bu döneminde bile, basınla yaptığı söyleşilerden ücret alıyor. Hatta İngiltere Futbol Federasyonu ona özel bir ücret ödemeyi kabul etmediği için, 1991 Şubatı'nda Wembley'de oynanan İngiltere-Kamerun maçında forma giymeyi reddetmişti. Nijeryalı bir kabile reisi Milla'ya bir kupa hediye etmişti. Bu kupa, her yıl başka birine verilen bir ödüldü ama ertesi yıl kupayı iade etme zamanı geldiğinde, Milla kupayı vermemiş ve kabile reisi bunun üzerine yeni bir kupa yaptırmak zorunda kalmıştı. Sonunda, dünyadaki hiçbir kulübün onu almaya gücünün yetmeyeceğini anlayan Milla, Yaounde'ye yerleşip emekliye ayrıldı. Futbol hayatı boyunca 1.000'in üstünde gol attığını iddia ediyor, ama bu konuda kesin bilgisi olan hiç kimse yok.

Taraftarları sahadan kovduğu günün ertesinde onunla yine karşılaştım. Bu kez üzerinde Arapça yazılı bir forma vardı ve Aslanlar'la birlikte idman yapmak için koşarak Omnisports'un merdivenlerinden iniyordu. "Gördün mü", dedi üzerindeki formayı gösterip "1994 için form tutuyorum!" Bu konuda onunla iddiaya girmeye niyetli değildim, ama kahkahalarla gülmeye başladı. Aslanlar'ın genel direktörü olmuştu ve bu, Biya'nın onun için icat ettiği bir görevdi.

Genel direktör kendisiyle söyleşi yapma isteğimi kabul etti (bedava). Ertesi gün onu ofisinde buldum. Omnisports Stadı'nın bodrum katında, küçük ve bakımsız bir odaydı. Bir önceki yaz, Kamerun'un yağmur ormanlarından toplayıp getirdiği 120 pig-

meyi hapsettiği odanın birkaç oda ilerisindeydi. Milla pigmeleri, onların sağlık ve eğitimleri için para toplamak amacıyla Omnisports'ta birkaç gösteri maçı yapmak üzere davet etmiş, ama hepsini burada hapsederek başlarına nöbetçiler (bunlardan biri, üzerinde Saddam Hüseyin'in fotoğrafı olan bir tişört giyiyordu) dikmiş, onlara nadiren yiyecek vermişti. Turnuvanın basın sözcülerinden biri bunun nedenini Reuters'e şöyle açıklamıştı: "Çok fazla yemezlerse daha iyi oynuyorlar." Hapis cezasının açıklaması da ilginçti: "Siz pigmeleri bilmezsiniz. Onları kontrol etmek son derece zordur." Omnisports'un aşçısı da aynı fikirdeydi: "Bu pigmeler günün her saatinde yiyebilir, ama asla doymak nedir bilmezler." Zavallı küçük avcılarsa bu konuda herhangi bir şey söyleyemeyecek kadar korku içindeydiler.

Turnuva bir felaket oldu. Katılan takımların adları da garipti. Örneğin 'Beesting of Lomie' (Lomie'nin Arı İğnesi) ve oyuncuların görünüşüne uygun biçimde adlandırılmış 'Ants of Salapoumbe' (Salapoumbe'nin Karıncaları). Fakat sadece 50 kişi bilet almıştı ve bunların çoğu da, pigmelere küfretmek için stada gelmişlerdi. Turnuvanın son gecesinde Milla, pigmeler yararına bir konser düzenledi ve bu konserde kendisi de şarkı söyledi. (*France Football* muhabiri ona, "Şarkı söyleyebiliyor musunuz?" diye sorunca yanıtı, "Şöyle diyelim. Eğer stüdyoda sesimi güzelleştirebilirlerse tabii söylerim", olmuştu.) Konsere binlerce kişi geldi. Pigmeler sağ salim yağmur ormanlarına döndükten bir ay sonra, Milla onlara, Güney Afrikalı buşmanlarla[1], kamu yararına bir gösteri maçı yapmalarını teklif etti. Pigmelerin buna ne yanıt verdiğini kimse bilmiyor.

Milla'yla pigmeler konusunu konuşmaya cesaret edemedim. İyice tıraşlanmış kocaman kafası, askerî bıyığı, masasının arka-

1 Buşmanlar: Afrika'nın kuzeybatı kesiminde, özellikle Kalahari bölgesinde yaşayan yerliler. (Ed.N.)

sındaki duvara asılmış Biya'nın fotoğrafı ve dışa vurmayı düşünmediği belli olan, ama yine de anlaşılan müthiş gücüyle daha çok bir faşist lideri andırıyordu. Aslında Biya'nın fotoğrafını, Kamerun'daki bütün kamu kuruluşlarında görebilirdiniz ve konuşmak yerine hırlasa bile, Milla yine de dostça davranıyordu. Üzerindeki gömlek ve kravat sayesinde odadaki en gösterişli şey de, Milla'ydı. Sohbet sırasında sık sık birbirimize saldırıp durduk.

Söze Dünya Kupası'yla başladım. Kamerun'un başarısı Afrika'nın da başarısı sayılır mıydı? "Sadece Afrika'nın değil, bütün Üçüncü Dünya'nın başarısıydı, çünkü Üçüncü Dünya Kamerun'u destekliyor." Bu, boş bir laf değildi. İngiltere'nin Aslanlar'ı yendiği gün, Bangladeşli bir adam kalp krizi geçirip ölmüş, Bangladeşli bir kadın da kendini asmıştı. İntiharından önce bıraktığı notta, 'Kamerun'un elenmesi, benim hayatımın da sonu demektir', yazıyordu. Milla'nın Fransa'nın güneyindeki taşra kentlerinde yaşayan Kamerunlu göçmenler için yaptıklarıysa, hayal gücünün de ötesinde.

Milla'nın İtalya'daki başarısı kendini de şaşırtmış mıydı? "Belki, çünkü ne de olsa Dünya Kupası'ydı. Ama ben hem Fransa liginde, hem de Afrika'da bir yıldızdım." Tarihi yeniden yazmaya başlamıştı bile: Milla, Fransız futbolunun saygı duyulan oyuncularından biriydi, ama asla bir yıldız değildi. Dünya Kupası'na kadar, Paris metrosuna huzur içinde binebilirdi ve İtalya'da gösterdiği başarıya Kamerunlular bile şaşmıştı. Büyük bir dikkatle, neden Afrikalı bazı büyük futbolcuların, Avrupa'da oynadıkları kulüplerde başarılı olamadıklarını sordum. "Çünkü Avrupa'ya gelen Afrikalılar'a maymun gözüyle bakılıyor. Bir kulüp kendi oyuncusuna güven vermeli." İddiasına göre, Fransa'nın büyük kulüplerinde bu yüzden oynayamamıştı, çünkü onlara gerçeği söylemişti. Yani her oyuncuyu olduğu gibi kabul etmeleri gerek-

tiğini. Diğer bir deyişle, küçük kulüplerde oynamayı kendisinin tercih ettiğini söylemeye çalışıyordu. Fransız futbolunda ırkçılığın oranı neydi? "Şöyle diyelim, belki şu sıralar ırkçılık ortadan kayboldu, ama 1970'lerde oraya ilk gittiğimiz zaman çok yoğundu. Bana, ormana gidip kendime muz aramam bile söylendi."

Wembley'deki maça çıkmadığı için çok üzgündü, ama takımdaki yokluğunu, o zamanki Kamerun Futbol Federasyonu Başkanı'nın entrikalarına bağlıyordu. Karşımda konuşan farklı bir Milla'ydı, diplomat Milla! Oysa Dünya Kupası'ndan sonra konuşan Milla, kendisini büyük bir futbolcu olarak tanımlıyor ve meslek hayatı boyunca hiç para kazanamadığını söylüyordu, oldukça kızgındı. Ayda hiçbir zaman 3.000 sterlinden fazla para kazanamadığını belirtti. Bunun nedeni de, ona göre, Afrikalı oluşuydu. *France Football*'a verdiği demeçte, "Fransa beni kandırdı", demişti. 1990 Dünya Kupası nedeniyle alması gereken paranın hepsini alamadığını söyledi: Kamerun, İtalya'ya 80 kişi götürmüştü. Bu, oraya giden en kalabalık delegasyondu ve 400.000 sterlin kayıptı. Takımın birinci kalecisi Joseph Bell, açılış maçı öncesinde, paranın kayboluşundan şikâyetçi olunca kadrodan çıkarılmıştı. Thomas Nkono'nun ikinci kez Dünya Kupası'na katılabilme nedeni de buydu. (Bu asiliğinden ötürü Bell'e bir lakap takıldı: 'Nelson Mandela'.) Yine de bazılarına göre Kamerun futbolu, Afrika'daki en iyi örgütlenmiş futbollardan biri.

Milla para peşinde tüm dünyayı dolaşmaktan neden vazgeçmişti? "Dostlarım bu işi, zirvedeyken bırakmamı tavsiye ettiler", dedi. Başkan Biya ona bu işi vermişti. 1990'da, Milla Afrika'nın En İyi Futbolcusu seçildiği zaman, bu ödülü ona adamıştı. "Başkan'ın hayranısınız yani", dedim. "Evet, o bizim başkanımız", dedi Milla. "O, görevden ayrılınca yerini, yine hayranlık duyaca-

ğım başka bir başkan alacak."

Artık ulusal takımın genel direktörü olduğuna göre, neler yapıyordu? "Takımı yönetiyorum, ulusal takımı kamplar için bir araya topluyorum, idmanlarda kullanacakları su, top, forma ve gereken ne varsa onları sağlıyorum, bu kamplarda alacakları ücretleri hazırlıyorum." Bu iş zevkli miydi? "Herkes bulunduğu yerden mutlu olmalı ve önerilen işi hiçbir zaman denemeden reddetmemeli", dedi büyük bir saygıyla. "Bu işi seviyorum, çünkü ulasal takımdaki eski yoldaşlarımla ilişkim kesilmemiş oluyor."

Evet, eski yoldaşları. Dünya Kupası'ndan önce hepsi birden, ulusal takıma emeklilik yaşı gelmiş birinin katılmasına karşı çıkmış, Dünya Kupası'ndan sonra da çoğu, Kamerun'un Dünya Kupası'ndaki başarısının sadece Milla'ya bağlanmasından şikâyetçi olmuştu. François Omam-Bıyık mutsuzluğunu, "Biz oynadık, ama Milla kazandı", diye dile getirmişti. Milla benimle konuşurken bu konuda suskun kalmayı yeğledi, ama iki yıl önce *France Football*'a şöyle demişti: "Omam-Bıyık hiçbir şey anlamamış. Beni Dünya Kupası finallerinde oynatan ne teknik direktördü, ne de bakan. Bunu halk istedi. Ben sadece halkın bu kararını kabul ettim ve bu karar bana, Devlet Başkanı Biya tarafından şahsen bildirildi. Bunu onlar için yaptım, ülkemdeki gençler için. Eğer kendim için yapsaydım, üstü açık bir arabayla Champs-Elysées'de dolaşır ve 'En büyük benim!' diye bağırırdım." Doğruya doğru: Milla hiçbir zaman üstü açık bir arabayla Champs-Elysées'de dolaşıp 'En büyük benim!' diye bağırmadı.

Yeni Aslanlar o olmadan da başarılı olabilirler miydi? "Hiç kimse vazgeçilmez değildir. Brezilya, Pele olmadan da maçlar kazandı, ama Pele'nin takımdaki varlığı, diğer oyuncuları motive eden bir şeydi. Benim varlığım da aynı etkiyi yarattı."

Pele, Brezilya Devlet Başkanı olmak istemişti. Peki, Milla ne kadar hırslıydı? Örneğin Kamerun Ulusal Takımı'nın teknik direktörü olmak ister miydi? "Teknik direktör olmak için o göreve atanmanız gerekir. Bunu beklemek zorunda olduğum için de şu anda yürütmekte olduğum görevden memnunum." Ya spor bakanlığı? "Bakan olmak için de atanmak gerekir, yani beklemek zorundasınız. Ülkeme herhangi bir şekilde katkıda bulunmamı isterlerse itiraz etmem." O sıralarda çok heyecanlıydı. Futbolu bıraktıktan sonra yaşadığı panik döneminden sonra, geleceği çok parlak olan bir iş bulmuştu ve 40 yaşında, yeni bir yaşama başlıyordu. Benimle de bu yüzden bedava konuşuyor, Wembley olayından ötürü özür diliyor ve hatta Omam-Bıyık'a hakaret etmeyi bile reddediyordu. Yaounde sokaklarında eleştirmenlerle kavga eden delikanlı, kariyerine düşkün bir adam olmuştu. Ama onun kendisini kandırdığını söyleyenler de vardı. Tahsili yoktu ve bu yüzden bakan olması olanaksızdı.

En son olarak, Roger Milla'yı tanımlayabilir miydi? "Bunu siz gazeteciler yapmalısınız. Milla böyledir ya da şöyledir diyemem, ama ben herkesle ilişki kurmaktan hoşlanan bir adamım. Doğamda, her şeyi herkesle tartışmak yatar, hem de kim olursa olsun. Ve son bir şey: Gördüğün gibi çok basit bir çocuğum."

Tanıştığım Kamerunlular'ın bazıları bana, "Sizin ülkenizde çok iyi bir futbolcu var", demişlerdi, "Paul Parker!" Kamerunlular, siyah oyuncuları dikkatle takip ediyor ve çoğu kez Avrupa'daki en iyi oyuncuların Afrikalılar olduğunu söylüyorlardı: Marsilya'daki Abedi Pele, Paris St. Germain'deki George Weah... Afrikalılar'ın Avrupa'da başarılı oldukları bir gerçekti, ama aralarında hiçbir Kamerunlu'nun bulunmaması da ilginçti. Milla biraz başarılı olmuş, kaleci Thomas Nkono, Barcelona'daki ikinci

takım olan Espanyol'da 10 yıl oynamıştı. Ancak 1990'daki takımın oyuncularından çoğu, hâlâ Avrupa'daki küçük takımlarda oynuyorlardı. Dünya Kupası'nın yıldızlarından Makanaky, 1990'da Toulon'un ilk on birinde bile yer almıyordu. Makanaky'le Toulon'da birlikte oynayan Hollandalı Peter Bosz şöyle demişti: "Bazı arkadaşlarla birlikte, Kamerun-Arjantin maçını izliyorduk. Onlara, '20 numaraya iyi bakın. Bizim takımda oynuyor ama işe yaramaz', dedim. Ama sonra rakiplerini geçişini ve savunmasına yardım edişini gördüm. İnanılmazdı."

Fransa'da Afrikalı futbolcularla sürekli olarak alay ediliyor. Toulon, Makanaky için bir daire bulmakta zorlanmıştı, çünkü ev sahipleri zenci bir kiracı istemiyorlardı. Bosz'a göre bu nedenle, Makanaky'nin kulüpte de dışlanması çok doğaldı. "Bütün Kamerun takımının böyle olup olmadığını bilemem", diye ekledi Bosz, "ama hiçbirinin büyük kulüplerde oynayamayışının nedeni bu olsa gerek. Kimseyle ilişki kurmazlardı. Bir sezon bizim takımda oynayan kalecileri Joseph Bell de öyleydi. Odasında hep yalnız olurdu. Aslında sosyal insanlar olduklarını söylemek de mümkün. Ama bir araya geldikleri zaman öyle davranmadıkları anlaşılıyor". Futbol güven demektir ve Avrupa'da oynayan Afrikalılar'ın bunun eksikliğini hissettikleri belli oluyor. Takım kurmaya çalışan bir menajer, bir Afrikalı'yı rahatlıkla kadrodışı bırakabiliyor, çünkü onları ne takım içinde destekleyen bir oyuncu var ne de isimleri Avrupa'da duyulmuş.

Peki ama Kamerunlular'ın başarısız oluş nedeni buysa, bir sürü Afrikalı oyuncu nasıl başarılı oluyordu? Kamerunlu bir antropolog olan Profesör Paul Nkwi bunun yanıtını verdi. Ona göre Avrupa'da başarılı olan futbolcular, Afrika'daki Anglofon uluslardan çıkıyordu: Abedi Pele Ganalı, Stephen Keshi (yıllarca Anderlecht'te oynayan stoper) Nijeryalı, Anderlechtli Charlie

Musonda Zambialı, George Weah Liberyalı ve Peter Ndlovu da Zimbabweli'ydi. Avrupa'da başarılı olan tek Frankofon Afrikalı, Monaco ve Bordeaux'da top koşturan Fildişi Sahilli Youssouf Fofana'ydı.[1] Nkwi'ye göre, eski İngiliz sömürgeleri başarılı olmuşlar, ama Fransız sömürgelerinden gelenler bunu becerememişlerdi. Aradaki fark, ülkelerin hükümetlerinin yönetimlerinden kaynaklanıyordu.

Afrika'daki İngiliz sömürgelerinde oturan beyazlar 'korunmuş bölgelerde' yaşar ve boş zamanlarını, yerlilerin giremediği 'özel kulüplerde' değerlendirirlerdi. Oysa Fransa, herkesin eşit olduğu konusunda ısrarlıydı. Her Fransız sömürgesi, sözde Fransa'nın parçasıydı ve Fransızlar'ın sık sık dile getirdikleri amaçları, eğitim yoluyla tüm Afrikalılar'ı Fransızlaştırmaktı. Açık bir ırkçılık politikası izleyen İngiliz sömürgelerindeki Afrikalılar, her yerde ırkçılıkla karşılaşacaklarının bilincindeydiler. Kamerunlu bir Anglofon olan Nkwi, "Beni ele al", dedi. "Altı yıl İsviçre'de okudum. Irkçılıkla karşılaşacağımı biliyordum ve karşılaştım da, ama buna dayanabildim." Ya da Ganalı Nii Lamptey'in söylediği gibi: "Üstüme işeyebilirsin, buna aldırmam." Lamptey 16 yaşındayken Anderlecht'te oynamaya başlamış ve ilk beş maçının hepsinde de gol atmıştı.

Garip olan şu ki, Kamerunlular Avrupa'ya giden futbolcuların kötüleştiğine inanıyorlar. Kamerun'un Anglofon TV sunucusu Ignatius Fon Echekiye, Nkono'dan söz ederken, "O, Avrupa'ya gitmeden önce, top ağlarla buluşmadan golü attığınızdan emin olamazdınız – refleksleri o kadar iyiydi", diyordu. "Ama şimdi Nkono savunma oyuncularına, 'Siz orada durun ben de burada', diyor. Avrupa'da oyuncular, enerjilerini en az nasıl kullanabileceklerini öğreniyorlar. Bu yüzden de Avrupa'da oynayıp

1 Fofana, kısa bir sure Karşıyaka forması giymiştir. (Ç.N.)

dönen futbolcuların eski dayanıklılıkları kalmıyor. Gerçi yetenekleri artıyor, ama yine de döndüklerinde, eskisinden kötü olduklarını hissediyoruz."

Nüfusu sadece 12 milyon olan Kamerun, Afrika'nın futbolda en başarılı ülkelerinden biri, ama Kamerunlular daha da iyi olmaları gerektiğine inanıyorlar. Onlara göre 1982 Dünya Kupası'nı kendileri ellerinden kaçırmışlar.

Kamerunlular, İspanya'daki Dünya Kupası'na giderken, ikinci bir Zaire olmamaya kesin kararlıydılar. Zaire'nin 1974'teki çöküşü nedeniyle, Siyah Afrika futbolunun henüz çok ilkel olduğu teorisi ortaya atılmış ve 1982'de Kamerun takımına sadece, maçlarını çok açık farklarla kaybetmemeleri talimatı verilmişti. Siyah Afrikalılar bir kere daha herkesin alay konusu olmamalıydılar.

Dünya Kupası'nda Kamerun harikalar yarattı. Haritada yerini kimsenin bulamayacağı bir ülke üç beraberlik almış ve attıkları gol sayısı İtalya'dan yalnızca bir gol az olduğu için averajla ikinci tura çıkamamışlardı. Kamerun sadece savunma yapmıştı. Polonya ve Peru'yla 0-0 berabere kalırlarken, her iki rakipleri de bir tek gol pozisyonuna bile girememişti. Gerçi Peru maçında Milla bir gol atmıştı, ama bu gol sayılmamıştı. İtalya karşısına çıkan Aslanlar'ın amacı yine 0-0 berabere kalmaktı, ama İtalya bir gol attı. Afrikalılar hemen skoru eşitlediler. Daha sonra Dünya Kupası'nı kazanacak olan takım karşısında bu skoru koruma gayreti içine girdiler ve bunu başardılar da. Ülkelerine, Dünya Kupası'nda yenilgi almayan tek takım olarak döndüler, ama döner dönmez de daha iyi bir sonuç elde etmelerinin mümkün olduğunu fark ettiler. Hepsi antrenörü suçladılar. Kamerun başlangıçta, onları İspanya'ya götürmesi için Hollandalı teknik

adam Kees Rijvers'le anlaşmıştı. Rijvers garip biriydi, ama antrenörlük geçmişi başarılarla doluydu. Onunla sözleşme imzalamak üzere Hollanda'ya giden Kamerun heyeti, yolda Paris'e uğradı. Fransızlar onlara Jean Vincent adında bir Fransız'ı gösterip Kamerunlular'ı onunla sözleşme imzalamaya ikna ettiler. Bu olayı biraz fazlaca abartan Güney Afrikalı gazeteci Mark Gleeson, "Fransızlar Afrika'yı çok seviyorlar, çünkü işe yaramayan her şeylerini oraya atabiliyorlar" demişti.

Vincent kötü bir seçimdi. Kamerun'daki Fransızlar, kabileler arası siyasi farklılıkların neden olduğu karışıklığı çok kısa sürede öğrenebiliyorlar. Her oyuncu, spor bakanı, hatta masör yardımcısı bile Aslanlar'ın arasına kendi kabilesinden futbolcuları sokmaya çalışıyor. Onların oyunlarına gelen bir antrenör, en iyi takımı kurmayı asla başaramıyor. Geçtiğimiz 10 yıl boyunca ülkede yaşanan kaleci ikilemi de –Belli mi oynasın, yoksa Nkono mu?– bir anlamda kabile savaşıydı. Bu takımın başına bir Kamerunlu'yu getirmek, bütün takımı Lincolnshireli oyuncularla dolduracağını bile bile Graham Taylor'u İngiltere Ulusal Takımı teknik direktörü yapmakla aynı şeydi. Bir Fransız'ı seçmek de aynı oranda kötü olmuştu. Vincent'a yönelik bir diğer tartışma konusu da, onun Fransa ikinci liginden gelmesiydi. Fransızlar onu önermişlerdi, çünkü o, bir Fransız'dı. Kamerun'un anlaşmayı düşündüğü Avrupalı antrenörler listesinde adı olsa bile, herhalde en sonlarda bir yerdeydi. 1960'taki ilk antrenörleri Fransız Roux da, Land Rover marka arabaların ülkedeki satış temsilcisiydi.

Bugünlerde Kamerun Ulusal Takımı'nın teknik direktörleri ülkeye, kendi ülkelerinin propagandalarını yapmak isteyen büyükelçiler tarafından zorla sokuşturuluyorlar. Kamerun'da birkaç başarılı proje yürüten Sovyetler (bir ara bir tarım üniversite-

si de kurdular, ama dersleri çevirmen kullanarak veriyorlardı), Aslanlar'ı 1990 Dünya Kupası için çalıştıracak olan Valery Nepomniachi'yi[1] Kamerun'a kabul ettirmeyi başardılar. Bu, komünizm açısından iyi bir haber sayılabilirdi, ama Kamerun açısından o kadar da iyi olduğu söylenemezdi. 'Nipo' veya 'Rus' (Kamerunlular adını söylemeyi bir türlü beceremediler), Sovyetler ikinci liginden geliyor, hiç Fransızca bilmiyor ve futbolcularla, Rus Elçiliği'nde görevli bir şoför aracılığıyla konuşuyordu. Çevirmen, Nipo'nun sözlerini futbolculara aktarırken, bunları kendince geliştirmeyi ihmal etmiyordu. Başlarında Franz Beckenbauer olsaydı, Aslanlar'ın 1990'da neler yapabileceklerini bir düşünün.

Kamerun'a gelirken, doğruluğunu sınamak istediğim bir teorim vardı: 1990 Dünya Kupası, ülke turizminde patlamaya yol açmıştı. Her şeyden önce Dünya Kupası insanlara, Kamerun diye bir yerin var olduğunu göstermişti ki, bu da turizm patlaması açısından olmazsa olmaz bir koşuldu. Bunun dışında, Kamerun basını çok başarılıydı. Bir ay boyunca bize ülkelerinin, bir sürü büyücünün bulunduğu çok eğlenceli bir yer olduğunu söyleyip durmuşlardı ve Kamerun'u Brezilya'yla kıyaslamalarının da kimseye bir zararı dokunmuyordu. Turizm, Kamerun için çok önemliydi. Ekonominin içinde bulunduğu durum nedeniyle, birkaç yüz bin ziyaretçinin fark yaratacağı gayet açıktı.

Turizm Bakanlığı'na gittiğimde basın sorumlusunu masasında, *France Football* dergisini okurken buldum. Bakanla söyleşi yapmak istediğimi söyledim, ama bu mümkün değildi. Bakanın yapacak bir sürü işi vardı, çünkü seçmenleri mutlu etmeyi uman Biya, kabineyi değiştirmek üzereydi. Bakan yerine, turizmi geliş-

1 Nepomniachi, daha sonra Gençlerbirliği ve Ankaragücü'nde çalıştı. (Ç.N.)

tirmekten sorumlu bir memur olan David Douala Diboti'yle konuştum. Futbolun turizme olumlu bir katkısı olmuş muydu? "Hem de çok! Dünyada hâlâ, Senegal, Fildişi Sahili ve Kongo gibi ülkelerin nerede olduklarını bilmeyen bir sürü insan var. Hatta bunların Afrika'da olduklarından bile habersizler. Dünya Kupası sayesinde Kamerun haritadaki yerini aldı." Bakanlık Dünya Kupası'nı nasıl kullanmıştı? Yüzü biraz değişti. "Açık konuşacağım. Bunu kullanmayı ihmal ettik. Fırsatı kaçırdık. Bundan büyük pişmanlık duyuyorum." Bakanlık ülkenin tanıtımı amacıyla bir tek şey, örneğin üstünde Aslanlar'ın fotoğrafı olan bir poster olsun bastırmış mıydı? "Hayır."

Onunla konuşurken, ona bir fikir vermiş olduğumu fark ettim –ilk kez o gün, Dünya Kupası sayesinde neler yapabileceklerini anlamıştı– ve oradan ayrılırken bana bakanlığın, kitabımdan çok sayıda alıp Avrupalı tur operatörlerine vermesinin iyi bir fikir olacağını söylüyordu. Bu, bana pek de akıllıca bir fikir gibi gelmedi. Ama düşünün, eğer Dünya Kupası'ndan hemen sonra, üstünde Roger Milla'nın fotoğrafları olan posterler, Avrupa'daki seyahat acentalarının duvarlarını süsleseydi... Örneğin, Roger Milla bir korner bayrağının yanında, bütün dişleri görünecek şekilde sırıtarak dans ediyor ve posterin altında, 'Kamerun sizi bekliyor' yazıyor olsaydı!..

Bir Kamerunlu kendisini asla bir futbol taraftarı olarak nitelemez, onları gören bunu zaten anlar. Teorik olarak kitap satmakta olan, ama hiç kimse kitap almadığı için, yoldan geçenlerle konuşarak zaman geçiren işsiz pazar satıcılarından biriyle çene çalarken, ikimizin de aynı yılda doğduğumuz ortaya çıktı. Birden, 'Kamerunlu olsaydım ben de Yaounde pazarında kitap satmaya çalışacaktım', diye düşündüm. Charles bana kitap sat-

mayı başaramadı tabii, ama Yaounde'ye neden geldiğimi öğrenince, hiç kimseye satmayacağı bir kitabı okumam için ödünç verdi. Bu, Kamerun futbolu hakkında bir monografiydi. Ayrıca beni, o pazar günü oynanacak olan Kadınlar Kupası finaline davet etti. Kamerun'da kadınlararası futbol maçlarının çok popüler olduğunu ve binlerce seyirciyi çektiğini daha önce okumuştum.

Pazar günü Omnisports'a giderken uğrayıp Charles'ı da aldım. Mahallesindeki ana caddede bulunan barın önünde beklememi istemiş ve beni soymaya kalkan biri olursa, kendisinin arkadaşı olduğumu söylememi ısrarla vurgulamıştı. Neyse ki, ben gittiğimde o beni bekliyordu Önce onun kulübesine uğradık. Yol kenarındaki oluklardan idrar akıyor ve çocuklar güneşin altında öylece oturuyorlardı. Charles'ın evinde, her biri bir fincan dolabından biraz büyücek olan iki oda vardı. Evin en değerli eşyaları pikap, plaklar ve kitaplardı. İçeride fazla kalmadık ve Omnisports'a doğru yürümeye başladık.

Stadın saati bozuk, tuvaletler kilitli ve başkanlık terası dışındaki bütün tribünler açıktı. Başkanlık terasında ayrıca brandadan yapılmış güneşlikler de vardı, ama hava o kadar güzeldi ki, insan kasım ayında herhangi bir İngiliz stadında olmak yerine Omnisports'ta olmayı bin kere tercih ederdi. Bakımsız olmakla birlikte saha, bütün kentte çimle kaplı olan tek alandı ve o sıcakta insanın gözüne çok güzel görünüyordu. Gençlik ve Spor Bakanı oyuncuların ellerini sıkarken, askerî bando marşlar çalıyordu. Finalist takımlar, Yaounde'den Nifi Forestière ve Douala'dan Cosmos'du.

Statta 5.000 seyirci vardı ve bu rakam, Avrupa'da oynanan herhangi bir kadınlararası maça gelenlerden çok daha fazlaydı. Ancak tribündekiler, gerçek taraftarlar değillerdi. Bu, kimin ka-

zandığının önemli olduğu ve futbolda kalitenin arandığı erkeklerarası maçlardan bir kaçış, bir izin günüydü. Seyirciler bu maçları, gerçek futbolun bir parodisi olarak kabul ederek eğleniyorlardı. Örneğin Nifi'nin forvet oyuncusu bir röveşata deneyip topu ıskalayınca bütün stat kahkahalara boğulmuş, Nifi kalecisi üzerine gelen bir topu tutmak yerine topa kafa atınca seyirciler, yarım dakika süreyle kahkahalar atarak onu alkışlamışlardı. Oyunculardan biri sakatlandığı zaman, üç Kızıl Haç görevlisi sahaya giriyor, kollarını birleştirerek oyuncuyu yerden kaldırıyor (sedyeleri yoktu) ve müthiş bir tezahürat altında koşarak saha dışına taşıyordu. Herkes çok neşeliydi. Nifili bir oyuncu, harika bir kafa golü atıp da bütün stat tezahürata başlayınca, kendimi bir an Afrika Kupası finalindeymiş gibi hissettim, ama bu düşüncem, askerî bandonun golü kutlamak için marş çalmaya başlamasıyla birlikte sona erdi. Nifi maçı 1-0 kazandı.

Bir keresinde PWD Bamenda ve Tonnerre Yaounde (hükümet tarafından gizlice desteklenen bir kulüp) arasında oynanan bir maçta, Tonnerre santrforu rakip kaleciyi de geçerek topu boş kaleye doğru yuvarlamıştı. O anda, nereden çıktığı belli olmayan bir Bamenda taraftarı sahaya girerek, topu kale çizgisinin üstünden çıkardı. Hemen ardından sahaya 10.000 kişi daha girdi ve maç tatil edildi. Bir Frankofon takımı maç yapmak üzere kuzeybatı eyaletinin başkenti olan Bamenda'ya geldiği zaman, ayaklanma çıkması çok sık görülen bir olaydı ve askerler, ayaklananları sokaklarda vuruyordu. Anglofonlar için PWD Bamenda, eyaletin gururuydu. Frankofonlar içinse bu takım 'ayrılıkçı' görüşlerin temsilcisiydi. Her iki şekilde de Kamerunlular için futbol, birçok açıdan politika sayılırdı.

Kamerun'daki Anglofonların en sevdikleri öykülerden biri

1979'daki kupa finaliyle ilgilidir. Her türlü tersliğe karşın PWD o yıl finale çıkmış. Ancak maçı oynamak için Yaounde'ye giden takım ve kulüp başkanı Ni John Fru Ndi (halen SDF'nin lideri), Bassa kabilesinden bir polis tarafından bir kontrol noktasında durdurulmuş ve hapse atılmış. (Bamenda'nın kupa finalindeki rakibi olan Dinamo Douala'nın futbolcuları, çoğunlukla Bassa kabilesindenmiş.) PWD sonunda Yaounde'ye varmış, ama öykü bitmemiş. Finalden bir gece önce, aşçı futbolcuların yemeklerine sakinleştirici ilaç karıştırmış. Ertesi gün oyuncularının çoğu sahada gezinen PWD, maçı 3-1 kaybetmiş ve bazı taraftarlar intihar etmişler. Anglofonlar bu öyküyü sık sık anlatıyorlar, çünkü böylece Kamerun tarihinin bir özeti de verilmiş oluyor: "Frankofonlar her zaman Anglofonlara karşı hile yaparlar."

Barnabas Azeh, "Sıradan bir Frankofon rüşvet almayı sever", demişti. "Frankofonlar şiddet yanlısıdır". Azeh'i yatağından kaldırmıştım ama hangi konuda konuşmak istediğimi öğrenince, pijamasını bile çıkarmadan sohbete başladı. Frankofonlara saldırmaya başlayınca ona, ilk sayfasnıda Biya'nın fotoğrafını yayınlayan *Cameroon Tribune* gazetesine yazı yazdığını anımsattım. "Hükümet için çalışmamın nedeni hükümeti sevmem değil", diye yanıtladı rahatsız bir ifadeyle, "bunu yapıyorum, çünkü paraya ihtiyacım var".

O sırada yeni bir skandal patlamıştı. Benim gelişimden birkaç gün önce, her iki tarafın savaşan unsurları, yani PWD ve Colombe Sangmelima, o sezonun en son lig maçını oynamışlardı. Bu bir erteleme maçıydı, aslında Bamenda'da oynanacaktı, ama o bölgede olağanüstü durum ilan edilince ertelenmiş ve daha doğuya kaydırılmıştı. Kuzeybatıdaki olağanüstü hal nedeniyle, en çok üç kişinin bir araya gelmesine izin verildiği için, PWD maçtan önce idman yapmakta çok zorlanmıştı.

Sangmelima, Biya'nın doğduğu kent olduğu için maç birçok kişide, seçimlerin yeniden yapıldığı izlenimini uyandırmıştı. Karşılaşma kapalı kapılar ardında oynandı. Ne seyirci alındı ne de gazeteciler... Tribünlerde sadece askerler vardı. Ve Colombe 1-0 kazandı. Azeh'e maçın adilane geçip geçmediğini soracak oldum, çok mantıklı bir şekilde, bunu kimsenin bilemeyeceğini söyledi.

Bu sonuçla, aralarında PWD ve Colombe'nin de bulunduğu dört takım birden 22'şer puanla birinci ligin son dört takımı oldular. Peki ama, bu dört takımdan hangi ikisi küme düşecekti? Bütün ülke, bu dört takımın lig boyunca elde ettikleri gol averajına mı, yoksa sadece kendi aralarında attıkları ve yedikleri gollere mi bakılacağını tartışmaya başladı. Kamerun Futbol Federasyonu, kritik bir karar vermek durumundaydı.

Hangi sistemi seçtiklerinden emin değilim. Bütün bildiğim, ilgili komitenin bu konuyu oyladığı ve sonuçta PWD ile Diamant Yaounde'nin küme düştükleriydi. Şurası çok açıktı: Bir oylama yapıldığına göre, tablonun hesaplanması için kullanılacak doğru yöntemin hangisi olduğu kuşkuluydu. Üstelik, komitenin oylaması sonucu ortaya çıkan lig sıralamasının önceden bilindiği de belliydi. Avrupa'da dolaşırken, bazı ülkelerde futbol federasyonlarının bazı takımlara karşı ciddi biçimde ayrımcılık yaptığını kanıtlayan olaylar duymuştum, ama bütün bu olaylar geçmişte kalmıştı. Stalin ve Beria öldüklerine göre, Avrupa futbolu artık temiz sayılabilirdi. Oysa Kamerun'da eski oyunların hâlâ oynandığını gördüm.

İngiltere'de olduğu gibi, Kamerun'da da kupa finali sezonun son maçı ve en dikkat çekici olayı. Hatta belki Kamerun kupa finali daha da önemli. Çünkü İngiltere'de kupayı, galip takıma

kraliyet ailesinin alt seviyedeki üyeleri verirken, Kamerun'da kupa o kadar önemli bir tören ki, devlet başkanı hiçbir final maçını kaçırmıyor. 1935'teki Yortu Günü'nde[1] dönemin Fransa Koloni Valisi Repiquet'nin huzurunda oynanan ilk final maçından bu yana, bu bir gelenek halini almış. Başkanın da burada olması gerekiyor. 1991'de, final maçının ilanları her yere asıldıktan hemen sonra, Biya Avrupa'ya tatile gitmiş ve maç onun dönüşüne kadar mecburen ertelenmişti.

Bu yıl çok daha ciddi bir sorun vardı. Biya, hile karışan seçimlerden sonra halkın önüne hiç çıkmamıştı ve stada gelirse vurulmasından, yuhlanmasından ya da en azından alkış alamamasından korkuluyordu. Futbol Federasyonu Başkanı bana, bir ara final maçını tümüyle iptal etmeyi bile düşündüklerini söyledi. Maçtan iki gün önce, radyodaki akşam haberlerinde duyulan ilk haber herkesi büyük ölçüde rahatlattı. Haber şöyleydi: 'Devlet Başkanı, ekselansları Paul Biya, 29 Kasım Pazar günü oynanacak olan Ulusal Mücadele Kupası finalinde bizzat hazır bulunacaktır.' Haberde bu konuda bir kuşku olup olmadığından söz edilmiyordu. Aynı gün verilen ikinci haberse, Biya'nın yeni bir hükümet kurduğuydu.

O yılki final, daha birkaç gün önce ikinci lige düşen Diamant Yaounde ve zaten ikinci lig takımı olan Olympique Mvolye arasında oyananacaktı. Mvolye, Kamerun'un en zengin ve en garip kulübüydü. Kurulalı üç yıl olmuştu ve kurucusu da Damas Ombga adındaki çok zengin bir adamdı. Ombga servetini, Biya için satın aldığı silahlardan payına düşen komisyonlarla yapmıştı. Onun, Biya'nın tahtı arkasındaki en büyük güç olduğu söyleniyordu (Ombga'ya 50.000 sterlin verin, Biya sizi hükümet üye-

1 15 Ağustos, Meryem'in Oruç Yortusu. (Ç.N.)

si yapsın) ve kendi kurduğu kulübe örnek olarak Olympique Marseille'i almıştı. Kurduğu kulübün adını da, orijinal 'OM'yi çağrıştıracak şekilde Olympique Mvolye koyup takımına, Fransa şampiyonunun mavi-beyaz formalarının aynısını giydirmişti. 'Mvolve' adına gelince, o da kendi doğduğu köyün adıydı. Profesör Nkwi, alacağı yanıtı beklemeksizin, "Bu tür adamlar inanılmaz derecede zengin olunca ne yaparlar?" diye sormuştu. "Kabineye giremeyecek kadar eğitimsizdirler, bu yüzden kendi köylerine giden yolu asfaltlatır ve bir futbol kulübü kurarlar." Bunu söyledikten sonra da beni alıp arabasıyla, Mvolye'ye giden asfalt yoldan köye götürmüştü. Yol üç dakika sürüyordu. "20 yıl önce burası çalılıklarla kaplıydı", dedi Nkwi. Oysa şimdi Mvolye, bir anlamda Ombga'nın asfaltladığı yol sayesinde, Yaounde'nin küçük bir banliyösü haline gelmişti. Aynı prensipten yola çıkan, ancak kapsamı çok daha geniş tutan Fildişi Sahili Başkanı da kendi doğduğu köyde, dünyanın en büyük katedralini inşa ettirmişti.

Ombga, aralarında Aslanlar'ın İtalya'daki takım kaptanı Stephen Tataw'ın da bulunduğu, 1990 Dünya Kupası'na katılan takımın birçok yıldız oyuncusunu transfer etmişti ve her birine ayda 1.000 dolar maaş verdiği tahmin ediliyordu. Böylesi ilk kez görülüyordu: Gerçi bazı lig maçları yaklaşık 50.000 seyirci topluyordu, ama hasılat, futbolculara ulaşmadan ortadan kayboluyordu ve Kamerun'daki bütün takımlar yarı profesyoneldi. En büyük sorunsa, birtakım kötü sonuçlar almaya başlar başlamaz sponsorların çekilmesiydi. Nkwi bunu, "Afrikalı girişimciler hiçbir zaman uzun soluklu yatırımlar yapmazlar" diye açıkladı.

O gün öğleden sonraki ilk olay, yani diger spor dallarındaki ulusal şampiyonların yapacağı geçit töreni özellikle ilgimi çekiyordu. Kamerun voleybol ligi şampiyonu olan Amacamlı oyun-

cularla, onlar da 'Presbiteryen Misyonu'nda kaldıkları için daha önce tanışmıştım. Onlar misyonun bir odasına doluşunca, ben de mecburen evsahibimin kulübesine taşınmış, o gece iki kez uyanmış, her ikisinde de evsahibimin yeğenini, yatak odamın kapısına işerken bulmuştum. Ama voleybolcular, o güne kadar gördüğüm en nazik insanlardı ve beni ne zaman görseler, sağlığımın nasıl olduğunu sormadan yanımdan geçmiyorlardı. Bir gece dişlerimi fırçalarken yine nasıl olduğumu sordular ve ben de iyi olduğumu söyledim. Sonra ben onların nasıl olduklarını sordum. "Çok iyiyiz", dediler. "Bugün turnuvayı kazandık." "Hangi turnuvayı?" "Batı Afrika Şampiyonası." Mırıldanarak tebrik ettim. İyi bir voleybol takımı olduklarını daha ilk günden anlamam gerekirdi, çünkü hepsinin bir örnek eşofmanları vardı. Omnisports'ta onlar geçerken el salladım.

Stadyum hâlâ boş sayılırdı ve Biya saat 15:20'de gelecekti. Gazeteler ve radyo, protokolü tüm ayrıntılarıyla yayınlamışlardı. Ama santra vuruşunun yapılmasına bir saat kalmıştı ki, sanki hepsi birden o anda gökten düşmüşler gibi, on binlerce insan tribünleri dolduruverdi. Neden bu kadar ani bir şekilde ortaya çıkmışlardı?

Biya'yı beklerken ben de herkes kadar heyecanlıydım. Yüzyılımızın en büyük devlet adamlarından biri olduğunu düşünmüyordum, ama birinin posterini bir hafta boyunca her yerde görürseniz, onu şahsen görmek için can atıyorsunuz. Özellikle de münzevi bir hayat yaşayan biriyse. Stada geleceği dakika yaklaştıkça, ön sıralarda oturanlar, onu daha iyi görebilmek için ayağa kalkmaya başladılar ve arkalarda oturanlar tarafından hemen azarlandılar. Sonra Biya geldi; üstü açık bir limuzinle atletizm pistinde tur atarken ayağa kalkmış, tribünleri selamlıyordu. Arkasından gelen limuzinlerin içleri tıka basa asker doluydu. Her

ne kadar fotoğrafını yüzlerce kere görmüş olsam da, onu ilk önce tanıyamadım. Arabadaki adam, posterlerdeki Aslan Adam'dan, Cesur Adam'dan daha kısa, daha yuvarlaktı ve tepesindeki saçlar dökülmüştü. Yoksa sahte miydi? Kalabalık çok mutluydu; sanki seçimleri bileğinin hakkıyla kazanmışçasına onu alkışlıyor ve lehinde tezahürat yapıyorlardı. Her şeye rağmen tribünlerin bazı noktalarında, bir kupa finalinde daha önce hiç görülmemiş olan boşluklar dikkat çekiyordu.

Takımlar, nefes kesen numaralar yaparak ısınıyorlardı. Kadınlararası kupa finalinde gördüğüm spor bakanı, kabine değişikliğinde koltuğundan olmuştu ve hafta içinde onun yerini alan kişi, başlangıç vuruşunu yapmak için topa vurunca, top 30 metre kadar gidip taca çıktı.

O güne kadar, Omnisports'taki kalabalık kadar tarafsız bir topluluk görmemiştim. Olympique Mvolye tişörtleri giymiş birkaç genç dışında hiç kimsenin üstünde kulüplerin renklerini çağrıştıran giysiler yoktu. Hangi takımın oyuncusu yaparsa yapsın, beceri gerektiren her hareket alkış alıyordu. Olympique'in penaltı itirazları bile, akademik bir tartışmayı anımsatıyordu.

İlk devrenin en önemli pozisyonu, bakanın başlama vuruşuydu. İkinci devre başlar başlamaz, Olympique kaptanı Tataw büyük bir hızla Diamant ceza sahasına girdi, yere düşerek takımına penaltı kazandırdı ve Ebwelle de bunu gole çevirdi. Diamant kalesinin arkasında, Olympique tişörtleri giymiş genç kızlar ve erkekler bir anda konga dansı yapmaya başladılar. Bu sırada yanımda oturan iki kişi hâlâ penaltı kararını tartışıyordu ve bu tartışma 10 dakika sürdü. Maçta başka gol olmadı ve Ombga ilk kupasını kazandı. Maçın bitiş düdüğüyle birlikte içimden gelen sesi dinleyerek, üzerinde Olympique tişörtü olan bir taraftara, aynı tişörtü nereden alabileceğimi sordum. Tişört-

lerin halka bedava dağıtıldığı caddenin adını söyledi. Anlamıştım: Ombga sadece bir takım yaratmakla kalmamış, o takımın taraftar kitlesini de yaratmıştı. Hiç kuşku yok ki, kale arkasında dans eden gençler bunun için para da alıyorlardı. Bütün bunlar, Olympique Marseille fantazisinin birer parçasıydı.

Omnisports'un önündeki yol, düzinelerle askerî aracın geçebilmesi için boşaltılmıştı. Taksi beklerken, yanımda bekleyen devin giydiği tişörtün üstündeki yazıyı bir kâğıda not ettim:

'Dünya Kupası için P'ong tasarımı
Dünya Kupası'ndan neyi kastettiğimi biliyorsunuzdur.
Bu dört yılda bir herkesi
Heyecanlandıran bir futbol turnuvası
Burada sadece bir tek şampiyon çıkacak
Ve 1990 Dünya Kupası yakında İtalya'da başlayacak.
Umarım siz de heyecanlısınızdır!
Eminim...'

Dev adam yazı yazdığımı görünce, büyük bir nezaketle tişörtünü bana doğru çevirdi. Eve geldiğim zaman, radyo haberlerinde maçın çok kötü olduğu söyleniyordu. Çok prestijli bir ödül olan Maçın Kahramanı Ödülü'nü, Diamant'ın Anglofon kaptanı Jang Sunday almıştı. Sunday daha sonra yaptığı açıklamada, "Ödüle biraz şaşırdım" demişti. Açık konuşmak gerekirse, o gün statta bulunan herkes aynı şaşkınlık içindeydi.

Sovyetler Birliği'nde gerçekleri, satır aralarını okumayı bildiğiniz sürece, *Pravda*'da okuyabilirdiniz. Kamerun'da ise gerçek ne gazetelerde, ne de radyo veya televizyondaydı. Burada gerçek, kulaktan kulağa yayılıyor ve tabii bu arada, ilk haline oran-

la bir hayli değişikliğe uğruyordu. Gerçeği öğrenmenin tek yolu, bu zincirin başlangıç noktasında, bazı şeyleri bilen dostlarınızın olmasıydı. Final maçı hakkında sormak istediğim sorular vardı.

Maçtan bir gün sonra Fon Echekiye'yi, Kamerun TV'sinde Frankofon meslektaşlarıyla paylaştığı odasında ziyaret ettim. (1990'dan sonra stüdyolarının adını 'Milla' olarak değiştirdikleri anlaşılıyordu.) Bir süre havadan sudan konuştuk, sonra beni asansöre kadar geçirdi. Söylediğine göre, final maçından bir saat önce, tribünler henüz boşken, askerler sokaklara dağılmış ve halktan, stada gidip maçı ücretsiz olarak izlemelerini istemişler. Başkanın boş tribünlere el sallaması yakışık almazdı tabii. Peki halk neden daha önce gelmemişti? Fon Echekiye'nin açıklamasına göre, her şeyden önce finalistler küçük takımlardı ve silah tüccarı Ombga, Yaounde'nin en büyük iki kulübü olan Canon ve Tonnerre'den futbolcular transfer ederek popülaritesini yitirmişti. İkinci neden, halkın parasının olmayışıydı. Üçüncü olarak da muhalefet –Yaounde halkının çoğu Biya'ya oy vermemişti– final maçını boykot etmişti. Fon Echekiye'nin söylediğine göre, Jang Sunday'in Maçın Kahramanı seçilmesinin tek nedeni, Anglofonları pasifize etmekti. Doğal olarak Azeh'in gazetesi o günkü sayısında Sunday'i övüyordu ve bu bile bir gün önce birtakım numaralar döndüğünü açıklamaya yeterdi.

Başka haberler de vardı: Diamant final maçına çıkmamaya kesin kararlıydı. Federasyonun takımı ikinci lige düşürmesine kızan futbolcular aralarında, Biya'nın elini sıktıktan sonra soyunma odalarına dönmek üzere anlaşmışlardı. Ama son anda fikirlerini değiştirmişler ya da değiştirmek zorunda bırakılmışlardı.

TV binasından ayrıldım ve tezgâhın üstünde, PWD Bamenda takımına bağışta bulunmak isteyenlerin para attığı bir kutu olan Bar Liberty'ye gittim. Bir müşteriye, "*Cameroon Post*'un binası

nerede?" diye sordum. "Sen kimsin?" dedi. Bir lngiliz gazeteci olduğumu söyleyince beni, bir evin arka bahçesine götürdü. Kadınlar mutfakta yemek pişirirken, salonda yaklaşık bir düzine adam ya daktiloların başında birşeyler yazıyor ya da bira içiyordu. Burası, ulusal bir gazete olan *Cameroon Post*'un merkezi ve bina da yayıncının kendi eviydi. Ölüm tehditleri alan ve polis tarafından sık aralıklarla ziyaret edilmeye başlayan personel, çareyi buraya taşınmakta bulmuştu. *Post,* Anglofon'du ve o güne kadar yasaklanmayan tek muhalif gazete olarak yayınlarını sürdürüyordu. *Post* editörünün en büyük korkusu yasaklanmak değildi. "Bu adamlar seni alıp götürmeye geldiklerinde hiç nazik davranmazlar", dedi. Gazetesi neden hâlâ kapatılmamıştı? Bunu, devlet sansürcülerinin kötü lngilizce'lerine bağlıyordu. O haftaki gazeteden, kuzeybatı eyaletinde gözaltına alınanların isimlerinin bulunduğu bir listeyi çıkarmışlar, ama gözaltına alınanlara yapılan işkencelerin tüm ayrıntılarıyla anlatıldığı iki sayfanın yayınına izin vermişlerdi. Editör bunu çok komik bulmuştu.

Oraya, *Post* yazarı, CNN temsilcisi ve her Kamerunlu gibi, futbolun politik yanı konusunda uzman olan Julius Wamey'le konuşmak için gitmiştim. Final maçına, başlangıçta çok az kişinin gelmesini, "Biya'nın seçimlerden sonra popülaritesini yitirmeye başlamasının ilk kanıtı" olarak yorumluyordu. "Ama", diye iç çekti, "Biya öyle biridir ki, boş tribünleri görür ve onları dolu olarak hayal eder. Her sabah aynaya baktığında kendini ince yapılı genç biri olarak gören, şişman ve çirkin bir adama benzer". Wamey de, Sunday'in ödül alışıyla ilgili olarak Fon Echekiye'nin söylediklerine katılıyordu. Küme düşürme olayı hakkında da konuştuk. Federasyonun, PWD'nin küme düşmesinden büyük zevk alacağını anladığımı, ama bunun kuzeybatıda bu kadar büyük bir tepki toplayacağını bile bile, böyle bir şeyi

ayarlamak için neden uğraştıklarını hâlâ çözemediğimi söyledim. Kısaca neden 'zahmet etmişlerdi?' "Çünkü sonuçta bunun yanlarına kalacağını düşünüyorlar", diye yanıtladı Wamey. "Bugüne kadar hep öyle olmuştur."

Profesör Nkwi'yi son kez ziyaret etmek için bir Toyota'ya binip Yaounde Üniversitesi'ne gittim. Finaldeki tenhalığın, muhalefetin başlattığı ve kulaktan kulağa yayılan boykot söylentisinden kaynaklanmış olabileceğini kabul etti. Söylediğine göre, aynı şekilde Fransız ürünleri de boykot ediliyormuş (Fransa hâlâ Biya'yı destekliyordu), ama bu, kimse tarafından resmen açıklanmamış. Sunday'in aldığı ödülden söz edince başını salladı. Dedikoduları o da duymuştu. "Madem ödülü bir Anglofon'un alması gerekiyordu, neden galip takımın kaptanı olan ve çok da iyi oynayan Tataw almadı?" diye sordu. Sonra da, "İnsanlar artık her şeyin altında başka bir anlam arıyorlar", diye şikâyet etti.

İki gün sonra yine Douala Havaalanı'ndaydım. Dört gece önce tanıştığım hamalımla karşılaştım ve hemen başımdan savdım. Daha sonra da yerimi konfirme etmediğim için o günkü uçakla uçamayacağımı öğrendim. Bir sonraki Aeroflot uçağıysa dört gün sonraydı. Ortalıkta dolaşan iş bitiricilerden biri, aynı uçağa binmek isteyen başkalarının, bilet bedelinden daha fazla paralar önerdiklerini ve rakiplerinin önüne geçebilmem için onlardan daha fazla ödemem gerektiğini söyledi. Bu adama 100 dolar verdim ve havalandırması olmayan lobide tam beş saat ter içinde sinirlenip durdum. Nihayet bana yer bulduğunu söyledi. Hemen uçağa koştum. Uçakta koltuk sayısından fazla yolcu olduğunu biliyordum ve Moskova'ya kadar ayakta gitmeye hiç niyetim yoktu. 18 saat sonra evimdeydim.

Dipnot: Aylar sonra Aslanlar'ın Dünya Kupası'na katılma hakkını elde ettiklerini okuduğum zaman, birdenbire Kamerun'daki günlerim aklıma geldi ve içimde bir sızı hissettim. Son maçı, 10 Ekim 1993'te kendi evlerinde Zimbabwe'yle yapmışlardı. Hâlâ Biya'yı koltuğundan etmek isteyen muhalefet, ayın 11'inde grev ilan etmiş, Biya da buna karşılık olarak, Aslanlar'ın 10 Ekim'de Dünya Kupası'na katılma hakkını elde etmeleri halinde, 11 Ekim'in ulusal bayram olacağını söylemişti. Bu arada Bell tarafından yönetilen oyuncular, o güne kadar hak ettikleri primler ödenmediği takdirde maça çıkmayacaklarını söyleyerek hükümeti tehdit etmeye başlamıştı. Maçtan bir gece önce Başbakan ve Futbol Federasyonu Başkanı, bu parayı hepsine nakit olarak ödemişti. Kamerun maçı kazanmış ve bitiş düdüğüyle birlikte taraftarlar Omnisports'u bir anda boşaltmışlardı. Çünkü işin siyasi yönünü anlamadıkları gerekçesiyle, oyunculara karşı öfke doluydular.

14
Nelson Mandela Helderfontein'de

Helderfontein. Mandela'nın ulusal takım kampını ziyareti, gazeteciler açısından o yılın en önemli olaylarından biriydi. Mark Gleeson'ı arayıp ceket ve kravatın şart olup olmadığını sordum. "Şaka mı yapıyorsun?" dedi, "burası Güney Afrika".

Afrika futbolu üzerine yazılmış bir yazı okuyorsanız, büyük olasılıkla Mark yazmıştır. Bütün kıtayı dolaşır ve hepsini sayamayacağım ama aralarında *Johannesburg Star*, BBC, *World Soccer*, *France Football*, *Daily Telegraph* ve *La Stampa*'nın da bulunduğu birçok yayın organı için burada oynanan futbol hakkında yazılar yazar. Örneğin, Burundi'de bir Afrika Kupa Galipleri Kupası yarı finali oynanacaksa, Mark hemen oraya uçar, bir hafta orada kalır ve bir düzine makale satar. Günlük ortalamasının dört yazı olduğunu söyler. Bir keresinde, dizlerinin direksiyona değdiği (Mark'ın boyu 2.02'ydi) arabasıyla Swaziland'a kadar gittik, çünkü o gece, zayıf bir olasılık bile olsa, Kamerun Ulusal Takımı'nın havaalanına ineceği sanılıyordu. (İnmediler.) Mark, Mozambik'teki en iyi karides lokantasının nerede olduğunu bilir.

Bir ara Roger Milla'yla tenis oynadıklarını da duymuştum. Botswana-Nijer maçının oynanacağı gün, daha yaşlı olan Nijerli oyuncular çıkış tünelinde Mark'la selamlaşırken, daha genç olan takım arkadaşları onlara hayretle bakıyorlardı. Ona göre bu şaşkınlığın iki nedeni vardı: Boyunun 2.02 ve renginin beyaz oluşu. Afrika'da Mark'ı gören, daha sonra unutamıyordu.

Onunla birlikte, üzerlerimizde tişörtler ve altımızda şortlar olduğu halde Johannesburg'dan ayrılıp çalılıklarla kaplı bir araziden geçerek, Nelson Mandela'nın Güney Afrika ulusal futbol takımını ziyaret edeceği Helderfontein'e doğru yola çıktık. 'Bafana Bafana' (Zulu dilinde 'Çocuklar') iki gün sonra Nijerya'yla, Güney Afrika'nın tarihinde ilk kez Dünya Kupası'na katılabilmesi için mutlaka kazanmak zorunda oldukları bir maç oynayacaktı. Mandela'nın ziyaretiyse daha çok, bir yıl sonra düzenlenecek olan ve ülke kurulduğundan bu yana zencilerin de katılacağı ilk seçimlere yönelikti. Nereden bakılırsa bakılsın, Güney Afrikalılar futbol çılgınıydılar. Bir ANC[1] yetkilisi, "Orada görünmek zorundayız" demişti ve tabii basın da davetliydi.

Güney Afrika'nın uluslararası futbola dönmeye hazır olup olmadığını anlamak için FIFA'dan João Havelange ve Sepp Blatter, 1992'de Johannesburg'u ziyaret etmişlerdi. Güney Afrika Futbol Federasyonu Genel Sekreteri Solomon 'Stix' Morewa, onlara Mercedes'ini tahsis etmiş ve kentin birbirinden güzel yedi stadını gezdirmişti. Sonra onları Soweto'daki bir benzin istasyonuna götürdü. Benzin istasyonu Morewa'nındı ve görmelerini istiyordu. Hem bazı yerlere telefon etmesi de gerekiyordu. Havelange ve Blatter'e, arabada beklemelerini söyledi, meşrubat makinesinden aldığı soğuk içecekleri ikram etti ve böylece, onlara Güney

1 Açılımı "African National Congress" olan, 1912 yılında kurulmuş, ırkçı olmayan ilk Güney Afrikalı siyasi parti ve pan-afrikanist örgüt. (Ed.N.)

Afrika futbolunun deneyimsizliği hakkında düşünmeleri için belli bir süre tanımış oldu.

Morewa'yla bir söyleşi ayarlayabilmek için federasyonun merkezine gittim. Ofisinde bir kadınla karşılaşınca, doğal olarak "Bay Morewa'nın sekreteri misiniz?" diye sordum. Yanıt ilginçti: "Bilmem. Burada çalışmaya başlayalı bir gün oldu, yani adını henüz bilmiyorum." Randevu defterinin üstünde Morewa'nın adının yazdığını gösterdim ve kendim için bir randevu yazdırdım. Randevu günü tam zamanında gittim ve Morewa'yla buluştum, ama bana randevu defterini gösterdi. Defterde adımın olmadığını gördüm. Benimle ertesi gün konuşmayı kabul etti. Bu kez beni oraya Mark götürdü, ama tahmin ettiği gibi, Morewa ortalıkta görünmüyordu. Mark beni rahatlatmaya çalıştı: "Sanırım sen, Morewa'yla görüştürmek için federasyona götürdüğüm dördüncü yabancı gazetecisin, ama Morewa hiçbir zaman randevusuna sadık kalmadı."

Morewa, Haziran 1992'de Zürih'te toplanan FIFA kongresine katılmayı başardı. O gün FIFA'ya 16 yeni üye kabul edilecekti, ama içlerinden sadece Güney Afrika coşkunca alkışlandı. Dünya, Güney Afrika'nın geri dönüşüne sevinmişti. Herkes orayı, altın ve elmasın adeta topraktan fışkırdığı ve ülkenin büyümesine sadece insanların ahmaklığının engel olduğu yer olarak görüyordu. Futbol Federasyonu yetkilileri, Zürih'te gittikleri her yerde Dünya Kupası'nı Güney Afrika'nın kazanacağını söylerken, ülkedeki taraftarlar da neşe içinde ulusal takımlarını belirlemeye başlamışlardı.

Nedense her şey ters gitti. Güney Afrika daha ilk maçına çıkmadan, teknik direktör Jeff Butler, özgeçmişindeki bilgileri fazlaca abarttığı anlaşılınca istifa etmek zorunda kaldı. Notts County takımında futbol oynadığı şeklindeki, oldukça mütevazı id-

diası asılsız çıkmıştı, ama onu destekleyenler, kuzenlerinden birinin o takımda oynadığını söylüyorlardı. *Star*'dan John Perlman homurdanarak, "Liverpool'da oynadığını söyleyen ama hiç oynamamış olan ya da Liverpool yedekleriyle birkaç maça çıkan bir sürü adam var. Bunlar, ülke futboluna en ufak bir katkıda bulunmaksızın, Güney Afrika'daki 10 ayrı takımda oynamayı başardılar", diye şikâyet etmişti.

Mark, Güney Afrika'nın bir sonraki antrenörü Stanley Tshabalala'ya, 'köylü antrenör' diyordu. Zavallı Tshabalala yanlış zamanda yanlış yerde doğmuştu. Güney Afrika takımlarına uygulanan spor boykotu nedeniyle, hiçbir yabancı takımla maç yapılamayan dönemlerde büyümüş ve o takımları nadiren, sadece TV'den izlemişti. 1990 Dünya Kupası, Güney Afrika'da televizyondan yayınlanan ilk futbol turnuvasıydı. Gerçi Güney Afrika dünyadan, Pluton gezegeni kadar uzak değildi, ama yine de diğer ülkelerle arasında birkaç ışık yılı fark olduğu söylenebilirdi. Güney Afrikalı beyaz futbolcular, İngilizler gibi oynamaya çalışıyor ama siyahlar Harlem Globetrotters'ı taklit ediyorlardı. Tshabalala futbolda da sirk numaralarının çokça görüldüğünü öğrendi. Güney Afrika futbolu için iyimserliğini koruyor ve Brezilya'nın da futbolu aynı şekilde oynadığını hayal ediyordu. 'Bafana Bafana', Zimbabwe'yle oynadığı maçı 4-1 kaybedince oyuncuları onun kendilerine hiçbir oyun planı göstermediğini söylediler. Ne yapacaklarına kendi aralarında karar veriyorlardı. Üstelik onda ciddi bir *muti* tutkusu olmasından da şikâyetçiydiler. Bu iddiaları, Nijerya karşısında uğranan 4-0'lık hezimet izledi.

Basın Tshabalala aleyhine kampanyaya başlayınca, o da gazetecileri ırkçılıkla suçladı. Güney Afrika'daki futbol muhabirlerinin çoğu beyaz ve tabii antrenörlerin çoğu da öyle. Bir sabah *Star*'da kahvaltı ederken, nadir görülen siyah gazetecilerden Phil

Nyamane, "Siyah oyuncular, beyaz antrenörlerden korkuyorlar" demişti. "Antrenör siyah olursa, rahatlıyorlar. Chiefs takımı bir ara Arjantinli bir antrenör getirdi, ama onunla konuşunca hemen anlıyordunuz: 'Bu adam futbol hakkında hiçbir şey bilmiyor.' Ne kadar gariptir ki, Chiefs onun çalıştırdığı dönemde gayet başarılıydı, çünkü beyaz olduğu için futbolcuları çok etkilemişti." Önemli olan sadece beyaz olmak değil. Güney Afrikalılar'da, yabancı pasaport taşıyan herkesin çok büyük ve akıllı olduğuna inanma eğilimi var.

Bir süre sonra Tshabalala, *Sunday Times*'dan Sy Lerman'ın yüzüne tokat attı ve hemen kovuldu. (Lerman, diğer gazeteciler arasında 'antrenör' olarak bilinir, takımı onun seçtiğini söylerler.) Tshabalala'nın yerine önce geçici bir antrenör getirildi. Daha sonra da bu göreve, Lerman'ın yakın dostu olan Perulu Augusto Palacios atandı.

Hederfontein'de konukları, 1982 Güney Afrika Güzeli karşılıyordu ve eşofmanlı gençler, onun oturduğu masanın etrafında dört dönüyorlardı. Her iki dakikada bir, "Bana mesaj var mı?" diye soruyorlardı. Beyaz bir santrfor olan George Dearnaley, siyah bir orta saha oyuncusu olan Sizwe Motaung'a, her gün 50 kadından telefon geldiğini öğrenmişti. Dearnaley, "Sizwe'ye söyleyin, annesiyle kızkardeşi burayı her gün aramasınlar", diye haykırdı, "çünkü onun kız arkadaşı olmadığından adım gibi eminim". Motaung ona bakmadı bile. Gazeteciler, beyaz ve siyah futbolcuların çok zor kaynaştıklarını söylemişlerdi, ama dört haftalık kamp işe yaramışa benziyordu.

Mandela'nın gelişine az bir süre kalmıştı ve oyuncular yavaş yavaş yüzme havuzundan çıkıp eşofmanlarını giyiyorlardı. Takımdaki üç beyaz oyuncudan biri olan gözlüklü kaleci Roger De

Sa'ya, bu ziyaretin oyuncuları heyecanlandırıp heyecanlandırmadığını sordum. "Beni heyecanlandırmıyor" dedi. "Oyumu ona vermeyeceğim." Mandela'yı beklerken De Sa'yla sohbet ediyorduk. Bu arada siyah oyunculardan biri olan Innocent Mncwango da yanımızda oturdu, ama hiçbir şey söylemeden sadece dinledi.

De Sa, Portekizli bir kolonicinin oğluydu ve Mozambik'te doğmuştu. Babası, Sporting Lizbon'un bir kolu olan Sporting Mozambik'te futbol oynadıktan sonra kısa bir süre Portekiz'e gidip Lizbon'da forma giymiş, ama vatan hasreti ağır basınca yine Afrika'ya dönmüş. Eusebio da futbola Sporting Mozambik'te başladıktan sonra Sporting Lizbon'la sözleşme imzalamak üzere Portekiz'e uçmuş, ama Benfica elini daha çabuk tutmuş. De Sa'nın iddiasına göre, Benficalılar onu havaalanında karşılayıp hayatında hiç görmediği kadar çok para önermişler ve o da sözleşmeyi hemen imzalamış. De Sa, Sporting taraftarı. "Küçük bir çocukken hafta sonlarında herkes ellerinde radyolarıyla Portekiz kulübüne gelir ve takımları lehine tezahürat yapardı." Mncwango hâlâ konuşmuyordu.

Afrika'dan söz ettik. Güney Afrikalı beyazlar bu konuda konuşurken, sanki bambaşka bir kıtada yaşıyorlarmış gibi bir tavır takınıyorlar. "Çocuklar Lagos'ta stadyumdan, Nijeryalı futbolcular sayesinde çıkabildiklerini söylüyorlar. George Dearnaley'nin anlattığına göre, oyuncular otobüste otururken dışardaki taraftarlar, 'De Klerk, buraya gel!' diye bağırıyorlarmış. Ben yapı olarak biraz sinirliyim, öyle bir durumla karşılaşırsam öfkelenmekten korkuyorum." Bafana Bafana bir süre sonra deplasmanda Kongo'yla oynayacaktı. De Sa, "Buna değer mi?" diye sordu. "Hem Mandela hangi takımı tutuyor ki?" Bu sorunun yanıtını biliyordum, çünkü Orlando Pirates'ın genel menajeri söylemişti.

Ivan Khoza, "Mandela, üyelik kartı sahibi bir Pirates taraftarıdır", demişti, "birçok kez benim evimde kaldı. Ayrıca piskopos Desmond Tutu da Pirates kulübünün üyesidir". Bunu De Sa'ya söyleyince, "Öyleyse oyumu kesinlikle ona vermeyeceğim", dedi. De Sa, Moroka Swallows'da oynuyordu.

Yarım saat gecikmeyle de olsa, dev bir Çinli'ye benzeyen Mandela göründü. Bir süre futbolcularla sohbet edip şakalaştı. Takımın diğer beyaz kalecisi Steve Crowley büyük bir telaş içinde, birkaç dakikalık bir gecikmeyle gelince, Mandela ona sevecen bir okul müdürü edasıyla gülümsedi. Palacios, ANC Başkanı'na rahatlatıcı şeyler söylüyordu: "Merak etmeyin. Biz kazanacağız." Mandela nihayet gazetecilere ulaştı. Önce siyah gazetecilerle el sıkıştı –Güney Afrika'da böyle şeyler hâlâ oluyor–, sonra da, yan yana duran biz, üç beyaz gazeteciye doğru döndü. Sinirlerimiz gerilmiş bir halde, ellerimizi iki yanımıza indirmiştik. Mandela sıkacak bir el bulamayınca biraz şaşırdı.

O ana kadar soru sorup sormama konusunda kararsızdım. De Sa gibi profesyonel futbolcularla konuşurken bile gerginlik yaşıyordum ve karşımda duran Nelson Mandela'ydı. Gerçi fotoğrafçım Willem öyle olmadığını söylemişti, ama bu adam belki de dünyanın en ünlü politikacısıydı. En azından onun adına Wembley'de konser verilmişti. Sonunda cesaretimi toplayıp "Bay Mandela, duyduğumuza göre Orlando Pirates taraftarıymışsınız, bu doğru mu?" diye sordum. Kendimden çok hoşnuttum. Anlaşılır bir şekilde konuşmuştum, beni duymuştu ve bu sorudan rahatsız olmamıştı.

"Hayıırrr!" dedi. "Bu soruyu, uzun yıllarımı geçirdiğim cezaevinde kendime defalarca sordum ve hepsinde de yanıtım, 'Bütün takımları eşit derecede tutuyorum' oldu." De Sa, "Onun

Swallows taraftarı olduğunu söylemiştim", diye bağırdı.

Mandela daha sonra bir konuşma yaptı. "Yoldaşlar", diye söze başladıktan sonra bir süre sıradan biri olduğunu kanıtlayan, önceden hazırlanmış birkaç anekdot aktardı ve sözü futbola getirdi. "Yarın", dedi, "bütün Güney Afrika stadyumda olacak". (Doğruysa, bu çok şaşırtıcı bir şeydi, çünkü maç iki gün sonra oynanacaktı.) Hangi tarafı tutacağı konusunda hâlâ kararsız olduğunu itiraf etti, "çünkü rakibiniz Nijerya. Yani Güney Afrika'daki ırk ayrımı mücadelesini başından beri destekleyen bir ülke". Bir anlamda asil bir şey olan bu tarafsızlık, Mandela'yı Helderfontein'e davet eden Palacios'u hayal kırıklığına uğratmış olmalıydı. Palacios eskiden Peru Ulusal Takımı'nda oynamıştı ve politikacı ziyaretlerinin futbolcuları olumlu etkilediğine inanıyordu.

"Futbol..." –Mandela bu sözcüğü 'enayi' şeklinde telaffuz etmişti–[1] "...birleşmemizi sağlayan en önemli faaliyetlerden biridir."

Bu iddia, özellikle o gün Helderfontein'de geçerliydi. Önünde duran oyuncuların –siyahlar, beyazlar, renkliler, Hintliler– tek ortak yanları futboldu. On yıl önce, aralarındaki siyahlar buraya sadece uşak olarak girebilirdi ve daha üç yıl öncesine kadar Mandela, Robben Adası'ndaki cezaevinde yatıyordu. Aynı gün Helderfontein'e çok yakın bir yerde, başka Güney Afrikalılar büyük bir şevkle birbirlerini öldürüyorlardı. Morewa, "Güney Afrikalılar spor için deli olurlar", demişti. Irk ayrımını bir tarafa bırakırsak bu ülke, dünyanın dibinde yer alan ve uyku halinde olan, bir zamanların sömürge devletlerinden biriydi. Burada spor dışında yapacak çok fazla şey de yoktu. Johannesburg, golf

1 İngilizce'de 'soccer' futbol, 'sucker'sa enayi anlamına gelir ve yazılışları farklı bile olsa, söyleniş olarak birbirlerine çok yakın iki sözcüktürler. (Ç.N.)

sahalarının etrafında inşa edilmişti ve Soweto'daki suç oranı, İtalya'daki Dünya Kupası sırasında, o güne kadar hiç görülmedik bir ölçüde azalma göstermişti. Bir ulusun oluşturulmasına sporun yardımcı olabileceği düşüncesinde belli bir gerçek payı olabilirdi.

1992'deki Dünya Kriket Şampiyonası bazı şeyleri açıkça ortaya çıkarmıştı. Yirmi yıl süren spor boykotu, bu turnuvadan birkaç ay önce kaldırılmış ve bütün ülke, bu turnuvayı kendinden geçerek izlemişti. Güney Afrika, Avustralya'yı 7 sayı farkla yendiği zaman, eski bir siyasi tutuklu olan ANC'li spor adamı Steve Tshwete büyük bir sevinçle, takım kaptanı ve beyaz bir Afrikalı olan Kepler Wessels'ı kucaklamıştı. Tshwete daha sonra yaptığı açıklamada, "Robben Adası'nda hiç gözyaşı dökmedim, ama bu gece ağladım" demişti. Şampiyonayla aynı günlerde Güney Afrikalı beyazlar, ırk ayrımı konusundaki reformların daha da ileriye götürülmesi konusunda 'Evet' veya 'Hayır' diye oy kullanacaklardı. Takıma, 'Hayır' oylarının daha fazla olması halinde şampiyonadan çekilmeleri söylenmişti. 'Evet' oyları ezici bir üstünlük elde etti ve toplumun ileri gelenleri, onlara uluslararası spor olanağı sağlandığı takdirde, Güney Afrikalı beyazlara ne istenirse yapılabileceğini söylediler.

Bazı kuşkucular, sporda bile ırk ayrımı varken, sporun bir ulusu nasıl birleştireceğini soruyorlardı. Afrikalı beyazlar rugby, İngilizler kriket, siyahlarsa daha çok futbol oynuyorlardı. (Güney Afrika'yı rugby ve kriket sayesinde tanıyoruz, ama ülkedeki en popüler spor, hiç kuşkusuz futbol.) Bu ikilemi, gözlüklü ve yuvarlak hatlı bir adam olan, Bodenstein adındaki Güney Afrika'nın spordan sorumlu en kıdemli devlet memuruna sordum. "Evet", dedi. "Ama bunun nedeni aslında etnik ayrımcılık değil. Ben tercihler meselesi demeyi yeğlerim. Bakın, siyahlar topla oy-

nar. Topla oynama konusunda inanılmaz bir yetenekleri var. Büyürken evlerinin bahçesinde hep bir futbol topu vardır, ama hiçbir rugby topuyla haşır neşir olmaz." Güney Afrikalı siyahların çoğu yoksuldu ve Bodenstein'a, spordaki 'tercihlerin' biraz da gelir düzeyiyle ilgili olduğunu söyledim. Rugby oynamak için çimle kaplı alanlar gerekir. Kriket için de hem kusursuz sahalar, hem de karmaşık teknikleri öğretebilecek antrenörler olması şarttır. "Evet, bu kısmen doğru", diye kabul etti Bodenstein, ama spor kulüplerinin artık bütün ırklara açık olduğunu da hemen ekledi.

Yine de pek büyük bir belirsizlik yoktu: Bütün ırkların sevdikleri (sadece ülkedeki Çinliler buna pek aldırmıyorlar) en azından bir spor dalı vardı ve bu da futboldu. Güney Afrika, Dünya Kupası'nı kazanmaya ya da en azından finallere katılma hakkını elde etmeye çok gerek duyan bir ülkeydi. Bu nedenle Nijerya maçı yaşamsal önem taşıyordu. Danışmanlarından birinin söylediğine göre, Başkan De Klerk de böyle düşünüyordu.

Nijerya maçından birkaç gün önce, Johannesburg kent merkezinde durmuş, siyahların çıkardığı bol resimli bir gazete olan *Sowetan*'daki futbol haberlerini okuyordum. Yanıma tanımadığım bir siyah yaklaştı. Maça gidecek miydim? Bence kim kazanırdı? Bafana'nın gelişim gösterdiği görüşüne katılıyor muydum? Beyazlarla siyahlar birbirleriyle konuşabilmekten çok hoşlanıyorlar –hemen herkes, yeni Güney Afrika'nın yaşamasını arzu ediyor– ama başka hangi konuda konuşabilirler ki? Futbol, bu yüzden çok önemli.

"Bildiğiniz gibi", diye devam etti Mandela, "27 yıldan beri tatil yapıyordum, ama dünyaca ünlü o tatil köyündeyken bile, bu ülkede futbolun gelişmekte olduğunu izleme olanağı buluyordum. Ancak hepimizin bildiği bazı nedenlerden ötürü, bir ara

standartlarda bir düşüş de olmuştu". Oyuncuların başlarını eğdiklerini düşündüm: Mandela başarısızlıklarını biliyordu! 'Nedenler' derken, spor boykotunu kastediyordu. Ama Güney Afrika'nın altı ay içindeki dördüncü antrenörü olan Palacios, güzel günlerin geleceğine söz vermişti.

Mandela sözlerinin sonunda, "Afrika Kıtası'ndaki ülkeler giderek birbirlerine daha da yakınlaşmıştır", dedi. "Bunun nedeni de, en iyi elçimiz olduğunuza inandığımız bu faaliyettir." Bir an aklıma, Kamerun'da konuştuğum Roger Milla geldi: "Sadece Afrika'nın değil, bütün Üçüncü Dünya'nın başarısı."

Palacios, Mandela'ya bir 'armağan' verdi: Üzerinde Kappa arması olan bir beyzbol kepi. Sponsor firmanın temsilcilerinden bir kadın hemen atılıp şapkayı ANC Başkanı'nın başına geçiriverdi. Ancak Kappa bu büyük adamın baş ölçüsünü, olduğundan daha küçük olarak tahmin etmiş olmalı ki, şapka Mandela'nın başında küçücük kaldı. Mandela oyunculara, büyücünün bıçakla bileklerinde ve yüzünde açtığı yaraların izlerini gösterirken foto muhabirleri gülmemeye çalışıyorlardı. "Bu *muti* yeni bir şey değil", dedi. Takımla birlikte fotoğrafçılara poz verdi ve fotoğrafçılar, Güney Afrika'nın en önemli ikinci adamı olan ve bir ara Aston Villa'nın da denediği, usta dolandırıcı Doktor Khumalo'yla el sıkışmasını rica ettiler. Uzun boyu, açık renkli teni ve belli belirsiz bıyığıyla Doktor, bir futbolcudan çok ressama benziyordu. Onun elini yakalayan Mandela şöyle dedi: "Artık torunlarıma hiç değilse 'bir günlüğüne ünlü oldum, çünkü Doktor'la el sıkıştım' diyebilirim." Doktor kızardı.

Öğle yemeğini Palacios'la yedim. Oyuncular iki uzun masada oturuyorlardı, ama biz yalnızdık. Bana ilgi gösterilmesi hoşuma gitmişti ancak sonra bu adamın herkese nutuk çekebileceği-

ni fark ettim. Hiçbir şey ona engel olmuyordu, hatta bıçağım kayıp da, bütün masaya pirinç döktüğüm zaman bile susmadı. (Daha önce bir ulusal takım teknik direktörüyle hiç yemek yememiştim.) Palacios yemeğini benden yarım saat sonra bitirdi ve sonuçta dondurmasını 'içmek' zorunda kaldı.

Babası ve iki amcası gibi Palacios da Peru Ulusal Takımı'nda oynamıştı, ama kazandığı ödüllerin sayısı, söyleşiden söyleşiye değişiyordu. 1978 Dünya Kupası'na sakatlığı nedeniyle katılamadığını söylüyordu, ama Güney Afrika'da çalışıp da, Dünya Kupası'na hiç katılmamış olan bütün antrenörler aynı şeyi iddia ediyorlardı. Marcelo Houseman adındaki bir Arjantinli yüzünden, futbol kariyerine dünyayı dolaşarak devam etmişti. Houseman, Palacios'un hayatına, 1979'da Kosta Rika'da oynadığı dönemde girmişti. O zamanlar Arjantinli santrfor, Perulu da futbolcu-antrenördü. Enflasyon Kosta Rika'yı vurunca, Houseman Hong Kong'a gitmiş ve oradan Palacios'a telefon etmişti. 'Hey zenci', dedi Marcelo –bana hakaret olsun diye değil çok sevdiği için 'zenci' derdi–, 'Hong Kong'a gel.' Şaka yaptığını sanmıştım, ama sonra gittim." Houseman, Palacios'u Hong Kong'dan sonra Finlandiya'ya, oradan da Almanya'ya götürmüş, hatta bir keresinde de kendisi iş bulamadığı halde onu Avustralya'ya göndermişti. Houseman 1985'te arkadaşını bir kere daha aramış ve Güney Afrika'ya davet etmişti.

Palacios siyahtı ve Güney Afrika'da beyaz karısıyla yaşamak için yasalara karşı gelmek zorundaydı, ama yine de yeteneği sayesinde çok başarılı olmuştu. Çeşitli kulüpleri çalıştırdıktan sonra 1992'de ulusal takım teknik direktörü oldu. Halen Johannesburg'da çalışan Houseman bana, bu işi arkadaşına kendisinin ayarladığını söylemişti. Palacios, bu görevi hak ettiğini düşünüyordu. "Burada birçok Ingiliz antrenör var", dedi. "Belki Ingiliz

antrenörlerin en iyileri değiller. Bazen beyaz antrenörler –ırk ayrımı yüzünden– siyah oyunculara bağırıp küfrederler. Oyuncular da bunun üzerine, pasif direnişe geçer ve hiçbir şey yapmamaya karar verirler."

Bir ara sözünü kesmeyi başarıp "Gazetecilerin söylediğine göre, takımınızdaki siyah ve beyaz oyuncular birbirleriyle çok iyi kaynaşamıyorlarmış", dedim ve net bir yanıt vermesini bekledim. "Çok güzel bir soru", dedi. "İşe başladığım zaman bu durumu bütün çıplaklığıyla gördüm. Durban'a giderken dört araba çağırmıştık. İlk araba gelince bütün beyazlar ona doluştular. Küçük masalarda yemek yiyorduk ve beyazlar ayrı oturuyorlardı. Hepsini uzun bir masaya ben topladım. Beyazların beyazlarla, siyahların da siyahlarla aynı odada kalmalarını önlemek için, oda listelerini ben hazırlamaya başladım ve oyuncular idman sırasında pas çalışması yaparken eşleştiklerinde, iki beyazın birbirleriyle eşleşmesine engel oldum." Beyazlarla siyahların futbolları farklı mıydı? "Evet, ama beyazlar da öğrenmeye başladılar."

Johannesburg. Özgür bir Nelson Mandela'nın, Dünya Kupası elemelerine katılan, hem siyah hem beyaz futbolculardan oluşan Güney Afrika Ulusal Takımı'nı ziyaret etmesine tanık olmak çok garipti. Aynı şekilde garip olan bir diğer şey de, Güney Afrika Komünist Partisi'nin (SACP), Johannesburg'un iş çevresindeki merkezini ziyaret etmekti. SACP, yakın zamana kadar faaliyetten men edilmişti, ama herhalde şu sıralar, dünyanın büyüyen tek komünist partisi de oydu.

Güvenlik görevlisi kapının önündeki demirlerin kilidini açtı ve Essop Pahad'la buluşmak üzere içeri girdim. Pahad, hem SACP merkez komitesi üyesi, hem ANC yürütme kurulunda görevli, hem de bir futbol delisi. Sussex Üniversitesi ve komünist

Prag'da geçirdiği uzun sürgün yıllarından sonra ülkesine geri dönmüş. Abisi Aziz, SACP ve ANC'nin önemli isimlerinden biri, kardeşi lsmail ise bir futbol kulübünün başkanı.

Güney Afrika her gün biraz daha değiştiği için, Pahad'ın meşgul olabileceğini düşünmüştüm. Fakat aradan üç saat geçtikten sonra sohbetimize, eve gitmek istediğim için ben son verdim. Mandela'nın Helderfontein ziyareti yolun sonuydu: Pahad, eski günleri anımsıyordu.

Pahad Hintli'ydi (çok uzun boylu bir Hintli) ve 1950'lerde Hint liginde futbol oynamıştı. "O zamanlar her şeyde ayrılık vardı", dedi, "takımlar, seyirciler... Örneğin, Hintliler'in maç yaptığı Natalspruit'in yanında, ondan sadece bir çitle ayrılan, renklilerin sahası vardı –onlarınki bizimkinden biraz daha büyüktü– ve temel prensip şuydu: 'Bu iki grup asla yan yana gelmeyecek'".

Ama sahtekârlar da vardı. Kayıtlara renkli olarak geçen, Pahad'ın bir Türk arkadaşının ten rengi o kadar açıktı ki, beyazlara ait bir takım onunla sözleşme imzalamıştı. "Beyazlar gibi davranmak zorundaydı ve maçlarda ona tezahürat yapmak isterseniz 'Mustafa!' diye bağıramazdınız. Lakabını kullanmak zorundaydınız. Böyle bir şey sadece Güney Afrika'da olabilirdi." Pahad ve bir diğer Hintli, renklilerin ligine geçmek istemişler. Bunun için önce Renkliler Ligi Komitesi'nin karşısına çıkmaları gerekiyormuş. "Onlara adımın Gerald Francis olduğunu söyledim. O zamanlar bu isimde müthiş bir futbolcu vardı. Arkadaşım da Barker Adams adını kullanmıştı. Komite üyeleri gülmeye başladılar –çoğu bizi tanıyordu–, ama yine de kabul ettiler." O da güldü: "Şimdi anlatırken çok komik geliyor, ama inanın, o günlerde bu olay trajikti."

1950'lerin sonlarına doğru Pahad, ilk karışık ligin kurulmasına yardımcı oldu. Lig karışıktı, ama beyazlar yoktu. "Onlara

sormak hiç aklımıza gelmedi doğrusu", dedi. "Onlar dünyanın diğer tarafındaydılar."

Pretoria. Beyazlar, 18 Şubat 1977'ye kadar kendi liglerinde oynamaya devam ettiler. O tarihte, Pretoria'daki Kaledonya Sahası'nda oynanacak bir maç için sahaya çıkan Arcadia Shepherds takımında, Vincent 'Tanti' Julius da oynuyordu. Julius, o zamanlar birinci sınıf bir kaleciydi, sonraları birinci sınıf bir golcü oldu, ama değişmeyen tek şey, doğduğu günden beri siyah oluşuydu.

O zamanlar Arcadia'nın başında, şimdi de olduğu gibi, Saul Sacks adında Pretorialı bir işadamı vardı ve o kadar da ırkçı biri değildi. Onu evinde ziyaret ettim. Bana bir sürü albüm göstererek anlatmaya başladı: "O zamanlar antrenörümüz, eskiden Glasgow Rangers'da oynayan Kai Johannsen'di. Onunla birlikte yasalara karşı çıkıp sahaya siyah bir futbolcu sürmeye karar verdik. Bakalım gök başımıza yıkılacak mıydı? Maç günü Julius'u kulüp binasına sakladık ve akşam saat 19:30'da, yani başlama vuruşundan yarım saat önce NFL'den Michael Rapp'e telefon ettim." Rapp daha sonra İngiltere'ye taşınmış ve Tottenham Spurs'ün menajeri olmuştu. "'Dinle Michael', dedim, 'sana saygım olduğu için bu gece sahaya siyah bir futbolcu çıkaracağımızı haber vermek istedim.' 'Olabilir', dedi ama 10 dakika sonra yeniden telefondaydı: 'Diğer kulüplerden bazılarını aradım ve seni uyarmak zorundayım. Eğer bu dediğini yaparsan ligden ihraç edilebilirsiniz.' Ben de, 'Edilirsek edilelim', dedim ve olay kapandı."

"Başlama vuruşundan on dakika önce –bu, Güney Afrika futbolunun en iyi saklanan sırrıydı– Julius'u da takımla birlikte sahaya çıkardık ve, 'Bu futbolcunun adı Vincent Julius. Bugün

santrfor olarak o oynayacak', diye ilan ettik. Takım sahaya çıktığı zaman, bütün tribünler ayağa kalktı, hatta beyazlar bile – futbol maçlarına gelen beyazlar, Afrika doğumlu beyazlar gibi değildir." Ertesi gün gazetelerde zehir zemberek yazılar çıktı, ama hükümet hiçbir şey yapmadı. Beyazlara ait diğer kulüpler de siyah futbolcular oynatmaya başladılar. Gerçi siyah takımlara karşı tüm gücüyle mücadele etmediği söyleniyordu, ama Julius, yine de üç sezon arka arkaya, Arcs'ın en büyük golcüsü oldu. Daha sonra San Diego Sockers'a transfer oldu, hem de siyah bir Güney Afrikalı'ya önerilen en yüksek transfer ücretini alarak.

Arcs'ta futbol oynayan Julius, karışık futbolun kaçınılmaz olduğunu göstermişti. Bu durum net bir şekilde anlaşılınca, hükümet harekete geçti. Sacks devam etti: "Spor Bakanı Piet Koornhof beni ve beyaz kulüplerden birkaçının başkanlarını, Pretoria'daki ofisine çağırdı ve hiç durmaksızın tam iki saat boyunca konuştu. Hükümet açısından futbol, sadece birkaç beyazın ilgilendiği, daha çok siyahlara ait olan öksüz bir spordu, ama Koornhof futbolla ilgili her şeyi biliyordu: oyuncuları, organizasyonu, yabancıların futbolunu. O günkü toplantıya hazırlık olsun diye mi okumuştu, yoksa cidden mi biliyordu, hâlâ emin değilim."

Koornhof kulüp başkanlarına şöyle dedi: "Siyahlarla birleşin. Bu üllkenin geleceği, ancak siyahlarla mümkün. Siyahlar ve beyazlar birlikte spor yapmayı öğrenmek zorundalar." Geleceğin böyle olacağı belliydi, ama 1970'lerde kabine üyeleri asla böyle konuşmazlardı. Sacks, "Çok şaşırmıştım", dedi. Koornhof ekledi: "Yalnızca federasyona dokunmayın!" Ligin yönetimi radikal Hintliler ile renklilerin elindeydi. "O insanların hepsi komünist ve politikacı."

Başkanlar, bakanın önerisine uydular. Sacks, "Bunun nedeni biraz da ticariydi", diye devam etti, "çünkü siyahlar, sahalara ka-

labalık seyirci kitlelerini çekeceklerdi ama, benim için bu, idealist bir adımdı".

Bugün bütün takımlarda hem beyaz hem siyah oyuncular var. Yine de bazı takımlar hâlâ 'beyaz', bazıları da 'siyah' olarak kabul ediliyorlar. Wits University ve Cape Town Hellenic takımlarındaki oyuncuların çoğu, taraftarlarınınsa hepsi beyaz. Öte yandan ülkenin en büyük kulüpleri olan Orlando Pirates ve Kaizer Chiefs, Soweto'nun takımları ve taraftarlarının hepsi siyah.

Futbolda karışım başladıktan sonra da beyaz Güney Afrikalılar maçlara gitmeye devam ettiler. Mark Gleeson bana, "İngiltere'dekine benzeyen bir futbol kültürü vardı", demişti ve 30 yaşında olduğuna göre bunu anımsaması doğaldı. "Eskiden babam, annem ve kardeşlerimle birlikte Arcadia maçlarına giderdik. Hatta bazen otobüsle deplasman maçlarına gittiğimiz bile olurdu." Bugün Highlands Park gibi kulüplerin maçlarına en az 20.000 kişi geliyor ve Kaizer Chiefs'in bile bir sürü beyaz taraftarı var.

Takımlarda her iki ırktan da futbolcular yer alınca, Arcadia gibi beyaz kulüplerde bile siyah taraftarlar sayıca beyazlardan fazla olmaya başladılar. Eski bir Charlton Athletic oyuncusu olan ve daha sonra Arcs menajerliğine getirilen Roy Matthews, 1979'da şöyle şikâyet ediyordu: "Sahaya çıkarken bile tezahürat yapılmıyor. Bizle alay edildiğini bile duydum, ama insan bir maça bu şartlar altında başlamamalı. Bunun tek yararı var, o da oyuncularımızın, kalabalığa kimin patron olduğunu göstermek hırsıyla daha iyi top oynamalarını sağlaması."

Aynı yıl Chiefs maç yapmak için, çok küçük olan Kaledonya Sahası'na gitti ve yaklaşık 30.000 taraftar dışarda kaldı. 'Callies', beyazların yoğun olduğu bir bölgedir. Dışarda kalan taraftarların polislere taş atıp kavga etmesi, bölgede yaşayanları hiç şaşırt-

madı. Pretoria Şehir Konseyi derhal siyahların futbol sahasına girişlerini, daha sonra da tümüyle futbol oynanmasını yasakladı. Arcadia o günden beri Callies'de hiç maç yapmadı. *Sunday Times*'dan Lerman, "Futbolda ırk ayrımı kalktı", demişti, "ama sadece beyazların siyahlarla, ayrımın devam ettiği statlarda karşılaşması koşuluyla. Böylece stadın bir bölümünde 20.000 beyaz otururken, diğer bölümde de 20.000 siyah oluyor. Bence bu, ırklararası bir savaşa davetiye çıkarmak demektir. Doğal olarak bazı olaylar da oluyor tabii".

Beyaz taraftarlar bir daha geri dönmemek üzere statlardan çekildiler. Ama bugün, her renkten eli silahlı çılgının sokaklarda serbestçe dolaştığı ülkede, stadyumlar her şeye rağmen en güvenli yerler arasında sayılıyor. Siyahların hâkim olduğu bir kentteki stada, bir beyaz taraftarın gelmesi son derece nadir görülen bir şey. John Perlman'a beyazların korkmakta haklı olup olmadıklarını sordum. "Hayır", dedi. "Hatırlıyorum da, herhangi bir politik gevşeme olasılığının görülmediği 1970'lerin sonlarına doğru, bir maçı izlemek üzere Orlando Stadı'na gitmiştim ve stat tamamen doluydu. İnsanlar çatılardan sarkıyorlardı ve herkes bana sesleniyordu: 'Beyaz adam! Gel buraya otur!', 'Neden geldin?', 'Hangi takımı tutuyorsun?'"

Güney Afrika futbolunun en büyük sponsoru olan Güney Afrika Bira Fabrikası'na gittiğimde Adriaan Botha şöyle demişti: "Kent merkezlerinde süregelen kargaşaya karşın, futbol statlarının bir barış serabı oluşu beni hayretler içinde bırakmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, bizim kriket maçlarımızda daha fazla şiddet var." Bu nedendi peki? "Bence kriket taraftarları maçlara bolca alkol alarak gidiyorlar. Beyazlar aklının alamayacağı kadar çok bira içer. Oysa futbol maçlarında alkol yasak."

Her şeye rağmen beyazların çoğunun izlediği tek futbol olayı, kablolu TV'de yer alan İngiltere lig maçları. Büyük İngiliz kulüplerinin gitgide büyüyen taraftar kulüpleri var ve İngiltere'de futbol oynayan Richard Gough ve Roy Wegerle gibi Güney Afrikalılar kahraman gibi görülüyorlar. İngiltere'deki maçları siyahlar da şeyrediyor. Bennett 'Loverboy' Masinga, "Birçok kişi, iyi futbol oynayamayacak kadar kısa boylu olduğumu söylüyordu", demişti, "ama Diego Maradona, Leeds'ten Steve Hodge ya da Aston Villa'dan Ray Houghton gibi oyuncuları gördükçe ben de umutlandım". Neden İngiltere? Perlman'ın teşhisi, sömürge zamanından kalma bir İngiliz hayranlığının hâlâ geçerli olduğu şeklindeydi. Hellenic'ten Mark Williams ise omuz silkerek, "İngiliz futbolunu izliyorum, çünkü TV'de sadece o var", demişti.

Bunu Mark Gleeson'a sorunca, patladı: "Spor editörlerimizin çoğu İngiliz hayranıdır. Sık sık 'İngiltere 1 numara!' diye bağırırlar. Örneğin bugünkü *Star*'ı ele al. *Star*'ın spor editörü, Julian Kearns'dür ve İngiliz futboluyla ilgili hiçbir olayı yayınlamadan edemez. Bugünkü gazetede İngiliz futbolunu konu alan iki makale var: Birincisi güya ekonomi konusu, Halifax Town ve Stoke City neden para kaybediyorlarmış, diğeri de hafta sonunda yapılan bütün maçlar hakkında yorumların yer aldığı upuzun bir yazı. *Business Day*'in spor sayfasının sorumlusu, Yorkshireli bir adam, adı da Terry Lofthouse. Bu gazetelerde Güney Afrika futboluyla ilgilenen bir tek kişi bile yok." Gleeson'ın söylediğine göre, yerel futbol maçları hakkında yazı yazanlar genelde siyahmış ve bunların da beyaz spor editörleriyle araları pek iyi değilmiş. "Nyamane hakkını hiç savunmadığı için yazıları da yayınlanmıyor. Ben *Star*'da çalışırken, benim için editöre, 'Güney Afrika futbolu hakkındaki yazımı neden yayınlamadın?' demek kolaydı. Ben kendime güveniyorum. Nyamane tembeldir, ama o

da diyor ki, 'Eğer sen de benim kadar uzun süre savaşmak zorunda kalsaydın yorulurdun.' Belki de haklı."

Doğal olarak, spor boykotu sona erer ermez, Güney Afrika takımları, İngiliz takımlarını, maç yapmak üzere, ülkeye davet etmeye çalıştılar. Everton'ın Güney Afrika'ya geleceği duyulunca *Weekly Mail*, başlığı 'Beyazlar Geliyor!' olan bir yazı yayınladı. Amacı, kulübün kadrosunda hiç siyah futbolcu olmayışına dikkat çekmekti. Güney Afrika turnesine çıkan ilk takımlar Crystal Palace ile Sheffield Wednesday'di ve beyazlar tribünleri dolduruyorlardı. Pretoria'da, bölgedeki kasaba ve köylerde oturanların maça gelmesi engellendi. Wednesday'le yapılacak maç için Pretoria Kent Konseyi, Sundowns'a kent merkezine çok yakın olan Loftus Versfeld rugby sahasını kullanma izni verdi. Sacks'ın evinden Loftus'a arabayla gittim. Stat terk edilmiş gibiydi, sadece bir düzine kadar siyah kadın tribünleri temizliyordu. Modern bir stattı. Kendine ait tren istasyonu vardı. Sadece beyazların oturduğu ve daha çok malikânelerin bulunduğu bir banliyödeki Hollanda kilisesinin tam karşısına düşüyordu. En az Cape Town'daki hükümet binası kadar, Afrika doğumlu beyazlara özgü bir kulüp binası havası vardı. Sundowns-Sheffield Wednesday maçı, burada oynanacak ilk futbol maçıydı.

Sahanın arkasında, Roy Wegerle'nin de okuduğu, Pretoria Erkek Lisesi vardı. Rugby ve kriket sahaları, herhangi bir İngiliz devlet okulunu kıskandıracak kadar çoktu, ama hiçbir yerde futbol sahası görünmüyordu. "16 yıl boyunca Güney Afrika'daki futbol karşıtı sistemle mücadele ettim", diye şikâyet eden Wegerle'nin bu sözleri garip bir şekilde, ülkede süregelen siyasi mücadeleyi anımsatıyordu. "Lisede okuyan bir beyaz olarak rugby ve kriket oynamam gerekiyordu. Futbol, siyah çocuklar içindi."

1980'ler Güney Afrika'da futbolun geliştiği yıllardı. Tanıtım, güzel sahalar ve bir rüya stadyumun inşası. Oysa bu gelişmenin arkasındaki adam şu anda demir parmaklıklar arkasında.

Yoksul bir Müslüman vaizin oğlu ve Botswanalı İsmail Bhamjee'nin kardeşi olan Abdul Bhamjee, 12 yaşında okuldan ayrılmış. Ulusal Futbol Ligi'nde (NSL) halkla ilişkiler görevlisi olmak için yetiştirilmiş ve halkla ilişkiler dalında dâhi olduğunu kanıtlamış. Kısa boylu, hiperaktif ve çok komik olan Bhamjee, her gece TV'de görünmeye başlamış ve kısa sürede, dünyanın en popüler futbol adamlarından biri olmuş. Hükümetin hiç önem vermediği bir spor dalı olan futbolu, 'halk sporu' olarak tanıtmaya başlamış. Beyazlara sataşmaya bayılırmış. Normalde 58.000 kişi alacak bir stadyuma, hayır amacıyla düzenlenen bir futbol turnuvasında 100.000 kişi girince Bhamjee, rugby ve kriketten sorumlu olan kişilere de hayır amacıyla turnuvalar düzenlemelerini önermiş. "En azından 20-30 seyirci gelirdi, hatta biraz gayretle bunu 500'e bile çıkarabilirlerdi."

Halkla ilişkiler görevlisi olan sıfatı yanlış yorumlanmış. Gerçek Güney Afrika tarzına göre, siyahların liginin başında siyah bir başkan olmalıymış ve Hintli olan Bhamjee, ligi, hiçbir unvanı olmaksızın yönetmeliymiş. Bunun üzerine bir sürü sponsor bulmuş. İşadamları siyahlara yardım ettiklerinin duyulmasını istedikleri için 1989'a gelindiğinde NSL, hükümetten hiçbir maddi yardım almaksızın, bir diğer adıyla Futbol Kenti olarak bilinen FNB Stadyumu'nu inşa etmiş. Soweto-Johannesburg yolu üzerindeki, tüm tribünleri koltuklu, 75.000 kişilik bu stat, Afrika'daki en güzel statlardan biri. Bhamjee, stadyumun açılışından sonra, "Nasıl oynayacağımızı, kimlerle maç yapacağımızı ve ne zaman maç yapacağımızı, onların söyledikleri günler artık sona erdi", demişti. Yorkshire TV'sine yaptığı açıklama ise şöyleydi:

"Onlar hep, 'Bir şeyi siyahlara verirseniz içine ederler' derlerdi. Bunun doğru olmadığını kanıtladık." Kendi açısından en önemli insani nitelikleri de, 'doğruluk, içtenlik ve dürüstlük' olarak sıralamıştı.

Leon Hacker bana, "Eğer Güney Afrika'da bir 'tek adam, tek oy' seçimi yapılsaydı, Bhamjee kazanırdı", demişti. Yüzü bolca çizgili, zayıf bir adam olan Hacker, Bhamjee'yle birlikte NSL komitesi üyesiydi. "Bu ülkedeki her siyah, NSL'nin elde ettiği başarılar sayesinde başını dik tutabiliyor", dedi. "O, Güney Afrika'da siyahların yönettiği en büyük ve en kârlı şirketti. Bhamjee bir sezonda stada altı milyon taraftar geldiğini söylemişti. Diyelim ki, o yıl dört milyon kişi gelmişti. Buna sponsorluk gelirini de eklerseniz, NSL'nin inanılmaz paralarla oynadığını anlarsınız."

Vusi Khumalo adındaki bir gazeteci, ölümünden kısa bir süre önce, "Üst düzey yetkililerin cebinden paralar taşmaya başladı", diyerek insanları uyarmıştı. Sonunda Bhamjee skandalı patlak verdiği zaman, yapılan dolandırıcılığın boyutları yanında duyulan şaşkınlık çok küçük kaldı. Bhamjee, toplam iki milyon sterlin tutarındaki 33 ayrı hırsızlık olayından suçlu bulundu ve yargılanarak 14 yıl hapse mahkum oldu.

Son ana kadar bir halkla ilişkiler görevlisi olmayı sürdüren Bhamjee, cezaevine götürülmek üzere mahkeme salonundan çıkarılırken mahkeme heyetine, "Size başarılarla dolu bir 1992 dilerim", demişti. Çalınan paranın Botswana'da olduğu sanılıyor.

Dolandırıcılık adeta bir Güney Afrika âdeti halini aldı ve birçok skandal karşısında insanlar omuz silkmeye başladılar. Sundowns'ın sahibinin, çeşitli bankaları dolandırdığı anlaşılınca, halk arasında ona sempati duyanlar bile oldu. Ne de olsa yoksul çocuklara eğitim bursları veriyordu, çok iyi bir futbol takımı

kurmuştu ve oyuncularının hepsini, Federasyon Kupası finalini izlemeleri için Londra'ya götürmüştü. Onun ve metresinin karıştığı yolsuzluk, sadece basit bir ayrıntıydı. Cezaevinden kısa sürede çıktı ve yeni bir kulüp satın almak istedi, ama başaramadı. ("Fiyatlar inanılmaz düzeyde artmış", diye şikâyet ediyordu.)

Futbol ligi adeta yeni Güney Afrika'nın sembolü haline geldiği için NSL skandalı yeniden gündeme geldi. NSL komitesi, ülke politikacıları için bir örnek oluşturuyordu. Komitenin başında siyah bir başkan vardı: Rodger Sishi. Bu başkan, İnkhata'yı destekliyordu. Başkan yardımcısı Hacker, beyaz ve liberal bir avukattı. Komite sözcüsü olan Hintli ise ANC yanlışıydı. 1991'de *Berliner Tageszeitung*'a yazdığım bir yazıda, 'Bir başka beyaz avukat, yani Devlet Başkanı De Klerk, bu işbirliğinin yürüyüp yürümeyeceğini büyük bir ilgiyle takip ediyor', demiştim. O zamanlar her şey yolunda gidiyor gibiydi. Gleeson homurdanarak kendisinin de aynı şeyi yazdığını, hatta Bhamjee'nin de ona katıldığını söyledi. Bhamjee şöyle demişti: "Acizane fikrimi soracak olursanız, NSL toplum için bir model oluşturmaktadır."

Sonra skandal patlak verdi ve birdenbire ırkçıların hepsi ahlaki değerleri savunur hale geldiler. Bu olay Hacker'ı o kadar üzdü ki, futbol dünyasından ayrıldı. Ona hiç NSL'yi, Güney Afrika'nın kopya etmesi gereken bir model olarak görüp görmediğini sorduğumda, büyük bir dürüstlükle yanıtladı: "Ben öyle düşünüyordum. Polisin ve savunma güçlerinin takımları bile siyahlarla maç yapmaya başlamışlardı. O zamanlar siyahlarla beyazlar arasında, futbol sahası dışında en ufak bir temas bile olmuyordu." Peki öyleyse bu skandal, yeni Güney Afrika hakkındaki düşüncelerini değiştirmiş miydi? "Skandal son derece uygunsuz bir zamanda ortaya çıktı. O sırada hepimiz, siyahlar tarafından da başarılı bir şekilde yönetilebileceğimiz umudunu

duymaya başlamıştık. Ama bu skandaldan sonra, herkesin sadece kendi çıkarı için çalıştığına inananlar, 'İşte, siyahlara yetki verirseniz böyle olur', demeye başladılar." Peki Hacker bundan nasıl bir ders almıştı? "Ülkemizdeki sistem çok uzun yıllar boyunca, bazı grupları, insanlık haklarından o denli mahrum etti ve onlar üzerinde o kadar büyük bir baskı kurdu ki, bu insanların ellerine büyük miktarlarda parayı kontrol etme olanağı geçince, tahrik olmamaları mümkün değildi."

Sonradan anlaşıldı ki Bhamjee, komite üyelerinden çoğuna para ödüyormuş. Bu gerçeği öğrenince donakalan Hacker istifa etti. "Ben de spora, halka, ülkeye katkıda bulunduğumu sanıyordum. Meğer kendimi budala yerine koyuyormuşum", demişti. "Bu iş ortaya çıktıktan sonra tam üç ay boyunca uyuyamadım. Sanki halkın parasını koruyamamışım gibi bir duygu içindeydim. O skandaldan sonra hiç maça gitmedim. Benim için çok zordu. Nijerya maçını TV'den izleyeceğim."

Cape Town. Güneydeki Cape Town'a gitmek üzere Johannesburg'dan otobüse bindim (17 saatlik bir yolculuk) ve 1993'ün ikinci gününde, Cape Town Hellenic'ten bir heyetle buluştum.

Cape Town, plajları, dağları ve koloni döneminden kalma Hollanda mimarisiyle göz dolduruyor, ama biz kent dışındaki bir sanayi bölgesinde bir araya geldik. Hellenic başkanı George Hadjidakis bir meşrubat kralı. Seven-Up'ın genel merkezinde buluştuğum kişiler, Hadjidakis, ulusal takım santrforu Mark Williams ve iki İngiliz'di: Johnny 'Budgie' Byrne ve oğlu Mark. 1960'larda İngiltere Ulusal Takımı'nda futbol oynayan Budgie, "Ben topun dikişlerini sökerdim", demişti. Hellenic'i yaklaşık yirmi yıl o çalıştırmıştı. Mark da takımın savunmasının ortasında oynuyordu.

Kısıtlamaların kalkması sayesinde Hellenic, Güney Afrika'yı, Afrika'nın UEFA Kupası sayılabilecek, CAF Kupası'nda temsil edecekti. İlk turda bir Malawi kulübüyle eşleşmişlerdi. Üzerinde şort ve pamuklu bir gömlek olan Hadjidakis, iri yarı bir Yunanlı'ydı (Kulübün adının nereden geldiğini de böylece anlamış oldum). "Bu, yalnızca Hellenic'in bu kupaya ilk katılışı değil, Güney Afrika'nın bu kupada ilk kez temsil edilişi de değil, aynı zamanda beyaz bir takımın ilk katılışı", dedi. Ama Budgie 'Afrika'nın içine girecekleri için' biraz tedirgindi. "West Ham'la Gana'ya gittiğimiz zaman orada, aralarında Ron Greenwood'un bulunduğu kocaman adamların ağladıklarına tanık olmuştum. Ağlamakta da haklıydılar, korkunç bir olaydı. Ne yazık ki her koşulda işimizi yapmak zorundayız." Hellenic, Roger Milla'yı transfer etmek istemişti. Gerçi bunu başaramadılar, ama Milla'nın Alman menajeri onları, Afrika futboluna özgü oyunlar hakkında aydınlatmıştı. Budgie bunu şöyle açıkladı: "Olay, önce ulaşım, otel ve otelin önündeki tezahüratla başlıyor. Futbolcuları ishal etmek için yemeklere ilaç karıştırıyorlar. Korkunç bir şey, ama siyahlar bunu kendi aralarında da yapıyorlar." Hadjidakis ona, "Bence beyaz bir takım olduğumuz için bize daha fazla saygı göstereceklerdir", dedi. "Üstelik Malawi'de oldukça büyük bir Yunanlı topluluğu var ve ben başkanı da tanıyorum." Bu sözlere hepimiz çok şaşırdık. "Yunanlılar göçebe bir ulus oldukları için her ülkede Yunanlılar vardır. Benim karım, üçüncü nesil Yunanlı olan bir Zaireli. Bence maçtan bir gece önce bir Yunan evinde büyük bir mangal partisine gitmeliyiz." Budgie bunun üzerine, "Belki bahçede bizim için bir çadır kurarlar da, otelde uyumak zorunda kalmayız", dedi. Hadjidakis onu rahatlatmaya çalıştı: "Ben Afrika'da epeyce dolaştım. Merak etme, Malawililer, bütün Afrika'daki en barışçı ve en sevilebilecek siyah-

lardır."

Hellenic, sadece 3.000 biletli seyircisi olduğu halde ligi nasıl ikinci sırada bitirmişti? "Siyahlann takımlarında disiplinsizlik hâkimdir", diye açıkladı Budgie. "Siyahlar hep canlannın istediği gibi davranmaya alışmışlardır –onlara antrenörlük yapma şansım hiç olmadı– ama onlan küçük yaştan alıp eğitirseniz, o başka. Disiplini sağlamak için, kaleci, savunmanın ortası, orta alanın ortası ve santrfor gibi önemli mevkilere beyazlan koymak zorundasınız. Hellenic olarak en büyük güvencemiz disiplin. Bizde onlann yeteneği yok. Cape Townlı bir renkli olan Williams'ı işaret edince, Williams kıkırdadı. "Hayatınızda görebileceğiniz en disiplinsiz futbolcudur. İdmanlara hep geç kalır, hep canımı sıkar. Bazı mazeretleri inanılmaz derecede şaşırtıcıdır, ama bir gün açığını yakalarsam mahvedeceğim. Takımda yalnızca iki tane profesyonel var: "O...", oğlunu işaret etti, "...ve ben. Mark oyunculara idmanlarda tekme atıyor. Bunu yapan başka kimse yok".

Mark Byrne beni minibüsüyle eve götürdü. Yolda, ulusal takımın neden dört haftalık bir kampa girdiğini açıkladı. "Çocuklann yansı teneke kulübelerde oturuyor. Mark Williams geçenlerde normal bir eve taşındı, ama ondan önce, sekiz kişiyle birlikte bir kulübede oturuyordu. Siyah kulüpler bu yüzden, maçlardan iki ya da üç gün önce otele yerleşirler." Budgie, birkaç İngiliz kulübün oğlunu denemesini sağlamıştı. Bir keresinde, Portsmouth idmanında Paul Mariner'e yakın markaj yapmış ve sonuçta alnına dört, baldınna da üç dikiş atılmıştı. "Mariner'e bunu neden yaptığını sordum. Yanıtı çok basitti: 'Eğer buna dayanamayacaksan defol!' Oysa Güney Afrika'da böyle bir şey yok."

Johannesburg. Budgie Byrne'e dudak bükmek çok kolay. Ko-

nuşması biraz daha düzgün olsa hiç fena olmaz belki ama en sofistike Güney Afrikalılar bile, beyazlarla siyahların farklı futbol oynama eğiliminde olduklarını kabul ediyorlar. Ne de olsa futbolu ayrı ayrı öğrenmişler.

Star'dan Phil Nyamane bana, 1973'te Güney Afrikalı beyazlarla siyahlar arasında oynanan bir maçı anlattı. "Beyazlar ofsayt taktiğiyle oynadılar, bizimkiler gol atmak için uzun toplarla hücuma kalkınca, beyazlar toptan uzaklaşarak boş alanlara kaçtılar ve yenildik. Beyazlar küçük yaşlardan itibaren taktik çalışmaları yapıyorlar, ama teknik olarak biz onlardan üstünüz." Bir ara Southampton'ın şimdi de Wits University'nin antrenörü olan Terry Paine, aynı kanıda olduğunu kendine özgü bir ifadeyle söyledi: "Siyah oyuncuların yetenekleri çok yüksek düzeyde. Siyahlara sorarsanız onlar da disipline ihtiyaçları olduğunu söyleyeceklerdir." Chiefs'in beyaz oyuncularından Neil Tovey kendi rolünü, 'siyahların takımında bir beyazın işi' olarak tanımlıyor. (Helderfontein'e gitmek yerine tatile çıkana kadar Tovey, ulusal takımın kaptanıydı.)

Öyleyse siyahlar neden gösterişli oynuyorlar? Perlman bunun ardında, boykotun çok ötesinde birşeyler olduğunu söyledi. "Eğer numaralarını yapıp hakeme bunu sahadaki başka birinin yaptığını yutturabilirlerse, bu mükemmel bir şey. Bir anlamda, 'Bizde, sizde olmayan birşeyler var', demekle eşdeğer. Zeki bir siyah oyuncu, hücuma kalkan bir beyaz oyuncuyu poposunun üstüne düşürdüğü zamanki görüntü çok hoşuma gitmişti. Ben, yani liberal bir beyaz bile bundan zevk alıyorsam, siyah oyuncunun nasıl duygular yaşadığını tahmin edebilirsin."

Kendilerini iyimser hissettikleri günlerde Güney Afrikalılar, ülkelerinde her şeyin olduğunu söylemekten hoşlanırlar: Altın, güneş ve siyahla beyazın ideal bir karışımı. Yeni Güney Afri-

ka'nın, İsviçre kadar zengin olacağını, hiç suç kalmayacağını ve 1998 Dünya Kupası'nı kazanacaklarını söylerler. Gary Bailey bir kehanette bulunarak, "Siyah oyuncuların yeteneğiyle, beyazların etkinliğini birleştirebilirsek, ikinci Brezilya'yı yaratabiliriz", dedi. Sonra bunu biraz daha geliştirdi: "Beyazlar organizasyonu ve savunmayı, siyahlar da yaratıcılığı ve gol atmayı üstleniyorlar. Siyahlar savunma yapamazlar, çünkü bir tek hatanın bile maçı kaybetmelerine yeteceğini anlayamazlar." Yine de aynı söyleşi sırasında, kendince bir Güney Afrika takımı belirlemesini istediğim zaman, savunmaya iki, orta alana bir siyah oyuncu koyup iki de beyaz golcü almayı tercih etti. Siyahların gösterişli, beyazlarınsa etkili top oynadıkları şeklindeki düşünceye, kendi adıma pek katılamıyorum.

Gaborone, Botswana. Nijerya maçına hazırlanan Güney Afrika Ulusal Takımı, Botswana'yla bir hazırlık maçı yapacaktı ve Gleeson, yardımcısı Peter Auf der Heyde ve ben, Peter'ın babasının Mercedes'ine binip kuzeye doğru yola çıktık. Dünyada, Gaborone'a iki kez giden tek futbol muhabiri ben olmalıyım.

Sınırda, taraftarların oluşturduğu upuzun bir kuyruk vardı ve bunların arasında, kısa kollu gömlekler giymiş politikacıları görmek de mümkündü: Essop Pahad ve ufak tefek Thabo Mbeki. Mark hepsini tanıyordu tabii... Mbeki sürgün yıllarında, Londra'daki ANC temsilcisiydi ve siyahlarla beyazların birlikte oluşturacakları ilk hükümette dışişleri bakanı olacağına kesin gözüyle bakılıyordu. Gömleğini pantolonunun üstüne çıkarmış, Botswana sınırındaki kuyrukta sabırla sırasının gelmesini bekliyordu.

Sınırın diğer tarafına geçince, politikacıları yine gördük. Biz Marcedes'in inen lastiğini şişirmeye çalışırken, onlar eski püskü bir arabaya doluşmuş halde yanımızdan geçip gittiler. Gaboro-

ne'a varınca Mark, bazı temaslarda bulunmak üzere Ulusal Stadyum'a gitti. Ben de Peter'la birlikte Gaborone Sun'a gidip gürültüden uzak iki sandalye bulmayı ve içki içmeyi tercih ettim. Eskiden yarı profesyonel bir kaleci olan Peter, neredeyse Güney Afrika futbol basınının tamamını oluşturuyor. Arkadaşları tarafından 'deli' olarak tanımlanan Peter, ayda bir çıkan *Soccer Arena* ve *Güney Afrika Futbol Yıllığı*'nın hem editörü hem de yayıncısı. O sıralarda Gleeson'la birlikte ilk *Afrika Futbol Yıllığı* üzerinde çalışıyorlardı. Bu yıllığın 'Avrupa standartlarında' olacağına dair söz verdiler, ama bu zor bir işti. Afrika'da bir futbolcunun kaç kez ulusal takımda oynadığını, kilosunu veya doğum tarihini bulmak için kendisine sormak ve bunları anımsayacağını ummak zorundasınız.

Oturduğum yerde uyuklarken Peter'a, futbol yayıncılığına nasıl başladığını sordum. Kovulana kadar, Buthelezi'nin Inkhata Özgürlük Partisi'nde çalışmış olduğunu söyledi. Inkhata ona bir tazminat ödemiş, o da bu parayı yayıncılık işine girmek için kullanmış. "Seni neden kovdular?" diye sordum. "Bir ANC casusu olduğumu söylediler." "Madem casustun, neden sana tazminat ödediler?" "Ellerindeki tek kanıt, devletin güvenlik güçlerinin, casus olduğuma dair söyledikleriydi ve 'Bunu biliyoruz, çünkü hükümet söyledi' demeleri de olanaksız olduğu için tazminatımı ödediler." Öykü burada sona erdi. Peter gerçekten casus olup olmadığını hiçbir zaman söylemedi.

Peter yeni bir mesleğe daha başlamıştı. Futbol komisyoncusu olarak daha işe ilk atılışında, Güney Afrika takım kaptanı Steve Komphela'yı[1] transfer etmek isteyen bir Alman kulübü buldu. Komphela buna çok sevinmişti ama bu sevinci, Palacios'un konuşmak için onu çağırmasına kadar devam etti. O konuşma sı-

1 Ülkemizde uzun yıllar Gaziantepspor forması giymişti. (Ç.N.)

rasında, temsil yetkisini Peter'dan alıp Marcelo Houseman'a vermediği takdirde, kaptan olsa da olmasa da takıma alınmayacağı net bir şekilde kendisine anlatılmıştı.

Yeniden Sun'a gidip Fickert'la söyleşi yaptıktan sonra Komphela'ya rastladık. Savunmanın ortasında oynayan Komphela tıknaz bir adamdı. Bir süre Peter'la gergin bir şekilde bakıştılar. Peter, "Sen bunu düşünme artık"; dedi, "oynamana bak". Sonra Komphela'nın odasının hemen yanındaki, *Sowetan* muhabirlerinin odasına daldık. İnanılmaz şişmanlıkta bir adam olan muhabir yatakta yatıyor, fotoğrafçıysa filmleriyle birşeyler yapıyordu. Peter yataktaki adamı işaret edip şöyle dedi: "Bütün olanların sorumlusu bu işte." O anda o şişman adamın, 'Bafana Bafana' lakabının mucidi olduğunu anlamıştım.

Bu, Afrika'ya özgü bir gelenekti. Kıtadaki bütün takımların birer lakabı vardı. Kamerun: Yılmaz Aslanlar. Botswana: Zebralar. Nijerya: Süper Kartallar. Kaizer Chiefs: Parlak Çocuklar. Fairway Stars da 'Ya Wla Koto'ydu. Bu son lakap, 'Topuz rakibin başına düştü' anlamına gelen bir savaş çığlığıydı.

Güney Afrikalı oyuncular da lakaplarıyla tanınıyorlar. Tıpkı Latin Amerika'da olduğu gibi Siyah Afrika'da da, ancak bir lakabınız olursa gerçek bir şahsiyet oluyorsunuz. O gün sahaya çıkan Bafana Bafana'nın kadrosunda John 'Ayakkabı' Moshoeu[1], Fani 'Saddam' Madida ve Theophilius 'Doktor' Khumalo vardı. İnsanın adı Theophilius olunca, lakabının 'Doktor' olması da kaçınılmaz hale geliyordu. Madida da Saddam lakabından hoşnut olmalıydı. Bu isim ona, Körfez Savaşı sırasında rakip defansları dağıtmaya başladığı zaman takılmıştı. Daha sonra Beşiktaş'a transfer olup Türkiye'ye giden Madida'ya orada nasıl bir lakap takılmıştır, kim bilir? Yıllar önce Güney Afrika statlarında birkaç

1 Moshoeu, Gençlerbirliği, Kocaelispor ve Fenerbahçe'de oynamıştı. (Ed.N.)

tane 'Hitler' bulunuyordu. 'Jimmy Greaves' isminin neden takıldığını anlamak kolay ama, örneğin 'Bir şilin Bob', 'Haleluya Sezeni', "Öğretmenler Toplantısı' ve 'Brrrr...' gibi öyle lakaplar vardı ki, bunlara bir anlam verebilmek çok güçtür. Şanssız futbolcuların başında, lakabı 'Babun Çobanı' olan biri geliyordu. Öte yandan 'Çabuk-Çabuk' Johanneson, Leeds United'a transfer olmuş, daha sonra da kısa sürede İngiltere Ulusal Takımı'na seçilmişti. İnsan 'bu hızlı gelişmeye, lakabının da katkısı oldu mu acaba?' diye düşünmeden edemiyor. Gary Bailey belki Güney Afrika'da 'Güneş Işığı'ydı, ama aynı şeyi Manchester'da yapamadı. Patrick 'Terör' Lekota halen ANC üyesi, üst düzey bir politikacı, ama bugün bile futbol sahalarında kendisine takılan lakapla anılıyor. Bazı oyuncular kendilerine isim takılmasından hoşlanmazlar. Bir bara girdiklerinde kendilerine, örneğin, 'Babun Çobanı' diye seslenilmesini, özel hayatlarına tecavüz olarak algılarlar. Pele, eskiden kendisinin iki ayrı adam olduğunu söylerdi: Bir halk kahramanı olarak Pele, ama kendi özel hayatında Edson.

Ulusal Stadyum, Güney Afrikalılar'la dolu gibiydi. Botswanalılar'ın çoğu, Kaizer Chiefs formasıyla dolaştıkları için bunu saptamak güçtü. Ancak atletizm pistinde yürürken gördüğüm bütün pankartlar Bafana Bafana yanlısıydı. Taraftarlardan biri, "Hey beyaz adam! Bulunmaman gereken bir yerde ne işin var?" dedi. Thabo Mbeki takımla tanıştırıldı ve ufak tefek bir adam olan Mbeki bütün oyuncuların elini, teker teker ve arkadaşça bir ifadeyle sıktı. Palacios'un oğlu da babasıyla birlikte, Güney Afrika yedeklerinin yanında oturuyordu. Bu, Perulu'nun, ulusal takımın başında sahaya çıktığı ilk maçtı ve oyunculara disiplini öğretmeye yemin etmişti.

Belki Palacios birşeyler öğretmişti, ama Güney Afrika yine de

Brezilya'nın kaba saba bir parodisi gibi oynuyordu. Topuk pasları, hiçbiri sonuca gitmeyen çalımlar veya verkaçlar... Moshoeu topu başında sektirmek istedi, ama başaramadı ve seyirciler hemen bağırmaya başladılar. Bence en kötü oyuncu Doktor'du. Madida'nın 'al da at' dercesine yaptığı bir ortayı kaleye gönderemediği gibi, tribünlere dönüp ağzıyla kulakları arasındaki mesafeyi sıfıra indirecek biçimde sırıttı. Daha sonra topu havaya kaldırıp ayağının üstünde tuttu ve Botswanalı savunma oyuncusuna gösterdi. Sonra da topla birlikte depara kalktı. O sırada topu kaptıran Botswanalı oyuncu, rakibini kovalamak yerine kenar çizgisine doğru yürüdü ve yedek oyunculardan su istedi. Belki de Ron Atkinson buraya gelmemeye karar verdiği için şanslı sayılırdı. Zimbabweliler, Doktor'a 'Hemşire' lakabını takmışlardı, ama Güney Afrikalı taraftarlar onu seviyorlardı. Roy Wegerle (ki bütün numaraları Güney Afrika'da öğrendiğini söylüyordu) onunla kıyaslandığında, bir bilgisayar olarak tanımlanabilirdi. Bafana maçı 2-0 kazanırken ikinci gol, dört kişi arasından yükselen Doktor'un sert kafa şutuyla gelmişti.

Johannesburg'la Soweto arasındaki FNB Stadyumu. Essop Pahad'ın söylediğine göre, 1950'lerde Güney Afrika takımı sadece beyaz oyunculardan oluşurken, bütün ulusal maçlarda iki tribün, beyaz olmayan seyircilere ayrılırmış. Pahad, "O tribünler tamamen dolardı", demişti, "ama herkes konuk takımı desteklerdi. Anımsadığım kadarıyla Güney Afrika'yı tutan tek kişi, aptal bir Hintli'ydi. Onun da başı sürekli derde girerdi".

Güney Afrika-Nijerya maçından önce davullar çalınıyor, taraftarlar eğleniyor ve 'Sowetan' tişörtlerinde hep aynı yazı göze çarpıyordu: 'Orda öyle durma-Ulusunu toparla!' Sahadaysa Nijerya'nın Hollandalı antrenörü Clemens Westerhof, yanında be-

nim fotoğrafçım, onun da vatandaşı olan Willem'le birlikte tribünlere bakıyordu. Westerhof, Willem'e, "Avrupa'da bu kadar güzel bir saha çok az bulunur", dedi. Tüm tribünleri koltuklu 75.000 kişilik statlar İngiltere'de bile çok azdı. Gerçi NSL, FNB Stadyumu için hiç para ödememiş ve inşaat tümüyle tamamlanmamıştı ama yine de Bhamjee, cezaevindeki koğuşunda gurur duyabilirdi.

O gün tribünlerde 60.000 seyirci vardı. Basın locası tıka basa doluydu. Öndekiler, ayağa kalkmadıkları takdirde sahayı göremiyorlardı, ama onlar kalkınca, bu sefer de arkada oturan bizler bir şey göremiyorduk. Bu yüzden sürekli tartışma çıkıyordu. Ben, üzerinde 'yabancı basın' yazan bir masada oturuyordum ve hemen yanımdaki yerde de 'Sappa' yazıyordu. Galiba Güney Afrika Basın Birliği, SAPA ima edilmişti. SAPA muhabiri maç boyunca haber yazmak zorunda kaldı. 90 dakika içinde tam altı haber yazdı ve maçı tam olarak izleyemedi tabii. Ne zaman bir gol pozisyonu doğsa kolunu sıkıyordum. Bundan sonra o ajans çıkışlı maç haberlerini, bu olayı da düşünerek okumaya kararlıyım.

Takımlar, ulusal marşların okunması için sahanın ortasına dizildiklerinde Nijerya rakibine psikolojik bir gol atmış sayılırdı: Süper Kartallar'ın hepsinin boyları iki metreye yakındı. Aslında psikolojik skor çoktan 3-0 olmuştu bile, çünkü Nijerya, Bafana'yı Lagos'ta yenmişti ve hemen hemen bütün oyuncuları Avrupa'da oynuyordu. Süper Kartallar'dan biri de, Swansea City'de forma giyen Reuben Agboola'ydı. Onu seyredince insanın aklına ister istemez, Afrika'nın en iyi takımlarından birinde oynayan bir futbolcunun, neden Avrupa'da daha iyi bir performans gösteremediği sorusu takılıyordu.

Başlama vuruşundan birkaç dakika sonra, son derece uzun

boylu bir Süper Kartal'ın, Güney Afrika savunmasının verdiği bir geri pası kaparak topu ağlara göndermesi hiç kimseyi şaşırtmadı. Asıl şaşırtıcı olan, hakemin bu golü ofsayt gerekçesiyle saymamasıydı, çünkü geri pastan ofsayt olmayacağını bilmesi gerekirdi sanırım. Bafana Bafana, maçın ilk yarısını, başlama vuruşundaki skorla, yani 0-0 bitirmeyi başardı. Devre arasında Mark, sahanın ortasında, siyah radyo muhabirleriyle söyleşiler yaptı. Aslında muhabirlerin hepsi futboldan, en az onun kadar anlıyorlardı, ama siyah oldukları için, kendi görüşlerini açıklamalarına yetecek kadar özgüvenleri yoktu.

İkinci yarının başlarında George Dearnaley, yerden gelen bir ortayı ağlara gönderince bütün ülke ayağa kalktı. Basın locasında oturan, siyah-beyaz tüm Güney Afrikalılar havalara sıçrarken, Natal'ın ünlü golcüsü kale arkasındaki tribünlere koşmuş, golün sevincini 10.000 siyahla paylaşıyordu. Tam o sırada, sahada hakem olarak dolaşan kara giysili Botswanalı, bu golü saymayarak ofsayttan doğan bir serbest vur şa hükmetti ve hepimiz bir anda eski Güney Afrika günlerine dönmüş olduk.

Maç 0-0 berabere bitince, Güney Afrika Dünya Kupası'ndan elenmiş oldu ve hiç durmadan davul çalan taraftarlar, herhalde korkunç bir baş ağrısıyla evlerine döndüler. Nijerya'nın maçı çok kolay kazanacağını söylemiş olan Westerhof, "Güney Afrika'yı cidden kutlarım", dedi. Palacios ise, "Artık bir sonraki Dünya Kupası için hazırlanacağız", diyordu.

Perlman'la birlikte otoparka gittiğimizde, Güney Afrika'nın en iyi iki oyuncusu olan Steve Crowley ve Moshoeu'nin arabalarına kadar adeta kavga ederek gittiklerini gördüm. Perlman'a, Crowley'nin ne kadar rahat göründüğünü söyledim. O taraftarları kızdırıyordu, onlar da onu... Güney Afrika'da insanların renklerini yalnızca stadyumlarda unuttuklarını söyledim. Perl-

man yine kızdı.

"Güney Afrika futbolu hakkında yabancı gazetecilerin tipik görüşü bu zaten! Seyirciler Dearnaley'e tezahürat yaptıkları zaman onun beyaz, kendilerininse siyah olduklarının farkında değillerdi. Güney Afrika futbolu böyle şeyleri aştı artık. Bundan sonra yazmanız gereken başka öyküler var."

Uçakla İngiltere'ye dönerken, daha önce Cape Town'da karşılaştığım bir adamla yine karşılaştım. Arsenal taraftarı olan beyaz bir Güney Afrikalı'ydı ama hâlâ Arsenal'i tuttuğuna göre, onları 1970'ten beri izlemediği belliydi. Hafta sonunda Arsenal'in Federasyon Kupası'nda Leeds'le yapacağı maçı birlikte izlemeye karar verdik. O gece dondurucu bir soğuk vardı ve skorbordun bulunduğu kale arkasındaydık. Sahayı hemen hemen hiç göremiyordum. Bu yüzden burnumuzun dibinde olan golü de göremedim tabii. Maalesef maçtaki dört golün hepsi o kaleye atıldı. Gordon Strachan sayesinde Leeds, Arsenal'in işini daha ilk yarıda bitirdi. Hemen yanımızda oturan bir adam, "Şu Strachan'ı neyle beslediklerini bir türlü anlayamadım", dedi ve sonra Arsenal savunmasına bağırmaya başladı: "Hadi, devirin şunu!" Seyircilerin hiç sevmediği David Hillier maçtaki sayısız faulünden birini yaptı ve nihayet sarı kart gördü. Taraftarlardan biri, "At onu, hakem!" diye bağırdı. Bir başkası, "Hayatı boyunca top oynamasını yasakla!" dedi. Bir üçüncüsü hemen ekledi: "Ya da mümkünse daha uzun bir süre!" Maç 2-2 berabere sonuçlandı. Oynanan futbol berbattı ama beş ay sonra Arsenal, Federasyon Kupası'nı kazanan takım oldu.

15
Kısa Boylu, Esmer Amerikalılar

Dünya üstünde, El Salvador'la Danimarka arasında yapılan bir dostluk maçını 30.000 seyircinin izlediği bir tek kent vardır. Ancak düşündüğünüzün aksine bu kent, ne San Salvador'dur ne de Kopenhag... Şaşıracaksınız ama, bu kent Los Angeles'tır!

LA (Amerikalılar Los Angeles'a böyle demeyi seviyor) Coliseum'a giderken, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğumu düşünmeme olanak yoktu, çünkü caddelerdeki bütün taraftarlar kısa boylu ve esmerdi. Üstelik program satıcılarıyla dilencilerin de pek azı Danimarkalı'ya benziyordu. Hiç kimse, elindeki rengârenk bayrakları sallamıyordu. Bütün taraftarlar erkekti ve satılan tek gıda maddesi, pek de hijyenik görünmeyen burgerlerdi. Kısaca, hiçbir şey Amerikan tarzına uygun değildi.

1994 Dünya Kupası'nın içyüzünü gören ilk kişi, *Boston Herald*'ın bir köşe yazarı oldu. Anlamsız bir futbol festivali ya da ticari bir yatırım diye nitelendirdiği turnuvanın, Göçmen Bürosu tarafından tezgâhlanmış bir aldatmaca olduğunu yazmıştı. Ülkeye kaçak olarak giren herkes bir stadyuma toplanacak ve hepsi

orada yakalanacaktı. Hepsi El Salvadorlu'ya benzeyen yaklaşık 30.000 kişinin arasına oturdum. Eğer maçı organize edenler seyirci sayısını sadece 15.000 olarak bildirmişlerse bunun nedeni, Coliseum'un sahiplerine toplam hasılattan pay vermek zorunda olmalarıydı herhalde...

Tribünlerin aşağısında bir yerde, daha önce de Letonya'da gördüğüm bir adamı gördüm: Möller-Nielsen, Danimarka'nın yedeklerini çalıştırıyordu. El Salvador maçının üstünden henüz üç hafta bile geçmemişti ki, o ve ben Arjantin'e gittik (Danimarka maç yapacaktı). Yani beş ay içinde onunla üç kez karşılaşmış oluyorduk. Üç ayrı kıtada da birbirimize rastlamıştık.

Salvadorlular mutluydular. Tezahüratlar eşliğinde havai fişekler atıyorlardı ve bu görüntüler, zorla götürülen bir taraftarla onu götüren iki polisin görüntüsünü bile örtüyordu. Bu mutlulukları, sıradan ve küçük bir takım olan El Salvador, sıradan ama büyük bir takım olan Danimarka'ya 2-0 yenildiği halde devam etti. Maçın son dakikalarında bu görüntüler, bir zamanlar yaşanan iç savaşın anılarına yenik düştü ve seyirciler, ellerindeki havai fişekleri sahaya atmayı bırakıp tribünlere atmaya başladılar. Patlamalar seyircileri güldürüyordu, ama giderek daha fazla sayıda insan çıkış kapılarına yönelmeye başladı. Hemen yanımdaki boş koltuğa düşen şişe büyük bir gürültüyle patlayınca, ben de stadı terk ettim. Ertesi sabah kahvaltı ederken okuduğum *Los Angeles Times*'da 12 sayfalık bir spor bölümü olduğu halde, maç hakkında bir tek sözcük bile yoktu. Yeniden ABD'ye dönmüştüm.

ABD Ulusal Takımı antrenörü Bora Milutinoviç daha sonra bana, "Benim için burada çalışmak çok daha kolay", demişti. "Burada gazeteleri açtığınız zaman futboldan söz edilmediğini görüyorsunuz. Oysa Meksika'da her gün bir şey oluyor, gerçek

bir şey, insanların hakkında yazı yazması gereken bir şey. Ama orası Meksika." Milutinoviç, yirmi yıl Latin Amerika'da kaldıktan sonra Amerika'ya gelen bir Sırp'tı.

Ana, El Salvadorlu bir dadıydı. Bir kez daha Amerika'dan çıktım ve ailesinin, Los Angeles'ın, hemen hemen bütün ayaklanmaların yaşandığı, güney kesimindeki evine giderek onları ziyaret ettim. Birkaç kuzeni, Ana, bir köşedeki portatif karyolada uyumakta olan oğlu Diego ve bir futbol manyağı olan kocası Hember evin salonundaydılar. Hember bana Diego'yu gösterdi ve şöyle dedi: "Maradona, futbol dünyasındaki en iyi oyuncudur. Diego iki yaş daha büyüyünce parka gidip ona bir takım bulacağım. TV'de futbolla ilgili herhangi bir program olunca, onu hemen en öne oturtuyorum." Hember sadece, İspanyolca yayın yapan ve sık sık Meksika liginden maçlara yer veren yerel kanalı izliyordu. Ama El Salvador-Danimarka maçını seyretmek için Coliseum'a gitmişti. El Salvador'da, maç sırasında sahaya havai fişek atmanın olağan bir şey olup olmadığını sordum. "Benim ülkemde adamı hapse atarlar", diye cevap verdi.

Hember, bir zamanlar pazarları bir araya gelen bir takımda futbol oynamıştı – bunun kiliseye gitmek gibi bir şey olduğunu söylüyordu. Takımındaki bütün oyuncular Latin Amerikalı mıydı? "Bizim takımdakilerin hepsi, El Salvador'un Nueva Guadaloupe kentindendir."

Oynadıkları ligde ayrıca, Jamaika ve Belize'den gelen siyah takımlar, birkaç tane de, siyah Amerikalılar'ın kurduğu takımlar vardı. "Ben buraya geldiğim zaman Amerikalılar futboldan zevk almıyorlardı, ama şimdi onlar da hoşlanmaya başladılar." Yine de hepsinin hoşlandığı söylenemez. Bazen takım arkadaşlarıyla birlikte Rancho Park'a gittiklerinde, beyzbol oynayan insanlara

rastlarlarmış – Hember bunu söylerken kendini havada uçuşan toplardan korumak istiyormuş gibi bir hareket yaptı. "Bizi sevmezler, biz de onları sevmeyiz, polis çağırırlar ve onlar Amerikalı olduğu için biz gitmek zorunda kalırız." Her şeye rağmen ABD'nin maç kazanması onu mutlu ediyordu, tabii rakipleri El Salvador olmadığı sürece. Ona göre ABD'nin en iyi oyuncusu Hugo Perez'di. Perez, aslen El Salvadorlu!

Bu sohbet Hember'e vatanını anımsattı ve hemen bana, El Salvador'u tanıtmak amacıyla hazırlanmış bir video kaset izlettirdi. Filmdeki görüntüler arasında, deniz dibinde birbirlerine tekme atan adamlar da vardı. "Gördünüz mü...", dedi, "... plajda bile futbol oynuyorlar".

Avrupalı göçmenler ABD'ye geldikleri zaman, çocuklarıyla sokaklarda, komik aksanları, giysileri ve telaffuzu zor isimleri yüzünden alay ediliyordu. Bu çocukların yapacakları en son şey, sokaklarda, herkese komik gelecek bir Avrupa oyununu oynayarak yine alay konusu olmaktı ve onlar beyzbolu seçtiler. Amerika'daki Avrupalılar bu nedenle futbol oynamazlar.

'Amerikalılar futbol oynamaz' veya 'Şükran Günü'nü kutlarlar' derken gözümüzün önüne, Amerika'daki banliyölerde yaşayan, iri yapılı beyaz insanlar gelir. Oysa futbol oynayan, seyreden ve futbol hakkında çıkan yazıları okuyan on milyonlarca İspanyol kökenli Amerikalı vardır. Hatta banliyölerde oturan beyaz Amerikalılar'ın bile futbol oynadıkları söylenebilir. Bir zamanlar ben de Amerika'da futbol oynamıştım. Ailem bir yıllığına, California'daki güneşli bir üniversite kenti olan Stanford'a taşındığı zaman henüz on yaşındaydım ve orada bütün çocuklar futbol oynarlardı. Daha doğrusu, zengin Amerikalılar bu eğilimdeydi. Şimdi misyonerler bu sözcüğü tüm ülkeye yaymaya çalı-

şıyorlar, ama kenar mahallelerde yaşayan çocuklar futbolun, süt kuzularına uygun bir spor olduğu görüşünde.

Stanford'daki antrenörlerin çoğu, hayatlarında bir kez olsun futbol oynamamışlardı, bu yüzden de bildikleri spor dallarının bazı özelliklerinden yararlanmaya çalışıyorlardı. Örneğin, köşe vuruşu kazanan bir takımın antrenörü, çocuk topu kale önüne kadar nasıl göndereceğini düşünürken kenardan bağırarak, 'Kartal!' ya da 'Spiral!' gibi birtakım şifre sözcükler söylüyordu. Bir diğer antrenör de, takımı hücuma kalktığı zaman iki savunma oyuncusunu, ceza sahasının tam köşelerine yerleştiriyor, savunmanın ortasında oynayan oyuncu da, ceza sahası yayının üzerinde duruyordu. Bu oyuncular, ellerini arkalarına kavuşturmuş bir şekilde öylece bekliyor ve ancak top kendi yarı alanlarına döndüğü zaman yeniden hareketleniyorlardı. Bir de aldığı her topu, beş metre soluna atma talimatı almış bir sağ açık vardı. Teorik olarak topun, savunmadan çıkarak destek verecek olan sağ bekin ayağına gitmesi gerekiyordu, ama bu taktik nadiren işe yarıyordu.

Tanıdığım çocuklardan çok azı bu durumu önemsiyordu. Onların futbol oynayışı, Avrupalı çocukların obua çalışına çok benziyordu: Her iki durumda da bunun iyi bir şey olduğuna çocukların aileleri karar veriyordu. Evet, belki eğlenceli de sayılabilirdi, ama onları o kadar da heyecanlandıracak bir şey değildi. İyi oyuncu sayısı çok azdı. *Soccer Ameriaca*'nın editörü Lynn Berling-Manuel bana, "Evet, bu sporu yapan 15 milyon Amerikalı var, ama bunların çoğu için futbol, sadece yüzlerce eğlence tarzından biri" demişti. "Futbolu on yıl önce bırakan Pele'den sonra hiçbir Amerikalı futbolcu, bir tek profesyonelin adını bile söyleyemez." Stanford'daki arkadaşlarım, George Best kendi takımları olan San Jose Earthquakes'te oynarken bile futbol maçlarını

izlemiyorlardı. Yine de maçlara giden birileri olsa gerek ki, futbol o günlerde Amerika'ya yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştı. Kuzey Amerika Futbol ligi (NASL) maçlarında statlar, meslek hayatlarını tamamlamak için Amerika'ya gelen yaşlı Avrupalılar'ı izlemek isteyenlerle tıklım tıklım doluyordu. Gianni Rivera NASL için, 'Fil mezarlığı' tanımını kullanıyordu, ama ne filler vardı bilseniz! Anımsıyorum da, 1981'de oynanan Earthquakes-New York Cosmos maçında sahada Best, Franz Beckenbauer ve Johan Neeskens vardı. Birkaç ay sonra, Earthquakes'in kendi sahasında yaptığı bir maçta Best, rakip savunma oyuncusunun üstüne üstüne gitti, topa basarak rakibinin başının üstünden geçmesini sağladı ve sonra da sağından geçip topu yine alarak hücumu sürdürdü. O maçta bunun dışında anımsamaya değer bir şey olduğunu söylemek olanaksız.

Lawrie Calloway 1974'te Amerika'ya gelmeden önce İngiltere'de, Wolves, Blackburn, Shrewsbury ve Rochdale gibi takımlarda futbol oynamıştı. Amerika'da oynadığı kulüpler arasında Earthquakes de vardı. Yine de onu, o takımdan anımsadığımı söyleyemem. Birmingham-California karışımı bir aksanla, "Hepimiz çok ünlü kişiler olduk" dedi. "Hayatımın çoğunu geçirdiğim ve bütün ilginin, George Best'lerde, Charlie George'larda, Bobby Moore'larda olduğu İngiltere'den gelip de, hakkımda yazılar yayınlandığını görmek ya da TV'ye çıkmak, benim için çok mutluluk veren bir şey." Bir gazeteci olarak çok duygulanmıştım.

Ama NASL beklenen ilg yi göremedi ve 1985'te kaldırıldı. Ligi yönetenler, çok kısa sürede çok fazla kulüp bulmaya çalıştılar. Futbol hakkında çok az şey biliyorlardı. Amerika Ligi'nin son başkanı olan Howard Samuels daha sonra yaptığı bir söyleşide, "En az 100.000 kişinin kendilerini Polonya Ulusal Takı-

mı'nda oynayan futbolcular olarak yutturabileceğini çok sonra anladım", diye itiraf etmişti. Taraftarlar da bu işin uzmanı sayılmazlardı. Calloway şöyle demişti: "Amigolar seyirciyi coşturuyordu. Oyunculardan biri 60 metreden şut atarsa veya 30 metreden topa kafayla vurursa, tribünler ayağa kalkıyordu. Ben San Jose'de oynarken Çılgın George adında bir amigomuz vardı ve kısa sürede çok ünlü biri oldu. Üstelik en uzun süre tezahürat yapan kişi olarak da *Guinness Rekorlar Kitabı*'na adını yazdırdı. Bir gün tribünlerin bir bölümünü 'Earth' diğer bölümünü de 'Quakes' diye bağırttı ve bunu tam 13.5 dakika sürdürdü. Ama bu arada rakip takım da bir gol attı."

Calloway'le konuştuğumuz sırada San Francisco Bay Blackhawks'ın antrenörlüğünü yapıyordu ve takımı, Meksika ligine katılmaya çalışıyordu. "Bu çok zor bir iş" diye itiraf etti. Cidden çok mu zordu? "Bu, Cardiff'in İngiltere liginde oynaması gibi bir şey. Aslında olanaksız değil." Yine de Blackhawks'ın, yeniden profesyonel Amerikan ligi kurulması için dua ettiğini de ekledi: "Hayatımız boyunca Meksika liginde oynamaya hiç niyetimiz yok." San Francisco, Meksika'nın kuzeybatı ucunun da 760 km. kuzeybatısında bulunuyordu.

California'da yaşayan Peter Bridgwater adındaki bir diğer İngiliz de, Dünya Kupası'nın Stanford sorumlusuydu. Öfkeli bir adamdı. Ona, Rio, Roma ve Barselona'nın doğal Dünya Kupası kentleri olduğunu, ama California'daki Stanford'ın böyle bir kent olmadığını söyledim. "Bay Kuper, İngiltere'de nerede oturuyorsunuz? Londra'da mı? Highbury küçük bir semttir, Wembley ise ondan da küçük! Sizce Wembley, futbol oynamak için uygun bir yer mi?" Stanford'da hangi takımların oynayacağını umuyordu? "İngiltere!" Aslında Stanford'ın, Leamington Kaplıcası gibi bir yer olduğunu söylemekte de yarar var.

Amerikalılar futbolun bir erkek oyunu olduğunu asla anlayamadılar. İngiltere ve Hollanda'da büyüyen biri olarak, kızların da futbol oynayabileceğini hiç düşünmemiştim, ama Stanford'da oynuyorlardı. Okulun bahçesinde, bütün bir yıl boyunca aralıksız olarak futbol oynanırdı. ABD'de, futbol oynayan dört yaşındaki kızlar var ve ülkedeki lisanslı futbolcuların yaklaşık yarısını kadınlar oluşturuyor.

Ülkenin en büyük futbol dergisinin kadın editörü olan Lynn Berling-Manuel'e ('Bay Lynn Berling-Manuel' adına gelen on binlerce mektup aldığını söylüyor gülerek), Amerika'nın neden dünyadaki diğer ülkelerden farklı olduğunu sordum. Ona göre işin sırrı, ülkedeki kadınların futbolla, Amerikalı erkeklerle aynı anda tanışmış olmalarında yatıyordu. Avrupalı kadınların aksine onlar kendilerini, hiçbir zaman bu sporun yabancısı olarak görmemişlerdi.

Futbolla ilgilenmeye kendisi nasıl başlamıştı? "Babam hayatı boyunca futbol maçına gitmedi. Ben altı kardeşin en büyüğüyüm. İnsanın altı çocuğu olunca hiçbir yere gitmeyi başaramıyor. 1967'de, bizim bölgemizin futbol takımı olan Oakland Clippers, çok ucuz bir aile paketi önerisi yaptı. Sanırım, 20 dolar gibi bir para karşılığında bütün aile maçlara gidebiliyordu ve buna otorpark ücreti de dahildi. Babam bu öneriyi çok cazip bulmuş olsa gerek ki, kısa sürede bütün aile futbol düşkünü oldu. Galiba bu, ABD'de sıkça rastlanan bir durum." NASL futbolu ailelere sevdirmeye çalıştı ve bütün kadınlara ulaştı. "Bu, diğer spor dallarında bulunmayan, kendine özgü bir pazarlama yöntemiydi. Önce futbolu, rakiplerin ezildiği, parçalandığı, erkeklere özgü bir spor olarak pazarlamaya çalıştılar ve tabii halkı ikna etmeyi pek başaramadılar. Statlara gelen insanlar, 'Bu spor Ameri-

kan futboluna hiç benzemiyor', demeye başladılar." Futbola olan ilginin artışı, 1991'de Çin'de düzenlenen ilk kadınlar dünya şampiyonasını ABD Ulusal Takımı'nın kazanmasıyla başladı.

Calloway, Bridgwater ve Berling-Manuel'le telefonla görüştüm. Telefon dünyanın her tarafında var, ama telefonu, hayatlarında hiç görmedikleri insanların sorularını içtenlikle yanıtlayarak, onlarla söyleşi yapmak amacıyla kullanan tek millet Amerikalılar olsa gerek. Avrupa ve Afrika'da sürekli olarak sokaklarda dolaştığım halde, Los Angeles'taki günlerimin çoğunu yatakta uzanıp telefonla konuşarak geçirir olmuştum. Amerika takımının kazandığı kupayı Pekin'de havaya kaldıran takım kaptanı April Heinrichs'le Maryland Üniversitesi'nde buluştum. Bayan futbolunda bu ve benzeri üniversitelerin etkisi büyük. Heinrichs, "Ben kadın futbol takımında tam gün çalışan bir antrenörüm, işim bu," dedi. "Benim gibi tam gün çalışan bir yardımcım ve 80.000 doların üstünde bütçem var." Ona, İngiltere'deki 'Bayan Antrenör' adlı TV dizisinden söz ettim. Bu dizide, profesyonel bir erkek takımını çalıştıran kadın antrenör, cinsiyet ayrımına karşı uzun süreli bir mücadele verdikten sonra herkesin saygısını kazanmayı başarıyordu. Heinrichs'de bu mücadeleyi vermiş miydi? "Kesinlikle hayır. 29 yaşındayım. Bu ülkede saygı gören kadın sporculardan biriyim. Benden 10-15 yaş büyük kadınlarla konuşursanız, yaşadıkları deneyimin izlerini görürsünüz." Heinrichs'in verdiği tarih, Amerikan feminizm hareketinin ilk günlerine rastlıyordu. Amerika'nın Dünya Kupası'nı kazanmasında feminizm hareketinin de bir etkisi olabilir mi? "Şeyy..." dedi Heinrichs. Hemen özür dileme girişiminde bulundum: "Tabii, her şeye rağmen iyi oynamak ve gol atmak zorundasınız." "Kesinlikle evet", diyerek beni onayladı.

İngiltere'ye karşı oynamış mıydı? "Evet. Bana sorarsanız, kü-

çük bir ülke olmasına karşın çok iyi oyuncuları var. Yine de anlayamıyorum: Çok fazla idman yapmıyorlar, çok sık bir araya gelmiyorlar ve kendilerine iyi baktıkları da söylenemez. Sanırım onlarda, bizde olmayan bir şey var: Her hafta, dünyanın en iyi erkek futbolcularını TV'den izleme olanağına sahipler."

Futbolun, özellikle de kadınlararası futbolun ABD'de orta sınıf bir spor olduğu görüşüne katılıyor muydu? "Hayır, bana göre orta sınıfın biraz üzerinde bir spor. Maalesef." Sonra ekledi: "Ama bu durumdan hoşnutum." Niçin? "Bence sporda eğitimin önemli olduğu mutlaka vurgulanmalı."

1950 Dünya Kupası'nda oynayan Amerikalı futbolcuların hemen hemen hepsi, St. Louis, Missouri'liydi. St. Louis'de belli belirsiz bir futbol kültürü var gibiydi, ama bu dengesizliğin asıl nedeni, Amerikan Futbol Federasyonu'nun kentte bulunması ve diğer kentlerde futbolcu arayamayacak kadar parasız olmasıydı. 1950'deki Amerika takımı, İngiltere'yi 1-0 yenmişti ama geri dönerken, tasarruf etmek amacıyla futbolcular iki ayrı uçağa binmişlerdi. Onları havaalanında bir tek kişi karşılamıştı: Geciktiği için, kocasını azarlamaya gelmiş olan bir futbolcu eşi!

El Salvador-Danimarka maçından bir gün sonra Amerika takımını, Santa Barbara'da Pasifik Okyanusu'na bakan bir otelde buldum. Red Lion Oteli benim için çok pahalıydı. Bunun üzerine, oraya yakın bir yerde, yine pahalı sayılabilecek başka bir otelde oda tuttum. Red Lion'a gitmek için kumsalda yürürken, İspanyol kökenli birkaç kişinin bir futbol topuyla oynadıklarını gördüm. Ronald Reagan'ın da oturduğu Santa Barbara, Pasifik Okyanusu kıyısında, küçük ve yarı tropik bir kentti. O kadar güzeldi ki, insanın canı bütün bu güzellikleri bırakıp futbol maçına gitmeyi hiç istemiyordu.

Amerika Ulusal Takımı'nın basın sözcüsü Dean Linke'yle buluşmak üzere sözleştiğimiz Red Lion'a tam bir saatlik gecikmeyle ulaştım. Yardımcısı, beni lobide karşıladı. Dean benimle şahsen görüşemeyeceği için son derece üzgündü; bir futbol kliniğine gitmesi gerekiyordu. Fakat basına dağıtılan bir paketin işime yarayacağından da emindi. 'Bay yardımcı' bana, büyücek bir ansiklopedi kalınlığında bir dosya verdi. Brezilyalılar, Dünya Kupası'nı ABD'de düzenlemenin, beyzboldaki final maçlarını Brezilya'da oynamakla aynı şey olduğunu söylemişlerdi. Amerikalılar'ın açık havada oynadıkları futbolu yöneten kişinin bu sporu, kapalı salonda oynanan futbolun zavallı bir alternatifi olarak nitelendirdiğini de biliyordum. Hakem ne zaman köşe atışına karar verse, Amerikalılar hamburger almaya gidiyorlardı. Yine de o günlerde, Dünya Kupası'nı hak ettiklerini düşünüyordum. Ayaküstü sohbet ederken, basın sözcüsünün yardımcısı, Santa Barbara'ya ilişkin yorumlarıma katılmıştı: "Okyanusa bakan stadın tribünlerinde, yaklaşık 300 kişiyle birlikte maçı izlerken, sahadaki futbol size zevk vermemeye başlarsa, gözlerinizi sahile çevirip yelken yapan ya da kumların üstünde güneşlenen insanlara bakabilirsiniz."

Linke olmayınca, önce Rumenler'le görüşmeye karar verdim. Onlar da Red Lion'da kalıyorlardı ve onlarla ilgilenen kişiyi de öğrenmiştim. Chicago'da oturan Julian Stanculescu, insana dostça bir ifadeyle bakan, bebek yüzlü bir Rumen'di. Odasının bulunduğu katta, içi daha birkaç saat önce futbolcular tarafından kullanılan futbol toplarıyla dolu bir çuval vardı. Bir yandan Julian'la konuşurken. bir yandan da toplardan birini ayağımın altında yuvarlayıp duruyordum. Julian bana, bir mezhebin broşürüne benzeyen bir şey uzattı. Broşürün kapağında, her ikisi de Julian'a benzeyen, ama biri sakallı olan iki kişinin fotoğrafı var-

dı. Sonunda broşürün, Amerikan Futbol Akademisi'nin amaçlarını açıkladığını ve kapağındaki adamlardan sadece birinin Julian (Başkan Yardımcısı) olduğunu anladım. Sakallı olansa babası, Dr. Victor Stanculescu'ydu (Başkan). Julian, kendisiyle babasının, Bobby Robson'ın iyi arkadaşları olduğunu söyleyerek iyi niyetini de belli etmiş oldu.

Ben futbol topuyla birkaç numara yaparken Julian, son derece kalitesiz, belden aşağı espriler yapmakla meşguldü. O sırada gelen iki görevli, Rumen takımının kahvaltıda ne istediğini sordu da, esprilere gülümsermiş gibi yapmaktan kurtuldum. Yıldızlar kahvaltıda ne yerlerdi? Rumenler, jambon ve yumurtadan oluşan Bükreş tabağı isteyen doktorları dışında, omlet ve mısır gevreği söylediler.

Julian'ın üzerinde önemle durduğu tek konu, ağzı kapalı şişelerden su içmeleri gerektiğiydi. Takım, Güney Amerika'dan yeni gelmişti ve orada bazı futbolcular içtikleri sudan ötürü hastalandıkları için, işi şansa bırakmaya hiç niyetleri yoktu.

Sonra Julian beni, Rumen takımının antrenörü Cornel Dinu'yla görüşmeye götürdü. Dinu akşam yemeğini yiyordu ve başını bile çevirmeksizin Julian'ı azarlamaya başladı. Bir saat kadar lobide bekledim ve bu arada, ortalıkta boş boş dolaşmakta olan Amerikalı ve Rumen futbolcuları izledim. 20 yaşından küçük gibi görünen ve taşralılara özgü saç tıraşından, yıldız olmak için önünde daha uzun bir süre olduğu anlaşılan bir Rumen, hemen karşımdaki kanepede tek başına oturuyordu. Ona çok acıdım. Belki de Romanya'da çok seviliyordu, ama burada, Santa Barbara'da yapayalnızdı. Hatta bazı açılardan bakıldığında, sosyal statü açısından benden daha alt seviyede olduğu bile söylenebilirdi. Ben hiç değilse o ülkenin dilini konuşabiliyor ve *Soccer America* dergisinin birkaç yazarını tanıyordum. Halbuki o, belki de

küçük bir kulüpte futbol oynuyordu ve ulusal takıma ilk kez seçilmişti. Evine dönmek istediğine dair bahse girebilirdim.

Julian biraz sonra yanıma geldi ve Dinu'nun özür dilediğini, benimle görüşmeye hazır olduğunu söyledi. O sırada zaten çok geç olmuştu. Bir saat daha bekledim. Gazetecilerin zamanlarının çoğu beklemekle geçer. Sonunda, uzun boylu ve yüzü kırmızı lekelerle dolu bir adam olan Dinu lobiye geldi. Kanepeye oturdu ve yüzünü başka tarafa çevirdi. Çevirmenlik yapacak olan Julian bana, "Bu adam Romanya'da bir efsanedir", dedi. Dinu oyuncu olarak 75 kez milli olmuş, Çavuşesku'nun devrilmesinden sonra spor bakanlığına getirilmiş, ama daha sonra, ulusal takımın teknik direktörü olabilmek için bu görevinden hiç düşünmeden istifa etmişti. Bunu neden yaptığını sordum. Mırıldanarak, "Politikayla futbol arasında bir tercih yapmam gerekiyordu, futbolu seçtim", dedi. Hükümet üyesi olarak daha sakin bir hayatı olacağını biliyordu, ama 'stres de hayatımızın bir parçasıydı'.

Romanya futbolu ne durumdaydı? Beyinsiz kulüp yöneticilerinden şikâyet etti. "Eskiden futbol herkes için ekmek kapısıydı. Oysa şimdi insanların ilgilenecekleri başka şeyler var." Bu, bir futbol adamının, Çavuşesku dönemindeki güzel günlere dönme özlemini dile getirişiydi.

Güney Amerika'daki turnelerini sorunca kaşları daha da çatıldı. "Turne, her şeyi, kendisi için en uygun olacak şekilde planlayan bir komisyoncu tarafından düzenlenmiş", dedi. Rumen takımı bir uçaktan inip diğerine binmişti. Arjantin'den Paraguay'a, oradan Ekvator'a ve Peru'ya... "Bir keresinde gideceğimiz kente, dört günlük bir yolculuk sonrasında ve maçtan birkaç saat önce ulaştık. Los Angeles uçağına binerken, bize direkt uçacağımız söylenmişti, ama Mexico City'de uçaktan inip bir sonraki uçağı

beklemek zorunda kaldık." Oysa Romanya'da bir yabancı takımın, benzer aksaklıklarla karşılaşma ihtimali sıfırdı.

Ertesi sabah, bir üniversitede idman yapan Amerikalılar'ı izlemeye gittim. Sahaya onlardan önce vardım ve elleri kolları portakal dolu olan heyecan içindeki öğrencilerle onlardan da heyecanlı olan antrenörleriyle birlikte bekledim. Bana da bir portakal verdiler.

Amerikalılar bir süre sonra gelip idman yaptılar. İdman bitince, antrenörleri Milutinoviç de dahil olmak üzere birkaçı, kalelerden birinin önünde toplanıp şut çekmeye başladı. Ben de dışarı çıkan topları yeniden onlara verdim. Bu arada profesyonel futbolcuların topa çok sert vurduklarını da öğrenmiş oldum. Özellikle Milutinoviç'in yaptığı muz ortalardan birini yakalamaya çalıştığımda, top ellerimin arasından kayıp gitti. Beni görmemiş olması için dua ettim. Daha sonra, takımın golcülerinden biri olan Peter Vermes'e, ABD'nin Dünya Kupası'nda nereye kadar gidebileceğini sordum. "Bu soruyu samimiyetle cevaplamazsam hem kendimi hem de sizi kandırmış olurum", dedi, "Ben şahsen Dünya Kupası'nı kazanmayı umuyorum".

Red Lion'a döndüğümüzde Milutinoviç lobideki kanepeye uzandı. Burnunun ucunda benim teybim, ayak ucunda da Amerikalı gazeteciler duruyordu. İki lakabı vardı: Mucize Yaratan Adam ve Bora Top. Mucize yaratan adamların çoğunun aksine, komik bir adamdı. Hatta gazetecileri sevdiği bile söylenebilirdi. *Soccer America*'da çalışan İngiliz Duncan Irving bana, Milutinoviç'le ilk el sıkışmasını anlatmıştı. Duncan elini sertçe sıkınca, Milutinoviç daha sert sıkmıştı. Duncan biraz daha sıkmış, Milutinoviç biraz daha sıkmış, Duncan biraz daha sıkmıştı. "Hah!" demişti. Milutinoviç, "Mafya!" Eğer Graham Taylor yanında ça-

lışan halkla ilişkiler görevlisini kovup bu Sırp'ı işe alsaydı, bugün hâlâ İngiltere Ulusal Takımı'nın başında olabilirdi.

Milutinoviç, Yugoslavya, Fransa, İsviçre ve Meksika'da futbol oynamış ve son iki Dünya Kupası'nda sırasıyla Meksika ve Kosta Rika'yı çalıştırmıştı. Kosta Rika onun yönetiminde, 1990 Dünya Kupası'nda Cenova'da İskoçya'yı yenmeyi başarmıştı. Bize Latin Amerika'daki futbol tutkusundan söz etti. İspanyolca, "Pasion" dedi. Basına dönüp çevirisini yaptı: "Tutku! Sizler tutkulu değilsiniz." Peki, Amerikalılar arasında giderek artan bir futbol tutkusu var mıydı? "Bu insanların asıl sorunu şu: Hiçbir dertleri yok." Bora, Amerikalılar'ın tutkulu olmalarını sağlayacak niteliklerden yoksun olduklarını söylemeye çalışıyordu. Amerikan futbolunda bir maç üç veya dört saat sürüyordu. Taraftarlar da bu arada birşeyler yemeye ya da tuvalete gidiyorlardı. "Ama insanlar böyle", diye şaşkınlığını belirtti, "burası Amerika. Örneğin, Santa Barbara kentini, bu oteli görüyorsunuz..." ve sözlerini tamamladı: "Amerika, dünyada eşi benzeri olmayan bir ülke. Burada her şey var."

Günümüzün, Sırp olmak için iyi bir zaman olup olmadığını sordum. "Neden olmasın? Bak ne diyeceğim, bir sorun var, İngilizler İngiliz olmaktan gurur duyarlar. Ben de Sırp olduğum için gurur duyuyorum. Evet, orada durum kötü ama biz ne yapabiliriz?" Hemen ekledi: "Yoksa Zagrepli misin?" Hiç düşünmeden reddettim. O da çabucak, "Şaka yaptım", dedi. İlk defa başını çevirip uzaklara baktı ve o aptalca soruyu sorduğuma soracağıma pişman oldum. "Ailem halen Bosna sınırında bir yerde", diye devam etti. "Belki 100 metre var yok." Pencereden dışarıyı göstererek, "Yani buradan okyanusa kadar", dedi. Sonra konuyu değiştirdi: "Oyuncularımdan çok memnunum. İspanyolca konuşuyorum ve sanırım kimse beni anlamıyor. Yine de herkes

mutlu." Kaç dil biliyordu? "İspanyolca, Sırpça, Fransızca, İtalyanca konuşuyorum, Rusça anlıyorum, Bulgarca dil sayılmaz ve İngilizce konuşmaya çalışıyorum. Yani dört diyebiliriz. Eğer karnım açsa, İngilizce olarak yemek istediğimi söyleyebiliyorum." Oyuncuları sorduğumuzda yanıtları espri dolu oldu.

Sohbetimiz sona ermişti ki, Amerika takımının kalecisi Tony Meola beni aramaya geldi. Onu Linke göndermiş. Birlikte, Milutinoviç'in kalktığı kanepeye oturduk. İkimiz de 23 yaşındaydık ve yıldız olan oydu. Bana bir Amerikan gencinin ABD Ulusal Takımı'nın kalesini korumayı hayal etmesine neyin neden olduğunu anlattı. Meola'nın babası Vincente, bir zamanlar İtalya'da, Avellino'da yedek futbolcuydu. Amerika'ya berberlik yapmak için gelip New Jersey'ye yerleşmişti. Vincente'nin mesken edindiği Kearny'nin nüfusunun çoğunu, 1920'lerde ülkeye gelen ve pamuk fabrikalarında çalışma izni aldıktan sonra ülkeye yerleşen, bu arada futbola dört elle sarılan İrlandalı ve İskoç aileler oluşturuyordu. Meola, "Takım arkadaşlarımın hepsinin babaları Avrupa'da bir yerde büyümüşler", dedi. Ayrıca büyük bir şans eseri olarak Kearny semti, Giants Stadı'ndan sadece beş kilometre uzaklıktaydı. Meola ve ben henüz birer çocukken, NASL'nin şaşaalı günlerinde New York Cosmos takımı Giants Stadı'na 80.000 kişi topluyordu. Oysa aynı dönemlerde, Amerikan futbolu oynayan New York Giants'ın seyirci ortalaması sadece 30.000'di. Gerçi Kearny'nin nüfusu 38.000'di, ama yine de ABD takımına üç oyuncu vermeyi başarmıştı: Meola, Tab Ramos ve Derby County'de oynayan John Harkes. Meola ve Harkes, yaklaşık yirmi yıldır birlikte oynuyorlardı ve antrenörleri de Harkes'ın babasıydı.

Bu, tam anlamıyla bir Amerikan öyküsü sayılmazdı, ama Amerikalı futbolcuların çoğunun buna benzer birşeyler anlata-

cağından kuşkum yoktu. Linke'nin muhteşem basın dosyasından, Hugo Perez'in babasının, büyükbabasının ve kuzeninin El Salvador'da futbol oynadıklarını; Peter Vermes'in babasının Macaristan'da, Marcelo Balboa'nın babasının Arjantin'de ve Tab Ramos'un babasının da Uruguay'da profesyonel futbolcu olduklarını öğrenmiştim. Öte yandan Kasey Keller'ın babası beyzbolun türevi olan *softball* oyuncusuydu. Eric Wynalda'nın babası, Princeton Üniversitesi'nde Amerikan futbolu oynamıştı. Bruce Murray'nin babası profesyonel bir golfçü, Chris Sullivan'ın babası boksör, Chris Henderson'ın babası da yarı-profesyonel bir beyzbolcuydu.

Bir de sonradan Amerikan vatandaşlığına geçen oyuncular vardı: Uruguaylı bir profesyonel olan Fernando Clavijo; Polonya Ulusal Takımı'nda da oynamış bir futbolcunun oğlu olan ve ülkesini 16'sında terk eden Janusz Michallik; babası Nijerya Ulusal Takımı oyunculanndan olan ve Amerika'ya biyokimya tahsili yapmaya gelen Jean Harbour; Belfast'ta oynarken bir futbol yıldızı olan ve aşırı sinirli yapısıyla tanınan Galli Brian Quinn; Miami'de Marie Gargallo'yla evlenerek Amerikan pasaportu alan Pretorialı, Roy Wegerle. Diğer iki oyuncu; Thomas Dooley (Almanya doğumlu) ve Earnie Stewart (Hollanda doğumlu) ise, Avrupalı anneler ve asker olarak Avrupa'da görev yapan Amerikalı babaların çocuklarıydı. Dooley çok az lngilizce biliyor. *Sports Illustrated* dergisine söylediğine göre, Amerika'yla en yakın ilişkisi yıllar boyunca bir Amerikan arabası kullanmasıydı. "Bu, Almanya için normal bir şey değildi", demişti. Takımda lspanyol kökenli futbolcu sayısının daha fazla olması gerektiğinden kimsenin kuşkusu yok, ama Milutinoviç'in de tüm yarı-profesyonel Meksika liglerine birilerini gönderip oyuncuları izlettirmesi mümkün değil.

Daha sonra, bir *Sports Illustrated* muhabiriyle birlikte, Alman liginde Saarbrücken takımında oynayan ve 'WYN-ALDA' plakalı (elimde olmadan dikkat ettim) bir araba kullanan Eric Wynalda'yla konuştuk. Sarışın ve yanık tenli olan Wynalda, herkesin kolaylıkla Californialı bir plaj çocuğu zannedilebileceği biriydi. Bu da doğaldı, buralıydı ve Alman TV'sinde, sörf yaparken çekilen görüntüleri yayınlanmıştı. Milutinoviç onun için, "Futbolu da sörf yaptığı gibi oynuyorsa dünya şampiyonu oluruz", demişti. Milutinoviç ve Wynalda birbirleriyle Almanca konuşmayı seviyorlardı. Wynalda'nın bizi söyleşi için bara götürüp birer içki ısmarlamasını söyleyen de Milutinoviç'ti. Bu fırsattan yararlanıp antrenöre, Romanya hakkındaki düşüncelerini sorduk. "Romanya'yı s...m! Benim derdim maçı kazanıp kazanamayacağımız değil, benim derdim ilerleme gösterip gösteremeyeceğimiz." Wynalda hesabı Milutinoviç'in adına imzaladı ve yüklüce bir bahşiş bıraktı.

Söylediğine göre, onu futbol oynamaya babası Dave zorlamıştı. Dave Wynalda'nın ailesi Hollandalı'ydı ve 1970 Dünya Kupası'nı, TV'nin önünde havalara sıçrayarak geçirmişti. Futbolu, 'düşünen insanların sporu' olarak nitelendiriyordu, ama oğlunun futbol oynayışına bakılırsa, bu, her zaman doğru sayılmayabilirdi. Eric Wynalda, 1990 Dünya Kupası'nda Çekoslovakya'ya karşı oynamıştı ve anladığım kadarıyla Milutinoviç ona şöyle demişti: "Senin disipline ihtiyacın var. Disiplini en iyi öğreneceğin yer de Almanya'dır."

Alman ligindeki ilk sezonunun şubat ayında onunla konuştuğumuz zaman, 'Açıkgöz Big Mac' (*Die Welt*'in ifadesidir), ligde en fazla gol atan üçüncü futbolcuydu. FC Saarbrücken, üzerinde Wynalda fotoğrafı bulunan 3.000 tişört satmıştı. Eric'in kardeşi Brandt, menajeri olarak çalışmak üzere Avrupa'ya gelmişti.

Şimdi de *Sports International* onu her gittiği yerde takip ediyordu. Romanya maçından sonra Almanya'ya geri döndü ve yanlış hatırlamıyorsam, o sezon boyunca başka gol atamadı.

Sports Illustrated'ın muhabiri ona, futbolun ABD'de neden başarılı olamadığını sordu. "ABD Futbol Federasyonu yöneticilerinden istediğinize sorun", diye yanıtladı Wynalda. "Ne zaman TV'den futbol için birkaç saat satın almaya kalksalar, beyzbol, Amerikan futbolu veya tenis yayınlarından buna zaman bulamıyorlar. Ben bunlara sosisli sandviç sporları diyorum. Yani poponun üstüne oturup sandviçini yiyiyorsun. O adamlar Avrupa futbolunda neler olduğunu görüyor ve sigara dumanıyla dolu odalarında oturup 'Aynı şeylerin burada da olmasını engellemek için neler yapabiliriz?' diye kafa yoruyorlar. Geçen yıl futbolu katleden şey, plaj voleybolunun inanılmaz yükselişiydi."

"Avrupa'da", diye devam etti, "taraftarlar maç boyunca ayakta durur ve buna aldırmazlar. Bayraklarını sallarlar, tezahürat yaparlar, şarkılar söylerler. Devre arasında herkes yiyeceğini yer ve yeniden tribünlere döner. Avrupa'da taraftarlık anlayışı, Amerika'da olduğundan çok daha köklü ve güçlü. Brezilya maç kaybettiği zaman, insanlar kendilerini binalardan atıyorlar. Bu yıl Amerikan futbolu finalinde Buffalo kaybedince, intihar eden kimseyi duydunuz mu?"

Wynalda, Romanya maçının oynanacağı günün sabahında bizimle biraz daha konuştu –Milutinoviç kampı çok sıkı tutmuyordu– ve sonra maça çıktı. O gittikten sonra *Sports Illustrated* muhabiriyle bir süre, İngiliz taraftarların Dünya Kupası'nda kavga çıkarıp çıkarmayacakları üzerinde tartıştık. Onların, bırakın sağa sola taş atmayı, Washington veya Los Angeles kent merkezlerinde ortaya çıkmaları halinde bile, bunun hooliganları son görüşümüz olacağını ileri sürdüm. Maalesef bu tahminimin doğru

olup olmadığını anlamamızı sağlayacak bir olay yaşanmadı.

Milutinoviç'in de söylediği gibi, Santa Barbara halkının hiçbir derdi yoktu. Daha önceki haftalarda Güney Afrika-Nijerya, Arsenal-Leeds ve El Salvador-Danimarka maçlarını izlemiştim. ABD-Romanya maçı bunlara göre çok daha sessizdi. Hemen önümde, şezlonglarda oturan bir aile vardı ve başlama vuruşundan önce, kendi bayraklarını taşıyarak sahayı turlayan dört Rumen taraftar, seyirciler tarafından nazik bir şekilde alkışlandı. İşte *pasion* buydu. Seyirciler arasında birçok kadın ve küçük yaşta çocuk dikkati çekiyordu. Bükreş'ten çok çok uzaklarda olduğumuz belliydi.

Maç başladı, ABD hemen ilk dakikalarda bir gol attı ve ilk devre boyunca seyirciler bir türlü yerlerine yerleşemediler. Sonra Rumenler'in muhteşem 8 numarası, Illie Dumitrescu durumu 1-1 yaptı. Skorun değişmediği ikinci devre boyunca taraftarların stat içindeki gezintileri de aralıksız devam etti.

Dünya Kupası organize etmek kolay iş değil, bir grup insanı sürekli meşgul ediyor. 1994 Dünya Kupası organizasyonunun başındaki adam olan Scott Parks Le Tellier mutlaka çok meşgul bir insandı. Fakat ona bir mesaj bıraktım ve alır almaz beni aradı. Ona Santa Barbara'da gözlediğim taraftarlardan söz ettim ve Amerikalılar'ın futboldan anlamamalarının, onu düşündürüp düşündürmediğini sordum. "Güney California'nın bu hali, beni de hayrete düşürüyor", dedi. "Düşünebiliyor musunuz, bu insanlar ülkedeki en önemli spor olayı olan Amerikan futbolu finalinin üçüncü devresinde stadı terk etmeye başlıyorlar. Aynı şeyi beyzbol maçlarında da yaşıyoruz. Bir *LA Times* köşe yazarı, 1984 Olimpiyat Oyunları'nı anlattığı yazısında, Güney Califor-

nialılar'ın bir spor olayını, daha sonu gelmeden terk etme eğilimlerinin, Carl Lewis'in 100 metreyi 10 saniyede koştuğu gün, bitime iki saniye kala tribünleri boşaltmalarıyla, doruk noktasına ulaştığını belirtmişti."

Santa Barbara'daki maçtan sonra Dinu, Amerikan basını için sahada bir basın toplantısı düzenledi. Keyfi yerindeydi. Yine de çevirmenliğini yapan ve mutsuzluğu her halinden belli olan Julian'a dik dik bakmayı ihmal etmiyordu. Yerel gazetecilerden biri, Amerikan takımının en çok hangi yönünü beğendiğini sordu. Yanıtı Julian tercüme etti: "Çok iyi giyinmişlerdi ama futbol oynamaları için 100 yıl daha geçmesi gerek. Amerikalılar bizi, sadece uçak gemileri getirirlerse korkuturlar. Antrenörlerine saygım var. Yugoslavya birçok başarılı antrenör yetiştirmiştir. İyi biliyorum, çünkü anne tarafından ben de Yugoslav'ım." Gazeteciler incinmiş gibiydiler. Eski bakan onları rahatlattı: "Amerikan halkına, uygarlığına ve demokrasisine büyük saygı duyuyorum." Bu genç Rumen takımından beklentileri neydi? "Latinler gelecek nesillere güven duyarlar. Bizler her zaman, gelecek kuşakların bizden çok daha iyi olacaklarını düşündük. Bizi yanıltan da hep bu olmuştur zaten."

Sonra, bütün gazetecilerin şaşkın bakışları arasında Dinu, yanında Julian olduğu halde bana doğru yöneldi ve bana kartını verdi. "Seni çok profesyonel buluyor, çok iyiymişsin", diye açıkladı Julian. Üç ay sonra, Dinu kovulmuştu.

16

Argentina, Campeon!

Buenos Aires'e varışımdan iki gün sonra Arjantin-Brezilya maçı oynandı. Resmî olarak bu maç, Arjantin futbolunun yüzü̈ncü yılını kutlamak amacıyla oynanıyordu, ama mutluluğun asıl nedeni, kokain kullanma suçundan ötürü aldığı ceza sona eren Diego Maradona'nın ulusal takımıyla uzun zamandan beri ilk kez sahaya çıkacak oluşuydu. Taraftarlardan biri maçtan önce bana, "Ne var? Herkes uyuşturucu kullanıyor", demişti.

Stadyumun çevresi Buenos Aires'in diğer köşelerine hiç benzemediği için, River Plate Stadı'na kadar yürüyüş yapmak çok güzeldi. Kent hakkında sonsuza kadar aklımda kalacak olan şeyler, kırık kaldırım taşları ve lağım kokusu olduğu halde, River Plate Stadı'nın çevresindeki caddeleri geniş ve oldukça temiz bulduğumu söyleyebilirim. Kentin bu bölümü Maidstone'a benziyordu. Bir zamanlar lngilizler'in kulübü olan River, şimdilerde *Los Millionarios* olarak biliniyordu.

Arkadaşlarım arabalarını, sahanın hemen karşısında ve eski Deniz Kuvvetleri Makinist Okulu'nun birkaç yüz metre ilerisindeki atıcılık kulübüne park etmişlerdi. Makinist Okulu 1970'lerde, Deniz Kuvvetleri'nin işkence kampıydı ve Arjan-

tin'in Auschwitz'i olarak biliniyordu. Fakat Arjantin 1978 Dünya Kupası'na ev sahipliği yapınca, burada futbolcular konuk edildi. 1978 finali de River Plate Stadı'nda oynanmıştı.

Brezilya maçında stat çok gürültülüydü. Bazen seyircilerin bir ağızdan söylediği, 'Sıçramazsan Ingiliz'sin' sloganının ardından seyircilerin yarısı havaya sıçrıyordu. Bana anlatıldığı kadarıyla, tribünlerin en sık söylediği şarkının sözleri şöyleydi:

Brezilyalılar, Brezilyalılar,
Ne kadar kötü görünüyorsunuz,
Maradona Arjantinli'dir,
Ve Pele'den daha iyidir.

Arjantin Devlet Başkanı Carlos Menem maça gelmemişti, ama dünyanın dört bir tarafından gelen 500 gazeteci oradaydı. Brezilyalı gazetecileri diğerlerinden kolayca ayırabiliyordum, çünkü hepsinin üstünde ulusal takımlarının forması vardı. Gömleklerinin arkasında yazan 'Basın' sözcüğü de ne denli objektif olduklarının kanıtıydı.

Futbol hiçbir yerde Arjantin-Brezilya maçında olduğundan daha büyük olamaz. Her iki takım da bu maç için, Avrupa'da top koşturan oyuncularını çağırmışlardı. Maça çıkan ilk 22 futbolcunun ücretlerinin toplamı 60 milyon doları buluyordu. Bu takımlar, herhalde dünyanın en iyi takımlarıydı, ama yine de herkesin dikkati, ufak tefek bir adam üzerinde yoğunlaşmıştı. Kendisini çok 'sakin' hissettiğini ilan etti. Onun yerinde başkası olsa, yıllar önce parayı alır ve giderdi, ama Maradona böyle biri değildi. Bir keresinde Grand Hotel'de asansörle yukarı çıkarken, içerdekilerin şaşkın bakışları arasında asansörün kapısına vurarak, ciğerlerinin bütün gücüyle "Argentinaaaaaaa!" diye bağır-

mıştı. Bu adam, 'başarı' sözcüğünün canlı kanıtıydı. O kadar çok ağrı kesici iğne olmuştu ki, tekerlekli sandalyeye bağlı kalabilirdi. Her şeye sahipti ama yine de futbol oynuyordu. O gece yüzlerce foto muhabirinin arasında ısınma hareketleri yaptı. Fotoğraf üstüne fotoğraf çektirdi ve maç bu yüzden 10 dakika geç başlayınca tüm dünyadaki TV programları altüst oldu.

Başlama vuruşundan itibaren hiç yabancısı olmadığım görüntülerle karşı karşıya kaldım. Sarı-lacivert-beyaz renkli Brezilya ve mavi-beyaz çizgili Arjantin formaları, tribünlerden sahaya yağan beyaz konfetiler, duman bombaları, hiç dinmeyen bir uğultu – henüz bir Arjantin-Brezilya maçı izlememişseniz bile, nelerle karşılaşacağınızı tahmin edebilirsiniz. Bu yüzden stadyumda olmak, insanı ilk anda hayal kırıklığına uğratabilir. Aynı filmi onuncu kez izliyor gibi olursunuz. Bazı şeyleri yeniden görmek insanı sıkıyor – tabii Amerikalı değilseniz. Yanımda oturan *New York Times* temsilcisi, "Hayatımda ev sahibi takım lehine bu kadar büyük bir avantaj görmedim", dedi. Brezilyalılar ne zaman üst üste iki pas yapsalar, tribünlerden korkunç bir uğultu yükseliyor ve her defasında da, bir suç işlediklerini fark eden zavallılar topu derhal asıl sahiplerine teslim ediyorlardı. İlk yarıda sadece Arjantin oynamıştı.

Bu daha önceleri de çok söylendi ama Maradona cidden futbol oynuyor. Onu son olarak Sevilla formasıyla Espanyol karşısında sahada gezinirken görmüştüm. Aradan sadece dört ay geçtiği halde, bütün fazla kilolarından kurtulmuş olan Maradona, Brezilya defansını hallaç pamuğu gibi atıyordu. Birkaç kere, forvetlerin sağ ayaklarını bulan, inanılmaz güzellikte gol pasları attı, ama arkadaşları bu pozisyonların hepsini cömertçe harcadılar. Yine de ilk golü Arjantin attı. Mancuso, Brezilya kalecisi Taffarel'in tam kucağına giden zayıf bir şut çekti, ama top kalecinin

ellerinin arasından kayarak ağlara gitti. Son derece aptalca bir hataydı.

Maradona maça, büyük bir konsantrasyonla devam ediyordu. Hakem Filippi ise, onun tavsiyeleri olmaksızın maçı yönetiyordu. Arjantinli yıldızın bütün pasları yerini buldu ve maçın 26. dakikasında, yaklaşık 25 metreden yaptığı serbest vuruşla Brezilya kalesini ciddi biçimde yokladı.

Yine de değişmişti. Daha yaşlı, daha zeki ve daha şişmandı. Sahanın yarısını büyük bir hızla geçmesini sağlayacak güçten yoksundu. Bu nedenle orta sahadan arkadaşlarına pas dağıtmakla yetindi. Takım arkadaşları neredeyse topu onun ayağına kadar getiriyorlardı ve ertesi gün çıkan *Buenos Aires Herald*, onun yerine oyuna giren Leo Rodriguez'in, çok daha çabuk bir futbolcu olduğunu yazma cüretini gösterdi.

Maçın ikinci devresinde Maradona tükenmişti. Sahada dolaşmaya ve Filippi'nin ona bakmadığı anlarda el kol hareketleri yapmaya başladı. Hatta bir ara bir çamur parçasını tekmeyle, hakemin bulunduğu yere doğru attı, ama niyeti asla hakeme isabet ettirmek değildi. Yine de bu son derece yakışıksız bir hareketti, çünkü Filippi öyle bir havaya girmişti ki, o büyük adam ne zaman yere düşse, serbest atış kararı veriyordu. Maradona'nın sahada sadece bedeni olduğu için, Brezilya bir süre sonra durumu eşitledi. Maç son dakikalarda iyice çığrından çıktı ve Arjantinli Ruggeri'yle Brezilyalı Valdo, 'Aynı tutkuyla yüz yıl' sloganına uygun olarak, sahada kavga ettikleri için oyundan atıldılar.

Birkaç yüz gazeteciyle birlikte ben de soyunma odalarının önünde, futbolcuların görünmesini bekliyordum. Anlamsız sözler duymak için birilerini beklemek de, gazeteciliğin karanlık yüzüdür. Orada yaklaşık yarım saat kadar bekledik. Herkesin gazetesine haber yetiştirmesi için gereken sürenin sonlarına yak-

laşmıştık ki, önlerde duranlar kapıları yumruklamaya başladılar. Kapılar yine açılmadı ve ben oradan ayrıldım. İki saat sonra, gece yarısı saat 01:00'de hâlâ stadyumun etrafında dolaşıp duruyor, binecek bir otobüs arıyordum.

Ya birilerine gaipten haberler gelmiş ya da her şeyi gazeteciler uydurmuşlardı, çünkü bir gün sonra çıkan bütün gazeteler haber doluydu. Arjantin'in yedek oyuncularından Alberto Acosta güya şöyle demişti: "Maradona mı? Konuşurken o kadar duygu yüklüydü ki, en kısa zamanda eski formuna kavuşacağından hiç kuşkum yok." Brezilya teknik direktörü Carlos Alberto Parreira Maradona için, 'başka bir gezgenden gelen bir futbolcu' demişti, ama Brezilya santrforu Careca bu cümleyi, 'başka bir dünyadan gelen bir oyuncu' olarak değiştirmiş olmalıydı.

Maradona'nın başka bir gezegenden veya dünyadan gelip gelmediğini bilemem, ama çok garip bir hayatı olduğu bir gerçek. Maçtan bir gün önce, Arjantin Futbol Federasyonu tarafından düzenlenen davete katılmış ve burada kendisine, Arjantin'de Yüzyılın Futbolcusu unvanı verilmişti. (Buna tepkisi, Alfredo Di Stefano'nun kendisinden daha iyi olduğunu söylemek oldu.) Brezilya maçı perşembe günü oynanmıştı ve Maradona aynı hafta pazar günü oynanacak olan Sevilla-Logrones maçında forma giymek için cumartesi günü İspanya'ya uçtu. Pazartesi günü yeniden Arjantin'e döndü, çünkü çarşamba günü oynanacak olan Arjantin-Danimarka maçında sahaya çıkacaktı. Üstelik bu kısacık süre içinde önce Sevilla yönetimine hakaret edecek, sonra da onlardan özür dileyecek zamanı bulmayı da başardı. Kokain kullanmasına şaşmamak gerek.

Kendisine kitabımın konusundan söz ettiğim zaman General Enciso, "Futbol ve politika. Ne kadar orijinal bir konu!" demişti. General çok nazikti. Bu konu en azından Arjantin açısından

o kadar da orijinal sayılmazdı. Bu ülkede futbol ve politika, tıpkı atom fiziği ya da nöroloji gibi son derece saygın bir akademik uğraşı alanıydı. 1978 Dünya Kupası da özel bir araştırma konusu olabilirdi.

O yıl kupayı ev sahibi Arjantin kazanmıştı. General Enciso taraftar sayılmazdı ve Hollanda'yla final maçının oynandığı gece, Buenos Aires'e giden bir otobüsün tek yolcusu kendisiydi. O geceyi çok iyi anımsıyordu. "Tam bir sevinç ve histeri patlaması yaşanıyordu. Bütün ülke sokaklara dökülmüştü. Radikaller Peroncular'la kucaklaşıyor, Katolikler'se Protestanlar ve Yahudiler'le sarmaş dolaş oluyordu. Hepsinin elinde bir tek bayrak vardı: Arjantin bayrağı." Bu olayı, halkın yine Buenos Aires sokaklarını doldurduğu Falkland Savaşı'yla kıyaslayabilir miydi? "Aynen öyleydi! Evet, aynen o günlerdeki gibiydi!" General çok neşeliydi – sevimli bir adamdı. Madem futbol bütün yaraları bu kadar kolay sarıyordu, bütün ülkelerde her yıl bir Dünya Kupası düzenlenmesinin çok iyi olabileceğini söyledim. Güldü: "Bu çok pahalıya patlayabilir."

FIFA 1978 Dünya Kupası'nın Arjantin'de düzenlenmesine, 1970'te karar vermişti. 1976 yılında Arjantin Silahlı Kuvvetleri bir darbe yaparak yönetime el koydu. Askerî darbeler Arjantin'de olağan sayılıyordu. Hatta Askerî Akademi'nin önünden geçenlerin en sık yaptığı espri şuydu: "Bak! Gelecekteki devlet başkanlarımız burada eğitiliyor." (Aynı espri Afrika'da da çok yaygındır.) Ama yeni generaller hiç de sevimli değillerdi. Dünya Kupası için yeni bir organizasyon birimi oluşturdular: *Ente Autarquico Mundial*. Ancak bu birimin başına getirilen General Actis, daha ilk basın toplantısına giderken vurularak öldürüldü. Generaller bunun üzerine kendi halklarına karşı 'pis bir savaş' başlattılar. 11.000 'yıkıcı' (askerlerin çok geniş anlamlı olarak

kullandıkları bir terim) Arjantinli 'kayboldu', kamplara atıldı veya gizlice öldürüldü. En sık kullanılan cinayet yöntemlerinden biri de tutuklananların uçaktan River Plate Stadı'na atılmasıydı.

Bir pazar sabahı Buenos Aires'te bu ölüm olaylarını, sürgün yıllarını atalarının vatanı Almanya'da geçirmiş olan, tarihçi ve film yönetmeni Osvaldo Bayer'le konuştum. Bir şişe şampanya açan Bayer, "Benim ülkemde bu denli korkunç bir vahşet yaşanacağı asla aklıma gelmezdi" dedi. "Karşılaştırma yapacak olursak, Şili'deki General Pinochet bir melek sayılır, çünkü o, 'insanları' sadece kurşuna dizdiriyor ya da idam ettiriyordu." Bayer'in çalışmaları arasında adı *Arjantin Futbolu* olan bir kitap, bir de film vardı.

Buenos Airesli anaç bir kadın olan Hebe Bonafini'yle de konuştum. O da General Enciso'nun görüşlerini paylaşıyordu: "Dünya Kupası da tıpkı 'Malvinas' gibiydi. Bayraklar, su gibi içilen içkiler, kalabalıklar, 'Argentina, Argentina' çığlıkları... Sokakları dolduran kalabalıklar için tam bir 'fiestaydı'. Oysa kayıp insanların aileleri bir 'trajedi' yaşıyorlardı." Bayan Bonafini, çocukları kaybolan bir grup kadının kurduğu 'Plaza de Mayo Anneleri' örgütünün başkanıydı. Arjantin 1983'te yeniden demokrasiye kavuşmuştu ama kaybolanların yakınları, her perşembe Plaza de Mayo'da toplanarak gösterilerini sürdürüyorlardı. İşlenen cinayetlerin tam olarak açıklanmasını ve generallerin cezalandırılmasını istiyorlardı. Diğer günlerdeyse, küçük bir 'Madres'[1] grubu, Buenos Aires kent merkezindeki küçük bir ofiste toplanarak, kendileri hakkında basında çıkan haberleri keserek dosyalıyordu. Birçok Arjantinli için bu kadınlar, geçmişin insanı rahatsız eden, huzurunu kaçıran bir imajıydılar. İnsanlar, onların da bir şekilde ortadan kaybolmalarını ister hale gelmişlerdi.

1 'Anneler.' (Ç.N.)

Bir fabrika işçisinin eşi olan Bayan Bonafini, her iki oğlunu da kaybetmişti. Oğullarından birine, askerler tarafından götürülmeden önce kendi evinde işkence yapılmıştı ve Bayan Bonafini banyo zemininin kanla kaplandığını görmüştü. Önceleri ona futbol hakkında soru sormaya utandım, ama o, bu konuyu çok doğal bulmuştu. Ülkedeki cinayetlerin, tüm dünyanın ilgisini çekmeye başladığı 1970'lerde, generaller vahşi bir plan yaparak Dünya Kupası'nı düzenleme kararı almışlardı. Dünya Kupası'nın Arjantin tarafından kazanılması halinde ülkede ara sıra duyulan ölümlerin dikkat çekmeyeceğini düşünüyorlardı. Bu, ulusu yeniden birleştirmek için ellerine geçen bir şanstı. Dünya Kupası organizasyonunun parasızlık nedeniyle başarısız olmaması için, tüm önlemleri aldılar. Bütün kentlerde bir anda, içinde bulundukları kentin sağlayabileceği seyirci sayısından çok daha fazlasını alabilecek büyüklükte dev statlar yükseldi. Generaller, Dünya Kupası alanlarını birbirlerine bağlamak için yeni yollar inşa ettirdiler, iletişim sistemlerini geliştirdiler. Arjantin'e renkli televizyonu getirdiler.

Arjantin'in bunlara ayıracak kaynağı olmadığı için, para başka yerden bulundu. Dünya Kupası'na hizmet etmeyecek olan bazı projeler, yaşamsal öneme sahip olsalar bile ertelendiler. *The Times*'ın Şubat 1978'de belirttiği gibi, Arjantin'de en çok kullanılan cümle olan 'Yarın yapılacak' ifadesi yerini, 'Dünya Kupası'ndan sonra yapılacak' cümlesine bırakmıştı. Arjantin'i mahveden tek şey, tabii ki Dünya Kupası değildi. Ülkeyi generallerin yönettiği dönemde enflasyon, 1970'te yüzde 600'ken, 1982'de yüzde 138'e düşmüştü, ama yine de dünyadaki en yüksek enflasyon oranıydı.

Cuntanın, 'Dünya Kupası'nda 25 milyon Arjantinli oynayacak' şeklindeki sloganı halk arasında 'Dünya Kupası'nın bedeli-

ni 25 milyon Arjantinli ödeyecek' halini almıştı. Nasıl bir bedel ödedikleriyse, askerî yönetim döneminin sırları arasında kaldı. Turnuvadan dört ay önce, askerî hükümetin Maliye Bakanı Juan Alemann, ilk tahminler olan 70-100 milyon dolarlık maliyetin aksine, Dünya Kupası'nın yaklaşık 700 milyon dolara mal olacağını kabul etti. Alemann daha sonra, cuntanın bunu önceden tahmin etmiş olması halinde Dünya Kupası'nı düzenlemekten vazgeçeceğini de ekledi.

Eğer 700 milyon dolarlık maliyetin doğru olduğunu kabul edersek, 1978 Dünya Kupası daha önceki bütün futbol organizasyonlarından birkaç kat, dört yıl sonra İspanya'da düzenlenen Dünya Kupası'ndan da yaklaşık üç kat daha fazla paraya mal olmuştu. Yine de gerçek rakam, 700 milyon doların çok çok üstünde olmalıydı. Her şeyden önce, ülkedeki rüşvetin maliyetini tahmin etmek olanaksızdı. Arjantin'deki Dünya Kupası'ndaki kayıtdışı harcamaların, 300-400 milyon dolar düzeyinde olduğu tahmin ediliyordu. Dünya Kupası organizasyon komitesinin başına Actis'ten sonra getirilen ve aynı zamanda FIFA'nın Başkan Yardımcısı da olan Amiral Carlos Lacoste, şu sıralar Uruguay'da son derece lüks bir yaşam sürerek yaşlılığın tadını çıkarıyor. (Dünya Kupası'nı çok kötü organize etmişti. River Plate Stadı'nın çimleri bir budalalık örneği olarak deniz suyuyla sulanmış ve tabii sararmıştı. Bunun üzerine, başka bir sahadan kalıplar halinde alelacele yeni çimler taşındı, ama bu zeminde de topun sıçrayışı garipleşmişti.)

Bir de Peru'ya verilen rüşvetin getirdiği ek maliyet vardı. Arjantin, ikinci turda Peru'yla karşılaşacaktı ve finale çıkabilmek için Peru'yu en az 4-0 yenmek zorundaydı. Bu iş çok zor görünüyordu, çünkü Ally MacLeod'un İskoçyası'nın daha ilk maçta öğrendiği gibi, Peru oldukça iyi bir takım kurmuştu. Ama Arjan-

tin, Dünya Kupası'nı kazanmak zorundaydı ve Perulu generaller de para sıkıntısı çekiyorlardı. Bu yüzden dost bir cuntaya yardım etmeye karar verdiler. Her şeyi Lacoste ayarladı. Arjantin, Peru'ya acilen 35.000 ton bedava tahıl ve büyük olasılıkla bir miktar silah verdi. Bu arada Arjantin Merkez Bankası da, dondurulmuş olan 50 milyon dolarlık krediyi, Peru'ya ödenmek üzere serbest bıraktı. Arjantin çalıştırıcısı Cesar Luis Menotti, maçtan önce yaptığı konuşmaya, kalecisiyle yedek oyuncularını almadı. Sonuçta Arjantin Peru'yu, finale çıkmasını mümkün kılacak bir sonuçla, 6-0 yendi. Bu, belki de şimdiye kadar rüşvetle kazanılan ilk Dünya Kupası'ydı.

Rüşvetlerin ödendiğinden emin olamayız tabii. Bu olay 1986'da (İngiltere'nin Arjantin'le maç yapacağı gün) *Sunday Times*'da yayınlandı, ama gazetenin ana haber kaynakları, yani cuntaya hizmet eden üst düzey bir devlet memuruyla iki futbol yetkilisi, anlaşılır bir nedenle kimliklerinin açıklanmasını istememişlerdi. Makalenin yazarı olan Maria Laura Avignolo, 'ahlaksızlık' ve diğer bazı suçlardan yargılandı ama beraat etti. Dünya Kupası'nda Peru'nun yedek kalecisi olan Manzo, bir gece Lima'da sarhoş olmuş ve takımdaki oyuncuların maçı satmak için para aldıklarını söylemişti. Ama ertesi gün ayılınca bu sözlerini inkâr etmişti.

Maça gelince... O güne kadar hiçbir futbol maçında, maçın satıldığına dair bu denli güçlü kanıtlara rastlanmamıştır. Sahaya, her zamanki göğsü verev bantlı forması yerine beyaz formayla çıkan Peru takımı, eline geçen birkaç gol şansını değerlendirememiş ve 'El Loco'[1] olarak bilinen Arjantin asıllı kalecileri Quiroga, o gece her zamankinden daha garip oynamıştı. Peru takımının ilk on birinde, nedense dört tane deneyimsiz yedek oyun-

1 Deli.' (Ç.N.)

cu vardı ve savunma oyuncularından biri de forvette görev almıştı.

Konuştuğumuz annelerin hepsi o maçı anımsarken, şikeyi gözler önüne seren kanıtlardan söz etmişledi. "Futbol fanatikleri buna inanmıyorlar", diye ekledi Bayan Bonafini. "Futbol fanatikleri, din fanatikleri, politik fanatikller – fanatikler her zaman tehlikelidir."

Generaller Dünya Kupası'nı hem kendi halklarını, hem de dünyayı etkilemek için sahnelenen görkemli bir gösteri olarak görüyorlardı. Dünya Kupası sayesinde, sürekli yapılan askerî darbelerin dünya basınında nadiren birkaç paragraftan fazla yer tuttuğu bir ülkeye binlerce gazeteci gelebilirdi. Hatta General Merlo, "Eğer tüm dünyadaki imajımızı düzeltmek gerekiyorsa, Dünya Kupası Arjantin'deki gerçek yaşamı göstermesi açısından bulunmaz bir fırsat olacaktır", demişti.

Generaller New Yorklu bir halkla ilişkiler şirketiyle anlaştılar ve ülke baştan başa güzleştirildi. Arjantin nasıl daha zengin gösterilebilirdi? Gecekondu mahalleleri yok edilerek! Derhal 'villas miserias'a[1] buldozerler gönderildi ve buralarda oturanlar ya Dünya Kupası maçlarının oynanamayacağı kadar şanssız olan kentlere ya da Catamarca Çölü'ne nakledildiler. Generaller, Rosario'ya giden anayolun her iki tarafına da, üzerinde güzel görünümlü ev resimlerinin bulunduğu bir duvar inşa ettirerek, kentin kenar mahallelerini, yoldan geçen yabancıların gözlerinden sakladılar. Bu 'Sefalet Duvarı' kısa ömürlü oldu. Geceleri bu duvarın tuğlalarını çalan gecekonducular, bunları, kendi evlerini inşa etmek için kullandılar.

Sefalet Duvarı, Adolfo Perez Esquivel'de bir takıntı halini al-

1 Gecekondu bölgeleri. (Ç.N.)

mıştı. Belki de eski bir heykeltıraş ve mimarlık profesörü olduğu için... Evinde yaptığımız söyleşi sırasında bana, "Arjantin halkının sefaletini ve çektiği zulmü saklamak için dev boyutlarda bir sahne dekoru inşa ettiler", demişti. Gözlüklü ve çok zayıf biri olan Perez Esquivel, 1980'de Nobel Ödülü'nü kazanmıştı. Cuntanın düşmanıydı ve 1977'de pasaportunu yenilemek üzere gittiği polis karakolunda tutuklanmıştı. Dünya Kupası finalinden bir gün öncesine kadar cezaevinde kaldı. General Enciso beni, profesörle görüşmeye gitmeden önce "O, Arjantin'in en itibarsız insanlarından biridir", diye uyarmıştı.

Perez Esquivel'in söylediğine göre, Dünya Kupası'ndan önce askerler 'El Barrido' Harekâtı'nı düzenleyerek evlere baskınlar yapmışlar ve günde ortalama 200 kişi 'kaybolmaya' başlamıştı. Politik açıdan kuşkulu sayılan kişilerin, yabancı gazetecilerle görüşmelerini hiç istemiyorlardı. Dünya Kupası yaklaştıkça, bazı gerçeklerin anlaşılmasını önlemek için tutukluların çoğu öldürüldü. Bazı gizli kamplar, ya gazetecilerin asla bulamayacağı gözden uzak bölgelere nakledildi ya da gemilere taşındı. Bu önlemlerin, merkezi New York'ta olan halkla ilişkiler şiketinin önerisi üzerine alınıp alınmadığı konusu hâlâ açıklığa kavuşabilmiş değil.

Montonero direniş örgütünün saldırılarına karşı bir önlem olarak, sokaklarda sık sık askerî devriyeler görünmeye başladı. Yabancı gazetecilerin bazıları da bu 'barış ve huzur ortamı'na kolayca kandılar. *Times*'dan David Miller, Arjantinliler'in 'ne mutsuz ne de baskı altında olduklarını' yazmıştı. Ülkeden 1976'da kaçan İngiliz asıllı Arjantinli gazeteci Andrew Graham-Yooll, evine gelen İngiliz gazetecilerin ona, ne kadar güzel bir ülkesi olduğunu söylediklerini anımsıyor. "Bir yanda evcilleştirilmiş basın, diğer yanda da gerçekçi bazı kalemler vardı", diyor.

Yine de gerçekleri görebilen yeterli sayıda gazeteci vardı. Uluslararası Af Örgütü, spor muhabirlerinin çoğuna, Arjantin politikasının ilkeleri konusunda ders vermişti ve tehlikeye aldırmayan bu gazetecilerin çoğu gerçekleri dile getirmişti. Birçok makalede, Hitler'in 1936 Berlin Olimpiyatları'na değiniliyor, Dünya Kupası'nın açılış törenini anlatan iki Alman TV sunucusu Alman halkına 'kaybolanlar' hakkında bilgiler veriyor ve dünyanın dört bir tarafından gelen TV ekipleri haftalık protesto gösterilerini yapan anneleri görüntülüyordu. Dünya Kupası'nın açılış töreni sırasında uzaktan silah sesleri duyan bir Fransız muhabir, gazetesine insanların sokaklarda vurulduklarını bildirmişti. Doğal olarak, River Plate Stadı'nın karşısındaki atıcılık kulübünden haberi yoktu ve bu hatasının bedelini de ödedi: Arjantinli gazeteciler basın merkezinde onu fena halde dövdüler. İçlerinde rejimi seven çok az kişi vardı (birçok Arjantinli gazeteci de 'kaybolmuştu'), ama uluslarına yapılan bu hakaret de kaldırılacak gibi değildi. Onlara da, Arjantin takımını ya da teknik direktörünü eleştirmemeleri 'emri' verilmişti.

Aslında generaller, bu yabancı 'yıkıcılara' da kendi ülkelerindeki yıkıcılara yaptıklarını yapabilirlerdi, ama dünya basınına daha fazla malzeme vermekten korktular. Yine de çok kızmışlardı. Bu yabancıları doyurmuşlar, şarap içmeleri için onları Mendoza'ya götürmüşler ve onlara gerçek Arjantin konukseverliğini göstermişlerdi. O hainlerin teşekkürü de bu olmuştu! Ülkeye akın etmeleri beklenen turistlerse gelmemişlerdi.

Kısaca Dünya Kupası'nda işler hiç de generallerin beklediği gibi gitmedi. Aksine askerlerin ülkeyi ne kadar kötü yönettiğini bütün dünyanın görmesine yol açtı.

Dünya Kupası'ndaki Her Seyirci,
Gerçek Arjantin'in Tanığıdır.

Tıpkı yukardaki 'Montonero' sloganında da belirtildiği gibi... Avrupalılar bir anda, sabahları kahvaltı ederken Latin Amerika'yla ilgili haberler ve makaleler okumaya başladılar. Bu arada araba tamponlarında, üzerinde, etrafı dikenli tellerle çevrili bir futbol topu resmi bulunan Dünya Kupası etiketleri görenler, ilgi duyup bunları satın alanlar oldu. 'Anneler', "Dünya Kupası sayesinde tüm dünyanın bizden haberi oldu" diyorlardı. (Ama hemen ardından eklediler: "Kupanın tek iyi tarafı da bu oldu zaten.") Yabancı basında çıkan yazılar sayesinde Perez Esquivel'in de içinde bulunduğu birkaç tutuklu, final maçından bir gün önce serbest bırakıldı. Esquivel o günleri mutlulukla anımsıyordu: "Hollanda'yla oynadığımız final maçını kendi evimde seyredebildim." (Ancak o günden sonra 14 ay süreyle kendi evinde gözetim altında tutuldu.) Dünya Kupası Arjantin'de yatırım ve turizm açısından bekleneni vermedi, ama insan hakları açısından çok işe yaradı. Bütün bunlara rağmen, berbat bir hakem olan Gonella, Dünya Kupası'nın final maçını bitiren düdüğü çaldığı zaman, generaller çok mutlu olmuşlardı. Çünkü Arjantin halkı orada, hep birlikteydi ve sokaklar dans eden insanlarla doluydu. Buenos Aires bütün gece uyumadı. 1978'de henüz genç bir öğrenci olan Daniel Rodriguez Sierra o geceyi anlatırken, "On binlerce insanın sokaklarda bağıra çağıra yürüdüğünü ve kimsenin onları engellemek için bir şey yapmadığını görmek müthiş bir şoktu", diyordu. Bayan Bonafini ise, "Televizyondan, sokaklarda çılgınca eğlenen insanları görmek insana acı veriyordu. Çok korkunç bir şeydi", demişti. Keşke kutlamalar Hollanda için yapılsaydı. Anneler, kendi ülkelerinde kendilerini birer yabancı gibi

görüyorlardı.

Cunta neşe dolu bu havayı kendi çıkarları için kullanmaya çalıştı. Maliye Bakanı Dr. Martinez de Hoy, et paketleme yöneticileri için verilen bir öğle yemeği sırasında yaptığı konuşmada, "25 milyon Arjantinli'nin aynı amacın peşinden gittiğini gördüğümüz gün, Arjantin sadece bir kere kazanmakla kalmayacak, bundan sonra da binlerce kere kazanacaktır", demişti. Devlet Başkanı General Videla da, televizyondan yayınlanan bir konuşmasında aynı görüşü paylaştı. Görünen oydu ki futbol, kitlelerin yeni uyuşturucusu olmuştu: Halkınızın sizi sevmesini istiyorsanız, onlara bir Dünya Kupası verin!

Ancak gerçek bunlardan ibaret değildi. Bayer, *Arjantin Futbolu* adlı kitabında 'Argentina, campeon'[1] diye yazmıştı. "Ama dışa vurulan sevinç, yalnızca sevinç değildi. Bu, sessiz kalmak zorunda bırakılan bir toplumun patlamasıydı", diye eklemeyi de unutmamıştı. Arjantinli şair, Carlos Ferreira, 'Dünya Kupası' isimli şiirinde, kutlamalardan sonraki günleri anımsıyor:

...en kötü tarafı, sonuydu,
onursuz ve şaşkın halde,
o cesetler geri dönüyordu,
nehir yataklarına,
toplu mezarlara,
başlarını sallayarak,
ve unutuş şarkıları söyleyerek.
Ve biz oradaydık,
davullarımız,
delicesine terleyen bayraklarımız,
ve altüst olmuş bir dünyayla...

1 'Arjantin Şampiyon.' (Ç.N.)

Cesetleri unutanlar sadece generallerdi. İnsanlar düşünebiliyordu. İnsanlar eğer yoksul, ezik, ürkek ama dünya şampiyonuysalar, dünya şampiyonu olmaktan mutluluk duyuyor ama yoksul ve ezik olmak da onları üzüyordu. Belki bu insanların bütün istedikleri ekmek ve futboldu, ama Bayer'in de vurguladığı gibi, 1978'de bol miktarda futbol izledikleri halde, çok az ekmek yemişlerdi. Taraftarlar, ulusal takımla cunta arasında hiçbir zihinsel ilişki kuramadılar. Futbolculara tezahürat yaptılar ve stada geldiği zaman General Videla'yı korkunç bir biçimde ıslıkladılar. Dünya Kupası'ndan beş yıl sonra generaller, yönetimi sivil hükümete devretmek zorunda kaldılar. Arjantin'in parasını Dünya Kupası'na harcayarak koltuklarını koruyabileceklerini düşünmüşlerse, çok safmışlar doğrusu... Dünya Kupası'nı kendi çıkarları için kullanma çabaları onların sadece makyavelist değil, aynı zamanda çok da aptal olduklarını gösterdi. Öğretmenin sınıfta ders vermesine engel olan ve hep arka sıralarda oturan kabadayı öğrencilere benziyorlardı.

Generaller topluma, faşistlere özgü basit bir açıdan bakıyorlardı. Onlara göre, bir ülkenin güçlü ve ulusal bütünlük içinde olması gerekirdi. Eğer bütün insanlar hep bir ağızdan bağırıyorlarsa ülke güçlüdür ve halkı bir bütündür. İnsanları bu denli mutlu hale getirmenin tek yolu da zaferler elde etmektir. Zafer, insanlara iş bulmak, başını sokacağı bir ev sağlamak ya da güçlü bir para birimi sunmak gibi can sıkıcı bir iş değildir. Hayır! Zafer, ya askerî başarılar ya da büyük vatanseverlik gösterileri şeklinde olabilir. Zafer, tüm halkı sokaklara döküp insanların 'Argentina, Argentina!' diye bağırmalarını sağlamaktır. Generallerin tek politikası, kendilerini elde edilen zaferlerle bağdaştırmaktı. Programladıkları en büyük zafer, Dünya Kupası'na ev sahipliği yapıp bu kupayı kazanmak ve Falkland Adaları'nı işgal

etmekti. Aslında ikisi de aynı şeydi. Dünya Kupası'nın şarkısı olan 'Vamos Argentina, Vamos a Ganar' ('Hadi Arjantin, Git ve Kazan'), Falkland Savaşı sırasında yeniden söylenmeye başlamıştı. (Bu noktada Brezilya'yla müthiş bir paralellik göze çarpıyor. Popüler bir marş olan, 'Pra Frente, Brasil' – 'Brezilya, ileri', 1970 Dünya Kupası için yazılmış, ancak daha sonra Brezilya'daki askerî rejimin simgesi olmuştu.)

Graham-Yooll, "Generallerin hepsi birer çocuktu", diyordu. "1982'de askerî bir işgal planladılar ve tüm dünyanın kendilerini alkışlayacağını zannettiler!" Neden bu kadar saftılar? "Bizim askerlerimiz hiçbir zaman politikacı olamamışlardır. 1920'lerden bu yana şu görüşle yetiştirilmişlerdir: 'Siz bağırarak bir şey emrederseniz, herkes bu emre uymak zorunda kalır?' Dünya Kupası'nda da 'Hadi bakalım, eğlenin!' dediler ve herkesin eğleneceğini zannettiler."

Generaller 1978 için bir zafer daha planlamışlardı, ama bu asla gerçekleşmedi. 1977'den beri Şili'yle, Beagle Kanalı'ndaki üç ada yüzünden aralıksız olarak tartışıyorlardı. (Her iki ülkenin de, adaların kendilerine ait olduklarını ileri sürmesi size pek yabancı gelmeyecektir.) O dönemde kurulan uluslararası bir hakem mahkemesi, kararını Şili lehine verdi. Arjantin bu kararı tanımadı. Gerginlik giderek arttı ve nihayet Haziran 1978'de, Dünya Kupası'nın tam ortasında, Arjantin Savunma Bakanı, Arjantin'in adaları kurtarmak için 'harekete geçebileceğini' dünyaya ilan etti.

Amaç, Dünya Kupası sayesinde yoğunlaşan vatanseverlik duygularını, derhal bir savaşa yönlendirmekti. Faşist yönetimler aralıksız olarak birşeyler yaratmak isterler – kalabalık halk kitleleri sürekli sokaklarda olmalıdır. Cunta siyasi atmosferin gerginleşmesi üzerine, cesetlerin taşınacağı torbalar satın alıp hastane-

lere bütün yatakları boş tutulması talimatını verdi.

Neyse ki, savaş son dakikada durduruldu. Generallerin çoğu, savaşın başlatılması lehine oy kullanmış, ancak Videla bunu veto etmişti. O sırada Katolik Kilisesi arabuluculuk yapmaya çalışıyordu. Latin Amerika, Vatikan'a karşı çıkmaya asla cesaret edemezdi. 1978'in sonuna gelindiğinde iki ülke arasında anlaşma sağlandı. Artık cunta yeni zaferler aramak zorundaydı. Gerçekleşemeyen Şili savaşında kullanılmak üzere alınan ceset torbalarıyla silahları 1982'de Falkland Adaları'na gönderdiler. Falkland Savaşı'nı bitiren de, bir anlamda futbol olmuştu. Söylentilere göre, askerî rejimin Mayıs 1982'de Britanya'ya teslim olmasının asıl nedeni, savaşın uzaması halinde Arjantin'in, İspanya'daki 1982 Dünya Kupası'na katılma hakkını kaybedecek olmasıydı.

Generaller, 'anneler' hariç, konuşan herkesi susturdular, ama bütün dikta rejimlerinde olduğu gibi, şifreli protestoların ardı arkası kesilmiyordu. Eğer 1978'de Arjantin takımının teknik direktörü olan Cesar Luis Menotti'ye inanacak olursak, o da bu durumu futbol diliyle protesto etmişti.

Peru kalecisi Quiroga'nın doğum yeri Rosario'da büyümüş olan Menotti, ince, iri burunlu ve sigaranın birini söndürmeden diğerini yakan biriydi. Rosario, radikal politika ile güzel futbolun geleneksselleştiği bir kentti ve Menotti, her iki konuda da iddialıydı. Menotti'ye göre futbol bir sanattı. 1978 Dünya Kupası'nı Ricardo Villa, Osvaldo Ardiles ve Mario Kempes gibi, Rosario tarzı futbol oynayan oyuncuları sayesinde kazanmıştı. (Diego Maradona o sıralar henüz 17 yaşında olduğu için adı geçmiyordu.) Menotti final maçından sonra, "Bu, Arjantin'in eski ve sevilen sporuna edilen bir sadakat yeminidir", demişti. Ona göre bu, şifreli bir protestoydu.

Radikaller, Hollanda'yı yenerek generalleri kurtarmışlardı ama bunun aksini söylemenin tehlikesiz olduğu ilk fırsatta, Menotti de aksini iddia etmişti. Bir dikta rejiminde Arjantin antrenörü olduğu için sık sık saldırılara hedef olmuştu. Eleştirilere yanıt olarak *Futbol sin trampa (Hilesiz Futbol)* dergisindeki köşe yazılarında, 'bunun kendi yaşam tarzına da ters düştüğünü' yazmıştı. Peki ama ne yapmalıydı? "Kötü oynayan, her şeyi hileli temellere oturtan, halkın duygularına ihanet eden takımları mı çalıştırmalıydı? Hayır, tabii ki değil." Savunma futbolu da, tıpkı diktatörlükler gibi, özgür düşünceye kilit vuran bir şeydi. Menotti'nin (daha doğrusu hayaleti olan Carlos Ferreira'nın) yazdıklarına göre, yaratıcı ve serbest futbol oynayan takımı, sadece Latin Amerika futbolunu derin bir uykudan uyandırmakla kalmamış, aynı zamanda özgür ve yaratıcı bir Arjantin'e ilişkin anıları da canlandırmıştı.

Bu görüşle alay etmek çok kolaydı. Her şeyden önce Menotti, Dünya Kupası'nı kazandığı için herkesten özür dilemek isteyen, umutsuz bir insana benziyordu. Kupayı generaller için kazandığını asla kabul etmiyordu. Menotti'nin takımında 'Kasap', hatta 'Katil' lakaplı birkaç oyuncu vardı. Peru satın alınmıştı ve cuntanın emirleri doğrultusunda, futbolculara doping iğneleri yapılmışa benziyordu. Bir kaynağa göre, Mario Kempes ve Alberto Tarantini maç bittiği halde o kadar enerji doluydular ki, normal hallerine dönebilmek için bir saat daha koşmak zorunda kalmışlardı. Takımın sucusu olan Ocampo, o güne kadar bir maç sonrasında alınan en bol idrar örneğini toplamıştı. Gerçi bu örneklerin alındığı başka kaynaklar da olabilirdi, çünkü final maçından sonraki örneklere göre futbolculardan biri, hamile olduğu halde maça çıkmış görünüyordu. Hollandalılar ülkelerine dönerken, Arjantin'in Dünya Kupası'nı sadece Arjantin'de kaza-

nabileceğini söylediler.

Menotti'ye karşı çıkanların bir iddiası da, takımın açık futbol oynamasını ondan generallerin istediğiydi. Bu hem halkla ilişkilere yardımcı olmuş, hem de Arjantin tarzı futbol hakkındaki 'yabancı görüşlerin ve komünizmin etkileri' tartışmalarına uygun düşmüştü. Arjantin dünyanın en büyük ülkesiydi ve Dünya Kupası da bunu kanıtlamıştı.

Menotti yine de samimiydi. Ona göre kötülük, dikta rejimi ve Carlos Bilardo tarafından takıma oynatılan futbol tarzıydı. 'Menottismo' ve 'Bilardismo', birbirine tamamen zıt iki yaşam tarzıydı.

Bilardo'nun da iri bir burnu vardı ve o da Arjantin'e 1986'da bir Dünya Kupası kazandırmıştı, ama Menotti'yle arasındaki benzerlik bunlarla sınırlı kalıyordu. İyi bir ailenin çocuğu ve yetenekli bir doktor olan Bilardo, asaletten yoksun olmakla efsanevi hale gelen Estudiantes takımında futbol oynamıştı. 1960'larda Estudiantes formasını giyen Juan Ramon Veron, o zamanlar yaptıklarını anlatırken "Tek tek bütün rakiplerimiz hakkında bulabileceğimiz her şeyi bulmaya çalışırdık. Alışkanlıkları, karakter yapıları, zayıflıkları ve hatta özel hayatlarının ayrıntıları. Böylece sahada onları tahrik eder ve bize karşılık vererek, oyundan atılmalarını sağlamaya çalışırdık", demişti. Estudiantes'in ünü Avrupa'ya da yayılmıştı, çünkü bu çete 1968-1970 arasında Güney Amerika şampiyonu olmuştu ve Milan'la, insana dehşet veren bir Dünya Kulüpler Kupası finali oynamışlardı. Alf Ramsey'nin 'Hayvanlar' diye nitelendirdiği, 1966 Dünya Kupası'ndaki Arjantin Ulusal Takımı da aynı dalganın bir parçasıydı.

Feyenoord'da oynayan Wim van Hanegem, Bilardo için, "Çok zekiydi", diyor. "Ufak tefek, incecik bir adamdı, ama çok becerikliydi. Sert mi? Evet, o da doğru ama benim için pek öne-

mi yoktu. En kötü tarafı insana tükürmesiydi. Buna dayanamıyordum, tekmelese daha iyi olurdu." Feyenoord maçında Bilardo, Joop van Daele'nin gözlüğünü kırmıştı. Ama bugün, "Bu olayı anımsamıyorum", diyor. Büyük olasılıkla anımsamıyordur da...

Dr. Bilardo Arjantin teknik direktörü olunca, daha sert ve maço bir takım oluşturdu. Arjantin 1986 Dünya Kupası'nı kazandı ve 1990'da final oynadı, ama sıradan futbolseverin gözünde takımın sokak çetelerinden hiç farkı yoktu. O takımı belki de en iyi tanımlayan şey, Maradona'nın, 'Tanrı'nın Eli'yle attığı goldü. Bu, tipik bir Estudiantes numarasıydı ve hiçbir Estudiantes oyuncusu bunu yaptığı için özür dileme zahmetine katlanmazdı. Bu, 'Bilardista' futboluydu ama Bilardo, oyun tarzlarını birer felsefe olarak görmeyi ısrarla reddediyor. Ona göre futbol futboldur ve önemli olan tek şey kazanmaktır.

Menotti 1990'da, "Bir Arjantinli olarak utanıyorum", demişti, "çünkü bu Dünya Kupası'nda gördüğüm takımın, ülkemin gerçek karakteriyle uzaktan yakından ilgisi yok", diye devam etmişti. "Edebiyatta, sanatta, futbolda, iki ekol arasındaki farkı kabaca anlayabilirsiniz. Birinde estetiğe değer verilir, diğerindeyse güzellikler ayaklar altında çiğnenir. Bu Arjantin benim gözümde, Çin'deki bir çıkmaz sokaktan farksız."

Menotti giderek kafelerde felsefe yapan biri haline geliyordu ve generaller yeniden kışlalarına döndüğü için de Arjantin futbolunun politikayla ilgisi kalmamıştı. Ocak 1993'te, İspanya liginde oynanan Tenerife-Sevilla maçı, 'Menottismo' ile 'Bilardismo' arasındaki çekişmenin son raundu oldu.

Bilardo o sırada Sevilla'yı çalıştırıyordu ve eli satırsız kasaplardan bir takım oluşturmuştu. Sürekli faul yapıyorlardı. Hatta bir maçta Bilardo, hem de bütün TV kameralarının önünde, sa-

katlanan bir rakip oyuncuyu tedavi ettiği için kendi takımının doktorunu azarlamıştı. Sevilla on birinde iki Arjantinli vardı: Maradona ve Simeone.

'Yeni Menotti' ise Tenerife'yi çalıştıran Jorge Valdano'ydu. Tanınmış İspanyol gazetesi *El Pais*'in köşe yazarlarından da olan Valdano, 1986 Dünya Kupası'nda Bilardo'nun çalıştırdığı takımda oynamasına karşın futbolu seviyordu. Onun takımı Tenerife'deyse üç Arjantinli yer alıyordu: Redondo, Pizzi ve Dertycia.

Bu takımların karşılaşacağı hafta, Buenos Aires basını işi gücü bırakıp İspanya'ya gelmişti. Herkes, Highbury Savaşı'ndan sonraki en sert ve zor maç için hazırdı. Maradona'nın açıklaması, bombanın fitilini ateşleyen kıvılcım oldu. Basına, Redondo'yu asla bağışlamayacağını söylemişti. Neden mi? Çünkü o 'Şeytan' yıllar önce, bir sınava girmek için, Arjantin'in yapacağı bir dostluk maçında sahaya çıkmamıştı.

Maç günü geldiğinde bunun bir 'Menottismo-Bilardismo' maçı olmadığı görüldü, çünkü her iki takım da 'Bilardismo' tarzını benimsemişti. Tenerife maçı, Pizzi'nin gole çevirdiği iki penaltı sayesinde 3-0 kazandı. Karşılaşma boyunca hakem on üç sarı ve üç kırmızı kart gösterdi. Kırmızı kartlardan birini Pizzi, diğerini de Redondo'yu oyundan attırmaya uğraşan Maradona görmüştü. Bunun dışında, Bilardo'nun da taraf olduğu bir ağız dalaşı gözlendi. Ayrıca, Simeone'yle polisler arasında çıkan bir tartışma nedeniyle Tenerife Valisi soruşturma açılmasını emretmek zorunda kaldı. Bilardo, Valdano için, "Beyaz eldivenli hırsız", dedi. Valdano'nun yanıtı ilginçti: "Her ne kadar ulusal takımı iki Dünya Kupası'nda finale kadar taşımayı başarsa da, Bilardo Arjantin futbolunun bir numaralı düşmanı olarak kabul edilir."

1993 Arjantin liginin ilk maçı, Independiente ile Huracan arasında oynanacaktı. Oyuncular sahaya havai fişekler arasında çıktılar. Hatta bunlardan bazıları doğrudan doğruya onlara atılmıştı. Independiente Stadı küçüktür ve taraftarların da maça çakırkeyif gitme alışkanlığı vardır. Maç başladı. Futbolcular topu, amaçsız bir şekilde bir oraya, bir buraya atıyorlardı. Ama maçın 8. dakikasında Independiente takımından Hugo Perez, yaklaşık 35 metreden öyle sert bir şut çekti ki, top tribünlere gitti. Aradan birkaç dakika geçmişti ki, Huracan sol açığı, sağ ayağının dışıyla santrforuna bir pas attı ve o da topu, kalecinin üstünden aşırarak ağlara gönderdi. Doğrusunu isterseniz harika bir goldü, ama hakem golü iptal edince hiç kimseden itiraz gelmedi. Ancak birkaç dakika sonra, garip bir ofsayt kararının ardından takımın en az yarısı yan hakemi tehdit etmek için saha kenarına koştu.

Independiente 2-0 öndeyken taraftarların kendi kalecileri Luis Islas'a havai fişekler atmaları nedeniyle maça bir süre ara verildi. Birkaç dakika sonra hakem, Islas'ı kalesine gönderdi ve maç yeniden başladı. Bu arada bombardıman da kaldığı yerden devam ediyordu. O sırada Huracanlı Cruz, Independienteli Guillermo Lopez'e faul yaptı ve insanda hayranlık uyandıran bir cüretkârlıkla bir de karnına yumruk attı. Saha bir anda karışıverdi ve sonuçta Cruz ile Independiente'den Moas, kırmızı kart görerek oyundışı kaldılar. Independiente maçı 3-1 kazandı.

Cruz'un faulüne maruz kalan Lopez'e, maçın neden bu kadar sert geçtiğini sordum. Huracan'ın yenilgiyi hazmedemediğini söyledi: "İlk yarıda bana tam beş kez çok sert girildi. İkisi bileklerime, üçü de dizlerime. İkinci yarıda daha da sert darbeler aldım." Bu arada hakemin, Cruz'la Moas'ı oyundan atmaması gerektiğini de ekledi.

Arjantin futbolunun yüzüncü yılı anısına Buenos Aires Parkı'nda yaptırılan bir heykelin açılış töreni yapılacaktı. Bu olay bütün gazeteler tarafından duyurulduğu halde, törene katılanlar sadece iki ihtiyar adam, iki küçük kız, ben ve iki lngiliz dostum oldu. Saat yedide, Arjantin Futbol Federasyonu binasından çıkan takım elbiseli birkaç kişi birbirlerini kutlamaya başladılar. Küçük kızlardan biri, "Aslında birbirlerini her gün görüyorlar", dedi, "ama bu şekilde kucaklaşıp öpüşmeyi büyük bir gösteri haline getirmekten zevk alırlar". Her tarafı kumaşla kaplı heykelin önünde birbirlerine sarılan ihtiyarların görüntüsü, sadece üç kişiyi daha oraya çekebildi. Arjantinliler törenlere alışkındı. Oraya yakın bir ağacın önüne de, ağaçlara duyulan şükranı belirten bir plaket dikilmişti.

'Bobolar' (Ruud Gullit'in yarattığı bu sözcük tam yerini bulmuştu) bir süre sonra birbirlerini kucaklamayı bırakarak ve heykeli örten kumaşı kaldırdılar. Heykel bir kaide üstüne oturtulmuş, gerçek boyutlarda, metal bir futbol topuydu. 'Bobolar'dan biri, "Heykeltıraş benim oğlum!" diye bağırdı ve sonra yaklaşık 20 dakika süreyle birbirlerinin fotoğraflarını çekip durdular. Küçük kıza bunlardan birinin eskiden ünlü futbolcu olup olmadığını sordum, olmadığını söyledi.

Törene katılan ihtiyarlardan biri bizi işaret etti ve "1893'te futbolu bize siz öğrettiniz!" diye bağırdı. Biz, yani lngilizler, öğretmiştik. Gerçi bu, dünyadaki tüm ülkeler için geçerli ama bunu en iyi Arjantinliler bilirler. Bazen Arjantin'in tıpkı Avustralya veya Hindistan gibi eski bir İngiliz sömürgesi olduğunu bile düşünüyorum doğrusu... Fakat nedense buradaki insanlar lspanyolca konuşuyorlar. Arjantin, 1953'te İngiltere'yi ilk kez, hem de 3-1'lik bir skorla yendiği zaman bir politikacı şöyle demişti: "Demiryollarını ulusallaştırmıştık. Şimdi de futbolu ulusallaştırdık."

Falkland Adaları'ndan çok önce, Arjantinliler'in yenmeyi en çok istedikleri ülke İngiltere'ydi. Savaş başlayınca generaller halkın bu duygusunu harekete geçirmeyi kolayca başardılar. Bu anlaşmazlık nedeniyle hazırlanan bir çıkartmada, 1978 Dünya Kupası'nın maskotu olan Gauchito'nun, ayağını çaresiz durumdaki İngiliz aslanının üstüne koyduğu görülüyordu. 1986 Dünya Kupası'nda ise Arjantinliler'in çoğu, 'Tanrı'nın Eli'yle atılan golü İngilizler'in hak ettikleri inancındaydı.

Tabii bir de çok eskiden beri süregelen İngiliz hayranlığı vardı. 1970'lerde kısa bir süre Rickmansworth'te kalmış olan ve o günden bugüne kadar da hep o dönemin hayaliyle yaşayan yaşlı bir kadınla tanıştım. En çok özlediği şeyler; nazik İngiliz halkı ve İngiltere havasıydı. Oraya bir daha gitmiş miydi? İçini çekti: "Oraya bir daha gidemem, çünkü gidersem, bir daha asla buraya dönemem."

Bir zamanlar bu ülkede on binlerce Britanyalı vardı. Birçoğu buraya yerleşti ve İngiliz asıllı Arjantinliler oluştu. Geçmiş, Jose Luis Brown ve Daniel Killer gibi futbolcuların soyadlarında hala yaşıyordu. Hatta Argentinos Juniors takımında oynayan Carlos Patricio McAllister adında bir futbolcu bile vardı, ama bir İrlandalı'nın kızıl saçlı torunu olan McAllister kötü bir kanat oyuncusuydu.

Bu, sosyal yelpazenin bir kanadıydı. Diğer yanda, Buenos Aires'in dumanlı ve harap kesimlerinde Edward döneminin Britanyası'nı görebilirdiniz. Kentin en lüks kulübü Jokey Kulübü'ydü. Calle Florida'daki çay evi Richmond'ı andırıyordu. İngiliz asıllı Arjantinliler'le çağdışı kalmış bir aksanla konuştukları İngilizce'yi, 'Club Ingles'te bulabilirdiniz. Hurlingham banliyösünde polo, rugby, kriket ve tenis (Güney Amerika'nın tek çim kortunda) oynuyorlardı.

lngiliz Büyükelçisi'nin şubat sıcaklığında bile duman tüten evi de lngiliz-Arjantin'in bir parçasıydı. Evin antresi, oturabilecek bir tek koltuk bile bulunmayan büyük İngiliz salonlarını andırıyordu. Bir İngiliz diplomatla birlikte orada, tam 15 dakika ayakta bekledik. O antreye, benim dışımda, aykırı olan tek şey, büyükelçinin masada açık bir şekilde duran konuk defterine yazılmış son cümlelerdi: 'Charlton, Bobby ve Norma, Manchester'. Büyükelçinin değil, Bobby Charlton'ın dışarı çıkmasını bekliyorduk.

Charlton Arjantin'e, Olimpiyat Oyunları'na ev sahipliği yapmak isteyen Manchester'ın reklamını yapmak için gelmişti. Bir gece önce, Buenos Aires'in dışında güzel bir sahada, 'Manchester 2000' yazılı tişörtler giymiş olan bir Bobby Charlton on biri, kaptanlığını Başkan Menem'in yaptığı bir takımla karşılaşmıştı. Yorkshire Televizyonu'nda yayınlanan 'En Büyük Oyun' isimli bir dizide bir sahne vardı: TV ekibi, Ezeiza Havaalanı'nda İsrail Devlet Başkanı'nı bekleyen Menem'e yaklaşıyordu. Uçak alana inerken Menem, mikrofonlara şunları söyledi: "Beni bedensel olarak formda tutan ve bana müthiş bir maneviyat kazandıran şey futboldur." Menem'e hiç Arjantin Ulusal Takımı'nda oynamayı düşleyip düşlemediği soruldu. "Bütün çocukların bir düşü vardır. Çocukken benim düşüm de buydu." Menem bu düşünü ancak Devlet Başkanı olunca gerçekleştirebildi ve hayır amacıyla oynanan bir maçta, 55.000 kişinin önünde sahaya Arjantin takım kaptanı olarak çıktı.

Diplomatik haber kaynağım, Charlton'ın takımında, Menem'e karşı oynamıştı. O geceyi anlatırken çok neşeliydi. Maçı kaybetmemeye kesin kararlı olan Başkan, kendi takımına birkaç eski profesyoneli de almıştı. "Oysa biz, yıllardan beri futbol oynamamış olan, bira göbeklilerden kurulu bir takımdık." Keşke

zamanında haberim olsaydı da, ben de o takımda yer alabilseydim. Başlangıçta Menem'in on biri, Charlton'ın takımını ezmiş, ama ikinci yarıda oyuna denge gelsin diye İngilizler'e, takımlarının en iyi oyuncusunu vermişler. O da arka arkaya goller atmaya başlamış. Konuştuğum diplomat, "Adamın ne büyükelçilikle bir ilişkisi vardı, ne de İngilizce biliyordu", dedi. "Onlara yetişmeye başlayınca Menem telaşlandı ve herkese bağırıp çağırmaya başladı. Maçı çok ciddiye alıyordu." Kim kazandı? "Onlar kazandı, sanırım 14-7'ydi." Menem nasıl futbol oynuyordu? "Berbat. Aslında 62 yaşında biri için o kadar da fena sayılmazdı. Hiç kımıldamıyordu. Sahanın tam ortasında duruyordu ve takım arkadaşları topu ona geçirince, hemen yanında duran arkadaşlarına garantili kısa paslar atıyordu."

Biz orada beklerken Charlton kentte dolaşıyor, gazetecilerle söyleşiyor ve Menem'le yeniden bir araya geliyordu. Diplomat şikâyet etti: "Delilik bu. Daha birkaç hafta önce Dışişleri Bakanı Douglas Hurd buradaydı ve Menem'le sadece 40 dakika görüşebildi. Sonra Bobby Charlton geldi. Önce Menem'le futbol maçı, maçtan sonra yemek, sonra bu sabah bir saatlik görüşme daha. Sanırım bu kentteki öncelik sırası da böylece anlaşılmış oluyor." Belki de İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na Bobby Charlton getirilse iyi olur ya da daha iyisi Gazza!

Arjantinli futbol muhabirleri de Başkan Menem'in Bobby Charlton'la buluşmasını dört gözle bekliyorlardı. Arjantin-Brezilya maçından bir gün sonra Charlton bir basın toplantısı düzenlemiş ve burada, oyuncuların hakemle çok konuşmasından şikâyet etmişti: "Ben futbol oynamaya başladığımda Maradona daha doğmamıştı", demişti, "bugüne kadar, futbolcuların itirazı üzerine kararını değiştiren bir hakem görmedim". Gazeteler, ülkelerine özgü bir alışkanlığı yeren bu sözlere yer vermediler ama

Charlton'ın, yüzyılın futbolcusu seçimine ilişkin soruya verdiği yanıt, istinasız bütün gazetelerde yer aldı. O da, Avrupalılar'ın çoğu gibi, Di Stefano'nun Maradona'dan daha iyi olduğunu düşünüyordu. Aslında bu anlamsız bir tartışmaydı.

Charlton geldiğinde çok yorgundu, ama yine de verandada sohbet etmeye hazırdı. Spor ceket ve pantolon giymiş olan bu tıknaz futbol adamı merdivenleri koşarak çıktı. Bir uşak içkilerimizi getirdi. Sırf nezaketten, Charlton'a önce Manchester'ın Olimpiyat'a talip oluşu hakkında bir soru sordum, ama o kadar yorgun, sıkkındı ki, cümleleri bir araya getiremiyordu. Kısa kısa yanıtlar verdi: "40 yıldır Manchester'da yaşıyorum... Hava yaz aylarında çok güzeldir... Havaalanı iyi... Demiryolları ve bilgisayarları yoğun bir kent."

Ona Menem'i sorunca biraz daha neşelendi. "Çok zeki bir futbolcu. Profesyonel futbolcuların becerisine sahip olmadığı halde yapamayacağı şeyleri yapmaya kalkan bir sürü insanla futbol oynadım. Menem onlar gibi değildi, çok basit oynuyordu. Hiçbir zaman topu kaptırmadı, başı sıkıştığı zaman da hemen ayağından çıkardı. Onun, futbol oynamak dışında yapacak bir sürü işi olan bir devlet başkanı olduğunu da düşünecek olursak, çok etkilendiğimi rahatlıkla söyleyebilirim." Bunun diplomatik bir yanıt olduğunu inkâr etti. Ben de ona inandım, çünkü Charlton futbolu, böyle bir şey yapmayacak kadar ciddiye alıyordu.

Tanıştığı diğer devlet başkanları arasında futboldan hoşlanan başkaları da var mıydı? "Afrika ülkelerinin devlet başkanlarının çoğu kendi futbollarını seviyorlar. Zaten birçok ülkede yapılan tek spor da bu. Gana Devlet Başkanı öyleydi, Kenya Devlet Başkanı, Kuzey Afrika ülkelerinin bazılarının devlet başkanları, hatta Papa..." "Kardeşiniz Jack de Papa'yla tanışmıştı", dedim gülerek, "ve onu sandığından daha ufak tefek bulmuştu". Charlton

ağırbaşlı bir ifadeyle başını sallayarak onayladı. Demek aldığım bilgiler doğruydu.

Irk ayrımının bütün şiddetiyle sürdüğü günlerde Güney Afrika'ya yaptığı turneyi sordum. "Soweto'da Kaizer Chiefs'le maç yaptık. O gün, belki de hayatımın en güzel günlerinden biriydi. Bizi 2-1 yendiler ama başa baş bir oyundu ve az kalsın beraberliği kurtarıyorduk. Bizi son derece iyi karşılamışlardı. O gün Soweto'da en fazla yirmi tane beyaz vardı ve herkes bizi görmekten çok mutlu olmuştu. Hatta maçtan sonra hepimizi omuzlarına alıp bizi evlerine götürmek istediler. Takımdaki oyuncuları otobüse bindirebilmek için neredeyse kavga etmek zorunda kalmıştık."

Bu sabah Menem'le hangi konuda görüşmüşlerdi? "Genel olarak sporla ilgili konuştuk. Bana Maradona'yla Di Stefano'dan hangisinin daha iyi olduğunu sordu." Bu adamların liderleri bile tam bir futbol hastası. Charlton, Di Stefano'yu mu seçmişti? "Zekası nedeniyle. O benim, hayatım boyunca gördüğüm en zeki futbolcuydu." Menem, Britanya sporu hakkında bilgisi olduğunu da kanıtlamış ve Charlton onu 'golf oynamak ve yapmak istediği başka şeyler varsa, onları da yapmak için' Manchester'a davet etmişti. "Zaman çabucak geçti. Bize ayrılan zamanı aştığımız kanısındaydım."

Menem bir futbol hastasıydı ama aynı zamanda da politikacıydı. Sporla ilgili konularda Mao'nun izinden gidiyordu.

1966'da bir gün, Çin Haber Ajansı bütün ülkeye Başkan Mao Tse Tung'un, '16 Temmuz günü Yangtse Nehri'nde dokuz mil yüzdüğünü' duyurmuştu. Bu da gösteriyordu ki, dedikoduların aksine Mao ne felç geçirmiş, ne de ölmüştü. Hatta yüzdüğü süreye bakılırsa, 75 yaşına karşın o mesafedeki dünya rekorunu

kırdığı da anlaşılıyordu. Mao bu rekoru kırarken bile Çin halkına yardım etmişti. Ajans haberi şöyle devam ediyordu: 'Dalgaları aşarak ilerlerken, etrafındakilerle sohbet etmiş ve o sırada yüzerek yanından geçmekte olan genç bir kadının sadece bir tek yüzme stili bildiğini öğrenince, ona sırtüstü yüzmeyi de öğretmiştir.'

Bu olay, ölmediğini kanıtlamak için sporcu gibi davranmaya çalışan bir yöneticinin öyküsüydü. Normalde yöneticiler başka nedenlerden ötürü de halkın arasına karışıp spor yaparlar: Amaçları, sıradan insanlar olduklarını kanıtlamaktır. Amerika Başkanlığı için yürüttükleri kampanyalar sırasında Bill Clinton ve Al Gore, bir Amerikan futbol topunu atıp tutarken fotoğraflar çektirmişlerdi. Brezilyalı politikacılarsa seçim kampanyaları sırasında, ülkenin popüler futbol takımlarının formalarını giymeyi hiç ihmal etmezler.

John Major bile sık sık, Lords veya Stamford Bridge'de boy gösterir. Bir teoriye göre aslında Arsenal taraftarıdır, ama Chelsea'yi de destekler gibi görünmek ister. Arsenal taraftarı olması bence çok normal, çünkü onların taraftar kitlesinin özelliklerini taşıyor: Major, orta sınıfın da alt tabakasındandır, Hertfordshire'da oturur ve sıkılmaktan zevk alır gibi bir hali olduğu kesindir. Fakat hiçbir politikacı, Arsenal taraftarı olduğunun bilinmesini göze alamaz. İngiltere'de oturan biri, bir takımı tuttuğunu açık açık belli ederse, o da taraftar grubundan biri olarak kabul edilir – tabii Arsenal'i tutanlar hariç. Arsenal'in taraftar grubunda kabul görebilmek için çok daha başka şeyler yapmak gerekir. Örneğin, trenle deplasmana gitmek ve yolda sarhoş olarak, bağıra çağıra şarkılar söylemek... Galiba Major'ın danışmanları ona, başka bir kulüp bulmasını söylediler. En iyi seçim de Chelsea'ydi, çünkü Chelsea taraftarı olan David Mellor, Major'ı bü-

tün maçlara götürmeye hazırdı.

Major'a başka türlü asla kazanamayacağı popülariteyi, Bridge Stadı'nda çekilen fotoğrafları sağlamış olsa gerek. Ancak bu bile 1992'deki seçimi kazanmasına yetmedi. İngiliz seçmenler önemli konulara (örneğin gelir vergisi) göre oy verirler. Oysa Arjantin'de futbol çok daha önemlidir ve General Videla bu spordan hiç hoşlanmadığını söyleyerek, politik idrak yeteneğinin ne kadar az olduğunu göstermiştir. Genelde Arjantinli politikacılar, halkın gözünde maçodurlar. Bu geleneğin en güçlü adı, hiç kuşku yok ki, önce 1946-1955, sonra da 1973-1974 yıllarında Arjantin Devlet Başkanlığı'nı yürüten ve Peronizm olarak bilinen siyasi hareketin kurucusu olan Juan Domingo Peron'dur.

İri yarı ve güçlü bir adam olan Peron ordudayken şampiyon bir eskrimci, ayrıca saygı duyulan bir boksör ve kayakçıydı. Başkanlığa gelir gelmez, özgürlükleri kısıtladı ve yoksullara yardım etmeye çalıştı. Peronizm, bir politika olmaktan çok, bir stildir. Arjantin'de hem sol uçtaki 'Montoneros' hem de Thatcher hayranı Menem, kendilerini Peronist olarak tanımlarlar. Peronizm, odak noktası lider olan popüler ve erkeksi bir tarzdır. Bayer'e göre Peron, 'futbol konusunda tam bir demagogdu' ve sık sık maçlara giderdi. Hiçbir takımı tutmazdı. Kendisini bütün halkın lideri olarak gördüğü için, bütün takımları eşit olarak desteklediğini söylerdi.

Menem, sağcı bir Peonist ama o da tıpkı Peron gibi, kendini yoksullara sevdirmek için her yolu deniyor. Bobby Charlton'la buluşması onun için heyecan verici olabilir, bunun politik açıdan da hayli ses getirdiği bir gerçek. 'Club Ingles'in kapıcısına (hiç kuşkusuz kulübün müdavimlerini temsil etmiyor) Menem hakkında ne düşündüğünü sordum. Heyecanlı bir şekilde yanıtladı: "Tenis oynuyor, futbol oynuyor." 63 yaşında olduğu

için boksu ve otomobil yarışçılığını kısa bir süre önce bırakmıştı. "Menem, Sabatini'yi veya herhangi bir dünya boks şampiyonunu kabul eder", diye homurdandı Perez Esquivel. "O insanları sadece kabul etmekle kalmaz, onlarla dolaşır ve yemek yer. Ama beni hiçbir zaman huzuruna kabul etmedi!"

Peron'un aksine, Menem'in tuttuğu bir takım var: River Plate (Arjantinliler arasındaki adıyla 'Reeber'). Aslında bu, riskli bir seçim, çünkü herkes onu zenginlerin kulübü olarak biliyor. Geniş halk kitlelerinin tuttuğu takımsa Boca Juniors. Arjantin'de yaygın bir espriye göre, nüfusun yüzde 50'sinden bir fazlası Boca taraftarıdır. Ya da bir zamanlar Menotti'nin söylediği gibi, bu kulübün taraftarları potansiyel suçlulardır. Ondan da nefret ediyorlar. (Sanki yazdıklarımı düzeltiyor gibi olacağım ama Menotti geçenlerde yeniden Boca antrenörü oldu.)

Bayer, Menem'in açıkça River'ı desteklemesinde bile belli prensipler olduğunu kabul ediyor. "Hatta", diyor Bayer, "Menem'in demagoji yapmadığı tek konu budur". Yine de Bayer'e göre, kendi budalalığını affettirmek isteyen Menem, kızına Boca taraftarı olmasını emretmiş.

Bir devlet başkanının futbolu sevmesi, toplum açısından da çok olumlu sonuçlar doğurabiliyor. Bunu en iyi bilenlerden biri de Marcelo Housemann. Onunla, büyük bir evi ve kendisine 'Sahip' diyen bir hizmetçisinin olduğu Güney Afrika'da konuşmuştum.

Marcelo, kelimenin tam anlamıyla bir gezgindi. Buenos Aires'te doğup yoksul bir çocukluk geçirdikten sonra, Augusto Palacios'la birlikte bütün dünyayı dolaşmıştı. Marcelo sıradan bir futbolcuydu, ama kardeşi Rene çok farklıydı. Kocaman bıyığı ve her zaman bileklerine inen tozluklarıyla Rene 'Hueso' Housemann bir kanat oyuncusuydu. 1978 Dünya Kupası finalinde

oyuna sonradan girmiş, ancak bazılarına göre, maçın kaderini değiştiren kişi olmuştu. Bugün iki kardeş de futbol komisyonculuğu yapıyor. Gözalıcı bir adı olan *World Sports International* şirketini kurmuşlar, Güney Amerikalı ve Güney Afrikalı futbolcuları Avrupa kulüplerine satmaya çalışıyorlar.

Marcelo bana malikânesini gezdirmişti. En değerli hazinesi, Carlos Menem'le birlikte çektirdiği fotoğraftı ve bunu çerçeveletip evinin ön taraftaki odasına koymuştu. Menem ailesiyle dostluğu, Menem'in oğluyla bir partide tanışmasıyla başlamıştı ve bugünlerde maçlara, Menem'in kızıyla birlikte gidiyordu.

Johannesburg'da ona, bir ay sonra Buenos Aires'e gideceğimi söyleyince, o sıralarda kendisinin de Arjantin'de olacağını ve beni arayacağını söylemişti. "Herhangi bir şeyin çalınacak olursa", diye beni rahatlattı, "hemen geri alırız. Hiç sorun değil. Bütün hırsızları tanırız, çünkü onlarla birlikte büyüdük". Ciddi olduğundan emindim, ama Arjantin'e gittiğimde onun hâlâ Güney Afrika'da olduğunu öğrendim.

Normalde yoksul bir çocuk, Menem ailesi gibi plütokrat[1] bir ailenin üyeleriyle, ancak evlerine uşak olarak girerek tanışabilirdi. Marcelo, Menemler'le futbol sayesinde tanışmıştı ve bunu da çok doğal karşılıyordu. Şöyle demişti: "Futbol sayesinde politikacılarla, milyonerlerle, pop yıldızlarıyla tanıştım. Mick Jagger'la samimi oldum. Rod Stewart Dünya Kupası için Arjantin'e geldiğinde, ona her yeri ben gezdirdim."

Marcel beni Palacios'un Mercedes'iyle, saatte 160 kilometre hızla slalom yaparak evime götürdü. Ona servetinden ötürü iltifat ettim. Çok açıksözlüydü: "Şunu unutma ki, son birkaç yıl içinde Arjantin hükümetiyle çok büyük işler yaptık. Menem 1989'da başkan seçildi ve o günden beri durumumuz iyi." Bu,

1 Servetinden ötürü nufuzlu olan kişi (Ç.N.)

Arjantin gibi bir ülkede –aslını ararsanız tüm dünyada– işlerin nasıl yürüdüğünü özetleyen bir ifadeydi. Başarılı olmanın yolu, politikacılar veya büyük işadamlarıyla dost olmaktan geçiyordu. Onların dostu olabilmek içinse, sizin de ya politikacı ya da işadamı olmanız şarttı. Bunun dışında ancak tanışmak isteyebilecekleri biri olursanız sizinle dostluk kuruyorlardı. Örneğin iyi bir futbolcu veya onu.da olamamışsanız, iyi bir futbolcunun kardeşi! Bundan söz ettiğim zaman Bayer, "İşte Menem'in kuzen ekonomisi", diyerek başını salladı.

İnsanın Menem gibi hamileri olursa, zengin olmak için parlak futbolcular bulmasına hiç gerek yok. Üstelik bu dostluklardan elde edilen ikramiyeler de var. Arjantin'den ayrıldığım gün, Hector 'Bambino' Veira adındaki bir adamın adının karıştığı küçük bir skandal patlak verdi. Küçük yaştaki bir kızın ırzına geçmekle suçlanıyordu, ama birdenbire suçlamadan vazgeçildi ve adam serbest bırakıldı. Sonradan anlaşıldı ki, Veira, eskiden River Plate'in antrenörüymüş (ve San Lorenzo'nun en iyi oyuncularından biriymiş). Menem, Yüksek Mahkeme hâkimlerine, bu davayı yeniden gözden geçirmelerini söylemiş. Başkan hâkimlere ayrıca, "Her şeyi, onun antrenörlüğü döneminde kazandık", diye bir de hatırlatma yapmıştı.

Eserleri arasında *Muerta en la Cancha – Stadyumda Ölüm* adlı bir kitap da bulunan Amilcar Romero, Arjantin'deki futbol cinayetleri konusunda bir uzman. Ufak tefek ve eserinin konusuyla uyum sağlamayacak kadar neşeli biri olan Romero, benimle konuşurken küçük kızını da getirmişti. O bana şiddet konusunda konferans çekerken, kızı da resim çiziyordu.

Arjantin'de iki tür futbol suçu olduğunu açıkladı. "Önce, en görülmeye değer olandan söz edelim: Pazar günleri stadyumlar-

da bayraklar, çeteler ve bıçaklarla yaşanan şiddet olayları." İkinci futbol suçuysa sadece Arjantin'e özgüydü ve hafta aralarında yaşanıyordu: Kulüp yöneticileri tarafından emredilen, çeteler tarafından uygulanan şiddet ve şantaj! Bu ikinci suç türünün kurbanları ise genellikle futbolcular oluyordu.

Yöneticilerin bir sorunu olduğu zaman, çeteler –'barras bravas'– belli bir bedel karşılığında bu sorunu çözüyorlardı. Örneğin bir kulüp başkanı, rakip takım kalecisinin bir maçı satmasını, antrenörünün istifa etmesini, Avrupa kulüplerinin transfer etmek istediği yıldız bir futbolcunun kendileriyle yeniden sözleşme imzalamasını isteyebilirdi. Böyle bir durumda hemen çete atanıyor ve futbolcu tehdit ediliyordu. Romero, "Futbolda üç önemli faktör var", dedi. "Şiddet, bilgi ve para. Şiddet ve bilgi çetelerde var. Para yöneticilerde..."

'Barras', bir anlamda Arjantin'in KGB'si sayılabilir. Futbolcuların hayatlarını onlar kontrol ediyorlar. Şantaj çok kolay. Sadece hangi futbolcuların uyuşturucu kullandığını bilmekle kalmıyor, uyuşturucuyu da genelde kendileri sağlıyorlar. Ayrıca futbolcuların kadınları hakkında da bilgileri var. Romero, kulübünden daha yüksek transfer ücretiyle yeni sözleşme yapılmasını isteyen San Lorenzolu bir futbolcunun başına gelenleri anlattı. Futbolcunun bir kız arkadaşı varmış, ama adam, gece kulüplerinde başka kadınlarla da birlikte oluyormuş. 'Barras' bu durumu kız arkadaşına ihbar etmiş. Sadece bu da değil: San Lorenzo kulübü onunla hiçbir şekilde anlaşmayacağını açıklamış. Böylece takım arkadaşlarına da, 'Sakın pazarlık etmeyin' mesajı gitmiş olmuş.

Çete, bazen de bir futbolcuyu stadyumda mahveder. Sıradan seyirciler gibi kale arkasına geçer ve topu her alışında o futbolcuyu ıslıklamaya başlarlar. Futbolcu o sırada ya yeni bir transfer

görüşmesi yapıyordur ve bu olay yüzünden fiyatı düşer ya da kulüp ondan sıkılmışsa, hiçbir hak iddia etmeden ayrılmayı kabul eder. Arjantin'de oynanan bir maçta duyulan tezahüratların genelde sahadaki olaylarla pek ilgisi yoktur. Kulüp yöneticileri hooliganlara ihtiyaç duydukları için, birçoğu onların ulaşım giderlerini karşılayarak hepsini deplasman maçlarına götürür. Kendi evlerindeki maçlar için de hepsine bedava bilet verir. 'Barras' üyeleri bu biletleri satar. Sonra da maçlara, turnikelere hücum ederek girerler. Kapıdaki görevlilerin yapacakları tek şey, kenara çekilmektir.

Çetenin bazı futbolcuları dövmesi de sık karşılaşılan bir olaydır. Benim Arjantin'e gelişimden birkaç gün önce, 1978 Dünya Kupası'nı kazanan takımın kaptanı ve halen River Plate antrenörü olan Daniel Passarella, Mar del Plata'da sıkıştırılmış. Olayın nedeni, River yönetiminde, bir profesyonelle Passarella karşıtı bir yönetici arasında çıkan bir tartışmaymış. Romero olayı, "Bu da işin bir parçası", diye açıkladı.

Bu tür şeyler her zaman oluyordu, ama Passarella protokolü bozmuş ve olay çıkarmıştı. İki hooligan tutuklandı ama çıkarıldıkları mahkemenin yargıcı, ikisini de serbest bıraktı. Olay hakkında konuştuğum bir gazeteci, "Ama", dedi, "Mar del Plata'da dürüst bir yargıç bulmuş olacaklar ki, o iki serseri yeniden tutuklandı." Hooliganları bulmak çok kolay olmuştu. Her ikisi de hâlâ Mar del Plata'daydılar ve tutuklandıkları zaman şok geçirmişlerdi. Polis 'barras'la nadiren uğraşır, hatta bazı çetelerin başında polisler vardır. Bir keresinde bir maçın son dakikasında Boca Juniors penaltı kazanınca, rakip takım taraftarlarının sahaya hücum etmeleri için stadın kapılarını açanlar yine polislerdi. Birinci ligde oynayan bir Buenos Aires kulübünün başkanı, bir oyuncuyla sözleşme koşullarını görüşürken, odaya bir anda po-

lisler dolar. Romero sırıtarak, "Futbolcu imza atmaktan başka çaresi kalmadığını hemen anlamış", dedi. Sonra bana bir fotoğraf gösterdi: Kentin önemli emniyet amirlerinden biri, tuttuğu kulübün renklerine bulanmış halde çete üyelerinin ortasında duruyor ve elindeki kulüp bayrağını sallıyordu. Romero, "Tıpkı Liverpool forması giymiş bir polis gibi, değil mi?" dedi.

'Barras', yöneticiler için olduğu kadar kendileri için de çalışır. Romero, "Çetelere haraç vermeyen bir tek oyuncu bile yoktur", dedi. "Maradona her konuda başı çeker. Dünyanın en iyi oyuncusudur ve çetelere en fazla parayı o verir. Meksika'daki Dünya Kupası'ndan sonra çetelere 30.000 dolarlık bir çek verdi, ama bazı nedenlerden ötürü çeki Peru Havayolları adına yazdı. Oyuncular için yeraltı dünyasına ödenen para, bir anlamda vergidir."

Çeteler yararlı örgütlerdir. 'Barras'ın birçok işlevi vardır ve sık sık futbol dışındaki alanlarda faaliyet gösterir, bazen de politikacılar için çalışırlar. Boca Juniors 'barras'ını, parlamentonun önde gelen isimlerinden biri organize eder. Çeteler ayrıca serbest olarak da çalışırlar. Bir politikacı ya da onun politikası aleyhine bir gösteri yapılırsa, kalabalık arasında kargaşa yaratması için oraya bir 'barra' gönderirler. Böylece daha sonra şunları söylemeye hakları olur: "Şu göstericilerin neler yaptığına bakın!" Ara sıra da olsa 'barras' suikastler de düzenler.

Romero, "Organize suç burada futboldan başlayıp toplumun tüm kesimlerine yayıldı. Oysa Avrupa'da durum bunun tam tersidir", dedi. Zengin futbol kulüpleri olan yoksul bir ülkede her zaman böyle olmuştur. Arjantin'de büyük futbol kulüpleri, ülke ekonomisinin IBM'i ya da Ford'u sayılır. Ukrayna'daki Dinamo Kiev mafyası da, gerileyen bir ülkedeki büyük takımlar konusunda başka bir örnektir. 'River Plate Başkanı Osvaldo Ardi-

les'in, küçük bir kentin valisinden çok daha önemli biri' olduğu hep söylenir.

Romero bunu daha kuvvetli bir şekilde vurguladı: "Ben 50 yaşındayım, 1943'te doğdum, yani bir askerî darbenin yapıldığı yıl. Futbol rejimi, benim hayatımda cuntalardan çok daha istikrarlı bir politik varlıktır. Politikalar gelip geçicidir, ama futbol hep vardır. Futbol, en az silahlı kuvvetler ya da kilise kadar ebedidir."

Futbol, Arjantin'de güç sahibi olmanın en kestirme yoludur. En büyük futbol kulüplerinin, her gün çeşitli faaliyetlerde bulunmak üzere kulübe gelen on binlerce üyesi vardır. Örneğin bazı kulüpler, ana okulları, ilkokullar ve liseler açarlar, hepsinde de çok uzun bir bekleme listesi olur. Hatta River Plate, bir de üniversite açmayı planlıyormuş. Bir an için gözümde Oxford United Üniversitesi'ni canlandırmaya çalıştım. "Reeber Üniversitesi", diye güldü Romero. "Devlet nerede? Futbol, devlet içinde devlet mi?" "Evet ama futbol devleti daha uygun, daha kullanışlı, daha doğrucu. Hiç değilse orada insan, demokrasi kaygısı olmaksızın istediği gibi davranabilir."

Oda çok gürültülüydü. Bir pencere hafifçe aralıktı ve General Sanchez'in söylediklerini, zaman zaman caddeden geçen eski tip Buenos Aires arabalarının çıkardığı sesler yüzünden duymakta zorlanıyordum. "Belki de", diye düşündüm, "bu pencere Falkland Savaşı sırasında da tam olarak kapatılmamıştı ve generaller bu yüzden birbirlerini tam olarak duyamadılar". Arjantin'in en yüksek askerî organı olan Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin binasındaydım ve her şey, Güney Amerika'ya özgü klasik görünümdeydi. Palmiye ağaçlarının gözlerden sakladığı, bıyıklı ve makineli tüfekli askerlerin her tarafında nöbet tuttuğu

Yüksek Konsey binası, çok büyük bir reklam panosunun altındaydı. Girişte, lngiliz pasaportumu kapıdaki görevlilere teslim etmiştim.

Bir yaver, Yüksek Konsey üyesi General Sanchez'in geldiğini duyurdu ve resmî bir şekilde el sıkıştık. Aslında adı Sanchez değil ama geçenlerde, kitabımda ondan söz etmemem için yalvardığı bir mektup aldım ve hiç değilse bu arzusunun yarısını yerine getirmeye karar verdim.

Sanchez, askerî tarzda bıyığı olan –orada bu hiç şaşırtıcı değil– ince ve uzun bir adam. Randevumuz için hazırlandığı belli oluyordu. Yanında iki dosya vardı: Biri futbol üzerine, yaşadıklarına dayanarak yazdıkları, diğeriyse futbol taktikleri hakkındaki kitabını içeriyordu. 1951'de yazılmış olmasına rağmen bugüne kadar basılmamıştı ve dosyadaki orijinal kopyaydı. Daktiloyla yazılmış, sararmış sayfalar... General heyecanlı görünüyordu. Bütün fikirlerini 40 yıl boyunca bu tozlu dosyalarda saklamıştı ve nihayet karşısına her şeyi bilmek isteyen biri çıkmıştı. Zaten benimle konuşmaması gerektiği halde, bu kurala uymayışının asıl nedeni de buydu.

Söze, kitabında tanımladığı 'süper takım' hakkında konuşarak başladı. "Bu takım total futbol oynuyor. Hani bilirsiniz, Cruyff'lu Hollanda'nın oynadığı total futbol gibi. Bir takım hücuma kalkınca, her şeyiyle hücuma kalkmalıdır. Savunma yaparken de, kalesini yine her şeyiyle savunmalıdır. Çünkü hep birlikte savaşmak daha kolaydır." Süper takımının 4-4-2 değil, 4-3-3 sistemiyle oynadığını söylerken son derece dikkatliydi. Bu sisteme güvendiği belli olsa da, "Yine de kesin gerçeği bulduğumdan emin değilim", diyordu. Bu, görüşlerini ciddiye alan birinin söyleyebileceği bir şeydi. Ne de olsa güç sahibi bir insandı. Antrenörler, meslekten olmayan kişileri dinlemekten nefret

ederler. Örneğin Brian Clough, kendisine işini öğretmeye kalkan ve asıl mesleği kasaplık olan bir kulüp yöneticisiyle ciddi biçimde kavga etmişti. İyi ama bir antrenör, savaş alanlarında deneyim kazanmış bir generalin, meslekdışı biri olduğunu söyleyebilir miydi? Arjantin'de böyle bir şey yapmak güvenli olur muydu? Sanchez'e, taktikler konusunda Arjantin Ulusal Takım antrenörlerinden herhangi biriyle konuşup konuşmadığını sordum. Konuşmadığını söyledi ama dosyasından, İspanya'daki 1982 Dünya Kupası'ndan önce Menotti'ye yazdığı bir mektubu çıkardı ve okudu: "Futbol, ulusumuzun ruhani desteğidir. Onun değeri burada yatar. Göstermiş olduğunuz çabayı destekliyoruz."

Sohbetimizin başlarında, aramızda bir gerginlik oluşmuştu. General Sanchez taktikler hakkında konuşmak istiyordu. Benim üzerinde konuşmak istediğim konularsa daha farklıydı: Futbol ve politika, futbol ve ulusal kültür, futbol ve askerî strateji. Konuşurken ellerini de kullanan Sanchez, "Eğer", dedi, "benim takımım bu küçük kâğıt parçasının üstüne toplanmış, rakip takım da şu büyük dosyanın üstüne yayılmış olsa, o zaman sahanın önemli bölgelerinde sayısal üstünlük benim olur", dedi. "Elinizde küçük, organize ve hep ileri giden bir güç olması şarttır." Futbol hakkındaki görüşlerinin bana nedense askerî görüşleri anımsattığını söyledim. Hemen yanıtladı: "Hayır, askerlikle ilgisi yok", dedi ve hemen ekledi: "Savaş prensipleri her şeye uyarlanabilir." Bense bunun tam aksini yaptığından kuşkulanıyordum. Yani futbolla ilgili teorilerini, askerî stratejiye uygulamışa benziyordu. İnsan dinlerken ürperiyordu. Dünyanın her tarafında, futbol antrenörlüğünün nasıl yapılması gerektiği hakkındaki olgunlaşmamış fikirlerini, bilgelikmiş gibi anlatan ihtiyarlar vardır, ama bu adam bunları savaş alanında da rahatlıkla kullanabilecek biriydi.

Generale, futbolu neden bu kadar sevdiğini sordum. "Futbolda insana ait çok şey var: Güç, çabukluk, zeka, strateji... Belki rugby de öyle, ama o, halkın arasına giremez."

"Amerikan futbolu nasıl bütün Amerikan halkının sevgilisiyse, futbol da Arjantin halkının en büyük tutkularından biridir", dedi. Böylece ABD'yi çok iyi tanıdığını da göstermiş oluyordu. Sonra devam etti: "Şahsen Amerikan futbolunda herhangi bir beceri göremiyorum. Çok kaba bir spor."

Bir ülke için, çok iyi bir futbol takımına sahip olmak ne denli önemliydi? "Bu, toplumun ruh sağlığı açısından önemlidir. Ben burada Arjantin'den değil, özellikle Afrika halklarından, genelde köklü ve büyük bir kültürleri olmayan uluslardan söz ediyorum."

General Enciso'dan alıntı yaptım: "Arjantin tüm dünyada, sığır etinin kalitesi, tangocu Carlos Gardel'i, Formula 1 sürücüleriyle tanınır. Ama özellikle polo ve futboluyla..." Sanchez sert bir ifadeyle, "Biz Arjantinliler sadece futbolumuzdan söz edilmesini hoşgörüyle karşılayamayız", dedi. "Arjantin'in sahip olduğu tek şey futbol değil. Ülkemizin kendine özgü değerleri vardır." Neydi bunlar? Upuzun listesinde cesaret, modernlik, teknoloji ve tıbbi bakım da vardı. Tartıştık. Ben, General Sanchez'in bir İngiliz birahanesine girip de müşterilere, 'Arjantin' sözcüğünün onlarda neyi çağrıştırdığını sorması halinde alacağı yanıtın 'tıbbi bakım' değil, 'Diego Maradona' olacağı konusunda ısrar ettim. Sanchez bunun doğru olmadığını söyledi.

Konuyu Falkland Adaları'na getirdim. General Sanchez, General Enciso'yla aynı fikirde miydi? 1978 Dünya Kupası'ndan sonra caddelere taşan çılgınlık, 'Malvinas' günlerindeki histeriye benziyor muydu? Sonunda 'Evet' diye yanıtlayana kadar, soruyu tam üç kez açıklamak zorunda kaldım. O da aşağı yukarı aynı

görüşü paylaşıyordu. Sadece bu konu üzerinde daha önce hiç düşünmemişti. Siyasi kültür, General Sanchez'in pek ilgisini çekmiyordu. Bana "Bu sporun kendisiyle mi, yoksa toplumsal yönüyle mi ilgileniyorsunuz?" diye sordu. İncinmiş görünüyordu.

Sohbetimiz sona erdi ve Sanchez bana koridorlarda kısa bir tur attırırken büyük bir gururla, binanın yüzyıllar önce bir İspanyol tüccar tarafından yaptırıldığını söyledi. Etrafımızda kimse yoktu. O sırada gezmekte olduğumuz bir odada telefon çalınca, telefonu kendisi açtı. Çıkış kapısında vedalaştık. "Korkarım sorularınızı yanıtlayamadım", dedi üzüntüyle. "Verdiğim yanıtları yeniden düzenlemeniz gerekecek".

17
Malandro Pele

Brezilya'nın futbol yazarı Armando Nogueira, Rio'nun güneyinde, masmavi bir göle bakan bir çatı katında oturuyor. Yaklaşık iki saattir sohbet ediyorduk ve bana dört kitabını hediye etmişti, ama tam o sırada aklına yeni bir şey geldi. Koşarak odadan çıktı ve içinde bir mektupla bir fotoğraf olan bir çerçeve getirdi.

1970 Dünya Kupası çeyrek finalinde, Guadalajara'da oynanan Brezilya-İngiltere maçında çekilen fotoğrafta Pele ve Bobby Moore vardı. Pele iki parmağıyla Moore'un formasını çekerken, Moore da ayağını Pele'nin bacaklarının arasından sokmuş, topa uzanmaya çalışıyordu. Sanki birbirlerine dokunmuyormuş gibi duruyorlardı. Moore, ben Arjantin'deyken kanserden ölmüştü. Bütün Güney Amerika basınında oldukça uzun ölüm ilanları yayınlanmıştı.

Fotoğrafın yanındaki mektupsa, bütün Nogueira ailesi yeryüzünden silinene kadar, ailenin en değerli varlıklarından biri olacak gibiydi. Pele'den geliyordu...

Athenaeum Oteli, Piccadilly, Londra.

Kardeşim Armando,

Eğer 'Bola de Cristal' isimli kitabında 'Bob Moore'la aramızda geçen bu mücadeleden söz edecek olursan, bir Dünya Kupası maçında görülmeyecek kadar nazik ve saygılı olduğumuzu yazabilirsin. Spor budur işte.

Arkadaşın Pele

Bu mektup, Brezilya futbolunu özetliyor. Brezilya'nın lngiltere'yi yendiğini ve daha sonra da Dünya Kupası'nı kazandığını belirtmek yerine, Pele sadece, konuyla ilgisi olmayan bir olayın güzelliğine yönelik bir gönderme yapıyor. Bir de aynı maçta, Banks'in yaptığı efsanevi kurtarış hakkındaki tepkisine bakın: "O anda Gordon Banks'ten, futbola ilgi duyan herkesten daha fazla nefret ettim. Ama sakinleştikten sonra onu kalbimin derinliklerinde alkışlamak zorundaydım."

Brezilya deyince aklımıza Pele'nin takımı gelir. Brezilya ilk kez, 1958'de lsveç'te düzenlenen Dünya Kupası'nda ortaya çıktı. O sıralar Pele henüz 17 yaşındaydı. O yıl oynanan final maçında Brezilya, evsahibi takımı 5-2 yendi ve Brezilyalı seyirciler bütün maç boyunca 'Samba, samba' diye bağırdılar. Brezilyalı futbolcular maçın bitiminde, önce kendi bayraklarıyla sonra da lsveç bayrağıyla iki kez şeref turu attılar. Brezilya Dünya Kupası'nı 1962'de ikinci kez kazandı. Pele'nin turnuvadan atıldığı 1966'da kaybetti, ama 1970'te kupayı kazanan yine Brezilya oldu. Brezilya tarzı, 1982'de kısa bir süre için yeniden ortaya çıktı, ama bugünlerde bu tarz futbol sadece sarı-mavi renkli formayla değil, Hollanda ve Fransa formalarıyla da oynanıyor. Brezilya'ya gelince, bu tarz futbolu doğduğu ülkede bulmak artık

pek olası değil. Brezilyalılar'ın neden eskiden öyle oynadıklarını ve bundan neden vazgeçtiklerini öğrenmek için Rio'ya gittim.

Rio de Janeiro aslında iki ayrı kent: Biri Johannesburg, diğeriyse Soweto. Zengin, açık tenli insanlar sahil boyunca uzanan semtlerde, yoksul ve koyu tenli olanlarsa dağlardaki 'favela'larda[1] yaşıyorlar. 'Favela'lar aşağıdan, yani zenginlerin onlara her zaman baktığı açıdan bakıldığında, genel olarak pastel renklerle boyanmış şirin yazlık evleri andırıyorlar. Zenginler asla tepelere çıkmazlar. Havalandırma tesisatına sahip olan metro, buraya kadar uzanmaz. Burada ne musluklardan su akar, ne elektrik, ne plajlar, ne de başka bir şey vardır. Brezilya futbolunun zirvede olduğu günlerde 'favela'lar, aynı zamanda 'Malandro'nun da eviydi. Oynanan futbolu görünce, Brezilya tarzının bu halkın doğasında olduğunu hissedersiniz. Brezilyalılar da böyle düşünüyorlar ve bunu açıklamalarını istediğinizde, hemen 'Malandro'yu anlatmaya başlıyorlar.

'Malandro', Brezilya folklorüne ait bir figür. Atalarının köle olduğu tahmin ediliyor – Brezilya'da kölelik 1888'de kaldırıldı. Fakat 'Malandro' ruhen tamamen özgür olmuş. Disiplinin sıradan insanlar için iyi bir şey olduğuna inanıyor, ama 'Malandro'nun disiplin altına girmesi mümkün değil. O, bir dolandırıcı, bir düzenbaz. Tek başına çalışır ve hiçbir kurala uymaz. Yoksuldur ama yine de iyi giyinir, en iyi yerlerde yemek yer ve güzel kadınları büyüler. O, ulusal karakteri temsil eder.

Profesör Muniz Sodre, pencereden yukarı doğru bir el hareketi yaptı. "Size bir resim çizmek istiyorum", dedi. "Bir 'favela'ya giderseniz, –ki bunu yapmak için deli olmam gerek– bir kadın görürsünüz. O evlerde hiç erkek yoktur. Bu kadın beş ya da al-

1 Favela: Gecekondu. (Ç.N.)

tı çocuğuna birden bakar. Bu çocukların en zekisi, yani canı istediği zaman polislerin elinden kurtulabilecek olanı ve kavga edebileni, iyi futbolcu olur. Annesine yiyecek sağlayabilir. Futbol sahasında görülen numaracı oyuncularla, gerçek hayatta zeki bir çocuk olmak arasında son derece derin bir ilişki vardır. İşte o çocuk bir 'Malandro'dur."

Klasik anlamda 'Malandro', siyahtır ve siyahların ata sporu olan 'capoeira'da ustalaşmıştır. 'Capoeira', dansla dövüş sanatı arası bir şeydir. Dansçı, topuklarına bıçaklar takar ve rakibinin etrafında dans ederek onu parçalamaya çalışır. 'Malandro' ipek bir atkı takar, ama bunu hava olsun diye değil, 'capoeira' sırasında boynunu rakibinden korumak için yapar. Profesör Sodre, "'Capoeira' hiç beklemediğiniz yerlerde karşınıza çıkar", dedi ve gülümseyerek ekledi, "ben bir 'capoeirista'yım. Bıçak kullanmakta çok ustayımdır". 50 yaşındaki Sodre, Rio de Janeiro Üniversitesi'nde lletişim Profesörü olduğu için, duyduklarım beni çok şaşırtmıştı.

'Capoeira' bir dans, ama aynı zamanda bir spor da... Brezilya futbolu da öyle. İngilizler'in futbolu Brezilya'ya getirmelerinden yıllar sonra, siyahların Brezilya kulüplerine girmesi yasaklandı, ama futbol oynamak isteyen zenci-beyaz melezleri, biraz daha açık tenli görünmek için yüzlerini boyadılar. İşte size Güney Afrika'dan esintiler. Brezilya futbolunun altın çağı, siyahların da futbol oynamalarına izin verilmesiyle başladı. İlk büyük siyah futbolcu, 1938 Dünya Kupası'nın gol kralı olan Leonidas'tı. Brezilya'ya Dünya Kupaları'nı kazandıran futbolcuların büyük bir çoğunluğu da siyahtı: Pele, Didi, Garrincha, Jairzinho ve diğerleri. Bu takımlar o denli 'siyahtı' ki, Didi beyaz bir kadınla evlendiği için, az kalsın İsveç'teki Dünya Kupası'na gidecek olan takımdan çıkarılıyordu.

Bu oyuncular 'capoeirista' değillerdi, ama zarafet ve hilebazlığın saygı gördüğü bir kültürden geliyorlardı. Onlar futbolun 'Malandro'larıydı. Örneğin Garrincha ve Pele... Bu futbolcular, tıpkı büyük 'capoeirista'lar gibi, bazı hareketler –Kuru Yaprak, Bisiklet– yaratırlardı. 'Malandro' futbolcuların ilk örneklerinden biri, 'favela'lardan yetişen ve ufak tefek bir kanat oyuncusu olan, melez Garrincha'ydı. Brezilya'da çok popüler bir hikâye vardır: Brezilya antrenörü oyuncularına, rakiplerinin oyun tarzını anlatıyormuş. Konuşmasını bitirince Garrincha sormuş: "Bunları diğer takıma da anlattınız mı? Öyleyse ne yapacaklarını nereden biliyorlar?" Çünkü futbol sahasındaki üçkâğıtçı olan 'Malandro' için nasıl oynayacağını önceden planlamak çılgınlıktır. O anda içinizden ne geliyorsa onu yaparsınız.

Bir bacağı diğerinden daha uzun olmasına karşın Garrincha, tüm savunmaları mahvedebilen bir futbolcuydu. 'Küçük Kuş', Brezilya formasıyla üç Dünya Kupası'nda oynadı, iki şampiyonluk yaşadı, ama emekli olduğu zaman, eşi ve sekiz çocuğuyla birlikte futbola başlamadan önce yaşadığı kenar mahallelere döndü. Bir süre sonra da alkolden öldü. Fakat cenaze töreninde tam bir milyon Brezilyalı, Rio caddelerini doldurmuştu. Ölümünden sonra çekilen, 'Garrincha: Halkın Neşesi', en ünlü Brezilya filmlerinden biridir. "Brezilya futbolu yalnızca bir spor değildir", dedi Sodre. "Bir tür tiyatro oyunu, teatral bir hareket tarzıdır."

O Pazar günü Maracana Stadı'nda 'teatral bir hareket tarzı' gösterisi vardı. Bir yıl önce bir tribün çökmüş, üç kişi ölmüş ve meşhur stat aylar boyunca kapalı kalmıştı. Reuters'in Rio temsilcisi olan İngiliz gazeteci Brian Homewood, felaketin çok önceden beklendiğini söylemişti. "Brezilyalı politikacılar, mevcut te-

sislerin bakımına para harcamaktansa yeni şeyler inşa etmeyi tercih ederler, çünkü bakım ve onarım kimsenin dikkatini çekmez. Tabii bir gün gelir, birşeyler yıkılır." Dünyanın en büyük stadyumu o gün çok güzel bir gün yaşıyordu ve futbol hâlâ Sodre'nin tanımladığı gibiydi. Vasco da Gama, Botafogo'yu 2-0 yendi. Her ne kadar iyi Brezilyalı futbolcuların çoğu başka ülkelere gitmiş olsa da, bu maç, son bir yıl içinde izlediğim en iyi maçtı. Üstelik bu iki takım, Brezilya'nın en güçlü takımları değildi ve futbolcuların hiçbiri uluslararası alanda isim sahibi değildi. Maçın en önemli anı ilk goldü: Vasco'nun kullandığı bir serbest atışta top, Botafogo barajına çarparak geri döndü ve Vasco forvet oyunculanndan birinin önüne düştü. O da yaklaşık 25 metreden, öyle sert ve düzgün bir şut çekti ki, kaleci topu ancak ağlarda görebildi.

Böyle golleri her ülkede ve her düzeyde görebilirsiniz, ama bunların çoğu tesadüftür. Oysa bu oyuncu, topu kalenin sağına, yani kalecinin olmadığı uzak köşeye atmak için vücudunu öyle güzel döndürüp topa vurdu ki, bu, tribünden adeta en ince ayrıntılarına kadar ölçülüp biçilmiş ve kaçması mümkün olmayan bir gol gibi göründü. Her iki takım da muhteşem bir hücum futbolu oynuyordu.

Birkaç gün sonra, Rio kent merkezindeki João Havelange binasında kendisiyle görüştüğüm, Brezilya teknik direktörü Carlos Alberto Parreira bana, "Bunlar bizim köklerimiz", demişti. 1970'te Brezilya takım kaptanı Carlos Alberto'ydu. Brezilya takımını 1980'lerde kısa bir süre Carlos Alberto Silva çalıştırmıştı, ama spor ceketli, şık bir adam olan Carlos Alberto Parreira, her haliyle onlardan çok farklıydı. Onunla, Brezilya'nın, Polonya'yla yapacağı özel maça hangi kadroyla çıkacağını açıklamak için düzenlediği basın toplantısında konuşuyorduk. (O sırada henüz

maçın hangi kentte yapılacağı bile belli değildi.) Parreira ve Brezilya basını, 'U' şeklinde bir masanın etrafına oturmuşlardı. Kadrodaki oyuncuların listesi basına dağıtıldı ve antrenörün, neden o oyuncuları tercih ettiğini herkese açıklamasını beklerken, bütün gazeteciler birer birer yanına gidip özel söyleşiler yapmaya başladılar. Bir saat içinde yirmi kadar 'özel söyleşi!' yaptıktan sonra sıra bana geldi. Parreira'nın hâlâ son derece sakin olmasına hayret ettim.

Onun çalıştırdığı Brezilya takımının, 1990'daki seyri insana zevk vermeyen takımdan daha iyi olup olmayacağını sordum. Kusursuz bir İngilizce'yle yanıtladı: "İngiltere'de maç yaptığımız sırada bütün gazeteciler bana bunu sordular. Evet, bütün isteğimiz bu. Yeniden köklerimize dönmek istiyoruz: Sağlam bir geri dörtlü, alan savunması ve hücum futbolu. Bizim oyuncularımız çocukluklarından beri futbolu hep böyle oynadılar." İstese bile Brezilya'nın oyun tarzını değiştiremeyeceği görüşündeydi. Ona göre bir ulusun oyun tarzını tümüyle değiştiren ve başarılı olan tek antrenör Carlos Bilardo'ydu. O da, Menotti'nin yetiştirdiği takımı bir serseriler çetesi haline getirmiş ve böylece Arjantin'e bir Dünya Kupası kazandırmıştı. Parreira şöyle devam etti: "Brezilyalılar'ın giyemeyeceği tek şey...", bir an durup kullanacağı sözcüğü düşündü ve bulamayınca da kollarını kullanarak deli gömleğini tarif etti. Ama Brezilyalılar da değişiyor. Brezilya'nın son altı Dünya Kupası'ndaki şansını bir düşünün.

1970'teki takımı hazırlayan teknik direktör Joao Saldanha –bugün daha çok TV yorumcusu olarak tanınıyor–, umudunu 'Malandro'lara bağlamıştı. "Brezilya futbolu müzik eşliğinde oynanır", demişti. Kendisine Pele, Gerson, Rivelino ve Tostao'nun, aynı takımın orta alanında birlikte oynamalarının olanaksız olduğu söylenince yanıtı, "Hepsinin aynı tip futbolcular olması ya

da hem Rivelino'nun, hem de Gerson'un sol ayaklı olması umurumda bile değil. Onlar birer dâhi, onlara güvenelim. Hepsi ne yapacağını iyi biliyor", olmuştu. Ama Saldanha, Dünya Kupası'na kadar takımın başında kalamadı. Brezilya'yı eleme grubundan çıkarmayı başardığı halde neden kovulduğu konusunda çok çeşitli teoriler var. Bazılarına göre çok sinirli bir yapısı vardı, birçok kereler yumruklaşmaya kadar varan kavgalara karışmıştı ve Pele onu sevmiyordu. Diğer bir grup, Brezilya Ulusal Takım antrenörlerinin sık sık kovulabileceğini söylüyordu. Bu, hayatın başka bir açıklama gerektirmeyen gerçeklerinden biriydi. En ilginç teoriye göreyse, Brezilya'nın askerî diktatörü olan Başkan Emilio Garrastazu Medici, Saldanha'nın kovulmasını istemişti. 1969-1973 yılları arasında Brezilya Devlet Başkanı olan Medici, birçok insana işkence yaptırmıştı, ama futbola da çok düşkündü.

Saldanha, gençken komünistti. Brezilya Ulusal Takımı'nın başına getirildiği zaman, Medici onu ve takımını öğle yemeğine davet etmiş, ama Saldanha, idman programlarının buna uygun olmadığını ileri sürerek bu daveti geri çevirmişti. Bundan kısa bir süre sonra da Arjantinli bir gazeteci, Dario'nun neden takımda olduğunu sormuş ve Saldanha, Roberto ve Tostao'nun daha iyi oyuncular olduklarını söylemişti. Gazeteci bunun üzerine Dario'nun, Medici'nin en beğendiği futbolcu olduğunu belirtmiş, ama Saldanha'nın yanıtı çok sert olmuştu: "Ben nasıl onun bakanları seçmesine karışmıyorsam, o da benim forvet hattımı kimlerden oluşturacağıma karışamaz."

Saldanha Dünya Kupası'na üç ay kala takımın başından uzaklaştırıldı. Onun yerine geçmeleri istenen ilk iki kişi bunu reddetti. Her ikisi de turnuvada başarılı olmama durumunda halkın, onların resimlerini yakmadan rahat edemeyeceğinden

korkuyordu. Sonunda 'Küçük Karınca' lakaplı Mario Zagalo bu görevi kabul etti, Dario'yu takıma aldı ve Brezilya'yı Meksika'da zafere taşıdı. Bu zaferden sonra, tam 24 yıl Dünya Kupası'na yaklaşamadılar.

Brezilya Dünya Kupaları'ndan elenirken, bütün ulusun balıklama daldığı bir tartışma giderek şiddetlenmeye başlamıştı. (Teknik direktörlerden biri, Golda Meir'in bir cümlesinden alıntı yaparak, "Sadece antrenörlerden oluşan bir ulusumuz var", diye yakınmıştı.) Tartışma, gelenekselliği savunanlarla modernliği savunanlar arasındaydı. Saldanha gibi geleneklerden yana olanlar, büyük oyuncuların kendi kurallarını koyabileceklerini söylüyorlardı. Modernlik yanlısı olanlarsa, Brezilya'nın değişmesi gerektiği konusunda ısrarlıydılar ve 1970'teki takımın, her şeyin ötesinde, çok iyi organize olduğunu ileri sürüyorlardı. Bunu söylerken, Pele'nin 1966'da Avrupalılar karşısında başarısız oluşuna dikkat çekip Brezilya tarzı futbolun göze hoş gelse bile, artık çağdışı olduğunu vurguluyorlardı.

Zagalo'nun 1970'te, düşüncelerini hemen uygulamak için zamanı yoktu. Küçük Karınca sessiz bir insandı. Kiliseye giderdi, Brezilyalı'dan çok İsveçli'yi andırırdı. 1974 Dünya Kupası'nda modern bir düşünür olduğunu göstermiştir. Oyunculara verdiği direktif şöyleydi: "Sakın gol attırmayın, rakip takıma top oynatmayın ve ancak sonuçtan emin olduğunuz zaman hücuma kalkın!" Brezilya, o Dünya Kupası'nda yarı finalde elendi ve Zagalo'nun evi taşlandı.

Claudio Coutinho, 1970'teki takımın kondisyoneriydi. Aradan iki Dünya Kupası geçti, 1978'te teknik direktör oldu. Ancak yine de takımın tek hâkimi sayılmazdı. Brezilya sporundan sorumlu olan Amiral Heleno Nunes, iktidar partisi ARENA'nın en önemli isimlerindendi ve 'Arjantin'de kupayı kazanmalarının

ARENA açısından çok önemli olacağına' inanıyordu. Nunes, Rio'dan oy alabilmek için, Coutinho'dan, kentin en büyük takımı olan Vasco de Gama'da oynayan Roberto'yu takıma almasını istedi. Coutinho bunu kabul etti – o da bir askerdi. Bir zamanlar voleybol oynayan ve ordu takımının kaptanı olan Coutinho, Brezilya Silahlı Kuvvetleri'nde uygulanan beden eğitimi sistemini iyileştirmek amacıyla, Amerikalı astronotların kullandıkları sistemle ilgili eğitim almıştı. Kusursuz bir İngilizce'ye sahip, eğitimli bir insan olduğu için, içgüdüsel olarak modernlikten yanaydı ve sahada top sürmeyi, 'zaman kaybı ve zayıflığın kanıtı' olarak görüyordu. Avrupalı oyuncuların, taktik gereği sürekli bindirme yapmasını övmeye başlayınca, eski antrenörlerden biri buna çok sert karşılık verdi: "Avrupalılar'ın bindirme dedikleri şeyi, Garrincha tek başına yapıyordu." Saldanha, Coutinho'yu şaşkınlıktan donakalmış bir şekilde izliyordu, ama umudunu yitirmemişti: "Hayır, ben bu çocuklara güveniyorum. Zico, Rivelino ve diğerleri Coutinho'ya 'evet' demiş olabilirler. İdmanlar sırasında hepsi savunma oyuncuları gibi geri koşacaklardır ama sahada, maç sırasında onu dinleyeceklerini hiç sanmıyorum. Umarım dinlemezler de." Ama dinlediler. Dünya Kupası'ndaki Brezilya takımı o kadar tatsız-tuzsuz futbol oynuyordu ki, ikinci tura yükseldikleri gün Brezilyalı taraftarlar, takımın Mar del Plata'daki kamp merkezinde Coutinho aleyhine gösteri düzenleyip onun fotoğraflarını yaktılar. Sonra Arjantin, Peru maçını satın aldı, Brezilya elendi ve kendilerini birbiri ardına Rio apartmanlarından atarak intihar eden Brezilyalılar görüldü.

Her Dünya Kupası'nda, Brezilya'daki intiharlar ve Afrikalı büyücüler hakkında haberler duyulur. Basın, Brezilya'nın elenmesi halinde, sadık taraftarların kendilerini apartmanlardan aşa-

ğıya attıklarına inanmış gibidir. Bense gerçeğin farklı olduğuna inanıyorum. Brezilya takımının maçlarını kazandığı, Dünya Kupası'nın ilk günlerinde, ülkede yaşam tümüyle bir şenliği andırır. Arabalar kornalarını çalarak konvoylar oluşturur ve herkes dans edip şarkılar söyler. Sonra Brezilya maç kaybeder ve elenir. Hava bir anda değişir ve en çok acı çekenler de, ülkedeki manik depresifler olur. Karnaval havasına alışmış olan insanlar, bunun sona ermesini hazmedemezler. Eğlencenin doruğundayken bir anda düşüş başlar ve bazı Brezilyalılar intihar ederler.

Coutinho, 1982 Dünya Kupası'ndan önce, denize dalarken geçirdiği bir kaza sonucu ölmüştü. Brezilya'yı o turnuvaya Tele Santana hazırladı ve eskilerin o muhteşem oyun tarzını yeniden sergilemeyi başardı. Ancak takımı, Paolo Rossi'nin İtalyası'yla yaptığı o unutulmaz maçı 3-2 kaybedince, bütün ülke bir anda büyük bir şok yaşadı. Dünya Kupası'ndan iki yıl sonra, Brezilya'nın starlarından Socrates, Santana'nın yaptığı şeyin bir benzerini gerçekleştirdi: Kontratlarda, maçtan önceki üç gün boyunca seks yapmasını yasaklayan bir madde olduğu için, Roma ve Juventus takımlarının önerdikleri birer milyon sterlinlik transfer tekliflerini reddetti. Daha düşük bir ücretle Fiorentina'ya transfer oldu. İngiliz *Daily Express* gazetesi bu olay üzerine, 'İtalya futbolu insanın canını, ağlama duygusu verecek kadar sıktığı halde, Brezilya futbolunun neden güzellik ve tutku dolu bir spor olduğunu şimdi hepimiz daha iyi anlıyoruz', diye yazmıştı.

Bir sonraki Dünya Kupası'nda Santana'nın takımı yine onurlu bir şekilde elendi ve ulusal takımın kontrolü, modernlik yanlılarının eline geçti. 1990'daki Brezilya teknik direktörü Sebastiao Lazaroni bunların en katısıydı.

Sıradan bir kaleci olan Lazaroni, futbolu çok erken bırakmış

ve futbol hakkında bir sürü kitap okumuştu. "Ulusal takım daha gösterişsiz ve ciddi futbol oynamalı," diyen Lazaroni'nin takımı İtalya'da, Brezilyalılar'a benzemesine ve Brezilya forması giymesine karşın, en sevimsiz Doğu Avrupalılar gibi futbol oynamıştı. Sahaya yedi savunma oyuncusuyla çıkan Brezilya, İsveç ve Kosta Rika'yı 1-0, İskoçya'yı da 2-1 yendi. Ama öyle bir an geldi ki, İtalyan polisi Lazaroni'yi parçalamak isteyen Brezilyalı gazetecilere engel olmak için müdahale etmek zorunda kaldı. Pele bu gelişmeler üzerine, "Lazaroni'nin mantığında büyük bir tehlike var. Haklılığını, ancak Brezilya'nın Dünya Kupası'nı kazanması halinde kanıtlayabilir. Eğer finale kadar çıkamadan elenirsek, anılarda sadece kötü bir takımın görüntüleri kalır", şeklinde bir uyarıda bulunmuştu. Brezilyalı futbolcular buna, "Pele acınacak bir ihtiyardır", diye tepki göstermişlerdi.

Brezilya finale çıkamadan elendi. Arjantin karşısında muhteşem bir oyun sergilediler, ama gol atmayı başaramadılar. Arjantin, maçın 83. dakikasında attığı golle maçı 1-0 kazandı. Bu, biraz kükürtün, biraz da 'Bilardismo'nun sağladığı bir galibiyetti: Maçın ilk yarısında Brezilya takımından Branco, saha kenarına gelerek su istemiş ve Arjantin yedeklerinin oturduğu kulübeden biri, görünüşte iyilik yaparak, ona bir su şişesi atmıştı. O andan itibaren Branco sahada adeta sarhoş gibi dolaşmaya başlamış ve daha sonra yaptığı açıklamada, kendisine su yerine içine uyuşturucu katılmış bir meşrubat verildiğini ileri sürmüştü.

Lazaroni bir gecede, Brezilya'da halk düşmanı haline geldi. Neyse ki onu Fiorentina'da bekleyen bir işi vardı da, İtalya'da kaldı. Ülkesine geri dönmesi olanaksızdı. Brezilya, takımın eski günlerine dönmesini istiyordu. Parreira, "1990'daki oyun tarzımızın, Brezilya futboluyla yakından uzaktan ilgisi olmadığını da görmüş olduk", demişti. Parreira da tahsilli bir insandı, ama La-

zaroni'den sonra, 'modern' futbol çığırtkanlığı yapmasına olanak yoktu. Parreira'nın Brezilyası, Lazaroni'ninkine oranla daha geleneksel, ama Pele'ninkinden daha modern futbol oynayacaktı.

Futbol hiçbir zaman sadece futbol olmamıştır. Brezilyalılar futbol hakkında tartışırken, aynı zamanda Brezilya'nın nasıl bir ülke olması gerektiği konusunda da tartışırlar. Bir antropolog olan Luis Eduardo Soares bana, "Belki İngilizler için de bu böyledir", demişti. "Ulusal takımımız maç yaparken hepimiz, ülkemizin ulusal kimliğinin de o sahada sahnelendiğini düşünürüz. Ulusal değerlerimiz, tüm dünyaya gösterilmektedir." Brezilyalılar bu konuda bizden çok daha ciddi. Onlara göre, sıkıcı bir futbolun savunucuları olan Coutinho, Zagalo ve Lazaroni, sadece beceriksiz ve zavallı insanlar değiller, aynı zamanda hepsi birer vatan haini. Önemli olan konu, tıpkı futbolda olduğu gibi, politikada da Brezilya'nın Avrupa'yı taklit etmesinin mi, yoksa kendi geçmişine dönmesinin mi daha iyi olacağıdır. Brezilya bugün geriliyor, ama yine de çok yaratıcı bir ülke olduğu kesin: Harika futbol, harika samba ve harika sinema. Bu arada dünyada dış borcu en fazla olan ülke de Brezilya tabii. Futbolda olduğu gibi, politikada da modernlik yanlıları Brezilya'yı ikinci bir Almanya haline getirmek istiyorlar.

İngilizce'si çok güzel olan Fernando Collor de Mello, Brezilya'yı uygar bir ülke haline getirme vaadiyle 1990'da Devlet Başkanı seçilmişti. Bu amacını gerçekleştiremedi. Collor, disiplinden yanaydı ama bu, kendisi için geçerli değildi. Üstelik rüşvetin kökünü kazıyacağına söz vererek seçildiği halde, ülkenin en çok rüşvet alan Devlet Başkanı olarak tarihe geçti. 1992'de görevinden istifa ederek, hakkında dava açılmasını önlemiş oldu.

Collor, bir 'Malandro'ydu. Chico Buarque 'Malandro Operası'ndaki aryasında, ülkede çok az 'Malandro' kaldığını ve hepsi-

nin de politikacı olduğunu söylüyor. 'Malandro'lar artık 'fave-la'ları terk ettiler ve onların yerini katiller aldı. Aynı şekilde, giderek daha sıkıcı olmaya başlayan futbol sahalarından da çekildiler. Top sürmekte usta olan siyah futbolcular artık yok. Kentlerde futbol oynayacak boş alanlar kalmadığı için, kulüpler futbolcuları daha çok okullardan ve spor kulüplerinden buluyorlar. Bu da, futbolcular arasında zengin çocuklarının sayıca artmasına neden oluyor. 1980'lerin yıldızları; Zico, Falcao ve Socrates, orta sınıfa dahil beyaz futbolculardı. 'Capoeira' bile beyazların yaptığı bir spor halini almaya başladı. Artık Rio'daki modern okullarda 'capoeira' dersleri veriliyor ve bu okullarda sadece ustalar siyah. Brezilya o kadar değişti ki, 1990 Dünya Kupası'nı izleyen Pele, sadece bir Alman'ın, Lothar Matthäus'un Brezilyalı gibi futbol oynadığını söylemek zorunda kaldı. Brezilyalılar her şeyi yanlış uygulamaya başladılar: Modern futbol ve geriye giden bir politika.

18
Celtic ve Rangers veya Rangers ve Celtic

Celtic, Glasgow'da Rangers'la oynayacaktı ve oraya Kuzey İrlanda üzerinden gittim. Aylardan beri bu maça hazırlanıyordum. Fransa'daki bir tren yolculuğu sırasında, çok nadir görülen Protestan bir Celtic taraftarıyla karşılaşmıştım. Eskiden, kente gelen herkese dininin sorulması şeklindeki Glasgow âdetinin artık uygulanmadığını söyledi. "Bugünlerde artık 'Prod musun, Katolik mi?' ya da 'Billy mi, Dan mi?' diye sorulmuyor", dedi, "sadece 'Hangi takımı tutuyorsun?' diye soruyorlar. Ben de her defasında 'Patrick Thistle' diyorum ve gülerek uzaklaşıyorlar. Ama kente giderken sırtındaki giysiler, tuttuğun takımın renklerini içeriyorsa, sorgusuz sualsiz sırtından bıçaklanabilirsin". Oraya giderken hiçbir takımın rengini anımsatan giysiler giymemeye karar verdim.

Maça hazırlanırken, Celtic ve Rangers taraftarları için yayınlanan dergileri de okudum. Bu dergileri Moskova'da, Kamerun'da ve Cape Town'da kaldığım evin banyosunda okumuştum. Hem de pencereden Masa Dağı'nı görebildiğim bir küvetin

içinde... Ancak yattığınız yerden, avludaki ev arkadaşlarınızı da görebiliyordunuz. İşin garip yanı, onlar da sizi görüyorlardı. Yani o banyo, bu tür dergileri okumak için en uygun yer sayılmazdı. Bunları okurken, neden bilmem ama, hep Yugoslavya'daki savaş geliyordu aklıma. Aşağıdaki yazı, *Follow, Follow* adlı, Rangers yanlısı bir dergiden alınmıştır. Unutmayın ki, Rangers Protestan takımıdır ve 'Prod', Protestan, 'Tim' de Celtic taraftarı ya da herhangi bir Katolik demektir.

> Hitler'in uşaklarından sadece biri Prod'du: Dışişleri Bakanı Von Ribbentrop... Yahudi olmayan Nazi karşıtı direnişçilerin en tanınmış üç tanesi olan Raoul Wallenberg, Dietrich Bonnhoffer ve Pastor Niemoller ise birer Prod'dular. Üstelik Hitler'in de bir Tim olduğunu unutmayalım.

Follow, Follow'un tirajı 10.000 ve Glasgow'da çok ciddi bir güç olduğu da yadsınamaz bir gerçek.

Büyük olasılıkla Rangers ve Celtic taraftarları, bu gezegen üzerindeyken başka bir dünyada yaşayan tek insan topluluğudur. Bizimkinden çok farklı bir dünyada yaşadıkları kesin. Bizim dünyamız, sadece rekabet duygularıyla herhangi bir bağlantısı olduğu zaman, onlar için bir anlam taşır. Aslında bunu da pek ciddiye almamak gerekir, çünkü İkinci Dünya Savaşı sırasında bile bu takımlar arasındaki derbi maçlarında ciddi kargaşalar yaşanmıştır. 1975'te oynanan bir 'Old Firm'[1] maçından sonra iki cinayet girişimi, iki satırla saldırı, bir baltayla saldırı, dokuz bıçaklama ve otuz beş dayak olayı görülmüştür. Öte yandan bu kulüpler, insanda büyük bir sevgi duygusu da uyandırır.

1 Celtic-Rangers maçlarına verilen ad. (Ç.N.)

Rangers artık, ölen taraftarların küllerinin Ibrox Stadı'nın çimlerine serpiştirilmesine izin vermiyor, çünkü eski bir Rangers futbolcusu olan John Greig'in sözleriyle ifade etmek gerekirse, "o kadar çok taraftarın külü serpiliyordu ki, sonuçta sahanın bazı yerlerinde, çimenlerin görülmediği büyük boşluklar oluşuyordu". Bir Glasgowlu'nun yazdığı bir romanda, Old Firm maçına değinilmeden geçilmesi, görülmüş şey değildir. İskoçlar'ın futbol maçlarına, Avrupa'daki diğer milletlerden daha fazla gitmelerinin tek nedeni, Celtic ve Rangers taraftarlarının bu maçlara gösterdikleri ilgidir.

Celtic Katolik, Rangers da Protestan'dır demiştim, ama burada bir ayrım yapmakta yarar var. Celtic, her zaman Protestan oyunculara da yer vermiştir. Üstelik Bertie Peacock gibi bazı oyuncuların, aşırı uçtaki 'Protestant Orange Order'[1] üyesi oldukları bile söylenmiştir. Oysa bu durum Rangers'da çok farklıdır.

'Pope Paul and the Romans' (ayrıca 'The Bollock Brothers' olarak da bilinirler) adındaki punk grubunun, 'Rangers Neden bir Katoliği Transfer Etmiyor?' adında bir şarkısı vardı ve Rangers yöneticileri bazen bu soruya büyük bir içtenlikle yanıt verirlerdi. Matt Taylor 1967'de Kanada'da, "Bu, bizim geleneğimizin bir parçasıdır", demişti. "Biz 1873'te bir Presbiteryen Gençlik Kulübü olarak kurulduk. Şimdi bundan vazgeçersek büyük ölçüde taraftar kaybederiz." Presbiteryen kilisesi tarafından çıkarılan *Bush* gazetesi 1978'de bu konuyu tartışmaya açınca, tirajı bir anda 13.000'den 8.000'e düşmüştü. Gazete bir süre sonra da kapandı. Nasıl olduysa oldu, ping-pong ve bilardo masalarında bile yeşil rengi kullanmayan bu kulüp, 1989'da Katolik golcü Maurice Johnston'ı transfer etti.

1 Diğerlerine göre çok daha tutucu, Protestan bir tarikat. (Ç.N.)

Celtic yanlısı bir dergi olan *Not The View* bu haberi, 'Rangers yüz yıllık bir geleneği yıkarak, beklenmedik şekilde yakışıklı bir oyuncuyu transfer etmek üzere' başlığıyla duyurdu. Aslında Johnston, Rangers'da oynayan ilk Katolik futbolcu değildi. O, sadece kulübün, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana bilerek transfer ettiği ilk Katolik'ti (hatta üvey babası bile Protestan'dı ve Rangers taraftarıydı). Rangers taraftarları için Mo Johnston, bütün Katolikler içinde, en kötüsüydü. 1986'da oynanan Skol Kupası finalinde, Rangers'dan Stuart Munro'ya kafa atınca kırmızı kartla oyundışı kalmış, sahayı terk ederken Rangers taraftarlarına dönerek haç işareti yapmaktan da geri kalmamıştı. Rangers'a transfer olmadan önce, az kalsın Celtic'e gidiyordu. Celtic yerine Rangers'a gidince, Rangers Taraftarlar Kulübü'nün Belfast şubesi olan Shankill, bu durumu protesto etmek amacıyla kapandı. Bu arada Celtic taraftarları da ona Fransa'da geçirdiği kısa süreli futbol yaşamının şerefine *'La petite merde'*[1] lakabını takmışlardı. *Scotland on Sunday* gazetesi ise Johnston'a, her iki tutucu mezhebe de hakaret ettiği ve sonra da Salman Rüştü'nün aldığı önlemlere benzer önlemler aldığı için, 'İskoç futbolunun Rüştüsü' adını taktı. Glasgow halkının tepkisinden korkan Johnston, Edinburgh'da bir ev tutmak zorunda kaldı. Bu eve Celtic taraftarları tarafından molotof kokteyli atıldı. Bunun üzerine Johnston, 24 saat görev yapan bir koruma görevlisiyle anlaştı, ama Celtic taraftarları bu kez de babasına saldırdılar.

Rangers'da oynadığı sürece *Follow, Follow* yazarları, onun, takımı için elinden geleni yapıp yapmadığı konusunda tartışmalara girdiler. Aslında taraftarları memnun etmek için elinden geleni yapıyordu. Bir süre sonra, taraftarların düzenlediği bir dans partisinde, Protestanlar'ın şarkısı olan 'The Sash'ı söylediği, ayrı-

1 'Küçük Bok.' (Ç.N.)

ca yıllar önce de bir Celtic amblemine tükürdüğü haberleri yayıldı. Govan'daki Rangers Taraftarlar Kulübü onu, ilk sezonundan sonra yılın futbolcusu seçti, ama Johnston yine de bir yıl sonra takımdan ayrılmak zorunda kaldı.

William English, Posta ldaresi'nde çalışan bir işçi ve Rangers'ın stadı Ibrox'daki hiçbir maçı kaçırmayan biri. Bazı taraftarların davranışlarını açıklamanın olanaksız olduğunu söylüyor. *Follow, Follow*'a verdiğim ilan üzerine beni aradı, konuşmaya çok istekliydi ve Glasgow'daki bir kafede buluştuk. Söze şöyle girdi: "Mo Johnston gol attığı zaman, bunu gol olarak kabul etmeyen taraftarlar vardı ve eğer maç o golle 1-0 biterse, sonucun 0-0 olduğunu ısrarla savunurlardı. Maçlarda, Mo Johnston lehinde tezahürat yaptıkları için dayak yemenin kıyısına gelen insanlar gördüm. Garip olan şu ki, aleyhine yapılan tezahürat bittiği anda Mo daha kötü oynamaya başlıyordu." Johnston, alışılagelmişin dışında, tuhaf biriydi.

Şimdi de, Rangers santrforu Mark Hateley'nin Katolik olduğu şeklinde dedikodular var. English anlatıyordu: "Hateley oynadığı zaman taraftarlar, 'Haydi bastır Kraliçe'nin 10'u', diye bağırıyorlar ve asla 'Kraliçe'nin 11'i' demiyorlar, çünkü Hateley'yi saymıyorlar." Daha önceleri de Trevor Francis (çocuklarını bir Katolik okuluna gönderdiği söylenmiş), Mark Falco (haç çıkarma alışkanlığı olan bir Protestan) ve Terry Butcher hakkında dedikodular çıkmıştı. Butcher, sonunda dayanamayıp herkesin önünde, Katolik olduğunu inkâr etmek zorunda kalmıştı.

English, Hateley'nin genelde taraftarlar tarafından benimsendiğini söylemişti. "Ama gol kaçırdığı anda seyirciler hemen başlardı: 'O, zaten Katoliğin teki!'" "Yani arka arkaya üç maçta kötü oynayamaz, öyle mi?" diye sorunca English, "Bunu hiç tavsiye etmem", diye yanıtladı. Hateley'nin Katolik olduğunun nasıl 'an-

laşılabileceğini' sordum. "Hateley'nin karısının Katolik olduğu söyleniyor, ama bunu nasıl anladıklarını bilemem." Peki, Hateley'nin Katolik olduğuna English inanıyor muydu? "Bunu söylemek korkunç bir şey ama hiç Katoliğe benzemiyor." Neden? "Şey, Katolikler'in saçları çok siyah olur ve ten renkleri de beyaza yakındır. Tabii bir de saçları portakal rengi olanları var." Kafenin diğer tarafında oturan birkaç kişiyi işaret etti: "Örneğin şunların Katolik olduklarını hiç sanmıyorum."

Danny Houston üzüntülü bir şekilde, "Bir sezonluk kombine biletimi henüz almıştım ki, Johnston'ı transfer ettiler", dedi. Glasgow ve İskoçya'daki 'Orange Lodge'un (Portakal Locası) fahri Büyük Üstad Yardımcısı olan Houston, Johnston'ın oynadığı süre boyunca Rangers maçlarını boykot etti. Onu evinde ziyaret ettim. Üzerinde bir eşofman vardı.

'Orange Order', 1795'te İrlanda'da kurulmuş olan bir Protestan tarikatı ve en güçlü olduğu yerler de İskoçya ile Ulster. Tarikat her yıl, yaz aylarında yürüyüşler (Orange March) düzenliyor ve bu yürüyüşlerin sonunda genellikle Katolikler'le kavga çıkıyor. Houston kendilerini, "Bizler sadık ve asil işçi sınıfına mensubuz', diyerek tanımlıyor. "Üyelerimiz birçok takımı desteklerler. Aramızda Airdrie taraftarları, Falkirk taraftarları vardır..." Ama bunların çok azı Parkhead Stadı'na düzenli bir şekilde gider ve çoğu sadece Rangers'ı tutar. Bir keresinde tarikat tarafından düzenlenen bir yürüyüşe Celtic forması giyerek katılan biri, düzeni bozma suçuyla tutuklanmıştı.

Rangers'ın yabancı bir Katoliği transfer etmesine Houston'ın itirazı yoktu ama, 'Batı İskoçya'daki Katoliklik, İrlanda Cumhuriyetçiliği'yle eşanlamlıydı'. Dayanak noktası buydu. Real Sociedad'ın sadece Basklılar'ı transfer ettiğini, savaştan önce Alman

liginde Maccabi adında bir Yahudi takımı olduğunu, ama Naziler'in bu takımı kapattıklarını söylüyordu. "Neden başkaları da Naziler gibi davransın? lskoçya'da neden Rangers'ın bir Protestan takımı olduğu şeklinde bir takıntı var? Halen Celtic'te bir tek 'lskoçyalı' Protestan bile yok. Bundan hiç söz ediliyor mu?"

Johnston'ı transfer eden Rangers antrenörü Graeme Souness, Houston gibi taraftarların gözünde çok haklıydı. Johnston'ı transfer etmeden önce Souness, Juventus'ta oynayan Galli Katolik lan Rush'ı (Rush'ın en çok tanışmak istediği kişi Papa'ymış) almak için her yolu denemiş, ayrıca Ray Houghton ve John Sheridan gibi Katolik oyuncular için de devreye girmişti. Takımın politikasında ortaya çıkan bu değişiklik, Rangers Başkanı David Murray'ye kadar uzanıyordu.

1967'de Matt Taylor taraftar kaybetmekten korkuyordu, ama 1989'da Murray'nin tek isteği, sponsorları ikna etmekti. Her fırsatta, "Futbol artık o kadar kolay bir spor değil", demekten hoşlanırdı. Taraftarlar (ya da en azından bazıları), Rangers'ın bir Protestan kulübü olarak kalmasını istiyorlar, ama sponsorlar bunun aksini savunuyorlardı. Murray sponsorların ilgisini çekmek istemiş ve bunu da başarmıştı.

Alman sosyolog Max Weber'in gözlemlerine göre, Protestanlar'la Katolikler'in birlikte yaşadıkları her yerde Protestanlar daha zengin oluyorlardı. Eskiden Glasgow'da da buna benzer bir durum yaşanıyordu, ama bugün Rangers taraftarları, en az Celtic taraftarları kadar yoksul oldukları konusunda ısrarlıydılar. Bu, herkes tarafından kabul edilen bir görüş olsa bile Rangers hâlâ zengin ve Celtic hâlâ yoksul. Üstelik 'Old Firm' maçlarına giden bazı fanatikler hâlâ 'Sizin Hiç Paranız Yok' şarkısını söylemeyi sürdürüyorlar. Kelly ve White aileleri Celtic'i, Murray'nin

Rangers'ı yönettiğinden daha gevşek bir şekilde yönetiyorlar. Yine de bu konuda sadece Murray'yi övmek haksızlık olur. Rangers'da yaptıklarının aynısını Celtic'te yapmasına olanak yoktu. Glasgow'daki işadamlarının çoğu Protestan oldukları için, ne özel loca satın alırlar, ne de 75 sterlin verip Parkhead'de beş çeşit yemek yerlerdi.

Glasgow'un en ünlü sigortacılarından Colin Glass, koyu bir Rangers taraftarı. Dundee'de doğup büyümüş ama tuttuğu takıma daha yakın olabilmek için, 18 yaşına gelince Glasgow'a taşınmış. Şu anda Florida'da da bir evi var, ama Rangers'ın maçlarını izleyemeyeceği için oraya taşınmıyor. "Ben sadece dinsel nedenlerle Rangers taraftarı olmadım. Bunun asıl nedeni, renklerini çok sevmem. Kırmızı, beyaz ve maviye bayılıyorum", diyordu.

"Basında Rangers'ın, bağnaz dindarların kulübü olduğu yolunda bir düşünce var. Binlerce taraftarın, Johnston'ın transferi üzerine sezonluk biletlerini iade ettiklerine dair öyküler duymuşsundur. Sezonluk bilet satışlarından sorumlu olan Rangers yöneticisini iyi tanırım. Kaç biletin iade edildiğini biliyor musun? Bir tane!" Evet ama diğer taraftarlar kombine biletlerini Ibrox'un önünde yakmışlardı. "Basının uydurması."

Celtic taraftarlarında, basının kendilerine karşı önyargılı olduğuna dair yaygın bir inanç olduğunu söyledim. "Onlarda, Katolikler'e karşı ciddi bir ayrımcılık yapıldığına dair genel bir 'paranoya' da var. Katolikler'e karşı bir ayrımcılık var, ama bu, basında pek görülmüyor. İş bulma konusunda Batı İskoçya'daki işadamlarının çoğu tarafından ayrımcılık yapılıyor. Bu yüzden de, örneğin bir hakem onların aleyhine, hem de son derece geçerli bir nedenle, bir karar verdiği zaman paranoyak oluyorlar. Geçenlerde Katolik bir arkadaşım, vaaz veren rahip, futbol hakemlerine varana kadar herkesin Katolikler'e karşı olduğunu

söyleyince, kiliseyi terk ettiğini anlatmıştı."

İş konusundaki ayrımcılığa gelince, konumundan ötürü Glass bu konuda çok iyi bir tanık. Ona elindeki kanıtları sordum. "Etrafına dikkatlice bakarsan, Ticaret Odası gibi yerlerde ne kadar çok kişinin Masonlar'a özgü tarzda el sıkıştıklarını görürsün. Poliste de öyle. Anımsıyorum da, emekli olan polisler için düzenlenen bir törende konuşan bir müfettiş, Katolikler'den söz ederken, 'İki tanesini terfi ettirdim ve biliyor musunuz, içlerinden biri hiç de fena çıkmadı', demişti. O adam ne dediğinin farkında bile değildi."

Glass bana, dört müdür yardımcısından üçünün Celtic taraftarı olduğunu söyledi. Ama "Adı Patrick O'Leary olan biri iş için başvurursa, ona, normal işadamlarıyla çok fazla temas edeceği bir iş vermem, çünkü iş için bir yere telefon edip de adını söylerse karşıdaki hemen 'Hayır!' der." Katolikler'in, kimliklerini biraz daha saklamaları gerektiğini söyledi. "Kızlarına Bridget, Teresa veya buna benzer isimler takıyorlar. Asıl merak ettiğim konu, insanların önyargılarını değiştirmek için ne onların, ne de benim elimden bir şey gelmeyeceği halde, çocuklarını neden böyle bir zorlukla karşı karşıya bıraktıkları." Bir Katolik'le bir Protestan'ı birbirlerinden ayırabilir miydi? "Katolikler'in konuşmaları biraz daha farklıdır. Burada polisin genelde sorduğu bir soru vardır: 'Sanık tam olarak ne dedi?' Örneğin 'basamak'[1] sözcüğünü ele al. Biz 'steer' deriz, onlarsa 'stayer'."

"Tabii madalyonun öbür yüzü de var: Glasgow'daki İşçi Konseyi tamamen Katolikler'in denetiminde. Eskiden adı Lafferty İnşaat olan bir şirket vardı, ama şimdi iflas etti. Frank Lafferty ne zaman bir ihaleye girse, hep en iyi teklifin bir altında kalırdı. Eskiden maçları, Celtic Park Stadı'ndaki yönetici locasından seyrederdi."

1 İngilizce'si 'stair'. (Ç.N.)

Kır saçları çok iyi kesilmiş, Glasgowlu bir dişçi olan Jim Craig, 'Old Firm' maçı için, "Hiç kuşkusuz dünyadaki en kötü maç", demişti. O maçta oynamak nasıl bir şeydi? "Bayılırdım. Ben savaşçı sınıfındanım ve bir savaşçı, savaşmak üzere eğitilir. Bazen bütün bir maçı, yapıcı hiçbir şey sağlayamadan tamamlar ve sonunda da övgü alırdım."

Craig eskiden Celtic'te sağ bek oynarmış. Hatta bir Rangers maçında kendi kalesine gol bile atmış. "23 yıl önceydi –insanlar hâlâ bundan söz ederler– ve o kadar da güzel bir gol değildi", dedi üzüntüyle. "Topa, kale direğini sıyırıp dışarı çıkacak şekilde vurmuştum, ama o, direğin içine çarptı ve gol oldu. Birkaç yıl önce Terry Butcher, Celtic maçında kendi kalesine müthiş bir gol atmıştı. Ceza sahasına ortalanan topa uçarak bir kafa attı ve top doksana takıldı. Ona hemen bir mektup yazdım: '1970'te oynanan Old Firm maçında kendi kaleme sıradan bir gol atmıştım ve bu hâlâ kafama kakılıyor. Oysa sen attığın bu gol nedeniyle sonsuza kadar unutulmayacaksın.'"

"Bir kabile gibi yaşayan taraftarlar, bu sporun değişmesini istemiyorlar. Maç günü stada gitmek ve rakiplerinden nefret etmek onlar için çok önemli, o gün harika bir gün. Eğer maça seyirci alınmazsa, her iki kalenin arkasına gelecek şekilde stat dışında toplanır ve tezahürat yaparlar. Bunlar benim için çok zor, çünkü tutkulu bir insan değilim. Oyuncular için de çok zor, çünkü genelde, bütün sezon boyunca gösterdiğiniz performans, sadece Old Firm maçlarındaki oyununuza göre değerlendirilir." İkimiz de başlarımızı salladık ve taraftarlara çok acıdık. Sonra Craig şöyle dedi: "Yine de unutma ki, sen yaz tatili yapabilirsin, ben yaz tatili yapabilirim, ama onlar yaz tatili yapamazlar." 1970'lerde Ulster'de, babası kanserden ölmek üzere olan bir adamla tanışmıştı. "Adam, Celtic taraftarı olan babasını ziyaret

etmemi istedi, ben de gittim. Giderken yanımda birkaç flama ve rozet de götürmüştüm. Daha sonra lskoçya'ya döndüm ve ne yalan söyleyeyim, olay tamamen aklımdan çıktı. Kasım ayında hasta olan adamın oğlundan bir mektup aldım. Babası doktorların tahmin ettiğinden daha fazla yaşamış ve ömrünün son altı ayı boyunca çevresindekilere, Celticli bir futbolcunun kendisini evinde ziyaret ettiğini anlatıp durmuş. 'Jim Craig' değil ama Celticli bir futbolcu. Oyuncuların işi gerçekten çok zor. Antrenörle kavga edersiniz, sakatlanırsınız, sakatlığınız uzun sürer, iyileşince yine sahalara dönersiniz ve üstelik bu tam anlamıyla bir iş de sayılmaz. Futbolun öteki yüzünün harika bir şey olduğunu unutursunuz."

Tarihteki en ünlü Celtic on biri, Jock Stein'ın 'Lizbon Aslanları'ydı. 1967'de Lizbon'da oynanan final maçında Helenio Herrera yönetimindeki Inter'i 2-1 yenerek, Avrupa Kupası'nı kazanan ilk Britanya takımı oldular. Craig de Lizbon Aslanları'ndan biriydi. O maçla ilgili anılarını sordum. "Bana hâlâ sorup duruyorlar. Bunca yıl geçmesine rağmen, bana göre hâlâ penaltı değil. Beni geçmesine izin vermemeye kesin kararlıydım ve 'Eğer ona çarparsam, hakem maçın bu dakikasında kesinlikle penaltı vermez', diye düşündüm. Ne kadar yanılmışım." Ama maçın ilerleyen dakikalarında Tommy Gemmell'in attığı beraberlik golünün pasını vermiş ve Chalmers maçın skorunu belirleyen golü atmıştı. Maçtan sonra verilen yemekte, Celtic antrenörleri Herrera'ya hakaret etmişlerdi. Üç yıl sonra, ikinci kez çıktığı Avrupa Kupası finalinde Feyenoord'la oynayan Celtic, bu maçı kaybettiği sırada Craig yedekler arasındaydı. Terslik nerdeydi? Bunun, iki takımın bioritmleriyle ilgili bir şey olduğu kanısındaydı.

Sonradan dişçi olan futbolcuların sayısının o kadar fazla ol-

madığını söyledim. "Bugünlerde bir sürü Katolik avukat, doktor vesaire var. Oysa kırk yıl önce böyle değildi. Bu insanlar bir sistemle savaşıyorlardı. Bu yüzden Jock gelip de, takım bir anda başarıdan başarıya koşmaya başlayınca, herkes çok mutlu oldu."

Ona kitabımdan söz ettim. Başını salladı. "Glasgowlu olmayan birinin bu kenti anlaması çok zor. Burası garip bir kent. Sana bir örnek vereyim. Geçen gece caddede yürüyordum. Kısa bir süre önce Savunma Bakanlığı tarafından satın alınan binanın önünden geçerken, içeride bir ışık yandığını gördüm ve kim olduğuna bakmak için oradaki çıkıntıya tırmandım. O sırada yanıma yaklaşan biri yüzüme baktı ve 'Çok meraklı bir serserisin', dedi. Sonra da ekledi: 'İçeride neler oluyor, söylesene!'"

'Old Firm', ABD'den Güney Afrika'ya kadar, dünyanın her yerindeki İskoçlar'ı ikiye böler, ama bu durumdan en çok etkilenen bölge, Ulster'dir. Ne de olsa bu eyalet, kontrolü tamamen elden çıkmış bir 'Old Firm' maçına benzemektedir ve derbi zamanı geldiğinde gerginlik giderek artar. Parkhead'deki Celtic-Rangers maçından bir hafta önce Ulster'e gittim.

Dublin'den yola çıktım. Bana mektup yazan bir Dublinli neden Celtic taraftarı olduğunu şöyle açıklamıştı: "İrlandalı'yım, öyle değil mi? İrlanda'da her çocuğun babası, daha doğduğu andan başlayarak çocuğunun beynine 'Glasgow Celtic' sözcüklerini işler. Sizi, dünyanın en iyi kulübünün taraftarı yaptığı için ona minnet duyarsınız ve belki de çocukluğunuz boyunca babanızın emirlerine ilk kez bu kadar isteyerek uyarsınız."

Dublin'den, Ulster'deki Derry'ye giden bir otobüse bindim. Daha geçenlerde, Derry'de oturan bir aile, bir akrabalarının cesedini yaktıktan sonra küllerini, Rangers stadındaki koşu pistine serpiştirmiş, ama birkaç saniye sonra görevlilerin, bu eski ta-

raftarın küllerini süpürüp attığına tanık olmuşlardı. Derry'den, Limavady adındaki küçük kente giden bir başka otobüse bindim. David Brewster'ın avukatlık bürosu, kentin bomboş olan ana caddesi üzerindeydi. Ona, sırt çantamı resepsiyona bırakıp bırakamacağımı sordum. "Yanında götürsen iyi edersin", dedi. Ulster'deki politikacılar çok dikkatli insanlardı.

Mavi bir yelek giymiş olan Brewster, geleceğin parlamenteri olarak görülüyordu. Ulster'in birliğinden yana olduğu için de doğal olarak Rangers taraftarıydı. O, tanıştığım aklı başında 'Old Firm' taraftarlarının ilkiydi. "Bu", diye gözünün kenarındaki bir yara izini gösterdi, "bana Glasgow'un bir anısıdır. Ama Glasgow'da geçirdiğiniz sürenin yüzde 99'unda canınızın istediği kadar bağnazlık yapabilirsiniz ve görebileceğiniz en kötü karşılık yumruk yemek olur. Ulster'de aylar boyunca içinizde biriktirdiğiniz şeyleri, 90 dakikada dışa vurursunuz. Hava iyice gerginleşir, ama vurulma tehlikeniz yoktur". Söylediğine göre, Ulster'deki 'Old Firm' taraftarları daha sakin olurlarmış. Celtic ve Rangers formaları, birer mezhep sembolü olarak görülürmüş. "Bir Katolik olan Pat Rice 1971'de öldürüldü. Tahsilli olduğu söylenemezdi ve Belfast'ın en belalı semtlerinden birinde oturduğu halde, sürekli olarak boynuna bir Rangers kaşkolu takarak dolaşırdı. Birçok kereler uyarıldı –insanların sinirini bozuyordu– ve en sonunda öldürüldü."

Ulster'de, Celtic ve Rangers taraftarları arasında sokak rekabeti yok muydu? Alay etme, yumruk yumruğa gelme olmaz mıydı? "Belfast'ta, aynı yerde çalışan Katolikler ve Protestanlar dinsel konulardan hiç söz etmez. 'Ne dersen de, hiçbir şey söyleme!' anlayışı geçerlidir. Burada oturanlara, örneğin bir anket yapmak amacıyla da olsa, herhangi bir şey sorarsanız, görüşlerini belirtme konusunda çok çekingen davranırlar. Üstelik bunu, aslında

lngiltere ve lskoçya'daki bütün kulüplerin dinsel ilişkilerini ya da 'varsayılan' dinsel ilişkilerini gerçekten bildikleri halde yaparlar." Oradan yine Derry'ye döndüm ve Belfast'a giden bir otobüse bindim. Perşembe akşamüzeri geç saatlerde Belfast'taydım.

Eskiden Belfast'ın da kendine özgü 'Old Firm' maçları vardı. Glasgow Celtic'in bir benzeri olan ve 1891'de kurulan Belfast Celtic'in Protestan takımlarla yaptığı maçlar her zaman tehlikeli olaylara gebe olurdu. 1930'lar ve 1940'larda Linfield'le yapılan maçlarda taraflar birbirlerine ateş açmışlar ve nihayet 1949'da taraftarlar sahaya inip de bir futbolcunun bacağını kırınca Belfast Celtic kapatılmıştı.

Maçlarını yaptıkları Solitude Stadı, daha sonra, bir Katolik yerleşim bölgesine yakın olan Cliftonville adındaki küçük bir Belfast kulübünün ilgisini çekmeye başladı. Cliftonville'in Protestan kulüplerle yaptığı maçlar, görülmeye değer şiddet olaylarına sahne oluyordu. Kraliçe Üniversitesi'nde (Queen's University) politika konusunda ders veren ve koyu bir Rangers taraftarı olan Graham Walker, Protestan taraftarların Katolikler'in üzerine el bombası attıklarını bile görmüştü: "Bomba, Cliftonville taraftarlarının bulunduğu Spion Kop'un arkasına düştü. Cliftonville taraftarları hemen 'Bir Tane Daha Var' şarkısını söylemeye başladılar – bombanın kendilerine ait olduğunu zannetmişlerdi." Ama Cliftonville çok küçük bir kulüp. Belfastlı Katolikler futbol zevklerini daha çok Glasgow'la tatmin ediyorlar.

Bünyesinde hem Celtic, hem de Rangers taraftar kulüpleri olan Kraliçe Üniversitesi'nde kaldım. Üniversitedeki Rangers Taraftarlar Kulübü'nün o yılki bütün komite üyeleri aynı zamanda Birlik Partisi'nin de (Unionist Party) üyesiydiler. Cuma sabahı taraftar kulübünün başkanı Lee Reynolds'ı odasında bulduğumda, henüz yeni uyanıyordu ve üzerine yorgan olarak, bir lngiliz

bayrağı örtmüştü. "Ulster'de, içinde bir Rangers kaşkolu, Rangers kahve kupası ya da buna benzer bir eşya bulunmayan bir Protestan evi yoktur", dedi. Celtic Taraftarlar Kulübü'nün başkanıyla da konuşmak istediğimi söyledim. "Evet, D.J. Gidip bulalım onu", dedi. Boynunda bir Celtic kaşkolu olan Thomas 'D.J.' McCormick'i, Öğrenci Birliği'nin önünde bulduk ve Lee bizi tanıştırdı. İki delikanlı, tıpkı savaşan iki ülkenin Birleşmiş Milletler'de yapılan bir toplantıya katılan diplomatları gibi, birbirlerine karşı aşırı derecede naziktiler. D.J. beni, ertesi gün yapılacak maça götürebileceğini söyledi. Basın tribününde oturacağıma, Celtic taraftarlarının arasında oturmamın daha iyi olacağına karar vermişti.

Cuma günü öğleden sonra, ofisi, kentin, Protestanlar'ın yoğun olduğu bölgesindeki tek Katolik caddesinde olan Michael Fearon adındaki başka bir avukatı görmeye gittim. İnsan Belfast'ta yürürken aklına hep bombalar geliyor. Fearon'ın ofisine giriyorsanız, herkesin gözünde siz bir Katolik'siniz ve sizi görenlerin buna aldırmamasını umuyorsunuz. Neyse ki cadde bomboştu. Yine de üniversiteye dönerken başıma bir şey gelmemesi için dikkatli olmaya karar verdim.

Fearon'a, Rangers ve Celtic'in Ulster'de ne kadar popüler olduklarını sordum. "Celtic ve Rangers", diye düzeltti. "Altı bölge içinde en fanatik Celtic ve Rangers taraftarları buradan çıkar." O da onlardan biriydi: "Omuzlarıma bir bayrak atarım, boynuma, üzerinde Papa'nın resmi olan bir kaşkol bağlarım ve 'Kraliçeyi S...m!' şarkısını söylerim. Benim gibi binlercesi var." Niçin? "Ben haksızlığa uğramış, sürekli ezilmiş bir milliyetçiyim ve Parkhead'deki tribünlerde ayağa kalkıp karşıya bakarsanız, bize bunu yapanları görürsünüz." Buna rağmen Ulster'den Glasgow'a gitmek, onun için tatil anlamına geliyordu: "Bu ülkede her iki

tarafın politikalarının bir ortak noktada birleşmeleri olanaksız. Bu politikaların nasıl olacağı herkes açısından önceden bellidir. Burada yüzer gezer oylar bulamazsınız." Bir 'Old Firm' maçında, Protestanlar'a dayak atmalarının olası olup olmadığını sordum. Olabileceğini söyledi ve çekmecesinde sakladığı, Maurice Johnston hakkında yazılmış bir yazıyı uzattı. Ondan, sıradan bir Rangers taraftarını tanımlamasını istedim. "Üstüne bir Rangers forması giyen göbekli biri olabilir. Her gece TV kapanmadan önce İngiliz Ulusal Marşı çalınca ayağa kalkar. Yani kısaca, bana benzer."

D.J.'le birlikte trene binip Larne'da oturan ailesinin evine gittik. Ertesi gün, çok soğuk bir sabahın erken saatlerinde de feribota kadar yürüdük. Maçtan sonra ben Glasgow'da kalacaktım, ama D.J. ona 70 sterline patlayacak ve 22 saat sürecek bir yolculuk yapacaktı. Ulster'deki 'Old Firm' taraftarlarını, Britanya'daki en sadık taraftar kitlesi olarak tanımlamak pek yanlış olmaz. Glasgowlu akademisyen Raymond Boyle, Belfast'taki Celtic taraftarları üzerinde bir araştırma yapmış ve şu sonuçları elde etmiş:

– Yüzde 50'sinden azının, tam gün çalıştığı bir işi var.

– Yüzde 80'i, her sezon Parkhead'de düzenlenen grup gezilerinin tamamına katılıyor.

– Yüzde 49'u, her yıl Celtic uğruna 500 sterlinden fazla para harcıyor. Bazıları Boyle'a, 1.000 sterlinden fazla para harcayanları da ayırması gerektiğini söylemiş.

– Anketteki politik soruları yanıtlayanların yüzde 80'i, İrlanda Kurtuluş Ordusu IRA'nın politik kanadı olan Sinn Fein'e oy vermiş. Ancak ankete katılanların yüzde 40'ı, bu bölümdeki soruları yanıtlamamış.

Bindiğimiz feribotta sadece Celtic taraftarları vardı – Rangers ve Celtic taraftarları ayrı ayrı seyahat ediyorlar. Yolcular arasında, herkesin 'Reeva' dediği lastik suratlı bir adam da bulunuyordu. Reeva, bir feribot dolusu Celtic taraftarının önünde bir masanın üstüne çıkıp kimseden en ufak bir tepki bile görmeden, 'Rangers'ın Şarkı Söylediğini Duyuyor musunuz?' diye bağırabilecek tek kişiydi. Larne'ın delisiydi ve söylediklerini kitabıma kelimesi kelimesine yazmam konusunda inanılmaz bir ısrar içindeydi. Ama o günkü maçı izleyemedi. Başlama vuruşundan birkaç saat önce Glasgow'da bir polisin atıyla konuşmaya çalıştığı için tutuklanmıştı.

Trenimiz sonunda Glasgow'un Doğu ucuna ulaştı ve D.J. bir güvenlik önlemi olarak, bana bir Celtic kaşkolu verdi. Yolda Rangers taraftarlarıyla karşılaşınca göz göze gelmemeye çalışıyorduk. Bizim uyguladığımız başka yöne bakma yöntemini onlar da uyguluyordu. Hava soğuktu, benim hâlâ uykum vardı ve kendimi bir türlü taraftar gibi hissedemiyordum. Oysa benim dışımda herkes havaya girmişti. Parkhead Stadı tamamen dolmuştu, *Follow, Follow* dergisi, herkesin bayraklarını getirmesi çağrısında bulunmuştu. Rangers taraftarlarının bulunduğu tribünlerse, neredeyse bir Kraliyet düğününe gelen kalabalıkları andırıyordu. Taşıdıkları İngiliz bayrakları, Glasgow'da tahrik edici bulunuyor ve polis bunlara el koyuyordu ama *Follow, Follow* bu durumu oldukça garip buluyordu: 'Ne de olsa bu, onların ulusal bayrağıydı.'

Diğer ülkelerdeki sadık taraftarlar, Britanya'ya özgü taraftarlık kültürüne hayrandır. 'Old Firm' maçını seyretmek için tüm Avrupa'dan Glasgow'a gelenler olmuştu. Hatta İsviçre'de yayın-

lanan ve adı *Strangers on Rangers (Rangerslı Yabancılar)* olan, Rangers yanlısı bir spor dergisi bile vardı. Bazı ülkelerdeki taraftarlar Britanyalılar'ı taklit etmeye çalışıyorlar ve bu da tüm Avrupa'daki tribünlerde İngiliz bayraklarına rastlanmasının ve İngiltere'deki maçlarda söylenen şarkıların buralarda da söylenmesinin nedenini açıklıyor. Auberon Waugh'un, işçi sınıfının ulusal marşı olarak tanımladığı 'İşte Gidiyoruz' *(Here We Go)*, büyük bir hızla yeni Enternasyonal olma yolunda ilerliyor. İngiliz taraftarların sınırsız bir repertuarı var. Her ne kadar futbol hastaları dünyanın dört bir köşesine yayılmış olsa da, tribünlerde söylenen en yeni şarkılarla en son tezahüratların yer aldığı *'S...kler Dışarı!' (Dicks Out!)* gibi bir kitabın, Britanya dışında herhangi bir yerde yayınlanabileceğini hiç sanmam. Belki sadece Arjantin'de yayınlanabilir.

İngiliz taraftarların bir benzeri daha yoktur. Britanya'da, futbolun kendisi de, neredeyse taraftar kültürünün doğal bir sonucu gibidir. İngiliz taraftarlar, taraftar olduklarının bilincine, dünyanın herhangi bir yerindeki taraftarlardan daha fazla varmışlardır. Sayılarına, görünümlerine ve grup karakterlerine herkesten daha fazla önem verirler. Manchester City taraftarları, tribünlere şişme muzları ilk kez kendilerinin getirdiklerini söylerler. Liverpool taraftarları espri anlayışlarının çok güçlü olduğuna inanırlar. Leeds taraftarları ırkçıdır. İngiliz taraftarların en önemli özellikleri bağlılıktır. Rangers yanlısı bir spor dergisi olan *Aye Ready* bu nedenle, 'Celticliler'in takımlarına bağlılıkları, Philby, Burgess ve Maclean'in Britanya İmparatorluğu'na bağlılıklarına benzer', diye yazmıştır.

Her İngiliz erkeğinin tuttuğu (en azından) bir takım vardır. Futbola ilişkin hiçbir şey, onun için takımı kadar önemli değildir. Artık şaşaalı günlerinden uzaklaşmış ve ikinci ligde gezinen

Stoke City'nin bir taraftarı, Gazza ve David Platt hakkında yazılanları okumaktan hoşlanır, ama asıl hoşlandığı şey, Stoke hakkında yazılanları okumaktır. Hollanda ve Almanya'daki arkadaşlarım, bazı takımları diğerlerinden daha fazla severler, ama bu sempatileri yüzeyseldir ve her an değişebilir. Ben de yıllarca herhangi bir takımı tutmadığımı zannetmiştim. Bu durum, Ajax'ın her yenilişinde içimde hafif bir sızı duymaya başlayana kadar sürdü. lngiltere'ye gelince, öyle insanlar tanıdım ki, hiçbiri futbol oynamaktan hoşlanmıyordu ama hepsi, ne kadar kötü futbol oynadığını bilse de, her hafta maçlarına gittikleri takımlarına inanılmaz bir tutkuyla bağlıydı.

Diğer ülkelerde de bir tek takıma bağlı olan taraftarlar vardır tabii, ama yine de hiçbiri lngiliz taraftarlara benzemez. Hollanda, ltalya ve Kamerun'da bir futbol takımının taraftarlığı, oldukça pasif bir ilişki anlamına gelir. Belki takımınızı sever, stada gittiğinizde onu desteklemek için şarkılar söyleyip tezahürat yapar, boş zamanlarınızın çoğunu takımınızın diğer taraftarlarıyla birlikte geçirebilirsiniz, ama taraftar olmanın anlamı hakkında öyle uzun uzadıya düşünmezsiniz. Takımınızın kazanmasını istersiniz ama tribünlerde rakip takımın bayraklarının sizinkinden daha fazla olması sizin için o kadar da önemli değildir. Oysa *Follow, Follow* bunu çok önemsiyor. Tribünlerdeki bayrakları görünce bana dönüp "lbrox'a gidince tribünleri kendi bayraklarımızla donatacağız", diyen D.J. de bunu önemsiyordu.

lngiliz taraftarların hepsi tarihçidir. lki lngiliz takımı birbirleriyle maç yaparken, bir anlamda takımların tarihçeleri de karşı karşıya gelir. Bu durum, özellikle Glasgow için geçerlidir. Hangi yaştan olursa olsun, konuştuğunuz her Celtic taraftarı size günlerce Lizbon Aslanları'ndan söz edebilir. Her 'Old Firm' taraftarı, 1931'de Rangers forveti Sam English'in bir maçta ka-

zayla Celtic kalecisi John Thomson'ın başına tekme attığını ve Thomson'ın o anda öldüğünü bilir. Celtic marşı bunu çok güzel özetliyor:

Bu büyük takımda oynamak çok güzel,
Bu büyük takımı seyretmek çok güzel,
Ve eğer tarihçeni bilirsen,
Kalbin bir tek şarkı söyler; oh oh oh!

(Rangers taraftarlarıysa buna, 'Sahip olduğunuz tek şey tarihinizdir', diye cevap verirler.)

Diğer ülkelerde taraftarlar için tarih bu kadar önemli değildir. Eski fotoğraflarda sadece gamalı haçları ve Hitler'in selamını gören Almanlar, 1930'lardaki büyük maçları hatırlamazlar bile. Rusya'daki kulüplerin çoğu, Bolşevik devriminden sonra isimlerini değiştirmişler, hatta Stalin bir keresinde CSKA Moskova'yı yanlışlıkla dağıtmıştır. Bazı ülkelerin gelenek yaratacak zamanları olmamıştır. Hollanda'nın en parlak geçmişe sahip kulübü olan Ajax, 1990'ların sonlarına doğru Amsterdam dışındaki yeni bir stadyuma taşınacak. Taraftarlar bu durumun üzerinde bile durmuyor.

İngilizler, taraftar kültüründen zevk alırlar ama en çok zevk aldıkları şey, rakiplerinden nefret etmektir. Celtic ve Rangers taraftarlarının birbirlerine gereksinimleri vardır. Belki aralarındaki nefret duygusu, Glasgow'da bugün bile yaşanan dinsel bölünmeye dayanmaktadır, ama ben bu bölünmenin tek başına, eski 'Old Firm' fenomenini yaşatacak kadar güçlü olduğu konusunda kuşkuluyum. Ne de olsa günümüzde, Katolikler'in yüzde 40'ı Protestanlar'la evleniyor. Eğer Celtic ve Rangers gerçekten de kentteki iki ayrı kutbu temsil ediyorsa, bunun Glasgow halkının

politik görüşlerini hiç etkilemediği gün gibi ortada: Celtic ve Rangers taraftarlarının hemen hepsi Işçi Partisi'ne oy veriyor. Bana göre 'Old Firm' rekabetinin bir fenomen olarak varlığını sürdürmesinin tek nedeni, taraftarların bu rekabetten büyük bir zevk almasıdır ve hiçbirinin, artık Tanrı'ya inanmadıkları için, bu eski geleneklerinden vazgeçmeye niyeti yoktur.

Bizim bulunduğumuz tribünlerde, açlık grevi yapan IRA militanı için şarkı söyleniyordu,

Parlamento Üyesi Bobby Sands
Irlanda bayrağına sadakat yemini edecek misin?
Siyah bereyi giyecek misin?
IRA'ya hizmet edecek misin?
Bunları yapabilirsen,
Sen bir erkeksin,
BOBBY SANDS!

Seyirciler bunun yanı sıra, 'Ingilizler'i kovun, Ingilizler'i kovun, hemen şimdi kovun!' diye bağırıyorlardı. Bir diğer tezahüratsa, IRA'yı övmek amacıyla söylenen, 'Ooh aah yaşasın Ra, hep beraber ooh aah yaşasın Ra', nakaratıydı. Aynı gün öğleden sonra bir IRA bombası, Warrington'da iki çocuğun ölümüne neden oldu.

Rangers taraftarları da şarkı söylüyorlardı,

Bu çığlık teslim olmak değildir,
Teslim olursan ölürsün, ölürsün, ölürsün
Ve kalbin elinde olur...
Derry surlarını koruyacağız

Çok sık duyduğum bir başka tezahüratları ise 'Papa'ya Hayıııır!' çığlığıydı. Tezahürat düellosu aralıksız sürüyordu, ben donuyordum. Fanatikler arasında maç seyretmek isteyen tarafsız biri olmak, cidden çok yorucu. Ulster'den gerçekten o sabah mı ayrılmıştım? Burası gerçekten benim ülkemin bir parçası mıydı?

90 dakika sürecek olan nefretin başlama vuruşuyla birlikte yanımda oturan adam, bir 'Old Firm' maçında 'S.....n gidin turuncu piçler!' diye bağıran, belki de on milyonuncu kişi olarak tarihe geçmeyi başardı. Celtic bir gol attı ve Rangers'ın, bu golün hemen sonrasında beraberliği yakalamasıyla birlikte arkamda oturan birkaç düzine taraftar tribünlerden aşağıya hücum etti. Celtic yönetim kurulunun maçtan sonra yaptığı açıklamada, Rangerslı oyuncuların, Celticliler henüz attıkları golün sevincini paylaşırken başlama vuruşunu yaptıkları ve Stuart McCall'un golünün, Celtic golünden sadece 12 saniye sonra atıldığı belirtilmişti. Hakem 'turuncu yanlısı bir piçti'. Sonra Celtic bir gol daha attı.

Maç çok kötüydü. 'Old Firm' maçları hep böyle olur zaten. Bu konuda Glasgow'da sık yapılan bir espri vardır: 'Ve o itişip kakışmanın ortasında birdenbire bir futbol maçı başladı!' Geleneksel olarak Celtic'in oyun tarzı Rangers'ınkinden daha zariftir, ama o gün sahada sadece oradan oraya hızla koşuşan futbolcular görüyordum. Oyuncuların yarısı, forma giymiş taraftarlar gibiydi ve büyük bir öfke krizi içindeymişçesine oynuyorlardı.

Maç nihayet sona erdi ve Celtic 2-1 kazandı, ama Rangers'ın golünü Hateley attığı için birçok kişi açısından maçın skoru 2-0 kabul edilebilirdi. Kaşkolumu D.J.'e verdim, Londra Caddesi'nden sola saptım ve yaptığım hatayı o anda fark ettim. Benim gittiğim tarafa benden başka kimse gitmiyordu. Rangers taraftarları da karşıdan bana doğru yaklaşıyorlardı. 'Old Firm' maçları-

nın oynandığı günlerde, her iki takımın taraftarları farklı yolları kullanırlardı. Yanımdan geçen birkaç Rangers taraftarı bana, hiç de dostane olmayan bakışlarla baktıktan sonra, elinde bir pankart taşıyan biri, yüzümün tam ortasına bir kafa atar gibi yaptı, ama aslında bunu yapmaya niyeti olmadığını, ancak burnu, benimkinden iki santimetre uzaklıkta durunca anladım. Aldırmamış gibi yaparak yürümeye devam ettim.

B & B'deki odam buz gibiydi ve ben de notlarımı TV odasında yazmaya karar verdim. En azından orası, üst üste iki palto giymeniz halinde, oturulabilecek kadar sıcaktı. Biri at kuyruklu, diğeri asker bıyıklı iki adam, bardak kullanmadan aynı şişeden viski içiyorlardı. Bana da ikram ettiler. Reddettim. At kuyruklu olan, paltosunun cebinden bir gazete çıkarıp bana uzattı.

Yaklaşık bir yıl öncesine ait *Sun*'daki habere göre, bu adam bir otoyolda, at arabası kullanırken tutuklanmıştı. Gazetenin ilk sayfasında adamın fotoğrafı vardı. "Benim işim bu", dedi. "Ben çingeneyim." Birkaç saniyede bir, içki içmemi teklif ediyordu ve ben de her defasında teklifi geri çeviriyordum. Asker bıyıklı olan adama onun mesleğini sordum. "Bana sor! Ben onun patronuyum", dedi at kuyruklu. Bıyıklı olan hiç konuşmuyordu. "Onun mesleği ne?" diye sordum. "Benim için çalışır." Rangers'ı mı, Celtic'i mi tuttuklarını sordum, ama hiçbirini tutmadıklarını söylediler.

Sakinliğim bir süre sonra at kuyruklu adamı rahatsız etmeye başlamış olsa gerek ki, elindeki viski şişesini kafamda kıracağını söyledi. Gitmek için ayağa kalktım. Yüzüme baktı ve beni hor gören bir ifadeyle şöyle dedi: "Çok cahilsin, biliyor musun?" Odama gidip yattım.

19

Bangladeş'ten Maradona'ya Sevgilerle

Dünya Kupası'ndaki görevim, Amerikan Televizyonu için oyuncuları teşhis etmekti. Boston'daki maçlar sırasında naklen yayın odasında oturuyor ve oyunculardan biri gol attığı ya da dikkat çeken bir hareket yaptığı zaman, kim olduğunu söylüyordum. Teknik elemanlar da ekrana onun adını yazıyorlardı.

Görev aldığım ilk maç olan Arjantin-Yunanistan maçının henüz beşinci dakikasında bir Arjantinli orta sahada yere düştü. Kulaklığımdan yapım yardımcısının, "Kim bu?" diye soran sesini duydum. Hiçbir fikrim yoktu. "15 numara, Balbo", dedim. Milyonlarca Amerikalı'ya sahadaki olayları açıklamaya yarayan ekranda 'Balbo' adı yazdığı anda, yerde yatan oyuncu ayağa kalktı. Bu Chamot'tu. Kulaklıktaki ses, "Bana bunu yapamazsın", diye kükredi ve yabancı gazeteciler ertesi gün, hiçbir şeyden anlamayan Amerikalılar hakkında atıp tuttular. Turnuva süresince çoğu maçı, bir an önce bitmesi için dua ederek seyrettim.

İlk maçta yaptığım hatadan sonra, oyuncuları daha yakından tanımak için Nijerya kampını ziyaret ettim. Emmanuel Amuni-

ke ufak tefekti. Peter Rufai'yi tanımak çok kolaydı, çünkü maçlarda daima kaleci forması giyiyordu. Daniel Amokachi'nin de ilginç bir saç tıraşı vardı. Bir İtalyan kadın gazeteci, Amokachi'nin tam önünde durdu ve gözlerinin içine bakarak, "Daniel Amokachi siz misiniz?" diye sordu. "Hayır", dedi Amokachi ve biraz ilerideki takım arkadaşı Sunday Oliseh'i göstererek, "Daniel Amokachi o", dedi. Kadın, Oliseh'in formasını çekiştirmek üzere koşunca, Amokachi odasına geri döndü.

Ona sempati duydum. İtalya'da yayınlanan her gazete, o sıralarda oynanacak olan İtalya-Nijerya maçına her gün 10 sayfa ayırmak zorundaydı. 'Paparazzi'lerin çoğu, Arrigo Sacchi'nin New Jersey'de kamp yapan takımının yanındaydı ve futbolculara "Kim daha iyi: Signori mi, Yekini mi?" gibi sorular soruyorlardı. Aldıkları yanıt, "Signori büyük bir oyuncu ama Yekini de büyük bir oyuncu" oluyordu. Birkaç düzine İtalyan gazeteci de, Nijerya takımının kamp yaptığı, Boston yakınlarındaki Holiday Inn'e gelmişti. Her gazeteci, her gün özel bir söyleşi yapmak zorundaydı. Amokachi'yle konuşmak isteyen kadın, Nijeryalı oyuncuların aynı odada kalıp kalmadıklarını öğrenmek istiyordu. Kalıyorlardı. Peki (kaşlarını kaldırarak devam etti) bu hoşlarına gidiyor muydu?

Güney Kore takımındaki futbolcuları tanımakta zorluk çekeceğimi düşünerek, onları da ziyaret ettim. Boston yakınlarında küçük bir kent olan Boxborough'da kalıyorlardı. Bir yıl önce yapılan özel maçta ABD'ye yenilen İngiltere takımı da burada kalmıştı. Güney Koreli futbolcular fena halde sıkılıyorlardı, Frank adında Bostonlu bir gazeteciyle birlikte oraya vardığımızda, kamplarına uğrayan ilk yabancı gazeteciler olduğumuzu öğrendik. Güney Kore teknik direktörü Kim Ho bizimle otelin barında, özel olarak görüştü. Oyuncular ve Güney Koreli gazeteciler

hemen etrafımızı çevirdiler. Ertesi gün Seul'de çıkan bütün gazetelerde fotoğraflarımız vardı.

Yunanlı gazeteciler, çok kötü olan takımlarını gözlerden saklamak zorundaydılar. İdmanlarda, bir forvet oyuncusu kaleye geçiyor, diğerleri de kaleyi şut bombardımanına tutuyorlardı. Daha sonra ikili gruplara ayrılıyorlar ve topu birbirlerinin başına atmaya başlıyorlardı. Bir süre sonra Yunan gazeteleri, maç sırasında barlarda oturup televizyonlara doğru ayıp el işaretleri yapan Atinalılar'ın fotoğraflarını yayınlamaya başladı. Oyuncular, Yunan asıllı bir Amerikalı olan antrenörleri Alkis Panagoulias'ın onları, Yunan asıllı diğer Amerikalılar'la tanıştırmak için bir resepsiyondan diğerine götürmesinden şikâyet ediyorlardı. Panagoulias buna cevap olarak Dünya Kupası'nın, aynı zamanda kültürel bir olay olduğunu söyledi. Yabancı gazeteciler Yunanistan'la ilgili her şeyi, takımın İngilizce bilen tek oyuncusu olan Minas Hantzidis'ten öğreniyorlardı. Onun gazetelerde çok sık boy gösterdiğini görmek, insanı şaşırtıyordu doğrusu.

Maradona'nın keyfinin yerinde olması, Arjantin açısından çok önemliydi. İdmanların çoğunu, kenar çizgisi civarında dolaşıp seyircileri selamlayarak ve hepsi birer toga giymiş olan üç ihtiyarla şakalaşarak geçiriyordu. Daha sonra futbol oynaması yasaklanınca, Dhaka caddelerinde yürüyüş yapan 20.000 Bangladeşli, 'Maradona'nın futbol oynamasına izin verilmezse Dhaka'yı yakarız', diye bağırdılar. Birkaç kişi onun uğruna Londra'nın Batı mahallelerini yakacakları yolunda tehditler savurdu. Küçük adam, Fidel Castro'nun arkadaşı, İngiltere fatihi Maradona, zengin uluslardan çok yoksullara çekici geliyordu.

'Efedrin' kullandığının anlaşılmasından önceki günlerde her şey, sanki Maradona son derece normal bir insanmış gibi, yolun-

da gidiyordu. Boston'a Dünya Kupası'ndan bir ay önce gelen Roberto adındaki Arjantinli bir gazeteci şikâyet ediyordu: "Amerika'da hiçbir zaman hiçbir şey ters gitmez. Organizasyon kusursuz. Ama ben Arjantin'e daha çok benzeyen lngiltere'yi tercih ederdim."

Bence birbirimize pek de benzemiyorduk. "Malvinas Savaşı'ndan bir yıl sonra lngiliz gazeteciler Maradona'yı, dünyanın en iyi oyuncusu seçmişlerdi", dedi. "Aramızdaki tek fark bu. Arjantinli gazeteciler bunu asla yapmazlardı."

Roberto ayrıca, 1966 Dünya Kupası'nda oynanan Arjantin-lngiltere maçında kırmızı kart gören Arjantin takım kaptanı Antonio Rattin'le ilgili bir olayı da anlattı. Rattin maç sırasında hakemle tartışırken, kolunu uzatarak kaptanlık pazubantını gösteriyor ve konuşmaya hakkı olduğunu söylemeye çalışıyormuş. Ama Rattin'in kendisine vurmak istediğini zanneden hakem, onu oyundışı bırakmış.

Amerikalı gazetecilerin çoğu futbol hakkında her şeyi biliyordu. Yıllar boyunca gazetelerinin spor editörlerine, Dünya Kupası'nın ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalışmışlar ve bu turnuvanın ciddiyetini belirtmek istercesine, Dünya Kupası derken vurguyu hep 'Dünya' sözcüğü üzerinde yoğunlaştırmışlardı. Ama editörleri onları hiç anlamamıştı. Bostonlu bir gazeteci bana, Arsenal'in ünlü antrenörü Herbert Chapman'ın soyundan geldiğini söylemişti. Charlton Athletic kulübünün hisselerinin binde üçüne sahip olan bu adam, Albion Rovers Stadı'nın durumundan da söz etti. Onu ne zaman görsem kaçmaya çalıştım.

Amerikalılar'ın, futbolu önemsemedikleri yıllara geri dönmesini dileyen bir Meksikalı'yla tanıştım. Bu düşüncesinin nedenini açıklarken, "Amerikalılar ne zaman bir şeyden hoşlansalar,

onu tümüyle ele geçirirler", demişti. Oysa ABD, Dünya Kupası'nı değil, aksine Dünya Kupası ABD'yi fethetmişti. Başkan George Bush, Boston'da oynanan bütün maçlara gittiği halde halk, futbolun sıkıcı ve lüks olduğunu düşünmekten artık vazgeçmişti. Kendi kalesine gol atan Kolombiyali futbolcu Andres Escobar'ın öldürülmesi de, Amerikalılar'ın bu sporun önemli olduğunu düşünmelerine katkıda bulundu tabii – bu, 'Dünya' Kupası'ydı. Bana sık sık, Britanya'da taraftarların bu spora, zaman zaman birbirlerini öldürecek kadar önem verdikleri söyleniyordu.

Bir ülke ne kadar kötü durumdaysa, Dünya Kupası onlar için o kadar önemli oluyordu. Turnuva, Norveç'in ve İsviçre'nin günlük yaşamında pek az şeyi değiştirdi, ama Ruanda'da işlenen cinayetler bir anda son buldu. Ruanda'daki bütün kabileler Nijerya'yı tutarlar; Dünya Kupası'nda askerler, jeneratörlerini tamir edip TV'lerin başına geçerler. Dünya Kupası her zaman bir sürü tartışmaya neden olur ve tüm dünyada, turnuvada atılan gollerden daha fazla sayıda ölüm görülür. Ulster'de İrlanda'yı sadece Katolikler tutuyordu. 18 Haziran günü eli silahlı Protestanlar, Loughinisland köyünde bir Katolik pub'ına daldılar ve İrlanda Cumhuriyeti'nin İtalya'yı yendiği maçı seyreden Katolikler'den altısını öldürdüler.

İrlanda, Meksika'yla oynadığı ikinci maçını kaybedince, Shankill'in duvarına 'Viva Meksika' yazıldığı görüldü. Ve üçüncü maçlarında Norveç'le berabere kalıp da ikinci tura yükseldikleri zaman, Katolik gençler Batı Belfast'ta devriye gezen İngiliz askerlerine, "Kupa'yı kazandığımız zaman bütün İngilizler'i susturacağız", diye bağırdılar. Belfast'taki Shorts uçak fabrikasında çalışan bir Katolik, işe giderken üzerine İrlanda forması giydiği için uzaklaştırma cezası aldı. Shorts yetkilileri kendilerini, taraf-

sız bir işyeri yaratmak istediklerini söyleyerek savundular. Oysa Ulster'in her tarafında Protestanlar, İrlanda'nın maçının olduğu günlerde işe giderken Glasgow Rangers formaları giyiyorlardı.

Güney Amerika'da üç Devlet Başkanı, sahaya çıkan on birlerini eleştirmek için televizyon programlarına çıktı. Meksika, Bulgaristan'a yenilerek kupadan elenince, Devlet Başkanı Salinas televizyonda yaptığı yorumda, "Luis Garcia oyundan atıldıktan sonra daha fazla hücum edebilseydik, şansımız artabilirdi", demişti. Arjantin Devlet Başkanı Menem de bazı yorumlar yapmıştı, ama Dünya Kupası sırasında Boston'da olmasına karşın, Arjantin'in maçlarını oteldeki süitinde izlemeyi tercih ediyordu. Arjantin'in 1993'te Kolombiya'ya 5-0 yenildiği o ünlü maçta, şeref tribünündeydi. Üst düzey bir diplomat, Başkan'ın, "Eğer Boston'da maça gidersem ve yine yenilirsek herkes suçu bana atar", dediğini ileri sürmüştü.

Bolivya Devlet Başkanı, takımının maçlarını stada giderek izlemişti. Kendisine, ülkesinin öncelik taşıyan konularıyla ilgilenmesinin daha doğru olup olmadığı sorulunca, "Bolivya'da Dünya Kupası'ndan daha öncelikli hiçbir konu yoktur", diye cevap vermişti.

Brezilya Devlet Başkanı Itamar Franco, turnuva sırasında televizyona çıkarak takımın antrenörü Carlos Alberto Parreira'ya, 17 yaşındaki golcü Ronaldo'yu takıma alması için adeta yalvarmıştı. Parreira onu dinlemedi. Franco bunu çok istiyordu. Ekim ayındaki seçimde, Maliye Bakanı Cardoso radikal sosyalist 'Lulu'ya karşı mücadele edecekti. Brezilya halkının dörtte biri, kime oy vereceğine, Dünya Kupası'nda alınacak sonuca göre karar vereceğini açıklamıştı. Ulusal takım böyle bir turnuvadan elenene kadar Brezilya'da hiç kimse iş yapmaz ve her turnuva Brezilya için, iki milyar sterlini aşkın üretim kaybı anlamına gelir.

Kararsız seçmenleri ne etkileyebilirdi? Latin Amerika piyasa-

larında uzman olan Londralı bir borsacı bunu şöyle açıklamıştı: "Kupayı Brezilya'nın kazanması halinde halk, ülkede durumun o kadar da kötü olmadığını düşünür. Tabii bu da iktidardaki adayın işine yarar." Kupayı Brezilya kazandı. Seçimi kimin kazandığını söylemeye gerek var mı? Cardoso seçimi kazanır kazanmaz, Pele'yi spor bakanlığına atadı. Dünya Kupası'nda Brezilya forması altında beş gol atan ve şampiyonlukta büyük pay sahibi olan Romario, radikal sosyalist 'Lulu'yu desteklemişti.

Haiti sokaklarında gezerken alkışlanmak istiyorsanız, Brezilya Ulusal Takımı'nın formasını giymeniz yeter. Haiti, 1994 Dünya Kupası'na katılamadı – Bermuda'ya yenilerek elenmişlerdi. Ama bütün ülke Brezilya'yı destekliyordu. Bu arada Amerikalılar da, Haiti'yi yöneten cuntayı, iktidarı bırakması için zorlamaya çalışıyordu. Başkan Clinton ülkeye asker göndermeyi de düşünmüştü, ama önce ekonomik kısıtlamalar uygulamaya çalışıyordu. TV'lerin başından ayrılmayan Haitililer, bu durumu önemsemediler. Herkes o kadar meşguldü ki, generallerle muhalefet arasındaki görüşmeler bile gerçekleşemedi. Maçların devre aralarında cunta televizyondan, ABD'nin Panama işgaline ait kanlı görüntüler yayınlıyor ve bu görüntülerin üstüne, 'İçişlerimize Kimse Karışamaz' şeklinde yazılar bindiriliyordu. Amerikalılar bir ay süresince hiçbir şey yapamadılar.

Romanya, Arjantin'i yenince, bütün etnik gruplardaki Rumenler birbirleriyle kucaklaştılar. Başkan Illiescu, etnik Makedon Gheorge Hagi'nin liderliğindeki takımın, 'ulusal birliği' sağladığını söyledi. Tabii bu, etnik Sırp kökenli olan Belodedici'nin, İsveç'le oynanan çeyrek final karşılaşmasında, maçın kaderini belirleyecek olan penaltı atışını kaçırmasından önceydi.

Bu kitap, futbolun politikayı tarih boyunca etkilediğini, bu etkinin günümüzde de devam ettiğini ileri sürmektedir. Bu ara-

da Dünya Kupası'nın günümüzde, 1990'da olduğundan daha da büyük bir önem taşıdığını düşünmemek elde değil.

Her şeyden önce bugün dünya üzerinde, o zamankinden çok daha fazla televizyon alıcısı var. İstatistikler, 1994'te televizyon izleyicilerinin ortalama altı Dünya Kupası maçı seyrettiğini söylüyor. Oysa 1950'de Britanya, ABD'nin İngiltere'yi Belo Horizonte'de yendiğini çekilen telgrafla öğrenmiş ve birkaç telgraf binlerce insanı sokaklara dökmüştü. 1994'te yiyecek ve barınma açısından büyük sorunlarla boğuşan Haitililer, Ruandalılar ve Bangladeşliler maçları televizyondan seyrettiler.

TV sayesinde Dünya Kupası, ulusları sıralamanın en iyi yolu halini aldı. Artık birçok insan, 200 kadar ulus için hayatın, sürekli bir mevki kavgası şeklinde geçtiğini gayet iyi biliyor. İnsanlar Körfez Savaşı'nı, Maastricht görüşmelerini (John Major bunun İngiltere için 'oyun, set ve maç' anlamına geldiğini söylemişti) veya uluslararası ticareti (Japonya Amerika'yı tekrar tekrar yeniyor) hep bu gözle görüyor. Ama Dünya Kupası en ideal sahneydi. Ülkelerin kişi başına düşen ulusal gelirini, görsel açıdan bu kadar çekici bir şekilde karşılaştırmak çok zor. Dünya Kupası'nda ABD hiç kimseye üstünlük sağlayamıyor ve bu turnuvada küçük ülkelerin de şansı oluyor. Kolombiyalı bir eyalet valisi, "Dünya Kupası'nda sadece iki maç kaybettik, ulusal onurumuzu değil", demişti ama bunu söylerken Andres Escobar'ın tabutu (yani gerçek), hemen yanında duruyordu. Dünya Kupası'nda ulusal onurunuzu da kaybedebiliyorsunuz. Bir ülkenin futbol takımı, ulusun ta kendisidir. Meksika kalecisi Jorge Campos bunu kanıtlamak istercesine, "Meksika hep hücum eder, çünkü Meksikalı budur", demişti.

TV alıcıları sayesinde demokrasi tüm dünyaya yayılıyor. Giderek daha fazla sayıda politikacı, seçmenlerin göstereceği tep-

kiyi düşünerek, bütün ilgilerini futbol üzerinde yoğunlaştırıyor. Başkan Clinton televizyonun en çok izlendiği saatlerde ekrana çıkmış ve canlı yayında Amerika takımıyla telefon görüşmesi yapmıştı. Nijerya'nın askerî yöneticisi General Abacha, Dünya Kupası boyunca hemen her gün kendi takımına hitap etmişti. Nijerya stoperi Chidi Nwanu'ya, generalin, elde ettikleri şerefi çalmak isteyen bir politikacı olduğunu söyledim. Nwanu bana katılmadı. Dünya Kupası'nın Nijerya için çok önemli olduğunu ve bunu kabul etmenin de, bir devlet başkanının görevi olduğunu söyledi.

Hâlâ Başkan Biya'nın yönettiği Kamerun'un yeterli parası yoktu ve Aslanlar'ın Fransız antrenörü Henry Michel, takım için aldığı futbol toplarının parasını kendi cebinden ödemek zorunda kalmıştı. Takımı ABD'ye gönderecek paraları da yoktu ve hükümet bunun üzerine, vatandaşlardan bu amaçla para toplayabilmek umuduyla bir yardım kampanyası başlattı. Zaten nadiren maaş alan devlet memurları, 'gönüllü' olarak bağış yapmaya zorlandılar. Toplanan paranın büyük bir bölümü kayboldu ve bu kampanya halk arasında 'Kupa hırsızlığı' olarak isimlendirildi. Kalecileri Joseph-Antoine Bell önderliğindeki futbolcular, Dünya Kupası boyunca, greve gidip gitmeme konusunu tartıştılar.

Takıma eşlik eden hükümet görevlileri Michel'e, Bell'i takımdan çıkarması için baskı yapmaya başlamışlardı ve ortalığı sakinleştirmek isteyen Bell, Rusya'yla oynayacakları final maçından önce futbolu bıraktığını açıkladı. Maçı 6-1 Rusya kazandı ve kampanya ile kalecinin tepkisi bir anda, önemli bir siyasi konu halini aldı. Kamerun'un Rusya maçındaki golünü, 1990'da olduğu gibi takıma yine Başkan Biya tarafından alınan Roger Milla atmıştı. Belki Biya aynı şeyi, Milla'nın 46 yaşına gireceği 1998'de bir daha yapar.

1994'te İtalya Başbakanı olan Silvio Berlusconi, futbola çok şey borçlu. Adları her türlü rüşvet olayına karışan partilere oy vermek istemeyen seçmenler, Nisan 1994'te Berlusconi tarafından kurulan yeni partiyi, 'Forza Italia'yı seçtiler. Siyaset bilimcisi olan bir dostuma, "Adını bir futbol tezahüratından alan bir partiye oy verir miydin?" diye sorduğumda, biraz düşünmüş ve "Evet, verebilirdim", demişti. Birçok İtalyan'ın, Berlusconi'ye oy vermesinin nedeni ise, Milan kulübünün başkanıyken yaptığı çalışmalardı. 1986'da Milan'ın başına geçtiği sırada, 1979'daki şike skandalından sonra ligden düşürülen Milan, birinci lige yeni dönmüştü. Berlusconi Milano'da, kozmopolit, örgütlü, zengin ve Avrupa'dan maç yapmak üzere gelen bütün ekipleri yenen müthiş bir takım yarattı. Seçmenler, tüm ülkeyi sarsan rüşvet skandalları nedeniyle Avrupa'da ikinci lige düşen İtalya için de aynı şeyi yapmasını istiyorlardı. Seçimler hakkında yazılan bir yazıda, üst katında 40 kişinin bir 'Forza Italia' toplantısına katıldığı, alt katında da 80 kişinin Milan'ın maçını seyrettiği bir bardan söz ediliyordu. Oradaki 120 kişinin hepsi Berlusconi'ye oy vermiştir herhalde...

Dünya Kupası finalinde, Brezilya, İtalya'yı yendi. Brezilya antrenörü Carlos Alberto Parreira, annesinin, Başkan Franco'nun ve Pele'nin, yani takımın daha hücuma yönelik futbol oynamasından yana olan Brezilyalılar'ı temsil eden üçlünün vermiş olduğu talimatlara kulaklarını tıkamıştı. Parreira, Brezilya'nın bunu daha önce de denediğini, ama kaybettiğini söylüyordu. Onun Brezilyası, Lazaroni'nin 1990'daki takımından daha Brezilyalı, ama Santana'nın 1982'deki takımına oranla daha Avrupalı'ydı. Parreira gereken sentezi bulmuştu.

1994 yazında bir Haitili, "Hangisi daha önemli: Brezilya'nın kazanması mı, yoksa ABD işgali mi?" diye soran Amerikalı gaze-

teciye şu cevabı vermişti: "Biz her gün açız. Bir yığın sorunumuz var. Amerikalılar her gün ülkemizi işgal edeceklerini söylüyorlar. Ama Dünya Kupası yalnızca dört yılda bir düzenleniyor."

20

Başkan ve Kötü Mavi Çocuklar

Bir düşünün, İngiltere'yi Avusturyalılar'la Sırplar işgal etmiş. Britanyalılar bir iki sene homurdanır, fakat bir süre sonra özgür olduklarını bile unuturlar ve acemi işler yapmaya başlayıp her geçen yıl Almanlar'ın gerisine düşerler.

Fakat yüzlerce yıl sonra birden özgür bırakılırlarsa, bundan memnun olurlar. Tıpkı John Major tarafından yönetildiklerinde olduğu gibi yeniden şanlı bir ülke olacaklarını söylerler. Başlıca meydanlardan birine Major'ın at sırtındaki bir heykelini dikerler ve Avusturyalılar tarafından Rapid Manchester adı verilmiş olan Manchester United eski adını yeniden alır. Bir iki sene her ofisten İngiliz bayrakları dalgalanır. Fakat bir süre sonra işgal edildiklerini bile unutur insanlar, yeniden bocalamaya başlarlar ve Almanya'nın biraz daha gerisine düşerler.

Hırvatistan bir savaşa girdi ve, yüzlerce yıl Avusturyalılar ve Sırplar tarafından yönetildikten sonra, bağımsız bir devlet olmak için 1992'de Yugoslavya'dan ayrıldı. Zagrep'te yürürken her yerde kırmızı beyaz damalı bayraklar görürsünüz ve artık ana mey-

danında, çoğu Orta Avrupa kentinde olduğu gibi, at sırtında bir yerel kahramanın heykeli vardır. Turist broşürlerinden birinde, "bütün insanlığın" yaşamını değiştirdiği ileri sürülen mekanik bir kalem icat etmiş "Çek-Leh" kökenli bir Zagrepli'den söz edilir. Zagrep'in meydanlarından birine onun adı verilmiştir.

Aslında almaya pek paraları da yetmeyen şeyleri almak için ortaklıkta dolaşan tuhaf şapkalar takmış adamlarla doludur şehir ve yalnızca Dinamo Zagrep sahasında –kimse kulübün yeni adı olan Hırvatistan Zagrep'i kullanmıyor– bu ülkenin çok yakın bir zamanda savaşa girmiş olduğu hatırlanır.

Stadın ön cephesinde bir grup askerin heykeli vardır, altında şöyle yazar: "13 Mayıs 1990'da burada Sırbistan'la savaşı bu sahada başlatmış olan bu kulübün taraftarlarına." Yine de kimse Yugoslav savaşının gerçekten Dinamo Zagrep'te başladığına inanmıyor, ama yakında inanırlar. "Efsaneleşmesi için bir yüzyıla gerek yok", demişti bana bir felsefe profesörü ve basketbol hayranı olan Zvarko Puhovski.

13 Mayıs 1990'da, Dinamo, Kızılyıldız'la karşılaştı. Dinamo'yu destekleyen Hırvatlar ile Kızılyıldız'ı destekleyen Sırplar öyle sert bir kavgaya tutuştular ki, birçok Yugoslav TV izleyicisi ülkelerinde her şeyin bittiğini –Hırvatistan'la Sırbistan arasındaki tartışmaların savaşa dönüşeceğini– anlamıştı. Batılılar, Büyük Hırvat futbolcu Zvonimir Boban'ın maçta bir polise Cantona'nınki gibi bir karate tekmesi attığını duyacaklardı daha çok. Ancak Boban maçın hemen ardından Milan'a gitmek için Hırvatistan'dan ayrıldı. Kötü mavi çocuklar, yani Dinamo taraftarları ise savaşa gitti.

Kötü mavi çocuklar, hepsinin birçok kez izlediği Sean Penn'in Bad Boy – 'Kötü Çocuk' filminden ilhamla kendilerine bu adı verdiler. Apartmanların nasıl olup da yıkılmadığına her

gün şaşılan kasvetli Zagrep banliyölerinden geliyorlardı. Yugoslavya bölünmeden önce, –genelde denildiği gibi– KMÇ Bosnalı ve Sırp taraftarlarla savaşmak için Zagrep'in peşinden giderdi. Savaş çıkınca, üniformalı Sırp taraftarlarla savaşmaya gittiler.

İlk Hırvat ordusu büyük ölçüde KMÇ ile doluydu. O zamanlar çoğu Hırvat kendisini pek de Hırvat gibi hissetmiyordu – ne de olsa yaklaşık 50 yıldır Yugoslavya'da yaşıyorlardı. Büyük Hırvat teknik direktör Tomislav Ivic savaşın ilk günlerinde kendini Yugoslav hissettiğini ve bütün savaşın aptalca olduğunu söylemişti.

Dinamo taraftarları kendilerini Hırvat hissediyorlardı. Puhovski bana 12 yaşındayken öğretmeninin öğrencilerine kim olduklarını sorduğunu anlatmıştı. Kimisi Hırvat, kimisi Yugoslav demiş. İki Cezayirli çocuğa sorulduğunda, "Hırvat'ız" demişler. Öğretmen onlara bunun saçma olduğunu söylemiş. Puhovski o zaman Cezayirliler'in Hırvat olma haklarını savununca, okul müdürünün karşısına çıkarılmış. "Neden onların Hırvat olduklarını söylüyorsun" diye sormuş müdür. Puhovski cevap vermiş: "Bir kere Hırvatça konuşuyorlar, sonra Dinamo'yu tutuyorlar." Dinamo'yu tutmak, Hırvat olmak demekti.

Savaş çıkınca birçok entelektüel de kendini Hırvat hissetti. Ama Puhovski bana, "Bildiğin gibi, savaş çıkınca entelektüeller en ön safta olmaz", demişti. Onların yerine KMÇ savaştı. Sırp tarafında, Bosna'daki en iğrenç savaş suçlularından biri olan Arkan (gerçek adı Zeljko Raznjatovic) Kızılyıldız taraftar kulübünün başkanıydı. Kızılyıldız sahasının karşısındaki üç katlı bir kömürlükte yaşıyordu ve kulübün taraftarlarından çoğunu kendisiyle birlikte Bosna'ya götürdü.

Belgrad'daki *Financial Times* muhabiri Laura Silber, bana "Futbol taraftarları savaşta gerçekten etkiliydi," dedi. "İzciler gi-

bi: hepsi bir araya gelince çok etkili olur." Laura, Batılı bir elçiyle yemeğe hazırlanıyordu: "Çok kabaydı. Bana 'Şu anda konuşacak zamanım yok' dedi – ama Humphrey Bogart gibi bir sesle, 'neden akşam yemeğe gelmiyorsun?' dedi".

Darko ve Neno, KMÇ'nin önderleri olmak iddiasındaydı. Güzel kızlarla dolu temiz bir bar olan Cafe Z'de oturup bana savaşı anlattılar. Vukovar'da el bombasıyla şarapnel yarası almış olan Darko, oduncu gömleğinin kolunu sıvayıp bana yarasını göstermeye çalıştı. Fakat gömleğin kolu çok yukarı çıkmıyordu, Cafe Z'dekiler onun soyunduğunu sandı. Utana sıkıla duvarın arkasındaki bir sandalyeye geçti, orada elbiselerini sıyırıp bana soluk yara izini gösterdi. Diğer kolunda üstünde Dinamo yazan bir İngiliz bayrağı vardı. 1980'lerde Darko Zagrep'teki İngiliz Kültür Merkezi'nde oturur, *Telegraph, The Times* ve *Football Monthly*'de İngiliz hooliganlar hakkında yazılar okurmuş. Chelsea'ye hayranmış, çünkü taraftarlarının yüzde doksanı olaylara karışırmış.

"Chelsea: iyi arkadaşlar, iyi savaşçılar", demişti bana. "İngiliz taraftarını seviyorum, çünkü kulübünü çok seviyor. Gerçekten kendisi için dünyadaki en önemli şey kulübü." Dolayısıyla KMÇ (Bad Blue Boys - BBB) İngilizce bir ad seçmişti kendine ve Darko ile Neno Guiness içiyordu. İngilizce'yi iyi konuşuyorlar ve konuştukça daha iyi de hatırlıyorlardı: on dakika sonra birden 'fucking' sözcüğünü kullanmaya, "Vinny Jones is fucking mental" gibi laflar etmeye başladılar.

Darko şu anda gazi ve ayda 350 sterlin maaş alıyor. Ona göre çok para bu. Fiyatlar Hırvatistan'da Britanya'daki kadar yüksek. Darko ve Neno, savaşta bazı Britanyalı gönüllülerin savaşmak için Hırvatistan'a geldiğini söyledi. Çoğu sonunda KMÇ ile takılmaya başlamıştı, çünkü Britanyalılar için kafa dengiydiler.

KMÇ, üniformasına Dinamo amblemi takıyordu ve Neno cephede penceresinden Dinamo bayrağı sarkan bir evde yatıyordu. Geçerlerken konvoylar yuhalıyormuş.

"Kollarında Dinamo amblemiyle bir sürü insan öldü bu savaşta", demişti Darko.

Neno'yla birlikte çok arkadaşlarını yitirip yitirmediklerini sordum. Düşündüler. 'Beş ya da altısı öldü', dediler, ama işin tuhafı çoğu araba kazasında ölmüştü. Kuşatma altındaki Vukovar'da Sırp saflarını geçmeye çalışan, dokuz ayını Darko'yla birlikte esir kampında geçirmiş olan bir arkadaşları, Noel'den iki gün önce bir partiye giderken gençlerle dolu bir arabanın çarpmasıyla ölmüştü.

Darko ve Neno, artık Dinamo'yu izlemeye gitmiyorlar. KMÇ'nin çoğu, Hırvatistan Başkanı Franjo Tudjman takımı savaş sırasında Hırvatistan diye adlandırınca maça gitmeyi bırakmış. Maça gidenlerin sayısı artık bazen 1.000'e kadar düşüyor, savaştan önceki 15.000'lik toplulukla karşılaştırılınca bu sayının ne kadar düşük olduğu anlaşılır. Darko ve Neno'ya maçlara gitmeye yeniden ne zaman başlayacaklarını sormuştum. "Kulübün adı Dinamo olunca" demişti Neno. Bence aslında 27 yaşında KMÇ'ye göre fazla büyüktüler. Savaşa gidip geldiklerine göre artık Zagrep sokaklarında dolaşıp dövmek için Hırvat bölgelerinden gelmiş taraftarlar aramak bir Pazar öğleden sonrası eğlencesi olarak onlara pek tatsız görünüyordu.

Kulübün adını değiştirmek, Başkan Tudjman'a pahalıya mal olmuştu. Kahramanı Mareşal Tito'nun doğum yerine yakın bir yerde, Zagrep'e 25 mil uzakta doğmuş olan Tudjman hiçbir zaman spordan anlamamıştı. 40 yıl önce genç bir general olarak Yugoslav ordusunun kulübü Partizan'ın başkanı olmuştu. Hır-

vatistan'daki politik muhalifleri bugün sık sık şunu soruyor: "Partizan'ı yönetmiş olan biri nasıl bize önderlik eder?"

Tito ondan bıkınca, Tudjman tarihçi olarak çalışmak üzere Zagrep'e dönmüştü. Hırvatlar'ın 900 yıldır bağımsızlık istediklerine inanmaya başlamıştı ve kendisinin Hırvat George Washington, yani ulusun babası olduğuna inanmıştı. Başkan oldu, askeri üniformalar giymeye başladı, Sırbistan'a karşı bir savaş verdi ve sokakların, futbol takımlarının adlarını değiştirmeye koyuldu. Ulusun babası birşeyleri değiştirmelidir tabii.

Tudjman Dinamo'yu Hırvatistan'a döndüğünden beri izliyordu, fakat başkan olarak özel bir ilgi duydu. Bir keresinde, Auxerre'le oynayacağı önemli bir Avrupa kupası maçından önce, takım ligde Primorac'la karşılaştı. "Maç başlamadan önce Tudjman geldi soyunma odasına", diye iddia etmişti Primorac başkan yardımcısı. "'Çocuklar', dedi. 'Hayal kırıklığı istemiyorum. 6-0 olacak, ona göre! Çalım atmayın.' Dinamo 6-0 kazandı." Manchester United'ın Avrupa maçları öncesinde hoşuna gidecek türden politik bir destekti bu.

KMÇ savaştayken Tudjman Dinamo'yu yeniden adlandırdı. İlk seçtiği isim, HASK Gradjanski kulağa hoş gelmiyordu ve yaşlılar HASK ve Gradjanski'nin rakip takımlar olduğunu hatırlıyordu: Bir takıma Manchester City Manchester United adını vermek gibi bir şeydi bu. Dolayısıyla takımın adı Hırvatistan Zagrep olarak yeniden değiştirildi.

Ben Zagrep'e gitmeden önce, Tudjman, bir seçim konuşması sırasında kalabalığın içinde bir Dinamo bayrağı fark etmiş. George Washington'u andıran sükunetini kaybederek taraftarları azarlamaya başlamış. Onlar da 'Hırvatistan değil Dinamo' diye tezahürata koyulmuşlar. "Dinamo'yu istiyorsanız, Sırbistan'a gidin" diye karşılık vermiş Tudjman onlara. Bu söz düellosu şöh-

retine hiç iyi bir etki yapmadı ve bir ay sonra partisi Zagrep'te yerel seçimleri kaybetti. Diğer bütün partiler takımın adını yeniden değiştirmeye yardımcı olma sözü verdiler. "Adını değiştirmek aptalca bir şeydi ve çok önemli bir hataydı" demişti bana Hırvat bir şair olan Zvonko Makovic, arabamızı çarpmadan birkaç dakika önce. Zagrep'e dönmek için otostop yapmam gerekmişti.

Tudjman Dinamo'yu kaybetti, ama ulusal takım hâlâ elindeydi. Halkına onların Hırvat olduklarını hissettirmek gibi bir işi olduğuna göre, daha önemliydi bu. Zeki bir politikacının halka herhangi bir duyguyu verebileceğini biliyordu; hatta Tito onları Yugoslav hissettirmişti. Yugoslavya 1950'lerde SSCB'yi yenerken, hoparlörlerle sokaklara maç yayını yapılmıştı. Sırplar'la Yahudiler'i katletmekten güç alan Hırvatlar yeni devletten gurur duymaya başlamıştı. Gurur büyümüştü. 1980'de Tito'nun ölüm haberinin geldiği gece, Hırvat taraftarlar ve Hajduk Split maçındaki oyuncular gözyaşlarına boğulmuşlardı. Maçın yarım bırakılması gerekmiş, TV'de ağlaşmalar gösterilmişti. Fakat Profesör Puhovski bana demişti ki: "Şimdi oyuncuların çoğu orada olmadıklarını, TV görüntülerinin kötü olduğunu falan söylüyorlar." Artık herkes Hırvat.

Zagrep'teki önemsiz bir maçın devre arasında Tomislav Ivic'e bakmaya gittim. Birden ufak tefek, temiz giyimli bir adam bana sarıldı. Ivic olduğundan emin değilken, "Ee, neler yapıyorsun şimdi" diye sorarak başladım. Anlaşıldı ki Ivic'miş, gidip Birleşik Arap Emirlikleri'ni çalıştıracakmış ve artık kendisini büsbütün Hırvat hissediyormuş. Bana "Savaşı anlamıyorum" dediği üç yıl önceki dergi röportajını hatırlattım, "Yok, yok", dedi. "O, ben değildim."

İnsanlar kalıba sokulabilirler. Bütün halkını Ivic gibi Hırvat

yapmak için, Tudjman, yeni Hırvatistan'ın büyük işler başarmasını istiyor. Gidip dünyayı fethedecek hali yok, çünkü Hırvatistan'ın nüfusu Danimarka'dan daha az. Ama tamamen şans eseri, çok iyi bir futbolcu kuşağı var.

"Söylemesi hoş değil ama bu futbolcular canını veren bir askerden daha fazla şey yapabilir Hırvatistan için", demişti bana, Dinamo'da forvet oynayan Avustralyalı bir Hırvat olan Mark Viduka. Amcası ve büyükbabası bir gece Yugoslav ordusu tarafından öldürülmüş olan Viduka Hırvatistan'da mutlu değildi, kötü havadan ve form doldurmaktan bıkmıştı. Dinamo'ya gelmeyi hiç planlamamıştı, bir gün Melbourne'de evdeyken Tudjman aramış ve gelmesini istemişti. Başkan futbolun saygınlık anlamına geldiğini düşünüyor.

"Dünya Güzeli olmakla aynı şey", demişti bana Makovic. "Hırvat bir kız hep ilk beştedir – yani üç yıl önce bağımsız olduğumuzdan beri. Bu yıl Hırvat güzeli ikinci oldu, benim gözümde bile çok özel bir güzelliği yok, ama bu işler çok önemli. Eurovision Şarkı Yarışması da – bunlar saygınlık meselesi."

Hırvat oyuncular bunu biliyor ve ülkelerinin kendileri için ne kadar önemli olduğunu söyleyip duruyorlar. Hırvatistan adına oynamak için bazen uçak paralarını bile kendileri veriyorlar. Normal insanlar yeni bir ulusları olduğu için pek heyecanlanmazlar, gündelik yaşam ve içkilerine geri dönerler. Hırvatistan'ın Avrupa Şampiyonalarına katılma hakkı kazanmasını sokaklarda kutlayan insanlar olup olmadığını sordum Viduka'ya. "Hayır", dedi. Ama ülkelerinin futbol takımında oynayanlar, kendilerine başkanları tarafından yeni bir ulusun yaratılmasına katkıda bulundukları söylenenler, vatanseverliklerini koruyorlar.

Takım kaptanı Boban, insanların aşırı derecede milliyetçi ol-

dukları Güney Hırvatistan'dan geliyor ve ülkesinden söz etmekten hiç vazgeçmiyor. Ancak Hırvatistan-İtalya maçından önce İtalyan gazetesi *La Gazzetta dello Sport*'a, şayet maç futbolcular yerine Hırvat edebiyat klasikleriyle İtalyan edebiyat klasikleri arasında olsaydı, İtalyanlar'ın fark atacaklarını belirtmişti. "Dante, Petrarka, Leopardi... hiç konuşmaya bile gerek yok", diye itiraf etmişti. Boban durumun farkındaydı demek ki. *Gazzetta*'ya ilk okuduğu kitabın Saint-Exupéry'nin *Küçük Prens*'i olduğunu, Çehov ve Dostoyevski'yle "büyüdüğü"nü, Borges'e "hayran" olduğunu, ama Marquez'i o kadar tutmadığını, Roberto Baggio'nun Hermann Hesse'den Siddharta'yı okuması gerektiğini söylemişti. İtalyan Futbol Fedarasyonu'nun başkanı Matarrese'ye de Nietzsche'yi tavsiye etmişti.

Bir Dinamo maçından sonra basın tribününde ulusal takımın çalıştırıcısı Miroslav Blazevic'le karşılaşmıştım. O, Fransızca'yı iyi konuşuyordu, bense kötü. Anladığım kadarıyla bana şöyle demişti: "Maçtan önce her fırsatta oyunculara Hırvatistan'ın sorunlarından söz ediyorum, bütün vatanseverlerimizin acılarından. Çünkü futbolda motivasyon çok önemlidir." Avrupa'daki en iyi oyunculardan bazılarına sahip olduğu halde, Yugoslavya motivasyonu olmadığı için hiçbir kupa kazanamadı.

Blazevic'in maçtan önce taktikleri Tudjman'la tartıştığı doğru muydu? "Ona futboldan söz ederim, çünkü futbol uzmanıdır." Ya da vaktiyle başkana söylediği gibi: "Sizden sonra, futbolu en iyi bilen benim."

Tudjman ve çalıştırıcının özel bir dostluğu var. Tudjman vaktiyle Blazevic'in Dinamo Zagrep'in hem sahibi hem de çalıştırıcısı olmasına yardım etmişti. Fakat sonra adı değişti, takım kötüye gitmeye başladı, yönetimde iç mücadele vardı ve Tudj-

man, takımın Blazevic'in elinden alınmasına yardım etti.

Bir Hırvat gazetesinde Blazevic, Tudjman'ın tenis maçından sonra bakanları ve kişisel doktoruyla kâğıt oynadığı bir günü anlatır. (O sıralar tenis maçlarının çoğunu Tudjman kazanıyordu.) Blazevic her zamanki gibi Tudjman'ın arkasındaki bir sandalyede oturup oyunu seyrediyormuş. Kimse ona dikkat etmiyormuş, ama Blazevic herkesin ondan bıktığının farkındaymış. Yine de kalmış. "O anda içimde gurur kabardı, onun için sallanan sandalyede oturup TV seyrettim. Herkes gönülsüzce bana 'ne yapıyorsun?' diye soruyordu."

Sonra birden Tudjman: "Ciro nerede?" diye sormuş – Blazevic için kullandığı lakaptır bu. Blazevic sözlerine şöyle devam ediyor: "Sonra birden herkes gülümseyip yanlarında oturmam için ellerini sallamaya başladı."

Fransa'daki Bernard Tapie rüşvet hikâyesine Blazevic'in kenarından köşesinden karışmasına rağmen şu anda Blazevic ve Tudjman yine iyi arkadaşlar. Bir Hırvat gazetesi bu konuda onu sıkıştırınca, Blazevic kendisinin dürüst olduğunu savunarak söze başlar. Sonra taktik değiştirip sorar: "Yasal olmayan yollarla para almamış futbolcu var mıdır dünyada?" Sonra Tudjman'a ne kadar yakın olduğunu ima etmeye başlar dergiye. Yakınlardaki bir Estonya maçından önce, Tudjman'ın 6-1 Hırvatistan'ın kazanacağını tahmin ettiğini söyler. Maçın 15. dakikasında gerçekten skor 6-1'e ulaşır. Blazevic kaptan Boban'a bağırır: "Durun! Daha fazla gol atmayın!" Ne yazık ki, Davor Suker skoru 7-1 yapar.

Karşılaştığımda Blazevic çok mutluydu. Birkaç saat önce İngiltere'nin Wembley'de takımıyla bir dostluk maçı oynamayı kabul ettiğini söylemişti. Bu durum, İngilizler'in, Eylül 1995'te Hırvatistan'la oynamayı reddederek rencide ettikleri gurur duy-

gusunu okşamıştı. Ülkenin Sırplar'ın yaşadığı bölümü olan Krajina'yı Hırvat askerlerinin işgalinden ve insanları evlerinden edişlerinden hemen sonraydı bu. Britanya'nın Zagrep'teki büyükelçisi Hırvat TV'sine çıkıp Futbol Federasyonu'nun maçın oynanmasını yasaklama kararının kendisiyle bir ilgisi olmadığını söylemek zorunda kalmıştı. Hırvatlar lngilizler'in neden oynamayı reddettiklerini biliyordu: Britanyalılar Sırplar'la iyi dosttu ve Terry Venables lngiltere'nin Hırvatistan'a yenileceğini biliyordu.

Hırvatistan'ın ltalya'yı yendiğinin ertesi günü, bir kutlama kahvaltısında, Tudjman hâlâ yasaklanan maçtan söz ediyordu. "Hırvatistan için Wembley'de oynamak çok önemliydi", dediği söylenir. "Ama kimseye hiçbir şey için yalvarmayın. Bırakın lngiltere bizi yeniden davet etsin!"

lngiltere'de oynamak Hırvatlar için özel bir anlam taşıyor. Zagrep'teki insanlar Balkanlar'ın bir parçası olmadıklarını bilmeniz konusunda titizdirler. Sırbistan'ın birbirlerinin gözünü oyan ayyaş halkın Kiril alfabesini kullandığı, kaba saba bir Balkan devleti olduğunu, buna karşılık Hırvatistan'ın lsveç ve Hollanda gibi gelişmiş bir Batı ülkesi olduğunu söylüyorlar. "Biz artık dünyanın bu kısmına ait değiliz. Avrupalı'yız" demişti bana, 1980'lerde Yugoslavya'nın kaptanlığını yapmış Zajec adlı biri.

Aslında, kuşkusuz, Hırvatistan 'Avrupa'yla Balkanlar'ın bir karışımı. Sokaklar temiz ve tramvayda kimse kimseyle konuşmuyor, fakat kafelerle gece kulüplerinde "Lütfen silahla girmeyin" diyen levhalar var. Menülerdeki içki listeleri daima yemeklerden daha uzun ve bir de Hırvatlar'ın Bosnalı Müslümanlar'ı tıktığı şu işkence kampları meselesi var. "Öbürlerinin de kampları vardı", yanıtını yapıştırmıştı Tudjman.

Dolayısıyla Hırvatistan umutsuzca Batı tarafından kabul edilmeyi istiyor ve Batı Avrupa'nın Wembley'den daha güçlü pek az

simgesi var. Stat, yaşlı, değişmeyen Avrupa'yı temsil ediyor. Hırvatistan'ın Wembley'de oynaması, Tudjman'ın Avam Kamarası'na konuşma yapmaya davet edilmesi gibi bir şey. Wembley'de oynamak, kabul görmek demek.

Darko ve Neno, Hırvatistan'ı izlemek, Chelsea ve Sheffield United'lı arkadaşlarıyla birlikte kalmak üzere Avrupa Şampiyonası'na geliyorlardı. Olay çıkarmadan geldiler, ama "'Siktir git!' dersen, kafana tekmeyi yersin!" dediler.

Teşekkür

Bu kitap yalnızca, dünyanın dört bir köşesinde, yüzlerce kişiyle yapılan söyleşiler sayesinde yazılabilirdi. Birçok kişi çevirmenim (bazıları ücretli, bazıları ücretsiz) oldu ve görüştüğüm kişilerle ilişki kurmamı sağladı. Bazıları tren biletlerimi alarak bana yardım ettiler ki, Rusya'da bu bir acıma ifadesi olarak kabul ediliyor. Tanıştığım ve kitabımda görüşlerine yer verdiğim herkese teşekkür ederim. Bunun dışında teşekkür ettiğim kişilerse;

– İngiltere'de, Uluslararası Af Örgütü'nden Debbie Ashton ve Francisco Panizza; Henry Atmore, Rachel Baxter, Joe Boyle, Nancy Branko, Jordi Busquet, Rachel Cooke, Shilpa Deshmukh, Gillian Harling, Matt Mellor, Simon Pennington, Celso Pinto, Keir Radnedge, Gavin Rees, Katrine Sawyer ve Simon Veksner.

– İskoçya'da, Raymond Boyle, Mark Dingwall, Gerry Dunbar ve Mark Leishman.

– Kuzey İrlanda'da, Thomas 'D.J.' Mc Cormick ve ailesi, John McNair.

– İrlanda'da, John Lenihan, Marina ve Pauline Milington-Ward.

– Hollanda'da, Willem Baars, Rutger ve Jan Maarten Slagter

– Almanya'da, Klopfleisch ailesi ve Hertha BSC taraftar kulübü.

– Baltık ülkelerinde, Vilnius'taki Norveç Enformasyon Bürosu ve Markus Luik.

– Rusya'da, Julia Artemova, Ana Borodatova, Vladimir Shinkaryov, Mark Rice-Ozley, Carey Scott, Sasha ve Irina.

– Ukrayna'da, Peter Lavrenjuk.

– Çek Cumhuriyeti'nde, Vaclav Hubinger, Karel Novotny, Jan Tobias ve Yabancı Gazeteciler için Basın ve Enformasyon Merkezi.

– Macaristan'da, Krisztina Fenyö ve Gabor Vargyas.

– İtalya'da, Herrera ailesi, Isabelle Grenier ve Virginie.

– İspanya'da, Elisabet Almeda, Salvador Giner ve Nuria.

– Kamerun'da, İngiltere Büyükelçiliği personeli.

– Güney Afrika'da, bütün akrabalarım, Doktor Khumalo, Steve Komphela ve Krish Naidoo.

– Botswana'da, Masire ailesi.

– ABD'de, Michelle Akers-Stahl, Joy Bifeld, Sue Carpenter, Julie Faudi, Duncan Irving, Leo Kuper, Dean Linke, Celestin Monga, John Polis, Michael Whitney, Mike Woitalla, Ade, Ruth Aguilera, Andres Cavelier, Chris Cowles, Frank dell'Apa, Gus Martins, Meghan Oates, Derek Rae ve Kristen Upchurch.

– Arjantin'de, Rafael Blume, Estela de Carlotto, Peter Hamilton, Fabian Lupi, Nathaniel C. Nash, Daniel ve Pablo Rodriguez Sierra ve Eric Weil.

– Brezilya'da Ricardo Benzaquem, Marcio Moreira Alves, Adam Reid ve Herbert de Souza.

Ayrıca Yorkshire Televizyonu'ndan Peter Gordon ve Nick Lord'a da teşekkür ederim. 1990'da tüm dünyadaki futbolu konu alan 'En Büyük Oyun' adlı harika bir TV dizisi hazırlamışlardı ve ellerinin altındaki, futbolla ilgili söyleşileri içeren dosyalardan istediğimi almama izin verdiler. Ben de bir sürü şey aldım.

Tabii ayrıca Orion'daki editörlerim Bill Massey ve Caroline Oakley'ye minnet borçluyum.

Kaynakça

Genel Çalışmalar:

Lincoln Allison (ed.), *The Politics of Sport* (Manchester University Press, Manchester, 1986).

Peter Ball ve Phil Shaw (ed.ler), *The Book of Football Quotations* (Stanley Paul, Londra, 1986).

Neil Blain, Raymond Boyle ve Hugh O'Donnell, *Sport and National Identity in the European Media* (Leicester University Press, Leicester, 1993).

Ronald Frankenberg (ed.), *Cultural Aspects of Football, Sociological Review,* C. 39, Ağustos 1991 (Routledge, Londra, 1991).

Brian Glanville, *The Puffin Book of Footballers* (Puffin Books, Harmondsworth, 1978).

Brian Glanville, *Champions of Europe* (Guinness, Enfield, 1991).

Philip Goodhart ve Christopher Chataway, *War Without Weapons* (W. H. Allen, Londra, 1968).

A. Tomlinson ve G. Whannel (ed.ler), *Off the Ball* (Pluto, Londra, 1986).

– **Rusya**: Nikolai Starostin, *Futbol skvoz gody* (Sovetskaya Rossiya, Moskova, 1989).

– **Paul Gascoigne:** Robin McGiven, *Gazza! A Biography* (Pen-

guin Books, Londra, 1990).

– **Bobby Robson:** Pete Davies, *All Played Out* (Heinemann, Londra, 1990).

Arnold Mühren ve Jaap de Groot, *Alles over links* (SSP, Hoornaar, 1989).

Nico Scheepmaker, *Cruijff, Hendrik Johannes, fenomeen, 1947-1984* (Van Holkema and Warendorf/Unieboek, Weesp, 1984).

– **Hollanda-Almanya:** Lutsen B. Jansen, *Bekend en onbemind: Het beeld van Duitsland en Duitsers onder jongeren van vijftien tot negentien jaar* (Clingendael Institute, Lahey, 1993).

Theun de Winter (ed.), *Nederland-Duitsland: voetbalpoezie* (Gerard Timmer Productions, Amsterdam, 1989).

– **Old Firm:** Raymond Boyle, *Faithful Through and Through: A Survey of Celtic F.C.'s Most Committed Supporters* (National Identity Research Unit, Glasgow, 1991).

Jimmy Johnstone ve J. McCann, *Jinky... Now and Then. The Jimmy Johnstone Story* (Edinburgh, 1987).

Archie McPherson, *Action Replays* (Chapmans, Londra, 1992).

Bill Murray, *The Old Firm* (John Donald, Edinburgh, 1984).

Bill Murray, *Glasgow Giants: A Hundred Years of the Old Firm* (Mainstream, 1988).

– **Güney Afrika:** Robert Archer ve Antoine Bouillon, *The South African Game: Sport and Racism* (Zed Press, Londra, 1982).

– **Arjantin:** Joseph L. Arbena, 'Generals and Goles: Assessing the Connection Between the Military and Soccer in Argentina', *International Journal of the History of Sport*, C. 7, No. 1, Mayıs 1990.

Eduardo P. Archetti, 'In Search of National Identity: Argentinian Football and Europe', 'Le football et l'Europe' konferansında sunulan çalışma, European University Institute, Floransa,

Mayıs 1990.

Eduardo P. Archetti, 'Masculinity and Football: The Formation of National Identity in Argentina', 'Football: Identity and Culture' konferansında sunulan çalışma, University of Aberdeen, Nisan 1992.

Eduardo P. Archetti, 'Argentine Football: A Ritual of Violence?', *International Journal of the History of Sport*, C. 9, No. 2, Ağustos 1992.

Eduardo P. Archetti ve Amilcar Romero, 'Death and Violence in Argentinian Football', yayınlanmamış çalışma, Ocak 1993.

Osvaldo Bayer, *Futbol argentino* (Editorial Sudamericana, Buenos Aires, 1990).

Amilcar G. Romero, *Deporte, violencia y politica (cronica negra 1958-1983)* (Biblioteca Politica Argentina, Buenos Aires, 1985).

John Simpson ve Jana Bennett, *The Disappeared: Voices from a Secret War* (Robson Books, Londra, 1985).

– **Brezilya:** Janet Lever, *Soccer Madness* (University of Chicago Press, Chicago, 1984).

Şu dergilerden de çokça yararlandım: *France Football, Follow, Follow, Not the View, Shedzine, Voetbal International, Vrij Nederland, When Saturday Comes* ve *World Soccer*.